

Viestnik Hrvatskoga arkeologiškoga društva: godina XII

Other document types / Ostale vrste dokumenata

Publication year / Godina izdavanja: **1890**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:300:673225>

<https://doi.org/https://doi.org/10.52064/vamz>

Rights / Prava: [Public Domain Mark 1.0/Javno dobro](#). Autorsko pravo je isteklo.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-30**

Repository / Repozitorij:

[AMZdepo - Repository of the Archaeological
Museum in Zagreb](#)

VIESTNIK

HRVATSKOGA
ARKEOLOGIČKOGA DRUŽTVA.

Nadpis rimski iz Mitrovice.

(Sa slikom).

T · C O M I N V S
 T · F · V O L T · S E V E
 R V S · V I E N N A · > (NN medju sobom zapletena)
 L E G · I I · A D I V T R I C
 D O N I S · D O N A T (Drugo D O isto zapleteno)
 A B · I M P · C A E S A R E
 A V G · B E L L O · D A C I C O
 T O R Q V I B V S · A R M I L L S
 P H A L E R I S · C O R O N A · V A L
 L A R I · V I X I T · A N N · X X X X V
 T · C A E S E R N V S · M A C E D O
 P R O C · A G · H E R · E X T E S T · P

Čita se: *T(itus) Cominius T(iti) filius Volt(inia) Severus, Vienna, centurio leg(ionis) secundae adiutric(is), donis donat(us) ab Imp(eratore) Caesare (sc. Domitiano) Aug(usto) bello Dacico, torquibus, armillis, phaleris, corona vallari. Vixit ann(o)s XXXXV. T(itus) Caesernius Macedo procurator Aug(usti) her(es) ex test(amento) p(osuit).*

Gdje, kada i kako je ovaj nadpis nadjen bio, to nam pripovieda vrli naš društveni i muzeal. povjerenik i učitelj u Mitrovici g. Ignjat Jung u svom listu od 15. listopada, koj se nalazi medju dopisi.

Obitelj *Cominia* poznata je u nadpisih Pannonije, Dacije i Dalmacije (*C. I. L. III. str. 1073*); a dolazi često i u Narbonenskoj Galiji, odkud je bio rodom *T. Cominius Severus* (l. c. XII. str. 870).

Vienna bjaše poglaviti grad u Galiji Narbonenskoj *in territorio Allobrogum*, i rodno mjesto Severovo (*V. l. c. str. 217* i dalje).

Voltinia jest pokoljeno (*tribus*), na koje je Severus spadao. O ovom pokoljenu piše Hirschfeld (*l. c. str. 219*): »*Tribus Viennensium est Voltinia in premultis titulis et Viennensibus et exteris militum Vienna oriundorum obvia*«. U ovostranih nadpisih to pokoljeno u riedko se spominje, naime u jednom nadpisu našastu u Šoprunu (*Oedemburg*): *P. Pompeius P. F. | Volt. Colonus | Viana (loco Vienna) vet. leg. IIII f. f. etc.* (*Mom. III. 4245*), i u drugom iz Šuplje Crkve kod Kuina *Q. Naevius c. f. Vol. Ponticus singnifer*.

Legio II adiutrix bjaše po Mommsenu (*III. str. 416*) osnovana od cara Vespasiana, te najprije se odlikova u dolnjoj Njemačkoj (*Tacitus hist. 4. 68. 5; 14. 16. 20.*); a zatim po svoj prilici u Britanniji (*Grotefend in annal. soc. Rhen. 32, 77*). Već za Domicijana sudjelovala je u ratu proti Svevom i Sarmatom, t. j. u Pannoniji (*Henzen 6766. Momm. Herma 3, 116*), ali Mommsen opazuje, da je došla u Pannoniju poslie odlazka legija *XIV. geminae Martiae* i *VI sive Hispanae sive vitricis*; dodaje ipak: »*venisse eo deinde legionem secundam adiutricem, ibique per saecula mansisse notum est; quando venerit, adhuc incompertum*«. Isti Mommsen malo dalje kaže i to: »*Titulos legionis eius (sc. II adiutricis) tegulusque nullas reperiri vel certe adhuc repertas esse nullas a dextra Dravi modo significavimus*«. Ali sam Mommsen u istom djelu na svietlo daje jedan nadpis iz Mitrovice (l. c. br. 3241) i još dva druga iz Osieka (l. c. br. 3280 i 3283 *V. Ephem Epigr. II. str. 580*), u kojih se spominje ona legija; te i sam veli (*str. 416*): »*quae (sc. legio) Ptolemaei tempore castra habuit Acuminci, mox inde translata Aquincum*«. Znamo još nadpisa, u kom dolazi *centurio leg. II adiutricis*, našasta kod Munjave (*V. Viestnik 1882, str. 15*). Nego imamo i opeku sa nadpisom > LEG II AD, koju smo g. 1882 izkopali na Petrovačkoj gradini, i koja se čuva u našem muzeju (*Viestnik 1883, str. 88*); a jedna opeka okrujena izkopana u Zemunu, čini se da spada na ovu legiju drugu (*V. Viestnik 1889, str. 39*).

Napokon kaže se u ovom nadpisu, da je Severus odlikovan bio u dačkom ratu raznimi vojničkimi znakovi radi njegove hrabrosti *ab imperatore Caesare Augusto*, te je tu umjetno zatajeno

ime carevo. Poviest nas uči, da je car Domitijan prvi započeo rat sa Daci g. 86, a g. 89 sklopio mir sa Decebalom, i vraćajući se u Rim, triumphirao, te nadenuo si naslov *Germanicus* i *Dacicus*. Po njegovoj smrti (g. 96) brisano bi njegovo ime iz svih nadpisa i drugih javnih spomenika, te stoga je i ovdje zatajeno. Po tom znamo po prilici i doba ovoga nadpisa, t. j. jedva malo poslie Domicijanove smrti.

S. Ljubić.

Sredovječni natpisi u Šibeniku.

I.

Na pročelju crkve S. Frana s lijeve strane velikijeh vrata urezan je na dva kamena šljedeći natpis:

+ MCCCCLXXXVIII	Čita se: † MCCCLXXXVIII · HIC · IACT
I · HIC · IACT · MATAR	(mjesto IACET) · MATER · GRE-
GRAGORII · IOHANIS · 1)	GORII · IOHAN(N)IS · ET CANO-
2 CARNICI · SIBANI	NICI · SIBENICENSI ·
CENSI ·	

II.

Sa sjeverne strane na zidu iste crkve odmah do pročelja:

+ · H · D · M · CCCC · LXI · HCC	Čita se: † · A · D · M · CCC · LXI ·
EST · SEPULTURA · STACII · OLIM ·	H(a)ec est · sepultura · Stacii · olim ·
BU · OLIM · BVDOY · DESANI	Budoy · Desani · quorum (mjesto
MI · QVORVM · ANIMAE ·	cujus ²⁾ · anim(a)e (mjesto anima) ·
REQVIESCANT · IN P	requiescant (mjesto requiescat) · in
ACE · AMEN · AVE · M ·	pace · amen · Ave · M(aria) gr(ati)a ·
GRA · PLANA · DNS · TADVO	plena · D(omi)n(u)s tecum

III.

Na južnom zidu iste crkve s lijeve strane pobočnijeh vrata

+ HIC · IACT ·	Čita se: † Hic · jacet D(omi)n(u)s · Grego-
DRS · GRAGO	rius · Dragovevich
RIVS · DRAGO	
GEVICH	

¹⁾ An u svezi.

²⁾ Ostalo moglo bi se protezati i na otea. — Ured.

IV.

Do pregjašnjega na istomu zidu:

† hĀĀ · ĀST ·
SĀPVLTV
RĀ · ǾŃĪ · IOh
ANIS · BOLA
MIR-ICH · ʘS
VO4 · hĀRĀǾǾ

Čita se: † H(a)ec · est · sepultura · D(omi)ni ·
Johan(n)is · Bolemirich · et suorum ·
heredum

V.

Na zidu franovačkog dvorišta više nizlazeće kamenite stepenice:

† hĀĀ · ĀST ·
SĀPVLTV
STĀNCI ·
M · RĀǾǾ
...VI · STI
PĀNICH · ǾĀ
COLEAVIRATĀ

Čita se: † · H(a)ec · est · sepultu(ra) Stanci ·
(oli)m · Rado...³⁾vi · Stip(an)ich ·
de · Colevirate.

VI.

U franjevačkoj crkvi uzidan je pod orguljama sa strane Epi-
stole ovaj natpis:

† MCCCCL hĀĀ · ĀST · SĀP
VLTVRĀ PATRI · IVRSĀ · 2 · MI
CHĀELI · AILI · SVO · CIVIBVSǾ · SIB
ANICENSIB · Ǿ · 2 · SCRĀǾǾ
NENSIBVS · ǾĀO · GRĀD
IAS · AMĀN †

Čita se: † MCCCCL H(a)ec · est · se-
pultura · Petri · Jurs(a)e ·
et · Michaeli · Aili · suo ·
civibusus (mjesto civibus) ·
Sibenicensib · us · et · Scra-
donensibus · Deo · gracias
(mjesto gratias) · amen †

U Korčuli o Nikoljudne 1889.

Frano Radić.

Starobosanski nadpisi u Bosni i Hercegovini.

(V. Viestnik God. XI. str. 114.).

LXXII.

Н ПОСТАВН БЪЛЪГЪ : СН : СННЬ
МЪ : ВЛЪУЪ : Н БРАТНЪ : НЕГОВ
МУВЪИ : Н МЕДОШ : Н ПРИ

Čita se: I postavi bjeljeg : si : sin
mu Vlč:i bratija: negov(a)
Muvjei: i Medoš i Pri-

³⁾ sla. — Ured.

БНАЪ : Н БРАТНѢЪ : ТЬКО УЄ

bil : i Bratić : tko će

ПИСАННЕ СМЕ ПОГЪБИТИ : ПРО

pisanie sie pogubiti : pro-

КЛЕТЬ : БОГОМЪ : Н СИНОМЪ ЖИ

klet : Bogom : i sinom ži.

Ovaj je stećak u *Bogutovu* selu na brdu *Kulini* u njivi Stefe Lazića, t. j. u občini Zabrdjskoj, biva u Bjelimskomu kotaru, a u Donjo-Tuzlanskomu okružju.

Stećak je od mekog bijelog kamena. Ozgor je stesan na šljeme poput kuće, t. j. svršuje se u trostran ležeći bridnjak. Sredina je stećka malo isprsitija, a sa strane i krajeva je okresan ravno. Pri dnu je stećka (što leži na zemlji) vienac, t. j. podstavak. Podstavak je širok m. 0,20; a tako isto debeo, te je oko svega spomenika. Stećak leži duljinom od istoka u zapad, te je dug m. 1,80; visok m. 1; a širok m. 0,80.

Nadpis je na sjevernoj strani u šest crta, te se čita od istoka prama zapadu. Na čelu (glavi) je stećka slovo **Ѡ**, pa držim, da je ovo, po svoj prilici, krst **T**, poput grčkoga *tau*. Na južnoj je strani stećka bio odulji nadpis, gdje je bilo udareno ime pokojnikovo, plemenita baština i t. d., ali je nadpis izlizan, pa se sada pozna samo po gdjekoje slovo, te bi bilo najbolje, da ga ja glavom na mjestu proučim.

Za rieč **ВЛЪУЪ** »usp. Korijeni i t. d. Gj. Daničića« na str. 199 *Vuča* i t. d. Ime je **МЪВЪЪН** po svoj prilici od staroga *Mutimir*. Usp. u Gj. Daničića u »Korijeni« riječ *mutiti* s ostalijem. Za ime **МѢДОШЪ** usp. *Mědák* u »Korijeni Gj. Daničića« na str. 160. Ime je **ПРНБНАЪ** usporediti sa *Pri-bi-sav* — *Pri-bić* od **БЪТН** u »Korijeni Gj. Daničića« na str. 149 i 286. Za **БРАТНѢЪ** usp. **БРАШЪНЪННЦА**, te znači *čuvati, hraniti, sititi* po Gj. Daničiću u »Korijeni« na str. 139; biva postalo je od staroga *Bratoslav*. Nadpis je od XIV. v. Ovaj mi je nadpis priobćio naš vrli povjerenik g. Tomo Dragičević. Hvala mu i pohvala!

LXXIII.

ІН + НІС

ЗДЕ ПОУІВА | **РАБ БОЖІ** (u sv. **АБ**).

ІОВАНЪ ГЛВІУЪ ПРВІ СЕ (u sv. **АН, АВ**, s naopaka je dvaput **Ъ**).

БОГ. ДА ГА ПРОСТІ. І ПОМИ (u sv. **АГ**).

ЛЗІЕ ПОСВІ МЪ СНИУЪ (S naopaka **Ъ**).

ІОВАН : КР (u sv. **АН**).

1782

Cita se: JN † Njk Zde počjva rab božj Jōvan Gav(r)j(lovi)č pre(sta)vj se Bog . da ga p(r)ostj . j pomjluje pos(ta)vj mu Simjč Jōvan : kr(st) 1789.

Krst od vap. vis. m. 0,45; širok u perima m. 0,33.

Poznato je u *Sedlarima* (gdje je ovaj krst) prezime *Gavrilović*, a *Gavića* nema u Popovu, pa je ovo svakako pokratica, kao i druge na ovome krstu.

LXXIV.

ОДЕ . ПОУИВАЕ . РАБЪ . БОЖИИ (u sv. АБ).

АЛЕВОА . СИН . СТЕПАНОВЪ (u sv. НН, АН).

БЪДИ . НЕМАЕ

ВЕЧНА ПАМЕ (u sv. УН, АМ).

† . ПРЕСТВИИ (u sv. ПР).

СЕ . НА : 1784

Cita se: Ode . počivae : rab : boži Alevoa : sin : Stepanov budi . nemu večna pamet : prest(a)vi se . na : 1784.

Krst (okrnut) od kamena miljevca. Na njemu je ruža, i liepo je zaokviren. Visok je m. 0,54; a u perima mu m. 0,22. Uz spomenuti je krst starobosanska ploča bez uresa i obilježja. Ovaj je krst u *Sedlarima* (uz Popovo polje u Hercegovini).

LXXV.

† АСЕ ГРОБЪ
ДОБРОГА БИ
МИОТНИИ (u sv. НН).
КА ПРИДИ
ТЕ БРАТИЕ
И ИАДИТЕ

Cita se: † Ase grob
dobroga bj
Miotini-
ća pridi-
te bratie
i iadite.

Ovaj je nadpis u Popovićima (u Konavlima, u Dubrovačkomu), na Gjurgjevu brdu, a u Gjurgjevoj crkvi pred otarom. Prosta ploča vap. duga je m. 1,82; široka m. 0,76; debela m. 0,19; a izvadak (specchio) je širok m. 0,31; dug m. 0,31. Na dno ploče je ruža sa četiri listka slabo ukresana. Na drugoj je ploči udubljen krst ovoga oblika: †. Ovaj je nadpis po svoj prilici od svršetka XII. v.

Konavljani su bili Bogumili, te su jih obratili franjevci na latinsku vjeru, a o tomu piše *Kuzmić* »Cenni Storici i t. d.« na str. 72.

LXXVI.

†. ВЪ НМЕ БА	Čita se: †. V ime B(og)a
АСЕ АСЖИ	Ase leži
РАБЪ БОЖ	rab bož-
И КНЕЗЪ РА	i knez Ra-
ДОСЛАВЪ	doslav
ШИРИНИ (u sv. НИИ).	Širini-
КЪ:	k:

Ovaj je spomenik u Goraždi (u Bosni) pred Gjurgjevom crkvom s desne strane vrata. Prije je ploča bila u crkvi. Ploča je prosta vap. duga m. 1,66; široka m. 0,61; a debljina joj se nezna, jer je ploča u zemlji kao da je kadrna ispred crkve. Ovaj je nadpis prije bio štampan pogrešno u »Гласнику Српског Ученог Друштва« knj. XII. (sv. XXIX staroga reda) na str. 162.

Uzgrede mi je spomenuti, da je s lijeve strane Gjurgjeve crkve na ploči starinska *meridiana*. Vid Vuletić-Vukasović.

Stinica je po latinsku Murula, a Bag Scrisa.

Veleučeni gospodine! Vi ste u zadnjem Viestniku objelodanio zanimivih »crtica iz svoga putovanja po južnoj strani gornje Krajinje ili gospičko-otočke (pokojne) pukovnije«. I to sam ja željno i pomnjivo pročitao. Pak samo za dvie tu možda Vam mogu prigovoriti, no po prijateljsku.

Najprije spominjete »Stinicu«, selo blizu Jablanca No, po senjske biskupije šematizmu od 1881 godine, tu su dvie Stinice, Dólnjâ i Görnjà, pak ne znam, koju to Vi spominjete? ili su tako na blizu, da ih nije potreba razlikovati? No i u povelji, koju je hrvatski kralj Petar Krešimir 1070 (ili 1071?) godine dao za medjaše rabske biskupije na gornjem kraju i na kiškom (sada pažkom) otoku, ta Stinica je (kolika to čast tomu mjestu!) zapisana u množini, ter po ekavsku, evo ovako: . . . »ut dicta (arbensis) ecclesia habeat suas parochias, scilicet inppam, que fuit¹⁾ sub alpibus a castro latine Murula vocitato, selavonice *Steniçe*, usque ad flumen Coprive et ecclesiam sancti Georgii in Rawna²⁾ . . . Isto tako i kralj

¹⁾ Vriedno bi razvidjeti, zašto nije: *est*?

²⁾ Rački: Documenta historiae chroaticae periodum antiquam illustrantia, na 87 s. Inam Račkomu prigovoriti za njegove dvie piknje u

Koloman 1111 godine, potvrđujući tu Krešimirovu povelju piše: ... »jupam sub alpibus suis cum terminis, a castro latine Murula vocitato, sclavonice autem *Stenizze*«¹⁾.

Po ovih Krešimirovih i Kolomanovih riečih vidimo, da su te *Stênice* bile »castrum«, grad, ili da i gradac; i da su zvali taj grad ili gradac po latinsku: *Murula*; a Vi mislite, »da je po svoj prilici tu ležalo ono, što Plinij piše *Ortoplinia*, Ptolomej *Ὀρτοπλα*, a Ravenjanin *Ospela*. No, da su to mjesto zvali latinski i onako i ovako, to je meni nekako teško uzvjerovati. Istina, kada bje zapisano »Murula«, i kada »Ortoplinia« ili »Ortopla«, to ne bijaše isto tada; ali i to je istina, da se imena gradom ili mjestom ne mienjaju tako lagko, osobito ne u istom jeziku. Ako mi tko prigovori, da je **СТѢНИЦА** diminutiv od **СТѢНА**, a ta rieč slovjenom da je ne samo *saxum* ili *scopulus*, nego i *murus*, a »Murula« da je diminutiv od *murus*, pak da je ova rieč »Murula« samo prevod one »Stênice«, pak da nije mogla biti od davna, tomu ću odgovoriti, da bi i naopako moglo biti: da je ona »Stênica« ili »Stênice« prevod ove. No zašto ganati što držim da znamo. U zadarske biskupije šematizmu pisanu latinski 1888 godine svako Vam je na 47 s.: »*Ortopola* (Starigrad). Parochia ad ecclesiam S. Georgii M. cum Cappellis S. Petri in Kuline, S. Georgii et B. M. V. Assump. in Rujno... Tako »Ortopola« (a to je isto, što i »Ortopla« i »Ortoplinia«, a valjada i »Ospela«), to Vam je »Starigrad«, onaj, koji je od Obrovca nekoliko na sjever-zapad, ter pri moru, a pod zadarsku biskupiju. A to u Zadru na biskupiji držim da znaju, jer nisu predaleko od

drugoј rečenici za medjaše na kiškom otoku: „Kissam suis cum pertinentiis, tantum retinentes de iure suo paucas villas Pagi: Pečani, Murovlani, Vlašići, quas, etsi pro malo habet (*rabski biskup*), novo dedimus episcopo nonensi“. Jer tada još ne imadjaše taj otok dva imena: „Kissa“ (ili Gissa) i „Pag“; tada samo „Kissa“ bijaše grad, pak samo tako su zvali i otok; a „Pag“ samo selo bijaše. No okolo 1200 godina Zadrani skupa sa hrvatskim banom Andrijem razoriše grad „Kisu“ (sada to zovu: *Starigrad*), pak Benetčani obzidaše i utvrdiše selo „Pag“, i po tom novom gradu prozvaše i otok. A tako ono je ovako razumjeti: „Kisu i što je pod Kisu, samo ne sela: Paga, Pečana (Pečana?) Murovljana i Vlašića, što smo ninskomu biskupu dali“. Tako je i Farlat razumjeo (Moja Najstarija Poviest, na 15 s.) Tako je taj otok i sada za duhovnô razdjeljen medju krčkom, kojoj je rabska, i zadarskom, kojoj je ninska biskupija pridružena.

¹⁾ Kukuljević: Jura, p. 1.27. No ono ... „izze“ nam. „içe“ držim da je skoriji pravopis. I u Farlata je ta izprava, ali bez one: „sclavonice autem *Stenizze*“.

toga Staroga grada, a još k tomu imaju vas arkiv ninske biskupije, pod koju je to mjesto prije bilo.●A da je od davna taj »grad«, to mu pridjevak »stari« kaže.

A za Bag pišete, da ga Plinij zove *Vegium*, Ptolomej *Ὀβυγία*, a Ravenjanin *Bigi*. Pak i to je meni teško uzvjerovati. Jer latinski su Bag zvali *Scrisia*, ili *Scrissia*, ili *Scrissium*. *Scrisia* zovu Bag, i to više puti, krbavski, bužki i lički knezi u svojim poveljah latinski 1387, 1432 i 1451 godine pisanih, koje oni dadoše Bažanom iliti Bagužanom svojim podanikom za njihove stare pravice, a pak kralj Matija 1481 prepisa i potvrdi, ponoviv njihove rieči, ovako: . . . »nobilis Mirko, filius Georgii Mirkowych de *Scrisia*, nostre Maie-statis veniens ad conspectum, in suo ac ceterorum Nobilium, Civium et Incolarum civitatis et terre nostre *Scrisie sive Bag* vocate... . . . »cives et habitores loci *Scrissiensis*« . . . »vice et nomine com-munitatis terre nostre *Scrisie sive Bag*; i još dva puta ovako, a *Scrissenses* više puti!).

A u senjskom štatutu od 1388 godine, ter u 157 §. koji je u skorijem pridavku ovako: »Item, confinia civitatis Segnie sunt usque ad Sitinam versus *Strissam* (*sic!*), et mons totus est Segnie ut patet in privilegiis, que habet dominus comes, quamvis gratia sua attribuerit eum castro Malužim et privati sumus dicto monte et pascuis usque ad lucho inclusive«²⁾.

Da je »Strissam« pogrješka, namjesto *Scrissam*, i da je to Bag, koji grad je Senju na *jugo*, to kaže 158 §, u kojem je, dokle je senjsko na *iztok*, i 159, u kojem je, dokle je senjsko na *sjever*. Mesić, koji je taj štatut dao na svjetlo, nije pokazao ni što je »Strissa«, ni što »Sitina«, ni što »Malužim«, ni što »lucho« (valja da: Lukovo), a imao je svakako to pokazati. U matici držim da je bilo: *Scrissam*; a tako možda je i u prepisu, iz kojega je on prepisao. Jer to da je na gotsku pisauo, a u takovu pismu slova

¹⁾ Isto tu od 155 do 159 str. — „Bag“, ovako je po slovjensku. To kažu izprave po slovjensku pisane 1460, 1495, 1500 i 1506 godine, koje su u Kukuljevićevih Povjestnih Spomenicih. U tih izpravah su ljudi iz Baga „Bagužani“, a njihovo „Baguško“. — Pak držim da Vam možemo zamjeriti za rieč „Skriisa“, ter onoliko puti ponovljenu u vele znamenitom „Pregledu hrvatske poviesti“ *slovjenski* iliti *hrvatski* pisanu. No po nečem ondje na 231 strani, ja bih rekao, da je Vam onda drugo bila „Skrisa“, a drugo „Bag“.

²⁾ Arkiv za povjestnicu jugoslav. III. 168.

c i t vele su slična. Ja ni toga ne vjerujem, da je u matici bilo: »intaricare«, nego *incaricare* (= *krcati*, *nakrcati*).

I »Sdriza« držim da je krivo ili zapisano ili prepisano, namjesto *Scrisa* = Bag. Evo: »1499, Marzo. Da Zara di S. Francesco Venier Conte e S. Francesco Marcelo Capitano di questo manda ala Signoria a la tera¹⁾ abuta da do fradelli signori di *Sdriza* molto longa« . . . Ovako je u istom arkivu u V. knj. na 28 str. iz Sanudova dnevnika, a po Valentinellovu prepisu; no iz istoga dnevnika a po istom prepisaču ovako u VIII. knjižina 196—199 s.: *Srisa*, i *Scriza*, ter više puti.

A pak Marko Anton Rajmundo, u prvoj polovici šestnaestoga vieka kanonik i nadpop ninskoga kapitula i još namjestnik tu dviju biskupa, latinski popisa, malo za 1531 godinom, malo da ne sve medje te ninske biskupije, pod koju je tada i Podgorska župa spadala, pak i Bag, a i Lika, sve što je nekada pod Rabsku na gornjem kraju, iliti na kopnu. I toga nekoliko da je sâm vidjeo, i više puti²⁾, a nekoliko da je doznao po župnicih iz svakoga ninskoga kraja, jer da je devet godina bio nada desetinom za tu biskupiju, pak da su oni tu desetinu njemu plaćali. Pak on u tom popisu i »Schrissum« spominje i »Vega«; ali oboje tako, da je očito, da mu je »*oppidum* Schrisi« grad Bag, a »*castrum* Vegae« drugo mjesto negdje izmedju Obrovca i Baga. I on je to morao dobro znati, jer da je više puti bio i u tom gradu i u tom gradcu. Evo kako piše: . . . »*Castrum* Bacich³⁾, *castrum Vegae* Domini Comitit (t. j. krbavskoga kneza), *oppidum Schrisi* pro dimidia Domini Comitit, pro alia dimidia illorum de Frangepanibus filiorum quondam Comitit Anze maximi . . . Quae omnia castra et oppidum *saepius accessimus et visitavimus*. Ultra quod oppidum (t. j. Bag) versus occidentem seu boream extat ultima villa, seu castrum et parochia *Cessariza*«.

»Vegae« u genitivu držim da je pogrješno ili zapisano ili prepisano, ili pak tiskano, namjesto: *Vegiae*, pak da je u nominativu: *Vegia*, pak da je isto to i ono »*Vegium*« u Plinija, a *Ὠεγίτζ* u Ptolomeja, a »*Bigi*« u Ravenjanina. Isto mjesto držim da je bilo

¹⁾ = una letera?

²⁾ „In quibus omnibus castris et illorum villis et parochiis . . . *pluries* fui . . . Quod castrum (Obrovac) et abbatiam (Sv. Juraj Koprivski) *saepius* visitavimus . . .“ Farlati, IV. 225.

³⁾ Tako zvana mjesta nije ni u zadarskom šematizmu ni u senjskom.

i »Vigio«, s kuda je bio neki Grgur, koji 1549 godine na 23 prosinca skupa s nekim Petrom iz »Brunova« pride u ovaj naš gostinjac na stan, kako je to, ter po talijansku, zapisano u gostinskoj knjizi od tada¹⁾. Mnogo mjesto je u toj knjizi pogrješno napisano, pak držim da je i »brunou«, namjesto: Bruvno, koje mjesto je, a to senjski šematizam kaže, u udbinskom kotaru²⁾; a tako čudo bliže Obrovcu, nego Bagu. Pak je sva prilika, da je i mjesto »Vigio«, zavičaj toga Grgura, bilo bliže Obrovcu, nego Bagu. A i gdje baš bijaše ta »Vegia«, ili »Vegium«, ili »Vigio«, držim da mogu dokazati. Ovdje u našem gostinju ima, a toga nisam znao 1867 godine, kada sam pisao Najstariju Poviest, zemljovid zadarskoga kotara, na papiru, a taj papir je priliepljen na platno. Širok je m. 0,60, a visok 0,45, ter je u okviru. A napisao je taj zemljovid 1688 godine Vinko Coronelli, vele naučen franovac, ter miropisac mletačke republike, pak posvetio ga Maffeu Farsettiu, papinu protonotaru. A to je na samom zemljovidu napisano, u donjem lijevom kutu³⁾. I ljestvica je tu za 20 talijanskih milja.

Pak na tom zemljovidu od Obrovca na zapad do 12 talijanskih milja na zapadnom primorju nekakove drage, koju taj pisac zove: *Boche di Sdrati* (valjada: Ždral), totu je najprije: *Veza Piccola*, pak, možda jednu takovu milju dalje: *La Veza Va* (t. j. villa = selo) *Vegia*, a dalje na zapad, po prilici samo dvie takove milje, onaj »Starigrad«, za koji sam rekao da ga zovu po latinsku: *Ortopula*. »Vegia« je po latinsku, a »Veza« po talijansku onako kako Benetčani govore: *Zorzi*, *zentile*, *lezze*, *zugno*, itd. namjesto: *Giorgio*, *gentile*, *legge*, *Giugno*. A da je ono »Va« = villa (selo), za to je dosta dokaza na samom tom zemljovidu. No samo jedna ta »Veza« držim da je od davna, pak da je isto ono, što i »Vegium«, »Οὐρύτα«, »Bigi«, »Vega«, »Vigio«. A sada su *Seline*, kako nekakov zemljovid od skora kaže, na tom istom primorju, pak je prilika, da su te

¹⁾ „Odi 23 Xbre 1549, pietro da brunou uene con gregor da *vigio* compagni uen' al hospital“. Libro deli Infermi et Pelegrini accettati nel hospital de San' Hieronymo per la nation illirica in Roma MDXLVIII. l. 75.

²⁾ Možda je ovo najstariji spomen tomu mjestu. Jer onuda je Turčin zapoviedao . . .

³⁾ „Contado di Zara, parte della Dalmatia, descritto dal P. Maestro Coronelli, Cosmografo della Serenissima Repubblica di Venetia, dedicato à Monsig. Illmo e Reumo Maffeo Farsetti, Protonotario Apostolico et Auditore della Signatura. In Venetia 1688, con privilegio dell' Ecc. Senato“. — On neki je lani, valja da po neharmonosti, omrčio taj zemljovid.

»Seline« (možda pravo: Selino? ili Selina?) ostanak ili ove ili one »Vegie«, ako ne daj obojê. I te »Seline« su, kako zadarski šematizam od 1888 g. kaže, župa, ter je tu 517 duša.

A i to valja spomenuti, da su na Coronellovu zemljovidu dva Obrovca: Veli, ili Dolnji, za koji on kaže, da ga je Ptolomej zvao *Argyruntum*, i da ima tvrđjavu, »Obroazzo Grande, o inferiore con fortetz(z), Argyruntum Ptol.«, i Mali, ili Gornji, ne obzidan: »Obroazzo Picco o sup(eriore) senza mur«.

U Rimu na 28 prosinca 1889.

Dr. I. Črnčić.

K r i t i k a.

(Nastavak. Vidi str. 119. God. XI).

I *obrubnijeh* ili *pojasnijeh pletenica* ima u Bulićevoj knjizi dvije poglavite vrsti, i to su: I. *prave pletenice*, II. *uzlovite pletenice*.

I. Pravijeh pletenica ima: a) *dvo-*, b) *tro-*, c) *četvero-* i d) *šestestrostrukijeh*

a) Dvostruke pletenice jesu A. *krivocrtne* i B. *mješovite*.

A. *Dvostrukijeh, krivocrtnijeh pletenica* ima: α) sa dvožljebnijem trakovima i β) sa prostijem trakovima. α) Prostijeh dvožljebnijeh dvostrukijeh pletenica ima opet više suvrsti: 1. Pletenice gje se svaki trak u svakom pregibu savija preko cijele širine obruba, tako da pletenica izgleda poput *raspredena konopca na dvije žice*. 2. Pletenice gje se svaki trak u svakom pregibu savija samo malo preko polovice širine obruba, tako da pletenica izgleda poput spletenijeh malijeh i velikijeh krugova na izmjence. 3. Pletenice gje se svaki trak savija u svakom pregibu preko cijele širine obruba, te se u vrh svakog pregiba opet naopako uvija na lik petljice.

Pletenicama suvrsti 1. pripadaju one na ulomcima sl. 18, 24, 26, 36, 37, sl. 44 oko pentalfe, sl. 56 i 57.

Pletenicama suvrsti 2. pripada ona na ulomku sl. 13.

Pletenicama suvrsti 3. pripada ona u našem narodu dobro poznata pletenica (sl. 42), o kojoj i sam g. Bulić piše, da kad pogleda na nju, padaju mu „na pamet crveni gajtani što rese kaparane ili zobune naših seljaka“, i zove se narodnijem nazivom *prijekršće*.

β) Dvostrukijem prostijem pletenicama sa *prostijem* trakovima pripadaju one na ulomcima sl. 51, 52, 53, 55 i 60. Njih dakle neima na dosad objelodanjenijem kninskijem ulomcima.

B. U Bulićevoj knjizi naći je samu jednu vrst mješovitijeh dvostrukijeh pletenica, koja sastoji od dva mješovito-crtne traka tako sastavljena, da nakon četiri pravocrtna komada dolazi jedan zavijeni. Ta je na ulomku sl. 59.

K dvostrukijem pletenicama mogli bi pribrojiti još dvije vrsti njih, koje su pletene sa zatvorenijem elementima i to:

C. Dvostruke pletenice združene sa *slobodnijem krugovima* na svakom križalištu kako na ulomcima sl. 50 i 55. Na pletenici sl. 50 krugovi su uži od nje, a u sl. 55 pletenica je uža od krugova. Pletenica sl. 50 i krugovi joj su sa žljebovitijem trakovima, dočim ona sl. 55 sastoji od prostijeh trakova. Pletenica sl. 50 previja se kao na prave kute zavinita vrha, dočim ona sl. 55 previja se na dugačke valove. Ni ovakovijeh pletenica nije dosad objelodanjeno iz Knina.

D. Dvostruke pletenice združene sa umetnutijem prepletanjem *nepravilnijem krivocrtnijem zatvorenijem komadima*, koji su i megju sobom svezani poput lonca, kao na sl. 37.

b) *Trostruke pletenice* jesu one na ulomcima sl. 50 i 58. Ni njih neima na do sad objelodanjenjem kninskijem ulomcima.

c) *Četverostruke pletenice*. Ovijeh ima dvije vrsti: 1. *četverostruke prave pletenice* i 2. četverostruke pletenice sastavljene od obedviije vrsti dvostrukijeh pletenica A α 1 i 2. Vrsti 1. pripada ona na ulomku 45. Ni njih neima u Kninu. Vrsti 2. pripada ona na ulomku 39.

d) *Šesterostrukijem pletenicama* pripada ona na komadu sl. 43, koji je pogrešno opetovana otjesnut i u sl. 46.

II. *Uzlovite pletenice*. Njih ima dvije poglavite skupine: A) *pravocrtne* i B) *krivocrtne*.

A. 1. *Pravocrtna uglovita pletenica* je ona na obrubu sl. 41. Ona sastoji od jednog na dva uzlišta prepletanoga zatvorenoga traka, koji s desnog kraja sklapa treće uzlište za dva na križ dijagonalno spletena zatvorena komada.

B. *Krivocrtnijeh uzlovitijeh pletenica* ima dvije suvrsti: t. j. α) *prosto svijenijeh* i β) *slomljenijeh*.

α) Prosto svijene uzlovite pletenice jesu one na ulomcima sl. 22, 47 i 54.

1. Pletenica sl. 22 sastoji od tolikijeh zatvorenijeh na tri veružice trikrat preko sebe premetnutijeh komada zauzlanijeh megju sobom tako, da svaki komad sudjeluje svojijem krajnijem veružicama u sklapanju dvaju susjednijeh uzlova.

2. Pletenica sl. 47 sastoji (rek bi, pošto je komad prelomljen) od jednog samoga zatvorenoga komada traka, koji se sam sobom zauzlaje i prepliće.

Pletenica sl. 54 rek bi da je jednako sastavljena poput pletenice B α 1, jer ima isti onakav i ako bolje stjesnut jedan uzao. Razlika je megju njima samo u tom što pletenica B α 1 izpunjuje unaokolo vaskolik obrub četverostrana okvira dočim pletenica na sl. 54 izpunjuje samo gornji pojas pluteja.

β) *Slomljene krivocrtne uzlovite pletenice* jesu one na ulomcima sl. 20, 25. 44.

1. Pletenica sl. 20 nezna se kako je sastavljena bila, jer joj je sami jedan kraj sačuvan.

2. Pletenica sl. 25 sastavljena je od dva traka, koji se previjaju poput morakijeh valova jedni desno a drugi lijevo, te se uzlaju i križaju. U vrh svakoga vala su trakovi prelomljeni a u dnu su zavijeni.

3. Pletenica sl. 44 sastavljena je od četiri zatvorena komada traka, tri jednaka a četvrti je u desnom kraju za polovicu od njih. Oni se dva i dva uzlaju u tri cijela i jednu polovicu uzla. Ta je pletenica na ploči u spljeckoj krstionici, a ja sam i u Kninu vidio jedan ulomak s jednjem uprav takovijem uzlom pletenice.

Nakon što bijah prošastoga ljeta dovljen dočerao s ovom mojom recenzijom, uhvati me bolest, koja me prisili, da prekinem posao, pa ga evo tek sada prihvaćam polovicom jeseni. A i volim da mi je sad nastavljati, pošto sam bio megjutijem u Kninu, te sam obašao iskapanja i pregledao sam mnogobrojne dragocjenjene ulomke sabrane u franjevačkomu manastjeru; pa mi je mnogo šta jasnije sinulo pred očima, a naročito pitanja o kraljevskijem dvorovima, o crkvama S. Marije i S. Bartula, na koje mi se je sada iznova povratiti, nebi li jih bolje razjasnio. Ali prije nego pregjem na sama ta pitanja, upozorit mi je još prijazne čitatelje, kako putujuć prošastijeh praznika po Italiji namjerila me sreća na prezlamemitu po nas i u zgodan čas izašlu knjigu, koja se ozbiljno bavi talijanskijem do sad slabo proučenijem graditeljskijem spomenicima iz zemana od VI. do XI. vijeka. Pošto će mi ta knjiga mnogo pomoći u daljnem prikazivanju Bulićeve, i dotičnom proučavanju kninskih spomenika, ustavit ću se malo niže da ju prikažem hrvatskoj i srpskoj čitalačkoj publici.

U početku ove recenzije rekao sam (Viestnik. God. XI. Br. 2 str. 51), „da je moguće, da crkva S. Marije bude sazidana u XI. vijeku, a to i na temelju istog povjesničkog svjedočanstva i obzirom na iste ornamentalne ulomke, po kojijema g. Bulić misli, da je iz IX. ili najkašnje iz X.“ Što se tiče kninskih ornamentalnijeh ulomaka i sloga po njima zastupana, pošto do sada nijesam imao pri ruci nijednoga pomoćnoga djela sa slikama ulomaka srođnijeh kninskih, kao što jih je nekoliko imao g. Bulić, to me je on sam svojijem prisposodobama doveo do netačna zaključka, da je i po istijem ornamentalnijem ulomcima moguće, da je crkva S. Marije sazidana u XI. vijeku, i evo kako:

G. Bulić je pisao, da su kninski ornamentalni ulomci istoga sloga kao što su oni, koji se nahode „tekem devetoga vieka na nadglavnike, abake, stupove pročeljnih vrata crkve S. Ambroza u Milanu, S. Mihovila u Paviji“ . . . „na crkvu Notre-Dame du Port u Clermoutu“, a ja sam po Schnaase-u i Kugler-u doznao, da ti spomenici potiču najdalje iz XI. vijeka, te sam naravski došao do zaključka, da je i crkva S. Marije mogla da bude najdalje iz XI. vijeka i mislio sam, premda nebijah to još očitovao, da će bit bila romaničkog sloga, koji se je baš onda razvijao, i kojemu pripadaju navedeni spomenici. Spisatelj kojega ću djelo prikazati dokazuje temeljito, da ni crkva S. Ambroza u Milanu ni ona S. Mihovila u Paviji nijesu iz IX. vijeka već iz XI. i XII., a navagja osjem Cordero-a i Kuglera još i R. von Eitelbergera (Die Kirche des heiligen Ambrosius zu Mailand — Stuttgart 1860) i slavnoga Viollet-le-Duc-a (Dictionnaire de l'architecture française au moyen âge — Vol. IX), koji još prije njega nijesu hćeli da vjeruju, da je S. Ambroz čak iz IX. vijeka, i kaže, da „njihova mnenja nijesu našla povoljna odziva, jer jim nijesu

znali ni najmanje da dokažu temeljitost, ili mišljahu da će ju dokazati razlozima, koji se nemogahu održati (str. 191)“. Nego je g. Bulić pisao još, da su kninski ulomci istoga sloga, kao oni što se nahode „još u samom nastupu devetoga vieka“ „na ciborium S. Apollinara *in classe* u Raveni (809—812)“ „a tekom devetoga“ i „na patrijarsku stolicu u Gradu“, a u tom ga nijesu prevarili Reusens, Dartein i drugovi, pa se je tijekom pripodobama približio donjekle istini, dočim ju bijaše zastró istodobnom pripodobom sa spomenutijem crkvama.

U mojem posjetu opazio sam, da su potlašnja iskapanja na Kapitululu iznijela na svjetlost temelje i cijelu osnovu prilično velike bazilike, pilovima razdijeljene na tri broda, koji završuju polukružnijem apsidama zazidanijem z dvora s jednijem samijem upravnijem debelijem zidom, tako da se s ote strane nijesu mogle razabirati, kao što u crkvi S. *Maria in Cosmedin u Rimu*, koja potiče iz svršetka VIII. vijeka Naokolo bazilike ima još ostanaka visokijeh zidova, pregrada i u zemlji starijih i novijeh grobova; ali neima do sad traga drugoj kakvoj crkvi, te se meni čini, da ovijem biva još bolje utvrđeno moje mnenje, e je na Kapitululu bila sama kaptolska crkva S. Bartula, a oko nje kanonički dvorovi. S istočne strane bazilike opstoje temelji nekakve male četverokutne kule, što jih narod zove *Babina buša*, i o kojijema bi se moglo misliti, da su bili temelji zvonika, premda ne odveć debeli.

Obašavši iskapanja na licu mjesta osvjedočio sam se, da povjesnička svjedočanstva, navedena od g. Bulića, pobijaju isto njegovo mnenje, da je crkva S. Marije bila na Kapitululu, a očito dokazuju, da je bila baš u Biskupiji.

Sabor spljecki 1045 godine i naddjakon Toma (Hist. Salon. cap. XV) složno kažu, da je biskupska stolica postavljena bila u polju „in Campo in ecclesia Sanctae Mariae Virginis“, a Farlati pak dodaje tumačenje, po kojemu bi imalo ispasti, da su sve te zragje, biskupski stanovi, crkva S. Marije i kanonički stanovi, zajedno bile i to baš na Kapitululu. Ja mislim da je *polje* — *Campus per antonomasiam* — u Kninskoj okolici svojom prostranošću jedino Kosovo-polje kod Biskupije, pa da i jest to ono, o kojemu govori Spljecki sabor i naddjakon Toma. I ako je pak brežuljak, na kojemu je Kapitululu u kraj polja kninskoga, to ipak nije u polju, niti su zragje Kapitululu u polju, već na brežuljku u kraj polja, a tako bi se bila i izrazila od prilike spomenuta dva izvora, da budu mislila govoriti o mjestu današnjega Kapitululu.

Klaić, u napomenutom svojem djelu (II. str. 55), piše: „I sada se istim imenom naziva „Biskupija“, gdje su nekoč bili biskupski dvori, kojih se ostatci razabiru“, te nastavlja: „Crkva uz biskupov dvor bijaše vrlo krasna i oble spodobne, a posvećena bl. dj. Mariji“ . . . pak: „*Stan kanonički bijaše medju građom i biskupovimi dvori*, blizu crkve S. Marije, na jednom poluotoku uz riekú Krku. U sredini toga ogromnoga stana uzdizala se je kaptolska crkva, posvećena S. Bartolu.“ I prije sam kazao, da se nezna, po kojem vrelu tako piše g. Klaić, te sam zato ostavio na njega svu odgovornost za te vijesti; ali da mi se ipak nečini, da će jih bit iz prsta izzasao, premda bi dobro bilo, da bi se taj gospodin izvolio

izraziti u predmetu. Po prvijem njegovijem ovgje navedenijem riječima razumije se, da on cijeni e je uz selo Biskupiju (o kojemu nekaže da je selo, pa se je lako domisliti, da on nije bio sam glavom na mjestu, kao što nijesam ni ja, kad počeh da pišem ovu recenziju) bila crkva S. Marije uz biskupov dvor. Po onomu što kaže, da „Stan kanonički bijaše“ itd. . . , razumije se, e on cijeni da stan kanonički bijaše na tako zvanom Kapitul, a što megju zarecima dodaje: „blizu crkve S. Marije“, daje povoda misliti, da, ili tako piše što nepoznaje topografiju okolice, te nezna koliko je Kapitul odaljen od Biskupije, ili da mu se je pogrešno potkrao onaj prvi zarezak, pa se ono „blizu crkve S. Marije“ odnosi samo na „biskupske dvore“, kao da bi rekao: „biskupovimi dvori, koji su blizu crkve S. Marije“. Svakako je ipak razabrati, da je Klaić crpio vijest sa pouzdana izvora, kad se slaže sa sadašnjijem mojjem osvjedočenjem, da su crkva S. Marije i biskupovi dvori bili u Biskupiji dvije milje daleko od Knina, a kanonički stanovi i crkva S. Bartula da su bili blizu Knina na poluotoku, koji se i danas nazivlje zato *Kapitulom*.

Po riječima spljeckoga sabora 1185 god., što jih g. Bulić navagja: „*Tiniensis episcopus habeat sedem suam in Tenin et has parochias, Tenin, Campum*“ . . . itd. „gdje no župu grada Knina razlikuje od župe „*Campus*“, razumije se, da je *Campus* podalje od grada Knina, kad sačinjava župu napose od Knina, pa da to ne može da bude Kapitul, već Biskupija.

Sam g. Bulić piše, da „Od dvanajstoga sve do šestnajstoga vieka, u izpravama i izorima“ neima „spomena nazivu *Kapitul*, dočim „*Campus*“ i to s poblížom oznakom „*qui vocitatur Cossovus*“, spominje latinski prevod Hrvatske Kronike, a po njoj valjda i naddjakon Toma.“ Kad je dakle *Campus* Kosovo, onda neima sumnje, da se tu razumijeva Biskupija, jer je ona na Kosovu polju, dočim je Kapitul na Kninskomu.

Što „šestnajstoga vieka“ „ljetopisac J. Tomašević“ veli, da je Kralj Zvonimir „bio pokopan na Kninskom Kapitul, u crkvi S. Bartula, pred velikim žrtvenikom: „*in capitulo thigniensi in ecclesia sancti bartholomei ante altare magnum*“, dokazuje još bolje e je istina, da su na današnjem brežuljku *Kapitulu* bili stanovi kninskog kapitula, a uza njih ili po sred njih, da je bila baš crkva Svetoga Bartula, a ne ona S. Marije, što sam bio i prije dokazao.

Ako je na Mezkatorovu Atlasu iz god. 1632¹⁾ „naznačen Kapitul baš na pravom današnjem položaju“, a isti Atlas ne nosi nikakova mjesta ni imena na ležaju Biskupije“, to ne „svjedoči da je to mjesto medju najznamenitijim bilo i u tudjem svietu“, već da je Kapitul zabilježen kao utvrgjeno mjesto (pa ako nije zabilježen Knin, možda i mješte Knina) i kao polje poznato u XVII vijeku, kad su na njemu bile zgrage zar bolje sačuvane nego li one u Biskupiji, kô što se može razabrati po vijesti, da je biskup J. Vidović vidio spomenuti natpis nad vratima porušene crkve, i po pismu O. Vinjalića navedenu u Bulićevoj knjizi (str. 11) „od 17 pro-

¹⁾ Ja sam već navijestio u ovog. br. 9 spljeckog *Bullettina*, da se u Blacima na Braču u samostanskoj knjižnici nahodi Merkatorov Atlas sa *delin*. Henricus Hondius Joannes Jansonius iz 1623 godine.

sinca 1746“, gdje piše: „La chiesa aveva un volto di tuffi, la quale era quasi intatta quando i nostri presero questa piazza ai Turchi.“ Nemislom pak, da bi se po tomu moglo razabrati, kako piše g. Bulić, „da su ne samo god. 1688 zidovi obstojali, nego još i svedeni krov“, jer riječi „la quale era quasi intatta“ nijesu nego nazagjanje Vinjalićevo o cjelokupnoj crkvi, dočim da „aveva un volto di tuffi“ lako se je bilo onda domisliti kao i sada po velikom mnoštvu debelijeh komada toga gradiva, što se nahodi na Kapitolu netaknuto, jer neupotrebivo za gragjenje prostijeh kuća.

„Mrtvački upisnici Kninski“ kad „pod godinom 1688 nose“: „sepultus est in coemeterio uillae Capitulo... in ecclesia capitulari de Knin“ i „intra muros antiquae ecclesiae iam destructae rure Capitulo“, ne samo što spominju „ime i položaj Kapitula“, kao što piše g. Bulić, već svjedoče još, kako se je po tadašnjoj tradiciji cijenilo, da je na Kapitolu bila kaptolska crkva; a kad u njima piše „in ecclesia episcopali extra urbem“... to oni spominju samo biskupsku crkvu, ali ne govore ništa o njezinom položaju, i dokazuju, kako je tadanji župnik bio uvjeren, da je napose bila biskupska crkva a napose kaptolska, jer jih inače ne bi bio zvao različitim imenima.

Pošto sam oborio do sada svekolike „povjesne upravne dokaze“ na temelju kojih je g. B. mislio, „da je najvjerojatnije baš na Kapitolu morala biti biskupska crkva S. Marije, sa ostalim s njom nužno spojenim sgradam, a ne na inom mjestu kninske okolice“, hoću da pokušam, nebi li opovrgao ili barem oslabio i njegov „drugi dokaz“, o kojemu kaže, da „neoprovzivo svodi na taj isti zaključak“ i što ga vodi „iz ustanova i kanoničkog života jedanestoga vieka“.

Usljed pravilnika S. Augustina i Metzskog biskupa Hrodeganga iz osmoga vijeka pripovijeda g. B., da „nastadoše canonici regulares“. Ob ovijema je poznato, da su živjeli neki uz biskupe, a neki su imali svoje posebne samostane. Sveti Antun Padvanski, koji je živio u XIII v., pripadao je u mladosti svojoj tijem kanonicima i živio je u dva različita njihova samostana u Španjolskoj. Takovi kanonički zborovi nije potreba da budu uz biskupsku crkvu. — Veleučeni naš hrvacki povjesničar Tade Smičiklas u svojoj „Poviesti Hrvatskoj“ (I. str. 84) po zaključecim dvaju „sjajnijeh sabora“ crkvnijeh u Dalmaciji, pod god. 530 pripovijeda, kako je kod nas bila „u cvietu ona vrst ljudi, koji kašnje nose na svojib ramenih veći dio kulture europske“ i kako se tada „već govori o „predstojnicih“ samostana“. Bilo je dakle u Dalmatinskoj Hrvatskoj samostana već i u prvijem vjekovima kršćanstva, pa je lako mogao biti takav jedan samostan kanonika regulara od davnijeh davnina i na Kapitolu, a isti i nebiti u nikakvoj svezi sa biskupskom crkvom, koja je u svojem podignuću mogla dobiti od kralja svoj poseban kanonički zbor, kako misle poštovani moji prijatelji učeni Franovci O. Stj. Zlatović i O. L. Marun, ili je mogao kaptolski kanonički zbor opstojati i prije zasnovanja kninske biskupije, te biti s njom sjedinjen pri njezinom osnovanju, pa ostati udaljena biskupska crkva i biskupski dvorovi u Biskupiji od Kaptola i njegove crkve S. Bartula na Kapitolu.

Da vidimo sada, bili se ova nagagjanja dala prilagoditi pravilima

Hrodegangova pravilnika i Kapitulara Karla Velikoga, što jih ističe g. B. po drugim spisateljima. Cap. XXI Hrodegangova pravilnika propisuje između ostaloga: „De illis hominibus, qui dicunt quod se propter Deum tonsurassent — placuit ut in monasterio sint sub ordine regulari, *aut sub manu episcopi sub ordine canonico*“, „a to“ kaže g. B. da se „još jasnije“ razabire iz Kapitulara Karla Velikoga Capit. 71: „Qui ad clericatum accedunt, quod nos nominamus canonicam vitam, volumus ut episcopus eorum regat vitam.“ Prvi kaže, da oni, koji se za rad Boga postrižu, imaju biti ili u samostanu pod vladanjem redovnog pravilnika, ili pod biskupovom rukom pod kanoničkim redom, a drugi kašniji pravilnik propisuje u navedenom poglavju samo kako imaju živjeti kanonici a ne ostali kalugjeri, i nareguje da oni, koji pristupaju klerikatu, tako zvanom kanoničkom životu, budu pod upravom biskupa. U C. 75 propisuje ovaj potlašniji kapitular: — „Clerici — ut vel veri monachi sint, vel veri canonici“ — a u „C. 22 Canonici in domo episcopali vel *etiam in monasterio* — secundum canonicam vitam erudiuntur.“ Sva ta pravila dopuštaju, da može kaptolski zbor opstojati u naročitoj zgragji, koja dakle može i nebiti u neposrednoj blizini biskupske crkve.

Ako Pavijski sabor god. 876 nalaže biskupim: „Ut episcopi in Civitatibus suis *proximum Ecclesiae suae Claustrum instituant*, in quo ipsi cum Clero secundum Canonicam Regulam Deo militent“, te on dakle promjenjuje i stiska u ovom obziru propise starijih pravilnika i to sve nakon manje od jednoga vijeka, to može lako biti, da je potla kakav novi sabor među 876 godinom i zemanom osnivanja kninske biskupije, opozvao i oblakšao propis Pavijskoga zbog njegove teške izvedivosti. Da su kanonici živjeli uprav i posve po propisu Pavijskoga sabora i „za dvanaestoga vieka“, nebi se moglo razabrati po onijem riječima „iz poslanice pape Adrijana IV godine 1157“, što jih navagja g. B., jer se po njima doznaje samo, da su u to doba svi kanonici zajedno živjeli, u istoj blagovaonici jeli, u istoj spavaonici spavali i svagdano se sabirali u Kapitul, što je sve moglo biti, pa da *Claustrum Canonicorum* i nebude bivao u blizini katedralne crkve. Nego i prihvativši načelo e je trebalo da bude tako, kako bi se ja lako sklonuo vjerovati i po Farlati-evijem riječima „Idem Cresimirus collegium Canonicorum instituit ac domicilium illis et Episcopo satis amplum et commodum paravit *iuxta aedem cathedralem S. Mariae*“, kad bi znao, da je on te tvrdnje crpio sa vjerodostojna starijeg izvora, opet bi ostala mogućnost, da bude bio na Kapitolu poseban kanonički zbor, a u Biskupiji drugi uz biskupsku crkvu, jer nam o njoj nijedna činjenica nedopušta do sada misliti, da bi ona mogla bila opstojati na Kapitolu ili u njegovoj blizini. Ali ja mislim, da je Farlati sudeć po sličnosti, sam zaoblio vijest ob osnovanju kninske biskupije dodavši iz svoje glave ono, što mu se je vrlo naravno činilo, naime da je Krešimir sagradio i *kanoničke stanove* uz biskupske dvorove, pa ostajem do jasnijih novijeh protivnijeh dokaza pri svojem mnenju, e je najvjerojatnije, da biskupska crkva S. Marije i biskupski dvorovi budu bili u Biskupiji, a kanonički stanovi sa kaptolskom crkvom s. Bartula na Kapitolu, i da je ovaj kanonički zbor pripadao ipak katedralnoj crkvi S. Marije.

Ovo zadnje daje se razabrati i po tom, što je kninski biskup bio *hrvacki kraljevski*, a prepozit S. Bartula *kraljevski kancelar hrvacki*.

Nakon ovijeh mojijeh dokaza nemože g. B. više tvrditi, da „izvjestno znamo, da je na *Kapitulu XI vieka bio zasnovan od Kresimira kanonički sbor*“, niti može iz tako pogrešne pretpostavke izvagjati posljedice: „dakle od njega ne smijemo razstaviti ni biskupske crkve S. Marije, ni biskupovih dvorova, ni biskupske škole“, jer to sve po sebi pada, kad sam pozitivnijem dokazima posvjedočio, „da je koja od rečenih sgrada bila ne na *Kapitulu uz stan kanonika*, nego na kojoj drugoj tački“ i to ne „kninskoga“, već Kosova polja.

Naravski je bilo, da su se „viesti, koje nam je Farlati po nepoznatom izvoru sačuvao“, imale slagati „na dlaku sa“ „zaključkom izvedenim iz ustanova crkvenih za jedanaestoga vieka“, jer je Farlati po svoj prilici istijem putem, a ne na temelju samijeh spomenika ni vjerodostojnijeh starijeh vijesti o njima, došao do istoga zaključka.

Popravit mi je ovgje što sam prije kazao (Viestnik god. XI str. 53), da su na *Kapitulu* opstojale i crkva S. Marije i one S. Bartula, a to prema predidućijem dokazima.

Natpis od god. 1203, što ga je vidio i pročitao biskup Vidović, odnosi se na jedinu crkvu, koja je opstojala na *Kapitulu*, i to na crkvu S. Bartula. Što je ona tada iznova sagragjena, lako je opravdati. Ono dvadesetak komada ornamentalnijeh ulomaka, kojijeh su objelodanjene slike u Buličevu djelu, pripadaju svikolici zragji iz VIII. ili IX. vijeka. Ta je zragja dakle početkom XIII. vijeka mogla brojiti nešto oko četiri stotine godina opstanka. Sad ako s jedne strane uzmemo u obzir grdnu nevještinu graditeljâ osmoga i devetoga vijeka, a s druge maniju gragjenja i pregragjivanja crkava, što je bila spopala svekolike narode Evrope od XI. do XIII. vijeka, lako ćemo pogoditi razlog, s kojega se je prepozit Dobroslav početkom XIII. vijeka odlučio da pregragjuje crkvu S. Bartula.

Ako je kralj Petar Kresimir obdario kninski kanonički zbor „bogatom nadarbinom S. Bartula“ „in terris croaticis situm“, kako piše Farlati, onda bi se, piše sam g. B., moglo „nagadjati“, „da je već prije zasnovanja kninske biskupije na *Kapitulu* opstojala crkva S. Bartula, kojoj je pripadala ta nadarbina“, ali g. B. neće da to vjeruje, jer da „neimamo ni cigloga povjestnoga dokaza da to doistinimo“, pa i zato što „da je i opstojala, njezin zavisni odnošaj prema stolnoj crkvi S. Marije“ „nije mogao dopustiti, da na pr. kanonici svoje dužnosti u njoj vrše a ne u stolnoj, kao što po svoj prilici i veličina joj s toga odnošaja bit će jako ograničena bila“. Ovo zadnje Buličevo nagagjanje nije se obistinilo, jer otkriveni temelji kaptolske crkve S. Bartula na *Kapitulu* svjedoče, da je ona bila dosta prostrana, pa da su u njoj kanonici mogli slobodno i udobno „svoje dužnosti u njoj“ da „vrše“, premda bi se nastavljenijem ispitivanjem moglo zar i pronaći, da je prvobitna crkva S. Bartula iz VIII. ili IX. vijeka bila skromnijih protega nego li je ova mlagja, kojoj su otkopani temelji. Da je pak crkva S. Bartula opstojala prije zasnovanja biskupije, jasno je i po Farlati-evijem riječima i po ulomcima crkve iz VIII. ili IX. vijeka, kao i po tomu, što „u zaključcima spljetskoga crkvenoga sabora 1185

god.“ spominje se „Flaxone, tiniensi episcopo . . . , Alberto Pisano sancti Bartholomei preposito“ i „firma stabilisque permaneat per cancellarium nostrum Albertum sancti Bartholomei prepositum“ i „Datum Spalati in Ecclesia Sancti Andreae apostoli per manum *supradicti prepositi Alberti cancelarii nostri*“ —, jer ako je 1105 god. živio preposit S. Bartula, to su onda opstojali i kanonički zbor i crkva S. Bartula, koje se ulomci nahode na Kapitolu. „Svi dokazi“ „dakle“, kako sam i prije istaknuo, „vode na zaključak“, ne „da crkva S. Bartula na Kapitolu nije nego crkva S. Marije“ kako piše g. B. (str. 10), već da je na Kapitolu opstojala jedino crkva S. Bartula.

Nije istina, da se „iz zapisa sbornih listina“ 1428 god. razabire, da je prigodom provale Turaka godine 1420—1425 „nastradala i kninska prvostolnica S. Marije na Kapitolu, jer se ona u tijem zapisima nazivlje samo *Ecclesia Tinniensis*, a nepiše u njima, gje je ona bila, barem u koliko je razabrati po riječima, što jih navagja g. B.

Kopanjem, što ga je poduzetno naše mlado kninsko starinarsko društvo uputilo pod izravnijem nadgledanjem svojega revnoga predsjednika O. L. Maruna na katoličkom groblju selâ Polače i Biskupije, te malo po dalje na mjestu zvanu Stupovi otkrili su se temelji dviju bazilika razdijeljenijeh pilovima na tri broda. S ovijema i s onom na Kapitolu odgovoreno je na pitanje, što ga je postavio g. B., „koji je od ovih triju graditeljskih tipova prevladao u Kninu?“ (str. 23).

Bazilika na groblju selâ Polače i Biskupije dosta je velika. Oko bazilike ima mnogo tragova drugih zragja, ona je na mjestu, što ga, po Buliću, „kninski mrtvački upisnici od 1679—1710 g. nazivlju“ . . . „sepultus est super uno colle ubi multa monumenta reperiuntur; Coemeterio S. Lucae in Biskupia“ i „Coemeterio Š. Lucae in Cossovo“. Ono, što taj isti upisnik zove „inter mura antiquae Ecclesiae Episcopalis jam destructae rure Biskupia“, ima se za stalno odnositi na razvaline katedralne crkve S. Marije u Biskupiji, kojoj pravo mjesto nije ovgje ničijem tačno opredijeljeno, a ne na isto grobište S. Luke, kako misli gosp. B., pošto je posve drukčije prozvano. Po tomu se razabire, da su kninski župnici od 1679 do 1710 god. bili osvjedočeni, da je *crkva S. Luke* bila na mjestu sadašnjega groblja toga imena, a katedralna crkva da je bila na drugom mjestu. Kad bi se znalo, da li su se katolici u to doba kopali na sadašnje pravoslavno groblje Presvete Trojice, moglo bi se i doznati, da li su tadašnji župnici držali to mjesto za razvaline katedralne crkve. I O. Vinjalić u opisu 1746 god. mnenja je, da je katedralna crkva bila u Biskupiji, te piše, po Buliću (str. 12): „Il vescovo di Knin seguiva sempre la Corte, aveva la sua Chiesa Cattedrale circa due miglia distante dalla città di Knin in luogo detto anco al giorno d' oggi Biscupia cioè vescovado.“ On je bio toga mnenja, da je katedralna crkva stajala na mjestu sadašnjega na okrug ogragjenoga pravoslavnoga groblja Presv. Trojice u selu Biskupiji, te nastavlja: „La Chiesa era *rotonda*, dedicata a Santa Maria Vergine e Madre.“ Ako u listu na O. Radnića „od 17 prosinca 1746“ „o ruševinam na Kapitolu piše“: „*Vogliono alcuni* che questa fosse stata l' abitazione del vescovo, il quale stesse assieme coi canonici, come s' usa

in alcuni luoghi di Germania“, to neprotuslovi nimalo „gornjoj tvrđnji“, kako se izrazuje g. B., jer kad veli, da „njeki hoće“, to on nastoji da istakne, e to nije njegovo uvjerenje, već *drugijeh*, koji će, po nagaganju, od imena Kapitul biti došli do toga zaključka, koji opet nebi bio u protuslovje sa prvo navedenom Vinjalićevom tvrđnjom, kojom kaže samo, da je katedralna crkva bila u Biskupiji, a neisključuje mogućnost, da je biskup mogao stanovati i na drugom kakvom mjestu, dakle i na Kapitolu zajedno s kanonicima. U pismu na O. Radnića O. Vinjalić dodaje ob obloj crkvi u Biskupiji, da je „rotonda *ottangolare*“, a na drugom mjestu opet (Kn. sp. str. 13) „kaže, da je bila cjelokupa do prozora „a guisa della Metropolitana di Spalato“. Imamo li vjerovati Vinjaliću, to crkva treba da je bila *osmerokutna*, a ne baš *obla* (valjkasta), kako misli g. B., da je mogla biti crkvom „*obloga tlorisa*“. G. B. piše, da je ta zgrada „mogla i ne biti crkva“, „nego kakova druga zgrada“, pa bi moglo i biti, da je bila zar krstionica.

Najmanja je od svih triju bazilika ona na glavici zvanj Stupovi. Ona završuje u tri polukružne apside. Zidovi i pilovi su joj veoma debeli, a brodovi razmjerno vrlo uski. Iz vanka zidova ima pretna svakom pilastru i na uglovima jake potpornjake zaobljena kraja poput onijeh na crkvi S. Spasa u vrelu Cetine što je objelodanjena u spljeckom *Bulletino* (God. V. str. 137). Sa zapadne strane te bazilike rek bi da je bio kao narteks, a sa južne strane prislonjena je uza zid bazilike četverostrana ćelija sa polukružnom apsidom prema iztoku. Na toj ćeliji nepoznaju se vrata.

U selu Biskupiji izkopalo je starinarsko društvo kninsko česti zidova i temelje crkvice na jedan brod sa apsidom. U njoj je nagjen prazan starokršćanski sarkofag sa povećom rupom navlaš probijenom sa strane.

Megju spomenute dvije bazilike na jednome raskrižju puta opazaju se ostanci poda pokrivena sa mozaikom (*opus vermiculatum*), koji danomice sve više i više propada, te je na putu mnoštvo komadića bijele i crne boje. Do raskrižja na Bulatovijem oranicama otkopalo je g. ri pohvaljeno društvo temelje jedne česti velike četverokutne zgragje izrazdijeljene popriječnijem zidovima u dvorane.

Uz baziliku Sv. Luke pa i u samoj njoj vidio sam nekropolu starohrvackijeh stećaka, koju je napomenuo O. Vinjalić u riječim istaknutijem od g. Bulića i o kojoj g. Bulić nije ni sloveca rekao u ovome djelu, već ju je bio spomenuo u jednome članku objelodanjenomu u *Bullettino*-u nazad dvije ili tri godine, te rekao o stećcima, da su karakteristični za hrvačko doba. Stećci, kojijeh će biti i preko stotine, nijesu zakopani u zemlji, kako se je meni činilo po apsolutnom muku g. B. o njima u ovome djelu, već su razasuti po glavici u crkvi i oko nje sve do puta. To su pločurine od obična vapnenjaka debele od 30 do 50 cm., duge od 2 do 2.5 m., a široke od 1 do 1.5 m. Većina jih je surovo izdjelana u pašesterce, a ima jih nekoliko koje završuju polukružno na obadva kraja ali tako da je premjer polukuga manji od cijele širine ploče, te mu s jedne i druge strane ostaje po jedna živa ćoška ploče. Na nekijem pločama je naskočeno urezan krst. Ti krstovi su široki oko 1 dm. a oskaču od plohe oko 1 cm. Ima jih prostijeh latinskoga oblika, sa podstavkom, sa podstavkom štulaz-

tijeh (Krückenkreuze), i prostijeh sa potstavkom a uz jednu i drugu stranu podnožja po jednijem kao srpom. Na nekijema je naskočeno urezan dug mač a uza nje kao srp, te poviše njega polumjesec i ruža. Takovijeh biljega ima urezano i na sličnijem pločama u Herceg-Bosni, što jih u „Viestniku“ objelodanjuje moj časni kolega Vid Vuletić Vukasović. Na nijednoj od ovizijeh ploča na groblju Sv. Luke neima ma ni cigla slova. Pod pločama su grobnice izdubljene u zemlji i obzidane neke u suho a neke u živo i klakom oblijepjene. Mnogo je ornamentalnijeh komada iz VIII, ili IX. vijeka našao pošt. O. Marun upotrebjeno kao građivo tijeh grobova, pa se može jamačno uzeti, da su oni sazidani dosta vremena nakon toga zemana, dakle barem nakon XI. vijeka. I to je jedan novi dokaz za moje stalno osvjedočenje, da su stećci po Dalmaciji, Bosni, Hercegovini i Crnoj gori *slavenski*¹⁾: U kninskoj okolici se ljudi još i dan danas kopaju u grobove pod stećcima, a to je dokaz, da se je taj običaj medju Hrvatima i Srbima uzdržao i do današnjega dneva.

A sad, prije nego li uzmem u pretresanje II. dio Bulićeve razprave o kninskim spomenicima, gdje je govor o „vrsti ornamentalnoga sloga“ „kojoj spadaju“ ti „ulomci“, da iznesem obećani prikaz talijanske nove knjige.

Knjizi je naslov:

L' architettura in Italia dal secolo VI al Mille circa. Ricerche storico-critiche del prof. Raffaele Cattaneo. Venezia — Ferdinando Ongania editore — Anno MDCCCLXXXIX. Str. 306 u četvrtini. — Sa 170 u tekstu pečatanijeh slika.

Spisatelju služi ova knjiga da š njom pripravi čitatelje za razumijevanje svojeg omašnijeg djela „La Basilica di San Marco“, koje će do skora objelodaniti kod istoga izdavatelja Ongania. U pristupu povijeda spisatelj kako je on sam na licu mjesta proučio pomnjivo svekolike talijanske graditeljske spomenike iz mračnog doba propadanja umjetnosti, koji su rad svoje poteškoće do sad u velike bili zanemarivani od spisateljâ povijesti umjetnosti. Ta je nemarnost, veli, u toliko više prijekorna, u koliko prekidâše lanac umjetničke povijesti s tolikom pometnjom učenjakâ, koliko i zato što bijaše zaprekom, da se uzmogne da iznagje uzao s kojijem bi se spojili sljedeće karike lanca. Bilo je nekijeh, veli, koji da su se bavili i spomenicima tijeh mračnijeh vjekova, kao što su Cordero, Ricci, Hübsch, Dartein, Selvatico, Garrucci, Mothes i Rohault de Fleury, ali da su to učinili ili s vrlo ograničenijem vidokrugom ili se ograničiše na stanovite krajeve ili na stanovitu skupinu gragjevinâ, ili se zadovoljiše pogledom vrlo hitrijem ili vrlo površnjem, tako da sva ta posebna izpitivanja, sve i skupljena u jedan sami svežanj, daleko su od toga da bi učenjaku mogla da ponude i najslabiju svjetlost u predmetu. Još veli, da i ako se je kojigod od njih približio kadgod istini, tako da ti se čini, da bi ju imao bio i otkriti, ipak zato što se nijedan od njih neznadijaše da riješi svijeh presuda i da se pouzda u umjetničko prispodablanje spomenikâ u kojemu da stoji najjamačniji provodič u takovijem istraživanjima, u mjesto da vjeruju izpravama vrlo često pogrešnjijema, svrnuše svi s puta i ne posti-goše nikakve stvarne koristi.

¹⁾ Vidi „Босанска Влада“. God III. Br. 1—16.

Evo kako on ocjenjuje djela triju spisatelja, na koje se je mnogo naslonio g. Bulić u ispitivanju kninskih spomenika :

„Étude sur l' Architecture Lombarde par F. de Dartein“ . „To omašno djelo prem dragocjenjeno za to što se tiče spomenikâ lombarskog graditeljstva u Gornjoj Italiji, i zbog oštine kojom su proučeni i shvaćeni narav i karakter toga sloga, jeste nasuprot *posve neupotrebljivo u koliko se tiče njegovih izvora*. Dartein istina nije stare škole, ali u isto doba neznadijaše da se mnogo odaleći od nje, pa zato ušćuva metež i mrak u umjetničkoj povijesti varvarskih vjekova, te podade Lombarskoj umjetnosti nepoznate izvore, nelogično preran razvitak i dugotrajnost te došljednu nepomičnost koje su nemoguće.“

„Storia dell' Arte Cristiana dal I. sec. all' VIII per R. Garrucci.“ „Spisatelj je u tom djelu napisao zlamenitijeh stranica o spomenicima prvijeh vjekova, ali se pokazuje *prem površan i posve na stranputici* gje tiče o ragjama longobarskog doba.“

„La Messe. — Études archéologiques sur les monuments par Rohault de Fleury. — Paris.“ „Rohault de Fleury medju svijem spomenutijem spisateljima je onaj, koji je u svojijem dragocjenijem sveskama skupio najveći broj umjetničkih ragja što pripadaju varvarskijem vjekovima, pa je takodjer i onaj, koji se je najmanje ogriješio u dosudjivanju njihovog doba. A možda bi se bio uklonio nekoličini krupnijeh pogrešaka i našao pravi put, da, u mjesto što se je stavio na *istraživanje osebnosti uresnijeh* više nego li što drugo koje su imale služiti njegovomu djelu, bude proučio do dna *razne graditeljske spomenike*, o povijesti kojijeh čitatelj nezna kakve li je on pojmove sebi pretstavio.“

O. A. Bicciovom djelu: „Storia dell' Architettura in Europa dal sec. IV al XVIII“ piše: „Spisatelj pripada staroj školi D'Agincourt-ovoj i pokazuje da nije razabrao nimalo svjetlosti medju tminama varvarskih vjekova, o kojijema se on opširnije upušta u gradjansku povijest nego li u umjetničku, o kojoj se je bavio najvećom lakoumošću.“

O Henri Hübsch-ovu djelu: „Monuments de l'Architecture Chrétienne depuis Constantin jusq' à Charlemagne, 1860“ , ovako: „U tom zlamenitom djelu Hübsch pokazuje sebe marljivijem motriteljem, dosta slobodnijem presudâ stare škole a možda najnezavisnijem od svijeh; ali mu to nezapriječi, da sazda sebi nove, koje mu zakrčiše put. Za njega na primjer, kršćansko graditeljstvo prvijeh pet vjekova ima jednak postanak, jednaku narav i obliče tako na Istoku kao i na Zapadu, toliko da mu se čini bezkorianijem nazivati ga raznijem imenima, te niječe dakle opstanak vizantinskoga sloga te došljedni njegov upliv na Umjetnost u Italiji u V i VI vieku. U ostalom on *neznadijaše da prinese ni najmanje svjetlosti u umjetničku povijest varvarskih vjekova*, pokazujuć da nepoznaje ni po vigjenju najvećeg dijela spomenikâ.“

O djelu „Le Arti del Disegno in Italia — Storia e Critica — Pietro Selvatico — Parte II — Vallardi — 1880“ , kaže da je š njim spisatelj pokazao, da nije ni najmanje napredovao nakon izdanja svojeg prvoga djela 1847e. god. „sull' Architettura & Scultura in Venezia“ , koje takogjer da nije posve bez pogrešaka, da se je zaveo za Darteinom, te

da mu je izašlo djelo „u kojemu siromaštvo i metež znanja, nevjerojatna protuslovlja i mnoštvo pogrešaka i hotimičnijih netačnosti bile bi učinjele zaželjeti zbog njegovog dobrog glasa, da ga nebude nikad preduzeo,“ pa nastavlja: „Najveći grijeh Selvatico-a — grijeh stari i odveć i odveć rasprostranjen navlaš po Italiji — bje u tom što opisuje i proučava često spomenike ne na licu mjesta, već na pisaćem stolu;“ (a to se je na žalost moglo i meni da zamjeri u dosadašnjem djelu ove recenzije) „ne s fotografijama pred očima, već s ružnijem i netačnijem urezanijem slikama; ne polag bilježaka, pa bilo i starijih od sebe istoga učinjenijeh pred izvornikom, dali vrlo često polag nesavršenijeh slika o našijem stvarima što nam jih kad i kada pružaju neki inostranci s preko Alpâ. Prolistavajuć posljednju njegovu ragju čitatelj će se čuditi, kako se je zadovoljavao sa malo, dapače sa najmanjijem ongie gje bi bio imao saći do potankijeh i najbrižnijeh izpitivanja, i neće moći sebi da istumači njeke nedostatke, već ili pripisujuć spisatelju ili velik dio lakoumnosti ili velik dio ljenosti.“ Zatijem domišljajuć se, da će mnogi na njega graknuti što se je usudio da tako strogo i nesmiljeno ocjenjuje već proslavljena stara spisatelja, dodaje: „Za sve one, a mnogo jih je, kojijema posvemašna nestašica samosvojnih sudova čini da primaju pohlepno i sljepo, poput Mane što dažgjaše Židovima, sve ono što čovjek na glasu govori ili tiska, činiće se jamačno ovi moji izrazi prečérani, zlobni i oholi; ali ne za one, koji se neće ustaviti ovgje, nego će imati ustrpljenstva da me slijede dugačkim tekom ovijeh stranica i onijeh idućijeh o Svetomu Marku u Mlecima, gje ću ja ne s gizde da sebe podignem na tugje razvaline, dali s čiste ljubavi k istini, biti na žalost usilovan da pobilježim premnoge od beskrajnijeh pogrešaka u koje je upao.“

O djelu Oscar Mothes-a „Die Baukunst des Mittelalters in Italien — Jena — Hermann Costenoble — 1882—84“ piše ovo: „Da Mothes u izlaganju povijesti graditeljstva ovijeh vjekova propadanja nebude zalutao slijedeć sustopice stare spisatelje, bio bi u ovomu svojemu djelu dao najopširniju i najuredniju povijest sredovječnijeh spomenika Italije. Zaludu je kazati, da je on nasuprot vjekove pred Tisućom zasijao prevelikom količinom djela što no pripadaju XIu. ili sljedećijema, i tako potrošio mnogo truda utaman. U ostalom pokazuje se često dobrijem poznavateljem proizvodâ umjetnosti vjekova Va i VIa, to jest one umjetnosti proto-vizantinske, koja cvjeta u Italiji za Gotičkog vladanja; ali on kao dobar Nijemac, zahtijeva, da su baš Goti donijeli dobar dio njezinijeh elemenata; a to je krupna pogreška. Krupne laži jesu nasuprot mnogi nacrti od njega čitatelju ponugjeni, gje izmišlja spomenike, koji neopstoje, stvara umišljene razvaline i produžuje, raširuje te izmitoklačuje po svojem čuifu osnove nekijeh crkava!! Gje mogu naučnjaci korišću da ga upotrebljuju, to je u podacima o dobi gragjenja, popravljanja, prigragjivanja spomenika što jih je on osobitom pomnjom i marljivošću prikupio i objelodanio.“

(Nastaviće se).

Frano Radić.

D o p i s i.

Mitrovica, 15. listopada 1889. — Veleučeni gospodine! Dne 4. listopada o. g. kopahu u ovdješnjem pravoslavnom groblju grob i to odmah pri ulazu na lievo 5 m. od ograde. Tom prilikom nadjoše na 1½ m. dubljine ovelik kamen sa nadpisom; isti ima oblik prisme (dužina 106 cm. širina 86 cm., a debljina 44 cm.), a napravljen je od biela mramora. Nadpis ima ukrašen okvir, a obe strane po jednu figuru; zadnja strana je prazna te ima samo okvir (oblik pačetvorine). Snimak po naravi, od sveg tog, dostavljam Vam veleučeni gospodine u privitku. Čitajući nadpis uvjerih se namah, da je to nadgrobnni spomenik rim. vojnika, kakovi se često nalaze.

Nadpis je sasna čisto urezan i veoma dobro uzčuvan a uz to podpun. Da je u ležećem položaju, poslao bih Vam odtisak na papiru; ovako mi je nezgodno, a mislim da nije ni nužno.

Osim nadgrobnog spomenika nadjen je na istom mjestu još i jedan ukrašen stup, kog Vam takodjer točno prerisanog i izmjerenog šaljem. Da li je to bio žrtvenik ili što drugo izvolite odlučiti. Taj stup kao i prvo opisani spomenik imaju na gornjem dielu udubinu, u koju je nješto bilo olovom učvršćeno. (To su bez dvojbe postavci za kip. Ured.).

Dalje su našli još kamenitu ploču bez nadpisa sa ukrašenim obrubom (listovi akanthus); ista je 1 m. duga, 75 cm. široka, 33 cm. debela. I ova ima u sredini udubinu, u kojoj nješto učvršćeno bijaše. Lievi gornji kraj joj je odlomljen.

Kopanje se još dalje nastavlja na trošak ovomjestnog slav. grad. poglavarstva. U zemlji se nalaze kako danas vidjeh još tri velika kamena, nu neznam, da li na njih što bude. Jedan od ovih je 1 m. dug, 9 cm. širok, a 70 cm. debeo.

Predmeta, novaca, cigalja sa nadpisom i t. d. nieseu nikakovih do sad našli, osim jedan novac, koji je nestao. O daljnem uspjehu obavijestit ću Vas veleučeni gosp. odmah, čim uzmognem.

Nadpis i ukrašen stup prenešeni su već na Filipovićevo šetalište, gdje se i svi prije nadjeni nalaze. Ig. Jung, učitelj.

Mitrovica, dne 24. listopada 1889. — Veleučeni gospodine! Predpostavljajući da ste primio moj zadnji list od 15. listop. o. g. br. 34, javljam Vam naknadno još ovo: Kopanje je u pravosl. groblju na onom mjestu, gdje je nadpis skupa sa ukrašenim stupom nadjen, još nekoliko dana nastavljeno. Rezultata nije bilo poslie velikog, pošto su do vode došli; a i po strani nemogoše kopati poradi grobova. Nadjena su samo još tri velika kamena u obliku bridnjaka, od kojih je jedan morao ostat u zemlji. Svi bez nadpisa i ukrasa. Ona dva kamena, koja su izvadjena, ležala su izpod nadgrobnog spomenika. Oba imaju u sredini dugoljastu jamu u liku pačetvorine, te bijahu tako postavljeni, da je jama gornjeg bila uprav nad jamom doljnog. Ta jama bijaše izpunjena sa ciglom, mortom, šljunkom i t. d. Nu stvari, novca u njoj nije nadjeno.

Prošle nedjelje našao je ratar Mifka (kućni br. 643) u ulici *Kuzminu* jedan dobro uzdržan sarkofag ukrašen sa reliefi srednje radnje (rekao bih da su ga dva kipara klesala, pošto je radnja očito nejednaka). Sa-

čuvan je i njegov zaklopac, komu su dva ugla odlomljena. Karakteristično je kod svih sarkofaga ovdje nadjenih, da su jim uglovi zaklopca odlomljeni; očito je to kod svih prigodom navale divljih čopora pliena radi učinjeno, zato se slabo u kojem što nadje. Nadpisa na ovom sarkofagu neima. Nadjeno je samo nješto novca, kog je dobio prečastni g. P. Miler ovdješnji opat. Zaklopac je tako izklesau kao da je pokriven ravnim širokim i uzkim okruglim criepom. Sa strane na uglovih u basreliefu je po jedna glava. Reliefi su napried i ostrag simetrični, a s lieve i desne strane jednaki, nu od dvojice izradjeni. Što predstavljaju reliefi sa zadnje strane neznam; slični su grozdu ali mnogo veći (preko 30 cm. visoko, a zrnje 3—4 cm. veliko).

U ulici *Ciganmala* nadjoh uzidan u novoj kući: sljedeći nadpis:

· O · E · (ili B ?)

ARTN

V · ACI

Isti je sa svih stranah odvaljen. Izkopao ga prije 2—3 godine Mata Matić u Palanki (ulica Mitrovačka), te ga skupa sa drugim kamenjem prodao gore rečenomu Ciganmalu za građnju kuće.

U ulici *Palanka* kbr. 739. našao je ratar Tadić prije 6 nedjelja (kad mene nebijaše doma) olovni sarkofag prigodom kopanja podruma u svom dvorištu. Slova nebijaše, kako mi reče, nikakovih. Olovo je prodao, po njegovu navodu, nekoum židu u Rumi. Stvari se nije nikakovih našlo, samo jedan rimski novac, koji se nalazi u mene, te Vam šaljem od njegov odtisak na staniolu.

Danas sam išao kraj rimske ceste prema Šašinci, te sam našao, da se ista posve lahko vidi, pošto je na njoj vrlo mnogo tvrda kamena, kog ljudi izoravaju. Moj susjed ratar Stojanović starac pripovjedaše mi, da je prijašnjih godina mnogo kamena sa te ceste nošeno u Mitrovicu za popravak obale.

Ta cesta tekla je posve ravno i to desno od sadanje ceste prema Rumi. Počima na t. zv. rimskom groblju iztočno od Mitrovice, prelazi nedaleko malte put prema Jarku; teče poljem „*Meterice*“ i „*Šljivice*“ aječe dva poljska puta (na njivi Šerer Jos., a drugi put na njivi pred Alexom Španovićem), prelazi „*Zabranu*“, te teče dalje Šašinačkim poljem sve do t. zv. „*Klisine*“. Ova Klisina leži zapadno od puta, koji vodi do Savićeve obora (na generalštopskoj karti stoji „*Csigri pusta*“) u Šašince blizu mosta (koji je po prilici na sredini izmedj tog obora i Šašinaca). Na karti je Klisina označena kao malen brežuljak, što i jest.

Ta Klisina bijaše kako mi pripovjedaše i kako sam se danas sam osvjedočio, *utvrđeno rimsko mjesto* kraj ceste. Oblika je posve okrugla, promjer je do 50 metara, a izvan tog šanac svud okolo širok preko 20 metara tako, da cieli promjer iznaša blizu 100 metara. Cieli prostor unutar šanca je izzidan debelimi zidovi, koji se i danas vide, prem su Šašinčani sa tog razmjerno malenog prostora već mnogo kamena odnieli. Da li je tu nadjeno nadpisa i t. d. nisam mogao ustanovit.

To mjesto ćete veleučeni gosp. na generalštopskoj karti po mom opisu lasno naći; ako ga zatim spojite sa Mitrovačkim rim. grobljem iztočno od Mitrovice (uprav u kutu koga čini cesta u Rumu sa cestom u Jarak i to izpred kanala) ravnom crtom, onda imate točno označenu rim. cestu prema Taurunumu. Jamačno je i dalje tekla ravno na Bassianis, što bi se takodjer lahko moglo ustanovit, i to u doba, kad je polje pusto. Nestoji, da su usjevi na tom mjestu slabiji, kako misli g. B. (vidi „Viestnik“ 1889, str. 62), bar mi tako reče danas moj suajed stari i izkusni ratar Stojanović.

Ono mjesto pako, gdje su g. 1886 nadjeni miljokazi, neležu kraj ove gore opisane ceste u Taurunum.

Zato ja sad držim, da je od Sirmiuma vodila još jedna cesta kraj tih miljokaza pa na „Vienac“ (gdje je sjekla onu cestu, koja je tekla bilom Fruške gore) i dalje u Budim. To moje mnijenje podupire i Ladjarčki miljokaz, koji pokazuje udaljenost od „Aquinca“. Možda je ova cesta bila pokrajna, pa se radi tog neapominje. Može bit je ipak gdje navedena?

Ja nisam pogrešno prepisao nadpise, kako to misli veleučeni g. prof. Brunschmidt. Ako pripodobite, veleučeni gosp., moje listove sa njegovim čitanjem, naći ćete malene razlike; ispustio sam samo neke piknje, žalim da me isti gosp. nije prigodom svog boravka u Mitrovici potražio. Veseo sam što se i on zanima za arkeologiju.

Primite i t. d.

Ignjat Jung.

U Rakovcu 21. listopada 1889. — Veleučeni gospodine! Na velenjen list Vaše prečastnosti od 13. 10. čast mi je učtivo odvratiti, da su u mojoj župi, navlastito u mjestu Hruškovac i Samoborcit otkriti nekoji predmeti iz kamenite dobe, koje predmete nadjoše školska djeca i to nješto u šumskom predielu, ostalo pako na otvorenom polju. Šumica kraj Hruškoveca jest doduže na valovitu tlu, ali nema tuj ništa, što bi dalo slutiti na mogile, da bi se ondje izkapanje s izgledom na uspjeh preduzeti moglo.

Unatoč tomu dočuh, da se u ovome kraju nalazi više takovih predmeta, koje moji župljani nazivlju „*strelni kamen*“, te ih velikom pomnjom čuvaju i sakrivaju. Da li im ovi i slični predmeti služe u kakovu svrhu, ne mogoh saznati, nu bit će najprije da im rabe kod blaga, naročito kod krava.

Od nadjenih predmeta dva se nalaze u g. Schella mjernika u Vrbovcu, koji obreče, da će ih poslati nar. muzeju u Zagreb. Jedan meni dopade ruku, i ja ga predah g. Breyeru, da ga s ostalimi predmeti Vašoj prečastnosti dostavi. Isti g. Breyer bio je ovdje sretne ruke, dodje bo do toli liepa i dobro sačuvana predmeta, da će ga Vaša prečastnost sa najvećim zadovoljstvom staviti u odnosnu sbirku.

Podje li mi za rukom poblize što saznati, javiti ću Vašoj prečastnosti spremno i dragovoljno.

Sa odličnim veleštovanjem ostajem Vaše prečastnosti sluga pokoran
Nikola Stoops, župnik.

Gospio, dne 23. listopada 1889. — Veleučeni gospodine! Priležeći nacrt označuje zemljište, na kom su urne izkopane pod kućom br. 1; predjel je plodan i obdelaan izmed puteva c. i b., koji vode u Ribnik; sav

je ovaj komad uzdignut 10—15 m. nad vodom, a neima dvojbe, da će biti pun urna, kad ih se je toliko našlo samo pod jednom kućom.

Kuća je stara i drocna, pak je pivnica pod istom na novo kopana. Dužina kuće biti će kakovih 10—11 m., a širina oko 5 m. Gdje su ove dvi kuće na briegu, tu je ravnica.

Velika urna, koja je cila izvadjena i u njoj nadjena jedna mala sa kostmi, zrnči i željeznimi komadići (koje sam osobno muzeju uručio) nadjena je pod sjevernom podumintom a od nje na 90 cm. do 1 m. 3 male; za 1¹/₂ m. prema jugu 3 male sa zemljom i ugljenom, a od ovih za 1¹/₂ m. prema jugu opet pod kamenom pločom, koja je bez nadpisa, isto 3 male sa ugljenom i zemljom napunjene. Sve su se male ili odmah razpale ili su već bile razpadnute, a veliku je domaćica polupala.

Po izpovicdi seljaka, sjeverni ih kraj odnosno prema kući br. 2. više posjeduju.

Za pokupljene predmete imam zahvaliti vrednom župniku ribničkom veleč. g. Matiji Šimat, koj je sva moguća učinio, samo da svaki komadić spasi; a sad je obećao kopanja rukovoditi, pošto su polja od gospod. prirodina očišćena. Ob uspjehu ću Vas u svoje vrieme obavjestiti.

Sa velepočitanjem J. Pavelić, muz. povjerenik.

Lešće, 13. studena 1889. — Veleučeni gospodine! Zadržali su me školski poslovi, pak Vas ne mogoh sve dosad izvjestiti o svom nastojanju glede izkapanja starina u *Pećini*.

Kako vidite, unatoč mojoj a i Vašoj želji izkopano je predmeta vrlo malo. I ovo što je, nadjeno je većim dielom zasebice.

Predmeti privezani na vrat odnosno ostatak od žare, nadjeni su u *žari*, koja je bila već sva na male komade razdrobljena. Uz ovu žaru bila je još jedna mala, od koje dno evo prilazem na uvid.

Broš i prsten nadjeni su osebice; isto tako i ostali predmeti. Broš i kamen strugač (sjekirica) jesu vrlo liepi predmeti; isto tako i prsten, samo ako je iz rimske dobe (*nije, nego iz najnovije*. — *Ured*). Polak novca možda ćete razabrati tadanjega rimskoga vladara.

Ovih dana dojavili su mi seljaci iz *Pećine*, da su našli trag od groba. Nisam još mogao uhvatiti časa, da iztražim; mislim možda ovo koji dan stvar tu razviditi.

Jerko Pavelić, muz. povjerenik.

Razne viesti.

Viestnik i Starinar. — „Revue Archéologique“ jedan medju prvim ako ne prvi žurnal u svijetu arkeol. struke, glavni organ francuskog instituta te izdan pod ravnanjem njegovih članova A. Bertranda i G. Perrota, često se seća pod naslovom: „*Nouvelles archéologiques et correspondance*“ našega Viestnika, te i u svezci svibanj-lipanj od prošle godine 1889, primjećuje na str. 415 ovako: „*La Revue trimestrielle de la Société archéologique croate (Viestnik hrvatskoga arkeologičkoga društva) vien d' entrer dans sa onzième année. Depuis l' occupation de la Bosnie par l' Autriche, cette Revue a publié un grand nombre d' inscriptions slave*

intéressantes pour l'histoire de cette province; elle tient d'ailleurs ses lecteurs au courant de toutes les découvertes concernant la numismatique et de l'épigraphie latine assez fréquentes dans la Dalmatie et l'ancienne Syrmie. — A Belgrade, la Revue *Starinar*, l'„Archéologique“ est entrée dans sa cinquième année. Elle s'occupe particulièrement des antiquités de la Serbie“.

Izpravak rimskih nadpisa iz Rame. — Imao sam prilike u Šćitu-Radišjevu kod Prozora (Rama) viditi dva utarka ploče vapnene sa rimskim nadpisom svaki. Ovi su nadpisi već izdani u „Viestniku“ god. 1885 str. 21, kako jih god. 1860 O. P. Vuičić snimio. Slova su s interpunkcijom jako izlizana, te su nesjegurna.

Prvi utarak urešen je s desne i s lijeve strane lozovom granom ili ruže. Visok je 0·22—0 22¹/₂ cm. a visok 0·34 cm. i to s uresima i rubom. Uzidat je u hambaru.

Drugi je utarak visok 0·26¹/₂—0 28¹/₂, a širok 0 23 cm. Ugradjen je s desne strane manastjerskijeh vrata.

Nadpise čitao sam ovako :

SIMAI	VIBIA ·
FA F ·	LINAI
RVM LII	CARIŽI
SIBI	DE · FVN ·
RISQVE ¹)	ANNO..
	SEVIVO
	LIB · F · ²)

V. Vuletić V.

Sredovječni nadpis sa sv. Andrije (otočića kod Dubrovnika).

— Na dva utarka :

1. . . A PORIB¹ · F · bASILII · 9dAM · G

2. REGORII · hVMILIS · PORI · Š · Ā.

Čita se: (*Tem*)porib(us) F(ratris) Basilii q(uon)dam Gregorii humilis i(r)iori(s) s(anct)i A(ndreae).

¹) U ovom nadpisu razlika je samo među Vuletićem i Vuičićem, što Vuletić dodaje u prvom redku ono s spreda, te mjesto *Maximae* moglo bi se čitati na pr. *Onesimae*. U drugom redku ono FA bio bi dočetak imena njezina oca; a F · zadnje značilo bi *filiae*. Treći redak čita se *annorum LII*, a u zadnjem redku spreda dodaj *poste*. — Ured.

²) Prvi redak mjesto *VERINI* Vuičića čitao je Vuletić *VIBIA ·* sa piknjom otraga, koja je na tom mjestu neobična. Pošto se drugi redak ima čitati bezdvojbena *PAULINAE*, toga radi i prvi redak nemože drugo biti nego *VIBIAE*, te ona piknja bio bi ostatak od izlizanoga E U trećem redku nalazi Vuletić Z preobrnuto mjesto Vuičićeva upravnoga S, čega jedva da ima u nadpisih na kamenu; a ono I za njim nije drugo nego F značeće *filiae*. Četvrti pako redak čitaj *defunctae*; peti *annorum*?; šesti se *vivo*; i napokon sedmi *libens fecit*. — Ured.

Ova dva utarka gornjega praga donešena su iz crkvice sv. Andrije (herema za O. Lopudom kod Dubrovnika), te su sada u Dubrovačkomu muzeju. Spomenuta je arhitrava od vapnenca, te je prvi utarak dug m. 0.55; šir. m. 0.17; debeo m. 0.15; a drugi je dug u dnu m. 0.37; u vrhu m. 0.33. Arhitrava je zarubljena, a ispod za ruba je oskočen romantički nareš, t. j. grana je fino izvedena, te su kao tri listka djeteline, a u dnu ista dva pupka. Ovo je na prvomu utarku, a na drugomu su dva listka, i treći započimlje. Ispod listka je jedan pupak. Dakako ovo su *palmete*, pa je djelo uradjeno oko XII vieka. V. V. V.

„Der Rückanschluss Dalmatiens an Ungarn“ od g. Dra Rudolfa Havas. — Pišu novine, da je ovih dana ugledala u Pešti bieli svijet pod ovim naslovom razprava, koja potiče od službene i visoko postavljene osobe, te ima dvostruku važnost. Stojeć na nagodbi ugar. hrvatskoj (§ 65) zahtjeva, da se Dalmacija sdruži k ugar. kruni. Ono 55 luka, što ima Dalmacija, razgranilo bi trgovinu i uznapredilo dobrostanje ciele države; te da su zato svi kraljevi ugarski nastojali, da si Dalmaciju priosvoje.

Nikola Tomaseo (Tomasić). — „Glasa se, da se kani podignuti u Zadru na Poljani spomenik najslavnijemu dalmatinskomu zemljaku, velikomu domorodeu Nikoli Tomaseu (iz Šibenika). Podstavak bio bi prost ali uzoran, a kip od tuča. Trošak iznosio bi 30,000 lira, a za dvie godine bio bi gotov“. (*L' Ateneo Veneto 1889 str. 375.*)

GLASNIK

starinarskoga društva u Kninu.

Izvjješće Kninskoga starinarskoga Društva.

Dne 3. studenoga t. g. bi održana glavna godišnja skupština uz saučeaće mnogobrojnih članova, na kojoj provedeno je velevažnih zaključaka. Odobreno je gradivo za II. svezak »Hrvatski Spomenici«, odredjenoj o novčanoj zakladi, o društvenoj knjižnici; imenovani su društveni povjerenici za pokrajinu Dalmaciju, Istriju, Bosnu i Hercegovinu, a za Banovinu pripušteno je djelokrugu »hrvatskoga arkeologičnoga društva« u Zagrebu.

Godišno izvješće i zaključci skupštine objelodanjeni su u »Obzoru« u Zagrebu i »Narodnom Listu« u Zadru, a dionička tiškarna u Zagrebu veledušno je — mukte — to u posebnu knjižicu u 500 primjeraka odtisnula.

Iza glavne skupštine, pošto su povoljna jesenska vremena u prilog bila, upraviteljstvo nastavilo je raskapanje oko bazilike na rimokatoličkom groblju u Biskupiji, gdje sudeć po ornamentalnim i epigrafičnim do sad našastim ulomcima — kad nebi protuslovilo Vinaličevo izvješće, koje bi dopitivalo na grčko-iztočnom groblju

— morala je biti upravo biskupova crkva u povjesti poznana sv. Maria. Svakako ova otkrivena bazilika bila je Gospi posvećena, i vrlo je važna sa arhitektoničnog pogleda. Uloženo do 400 nadnica, i svestrano pročišćene su priložene sgradje, koje tek sada pružaju pravu svoju sliku.

Kroz ovu radnju našasta su samo dva epigrafična ulomka. Prvi je čest ciborija nad žrtvenikom, i odnosi se na ulomak objelodanjen »*Hrvatski Spomenici*« svezak I. tabla IV. br. 7. i glasi: *///M · SEDNC MV///*. Sa ovo osam slova žalibože neznatno se popunja prvi nadpis. Drugi ulomak čest je pregrade ambona ili kora ili čega slična, i na njemu urezano: *///AEVANGELISTA///*. Veće od ovoga važnosti jesu ornamentalni ulomci u kamenu i mramoru, koji i ako ne popunjuju prve našaste ulomke, nego su svedjer novi motivi u jednomu te istomu slogu, ipak to većma potvrđuju znamenitost bazilike i odnosnih sgradja. Najvažniji ulomak jest čest transene u bielomu hvapnencu od veličine 0·12. Ulomak ima dva lica i na oba po jednu te istu sliku: Christus ili Salvator in throno. S jednog lica slika izgleda nešto pravilnije izradjena i ako sa oba odveć površno. S boljeg lica, osoba ostoječke ili sjedeć uz prestolje je položena u dvojakoj hodori. Do pojasa hodora je jednostavna košulja, a niže takodjer košulja namrskana. Glava je oštećena, ipak se razabiru duge vlasi i aureola preko glave do niže košturica. Desnicom, palcem, kažiprstom i srednjim opruženim prstenkom i malim prstom smotanim blagosivlje osobu, koja sklopljenim rukama pomalja. Ali od ove druge osobe samo ruke pomaljaju se a ostalo je odlomljeno. Ljevicom uz prsi priloženom drži neko orudje spodobе maloga starinskoga »S«, a pružena ruka opet druge osobe uz rame priložena. Ispod košulje vire bosc noge. Drugo lice ulomka slabije izradjeno prestavlja istu osobu, u jednostavnoj košulji, u istom položaju, samo što se bolje razabire da sjedi na prestolju. Ovomu ulomku skaće važnost u sporu o spomeniku u krstionici sv. Ivana u Splitu, koga jedni drže da predstavlja Spasitelja, a drugi nekog hrvatskog kraja.

Med ornamentalne našaste komade spada u bielomu mramoru vrat i glava liepo izradjenog konja sa dvima okruženim osobam što su stajale u povodu uz konja. Nešto popunja prije našaste ulomke od lica nekog rimskog sarkofaga.

Našasto je nekoliko komada raznih u srebru pozlaćenih naušnica, a dvije, sa svoje raznovrstnosti, popunjuju prvu velevažnu

sbirku. U jednomu grobu oko glave našasto je 15 tankih u srebru pozlaćenih izradjenih pločica od veličine 00.2. U drugomu našasto je dva ustrižka svite, ili galuna svilom i zlatom protkane. Ova dva komadića od veličine 0.10 nisu ostanci mrtca uz koga su našasti, nego sa zemljom u nekom neizvjestnom vremenu biše tu svaljeni. U drugom opet je našasto lapat zlatom protkana raspleta, a opet u drugomu uzkoga galona. Našasto je nekoliko komada prstenja, od kojih jedan ima u koliko se jedva nazire pet karoliuskih (?) slova. Našasta su jedna gvozdena štipala i tri gvozdene ostruge (ua jednoj viditi je tragova posrebrenih), jedna gvozdena sjekira, ulomak u kovini nekog nakita u oružju, valjda sa mačeva balčaka, ulomaka jelenskih rogova i još drugih sitnarija. Našasta su tri komada novca »*Spalalino*« i dva komada sićušnog novca, od koga nekoliko komada bi prije našasto i nazad mjeseci poslano veleuč. Buliću da ih prouči.

Sada se zidje velika mrtvačka koštarnica, u koju će biti sahranjeni mrtvački ostanci, koji privremeno bješe smješteni u nekoliko velikih jama, i sastaviti će se nadpis odnosi na te ostanke, te ko spomenik na koštarnicu smjestiti. Slično će se učiniti na Kapitolu. Da se pako zadovolji vjerskomu čustvu i odduži uspomeni slavnih pokojnika, presvjetli diocezanski biskup Fosco, koji dobrohotno prati rad ovoga društva, obećao je na proljeće na ovomu groblju u Biskupiji obdržali svetčanu mrtvačku službu, za pokoj ondješnjih mrtvih. Pri ovomu religioznomu činu nadati se, da će biti saučešća iz bližnjih obćina.

Društvo je nabavilo za malo novčića jednu predistoričnu iz okolice u kamenu sjekiru, a župnik iz Danila (»*Riditae*«, (?) društvu je poslao desetak važnih rimskih nadpisa, koji biše jur objelodanjeni.

Neki povjerenici dojavili su upraviteljstvu neka odkrića, o čemu će se napomenuti u nastajućemu svezku Vjestnika, ko što će upraviteljstvo početi takodjer obielodanjivati svoja opažanja od početka starinarskoga poduzeća u ovomu kotaru.

Od upraviteljstva
Kninskoga starinarskoga društva.

P r i n o s i

za kninsko starinarsko društvo:

Miller Dr. Adolf za godinu 1890. . . . . 2 for.

VIESTNIK

HRVATSKOGA

ARKEOLOGIČKOGA DRUŽTVA.

Nadpis rimski iz Bosne.

Prečastni gosp. Fra Luigj Marun, odlični predsjednik stari-narskoga društva u Kninu, poslao nam je dva otiska rimskih nad-pisa našastih u selu Raporini kod Livna u Bosni, na čem mu najtoplija hvala.

1.

ILARVS GRA...
 (p)OSVI(t) SEVLCR
 VM LAVONI FILIE
 DEFVNT E ANORV
 M SEPTEM SIBI ET SV

2.

.....
 .. S · BATVN
 .. ML · ET ME
 IS ·

Ova dva nadpisa s toga su važna, što pomnažaju broj onih imena, koja nemaju tumača u latinskom jeziku a ni u grčkom ni u celtičkom; kao što dolaze navlastito u nadpisih otkritih u Danilu kod Šibenika i u okolici Vrlike u Dalmaciji, i u nekih sjevernih stranah Istre (n. pr. u Buzetu) a i u gornjoj Krajini; te su po svoj prilici ostanci ilirskoga jezika.

S. L.

Hrvacke starine u Zadru.

U zadarskom muzeju S. Donata, kao što i na zidu apside prvostolne crkve S. Stošije, sakupljena je krasna i dragocjena zbirka vajarskih uresnijeh i figuralnijeh ulomaka otkrivenijeh po svojoj prilici u samomu Zadru i u njegovoj okolici, koji svi potiču sa spomenika iz VIII i IX vijeka, i pripadaju kao i kninski i drugi suvremeni dalmatinski što jih je objelodanio veleuč. Dr. Frano Bulić, onom varvarsko-vizantinskom slogu, koji se slobodno može da zove *hrvacko-vizantinskijem*¹⁾. Dok sam prošastijeh jesenskih praznika bio na prolasku kroz Zadar, ja sam te ulomke pobilježio onako na brzu ruku, kako mi je dopuštalo kratko vrijeme mojega boravka u tom gradu, u kojemu mi bijaše da razgledam i druge starinarske i umjetničke zlamenitosti, a žalim u velike, što jih nijesam mogao da nacrtam i potanje ispitam, kako bi zasluživali zbog svoje velike zlamenitosti po umjetničku i kulturnu povijest, te ću ovgje samo u kratko da jih opišem.

U muzeju S. Donata:

I. Oveća ploča, koja je mogla da služi kao plutej ograde pjevališta. Istijeh je protega poput one što se nahodi u istom muzeju a objelodanjena je najprije od Eitelbergeraz) pa od Bulića³⁾, o kojoj prvi a po njemu i drugi, pišu da je pročelna strana sarkofaga. Ja cijenim da su obedvije pluteji iste pregrade, jer je na objema siti niz pretstava iz Novoga Zavijeta. O prvoj ploči kažu Eitelberger i Bulić, da sadrži pomor novorogjenčadi i bijegstvo u Misir. O tumačenju ove druge pretstave nebi imao šta da primjetim, ali o prvoj mi se čini da bi mogla takogjer pače bolje prikazivati sud Salamunov. Na prijestolju sjedi kralj. Pred njim krvnik drži za jednu nogu dijete i zamahuje desnom rukom, u kojoj nije viditi mača, jer mu ostaje za glavom, baš kao da hoće da posiječe dijete na polak. Pred kronikom su dvije žene. Jedna, bliža, prava majka, hvata se za kosu od užasa na pomisao, da bi joj mogli onako nemilo da smaknu dijete, dočim druga ravnodušno stoji rukama sklopjenijema. U taj par Salamun, raspoznavši pravu majku, podiže desnicu pruženijem kažiprstom i nareguje krvniku, da ustavi mah.

1) Vidi kritiku Bulićeve knjige u „Viestniku“.

2) Die mittel. Kunstdenk. Dalm. str. 135.

3) Kninski spomenici i t. d. str. 37.

Da pretstava prikazuje pomor novorogjenčadi, razvijao bi se posve drugi prizor, viggjevalo bi se više poklane djece, a sve bi matere bile u bñnom položaju. Na ovoj drugoj ploči ima sedam prostijeh arkada, u kojijema su, u nezgrapnoj plohorezbi istoga načina i iste izradbe kao što je već na objelodanjenoj, urezane četiri pretstave kao početak onoga niza, kojemu pripadaju i one na prvoj ploči: 1. Gospa pohodi S. Elizabetu; 2. Isus u kolijevci; 3. Angjeo javlja pastijerima porogjenje; 4. Tri sveta kralja. U prvoj arkadi s desne strane je Gospa sa S. Elizabetom; u drugoj gori osmerozraka zvijezda, a pod njom lebdi angjeo pruženom rukom, i proteže se preko treće arkade. U istoj drugoj arkadi je doli mali angjelak, te stoji do djetića Isusa, koji je u kolijevci u trećoj arkadi, u kojoj je još do kolijevke i mali S. Ivan; u četvrtoj arkadi su tri pastijera, kojijema spomenut lebdeći angjeo javlja porogjenje Spasiteljevo; u petoj je Gospa, koja sjedi na stočiću i drži djetića Isusa na koljenima; u šestoj i sedmoj su tri sveta Kralja sa čunjastijem kapama na glavi, kao što je i u kralja Salamuna prije objelodanjene ploče. Ova ploča ne nosi poput već objelodanjene na gorujem obrubu spletene kolobare sa ticama, ružama i križićima unutra, već joj je obrub razdijeljen na posebna polja, od kojijeh petorica sadrže pletterove sklopljene od tri zatvorena komada, a druga petorica tice u različitijem položajima. Na donjem obrubu ove ploče je ista dvostruka pletenica kao i na prvoj.

II. Dva komada natstupina kao što su na stupčićima rab-skoga zvonika i kakvijeh ima nekoliko megju kninskijem iskopinama.

III. Ulomak sa pletterom sastavljenijem poput onoga na spljekojoj krstionici, što je naslikan na tablicama Buličeve knjige pod brojevima 43 i 46, tom razlikom, da je na ovomu u većijem krugovima još i po mala zatvorena njima susredišna kružnica. Ulomak je obrubljen pletenicom osobite vrsti.

IV. Ulomak ploče sa kukama i natpisom, što ga nijesam imao kada proučiti.

V. Ulomak sa pletenicom osobite vrsti.

VI. Natstupina četverostrana pilastra. Na svakom lieu su mu urezane po dvije tice. Po druge dvije tice su urezane na svakoj ćoški, a još po dvije, što odozgor kljuju one na ćoškama. Tice na ćoškama spletene su sa listom. U dno natstupine je unaoколо uže. Sva je prilika da ova natstupina, kao i druge tri male natstupine sa živinskijem pretstavama što su uzidane za crkvom S. Stošije

pripadaju kašnjoj dobi i to XI ili XII vijeku, jer odavaju motive romaničkoga sloga.

VII. Ulomak poveće ploče. Razdijeljen je dvostrukom vodoravnom pletenicom na dva polja. U gornjemu sjedi osoba s lijeve strane, a pred njom druga izviruje iz posude, do ove treća, pa četvrta, te je slijedio nadpis:

$$\begin{array}{c} \text{SE} \\ \text{PE} \\ \overline{\text{DN}} \\ \text{SCI} \end{array}$$

U donjem su polju tri konjanika.

VIII. Luk ciborija. Gornji kraj zarubljen je kukama. Pod njima je valovito zavijena grana sa lišćem. U kutima luka po kolobar napravljen dvostrukom pletenicom, a unutra po ruža, desna sa 11, lijeva s 13 latica. Na rubu luka je pojas sa valovito zavijenom granom iste širine i sa istijem lišćem kao što je na gornjoj. Uz kolobare je s gornje strane po tica sa trokutom, zar paomovom grančicom ili grozdom u kljunu. Pod kolobarima je po uzao.

IX. Komad luka ciborija. Obrubljen gori s pletenicom, a iznutra krajem oveće pletenice.

X. Ulomak pluteja sa hasurastijem pleterom na jednu žicu kroz spletene unutra ugnute na kut stojeće četvorine, koje sačinjavaju kao krugove poput onijeh na plutejima br. 6 i br. 45 Buličeve knjige.

XI. Dva ulomka ploče sa natpisima:

1. . . . EATI ADRIANVS ET SCE NF . . . (u sv. ET, NF)

Čita se: *(B)eati Adrianus et s(an)c(t)e ne . . .*

2. . . . EMLE MARTIRES TVE VOVIE FECT DEO FA . . .

(u sv. EM, MA, TV, EO)

Čita se: . . . *Em(i)lie martires tue uouif (?) fecit Deo Fa . . .*

XII. Na jednom su ulomku kuke a pod njim grčki natpis:

. . . \ATAΓΥMNONMEONTAE . . .

Toliko ovaj grčki natpis, koliko i oblik i mješavina kapitalnijeh i uncijalnijeh slova u njemu i u dva gornja, odavaju nam osmi ili početak devetoga vijeka, i prisutnost vizantinskijih umjetnika u to doba u Zadru I drugi opisani komadi, navlaš oni sa figuralnijem pretstavama pripadaju istomu zemanu.

Za prvostolnom crkvom uzidani u apsidī:

XIII. Ulomak ploče sa križem, koji u dva gornja kuta ima dvije ruže savijenih latica.

XIV. Ulomak pluteja sa pleterom sastavljenijem unaokolo sve od mješovitočrtnijih trokuta, kao što su oni na ulomku br. 5 Buličeve knjige, koji su po srijedi svezani su dvije valovite crte, koje se opet među sobom splicu u poznate prividne krugove.

XV. Dva ulomka sa pletenicom poput one na rubu ulomka br. 39 Bul. knj., na obrubu jednog luka rabskog ciborija, na luku ciborija što se sada svija nad vratima stolne crkve u Kotoru i na nekijem tal. ciborijama VIII i IX vijeka.

XVI. Ulomak sa četverostrukom pletenicom.

XVII. Komad timpana ciborija sa trostrukom pletenicom oko luka, i krajem prijekršća u kutu.

XVIII. Mala natstupina s jednijem redom lišća, a u gornjijem ćošcima sa zavojicama, koje spominju korincku natstupinu Ovakvijeh ima dosta u sjevero-talijanskijem muzejima a kod nas među kninskijem iskopinama. One su iz IX vijeka.

XIX. Na dva nova zuba (modiljuna) uzidana u apsidu stoji sarkofag urešen hrvacko-vizantinskom vajarijom iz VIII ili najkašnje iz početka IX vijeka. On je jedini poznati dalmatinski sarkofag iz varvarskoga doba. Oni, koji su ga vidili prije uzidanja, mogli bi kazati kako li je urešen sa strane koja je uzidana, pa bi dobro bilo da bi se hotio kogod o tomu izjaviti. Na proćeonoj strani ima šest lukova, koji počivaju na sedam stupova. Tri su stupa uvijena kao konop, a na dva srednja je urezan po uzao. Dva stupa na lijevoj strani nose po tri žlijeba rastavljena oštrovrhijem grebenima. Natstupine sastoje od tri lista. Lukovi su trogrebenasti. Kuti među lukovima ispunjeni su liljanima. U prvom luku je križ vaskolik unaokolo obrubljen žlijebom. U gornjijem kutima križa je po liljan a u donjijem po višelatična ruža. U drugom luku su na stalku dvije paome združene gori s liljanom. U trećem je luku mnogo-latična ruža savijenijeh latica, opkoljena drugijem redom zrakastijeh latica, kojijeh ima u sve 15. Takvijeh ruža ima i na nekijem sjevero-talijanskijem spomenicima VIII vijeka. U četvrtom luku je križ kao u prvomu. Uz desni i lijevi kraj prečage križa je po trak savijen poput naopakoga slova S. U donjijem kutima je po liljan a u gornjima nešto neizvjesna. U petom luku je ruža kao u trećemu samo sa 13 vanjskijeh zrakastijeh latica. U zadnjem luku je

križ kao u prvomu i četvrtomu. U donjim mu je kutima po ruža kao u prvom luku, a u gornjima po liljan koso put vanka uzgor okrenut kao i u prvom luku. Uz prečagu je s desne i s lijeve strane po vodoravno ležeć liljan unutra okrenut. Na pobočnoj strani sarkofaga, koja no je okrenuta k dvorištu, po srijedi je križ nakićen dvostrukom običnom pletenicom. U gornjem mu je desnom kutu ruža sa dva reda latica, a u lijevom tica okrenuta put križa, te za njom trak zavijen u spužnicu. Pod otom spužnicem su dva lista kao slovo F, a pod prečagom slovo ruža. U donjem lijevom kutu križa je put vanka, koso, doli okrenut liljan, u desnom je paoma, do nje put vanka razgranjena voćka kao jabuka ili šipak, a više nje drugo neko lišće, koje se nerazabire dobro. Na trokutnom timpanu pokrova sarkofaga s ote iste strane je po srijedi od tri liljana sastavljen zrakast cvijet, kojemu je s lijeve strane crtama napunjen trokut, a s desne su mu dva trozubna, istosmjerna, vodoravna lista jedan više drugoga. Na lijevom kraju je malašan uzao. Na drugoj pobočnoj strani sarkofaga jesu dva luka na tri stupa. Srednji je stup uvijen poput konopa, pokrajni imaju po tri okomita žlijeba. Tako su i luci na dva žlijeba i tri grebena. U kutiću megju lukovima je liljan. U desnom luku je križ. U donjijem mu je kutima po ruža, a u gornjijem nijasam mogao vidjeti što je, jer bi se trebalo gori uspeti. U lijevom luku je šesterolatična geometrična ruža. Na timpanu pokrova je s ove strane po srijedi liljan a desno i lijevo po dvije paome.

XX. Na velikom osamljenom stupu u *Piazza dell' erbe* obješena je o gvozdenu lancu ploča kamenita široka 71 cm., vis. 93 cm., a debela 12 cm. Na njoj je ploheozba prilično izlizana, ali se ipak, po sastavu i po izradbi, može suditi da pripada u red hrvacko-vizantinskih spomenika VIII ili IX vijeka. Po svojoj prilici je služila kao plutej amvona. Obrubljena je su dva zavijena stupa, na kojijema je luk. Desni i lijevi kut luka ispunjeni su ticom put unutra okrenutom. Po sred ploče je latinski križ. U gornjijem mu je kutima po šesterolatična ruža, a donjijem po paoma. Križ, ruže i pôme opkoljeni su dvostrukom zatvorenom pletenicom trogrebenasta traka.

U Korčuli, dne 28. veljače 1890.

F. Radić.

Starobosanski nadpisi u Bosni i Hercegovini.

(V. Viestnik God. XII. str. 7.).

LXXVII.

1. † **ИЗВОЛЕМЪ · ѠЦА · И ПОСПЕШЕНІЕМЪ · СНА · И СВЪГЪШЕНЕМЪ ·**
СТАГО ДХА РОПИСА СЕ · СІИ · СТЫ
2. **И БЖТВНИИ · ХРАМЪ Ѡ БПІИА ВЪ ЛѢТО 7132 · ЗИСКЦИМО · И Р · И**
А · В · ПРИ ВІСОКОСВЪЩЕНОМЪ АРХІЕПІ
3. **СКОУПЕ СРБКѠМЪ КҮ ПАІСЕЈО · И ПРИ МИТРОПОЛІТѢ (u sv.**
МИ, ТР) ХЕРЦЕГОВСКОМ · КҮР · СҮМЕѠНѢ · И ЗА ПРОТОПЕПЕ
4. **КҮ · ДРАГОЈЛА · ТРЪДИЖЕ СЕ · Ѡ СОМЕ ДЕЛОУ СМЕРЪИ**
ХІПТОРЪ · РАДОЕ · МІХАЛЕВІТЬ · И ПАЛТИ · ЗА ВОЮ · ДШѢ
(u sv. ТР)
5. **И СВОИ РОДИТЕЛЪ · ВЪ · ДА ГА (ПРО)СТИ · ИСВЪШІ СЕ · МЦА**
(u sv. МЦ) **СЕПТЕМВРІА · СІ · ДНИ :: А РУКА ГРЕШНАГО ·**
ИЗЪГРАФЪ · ВАСІІЕ ::

Cita se:

1. † Izvole(nie)mъ . Ѡca . i pospešenjemъ . Sna : i svvg(r)šhenémъ . stago Dha rópisä se . sji . stъj
2. i bžtsvnji . hramъ ot bjtia vъ ljeto 7tisušno . i 100 . i 30 . 2 . (7132 = 1624 po Hr.) prj Vjsökosvještenomъ arhjeri
3. skosupe Srbkomъ ky Pájsēju . i pri mitropoljtu : Hercegovskom . kyr . Symeönu . i za protopepe
4. ky , Dragojla . trudiže se . Ѡ some delu šmérjenj httòrъ . Radoe . Mjháljevјeъ i spláti . za svoju . dšu .
5. i svoi roditelъ . Въ . da ga (pro)sti . isvřšj se . mca séptemvrjja . 16 dni :: a ruka grešnago . izugrafъ . Väsjlje ::
Ovaj je nadpis naslikan unutra u vratima nad vratima crkvice Klimentice u Mostaćima (trans pontem), kod Trebinja (u Hercegovini.)

Crkvice je vlažna, te se je šar slova dosta pokvario. Okvir je (prostor slova) dug m. 0,90; visok m. 0,18.

Crkvice je Sv. Klimenta pope iznutra duga m. 6,45; široka m. 3,34; visoka m. 3,70. Apsida je široka m. 1,80; duga m. 0,84; visoka m. 2,20. Otar je dug m. 2,87. Crkvice je razdijeljena sa jedne i s druge strane na tri svoda, te jih rastavlja po naravski stupac, a onda dolazi apsida. Sva je crkvice živopisana, te je u toliko živopis zlamenit, jer nam je ime *izugrafa Vasilija* poznato u nadpisu. Na nebu je crkvice živopisan život *Hristov* i *Bogomateri*, a po svodovima su i po stupovima božji svetitelji.

S lijeve je strane, na izlazu iz crkvice, arhistr. Gavril, a s desne Mihajil. Na ulazu je s lijeve: **СНП̄ КОЗ̄ МА**. Iza ovoga je sv. Petka i t. d. U drugomu je svodu **СНП̄ КАНМЄН̄**, a s desne mu je **ПАПА РИМСКН**. Papa je rimski pod bradom, a oko glave mu svetiteljski *torac*. S desnom blagosivlje po istočnu, a u lievoj drži okovano jevangjelje. U otaru je, uz ostali ikonostas, dakako i sv. Kliment. Kod njega je zapisano s lijeve: **СНП̄ · КЛІМЄНТА** (u sv. ТН). S desne je: **ПАПА РИМСКН** (u sv. АПА, РН).

U vrhu su, u tri okvirića, tri Klimentova čuda, a u donjoj strani sjedi sveti Kliment u pozlaćenu stolu. Stô je vizantinski poput sanduka (škrinje). Ova je slika na dašci (na kredi), te je krasno djelo, biva sveti je Kliment sasviem u istočnoj odori. Daska je visoka m. 0,73; široka m. 0,42¹ z. Ova je slika odavnina, a živopis je ponovljen s početka XVII. v.

Još se pozna na prvomu stupu s desne strane ulomak nadpisa, a preko njega je živopisano. Evo dotičnoga ulomka: ... **ДѢШѢ ЖЕНЕ ѢСНПАЮЩИМЪ**.

Pod spomenutijem je živopisom stariji, a to možda od XIV v. ili stariji, biva kad je crkva posvećena svetomu Klimentu, papi rimskomu.

Hram se je na Zavali, u Popovu Polju, popisao (dakako po drugi put) godine 7127 (od Hr. 1619), t. j. u razmaku od pet godina, biva u Mostaćima je popisao godine 7132 (po Hr. 1624), te bi moglo biti djelo od istoga kista. Prvi je put u dopisu *Viestnika* 1888, str. 27 naveden nepotpuno spomenuti nadpis, a to samo kao pregled. Porodica se je **ХИШТОРА РАДѢС МІХАЛІЄВІТА** istur-

čila, te i dan današnji postoji u Trebinju i na Mostaćima. Oko crkve nema nikakvih spomenika od rečene porodice, pa ni drugih, a samo mi je navesti s početka ovoga vieka dva jednostavna nadpisa pisana starom bosančicom.

LXXVIII.

ЗДЄ · П(ΟΥНВ)ДЄ · ХРИС	Čita se :	zde . p(očiv)ae . Hrjs-
ТЪ · РАБА · СТОА		tu . Raba . Stoa
БОГ ДА Є · ПРОСТИ		Bog da e . prostj
І ПОМІАЄ		j pomjlue

Krst vap. je visok m. 0,60; debeo m. 0,14; u perima mu m. 0,32¹/₂. Krst je pred Klimenticom (kod opisanoga) u selu Mostaćima, kod Trebinja. I ovaj je spomenik s početka ovoga vieka kao i opisani.

LXXIX.

1817	Čita se:	1817
ЗДЄ · ПОУІ · □ДЄ · ХРИ		zde . poči.vae . Hrij-
СПЪ · РАВ · МІ · ХА		stu . rab . Mj ha-
І · АО · ТЪРО · □ІУ · БО		j.lo . Gjurovjč . Bo-
Г ДА ГА · ПРОСТИ		g da ga . prosti
І ПОМІА		j pomjl
ЏЄ		ue

Vap. krst vis. m. 0,60; debeo m. 0,13; u perima mu m. 0,33. Slova su kao stara bosančica. Krst je pred Klimenticom u Mostaćima, kod Trebinja.

LXXX.

Sprieda: 1. (ВА) НМЕ БОЖНЕ АСЕ ЛЕЖИ ТРТИ(Н

na glavi: Ш)А БАНОВИТЬ

Sprieda: 2. (Д)ОБРИ ВИТЕЗЬ НА СВОИИ ПЛЕМЕН

na glavi: (Н)ПОИ

Čita se: (Va) ime božie . Ase leži Trt(iš)a Banovićь (d)obri vitezь na svoi plemen(i)toi.

Stećak vap. svršuje se u trostran ležeći bridnjak s osnovicama nagnutijem unutra, a drži se skupa s podstavkom. Dug je m. 1,63 (s podstavkom m. 2,15); visok m. 0,80 (s podstavkom m. 1); debeo podstavak m. 0,34; a stećak m. 1.

Stećak je u Rogatici (u Bosni) na *Lepeničkomu groblju*. Tu se sada kopaju Muhamedanci. Stećak je sada, žalibože, ponešto odbijen. I sada narod priča, da je bio na ovijem stranama *ban*, te se zove *Ban-stiena* kod *Sočica*.

ПРПНША je, po svoj prilici, od koriena *tkk*, t. j. ići brzo, biva brzoteća. Usp. Korijeni i t. d. Gjure Daničića na str. 90. **БАНОВИТЬ** je poznato prezime. Usp. »Рјечник и т. д. Ђ. Даничића« (I. knj.) na str. 25, gdje se spominje: »**КНЕЗЪ ВЪУНХНА БАНОВИКЪ**, vlastelin sinova vojvode Radoslava Pavlovića« M. 472.

Nadpis je sasviem pogrešno naveden u Slovincu 1883 br. 6 str. 97, a oko istoga je u *Rovnju* snimao g. Petar Špunarovski, častnik.

LXXXI.

(АСЕ) ЛЕЖИ.....	Čita se: (Ase) leži.....
...Ъ НА ПОГ(Ъ).....	... ъ na pog(u).....
...НА ПЛЕМЕ.....	...na pleme(nito)
И ПОСТАВНО Є...	i postavio e (na)
НЕМЪ КАМЕНЬ	nemъ kamenъ
· НОВИ : ГАСТЬ · И	novi : Gastъ ¹⁾ · I-
ВОЕ · И РАДОЕ · СНИ	voe · i Radoe · s(i)нъ

Ovaj je spomenik u Bogutovu selu na brdu *Kulini*, u njivi Stefe Lazića, u Zabrdjskoj občini, Bjelinskomu kotaru, a u Donjotuzlanskomu okružju. Ploča je ravno otesata sa sva četiri kraja, te je od ledečastoga kamena. Visoka je m. 2; široka m. 0,90; a debela m. 0,40. S istočne je strane ploča napisana u sedam crta, ali je, na žalost, ozgor s obadva kraja odbivena, te nam nije tako poznato pokojnikovo ime i t. d. Nadpis se čita s juga k sjeveru. Na rečenomu je spomeniku s južne strane polumjesec, sa zapadne *kolice*, a u njemu krst kao u viencu. K sjeveru dva metra je kod rečene ploče stećak. Svršuje se u trostran ležeći bridnjak, t. j. ozgor je stesan na šljeme poput kuće. Na krajevima mu je šara poput kuke **У**. Put sjevera je koje desetak koračaja jednak stećak, al na

¹⁾ **ГАСП, ГОСТЬ, ФГОСПЬ** češće se nalazi na starobosanskijem spomenicima, te rek bi, da je visoki naslov u *narodnoj crkvenoj hierarhiji*, te i Gj. Daničić u Rječniku (I. knjiga) na str. 228 u tomu smislu piše: „U tom se smislu zvalu tako starješine crkvene nekoga reda u Bosni, može biti samo kalugjeri: **МЕЪХ КОНЕМН СТРОНИЦН БЪДЕ ГОСПОДНН ГОСТЬ РАДНН**. M. 459. Njemu Dubrovčani obećаше, da može svagda slobodno doći u Dubrovnik i stajati a da neće biti **ЪСНЛОВАНЪ НЗНТИ НЗЪ ВЪРЕ, КОЮ ВЪРЪИЕ**.

njemu niti je nadpisa niti kakve šare. Na ovomu je brdu bilo izobilja mramorja, al je većinom porazbijano, utonulo u zemlju itd., te se sada samo tih ulomaka vidja na dvadeset mjesta. Ovaj mi je nadpis priobćio naš vrli g. Tomo Dragičević. Hvala mu!

LXXXII.

I. crta naokolo: † СІО ПАТОХЛѢБНИЦѢ ВЪ МНѢТРѢ НАЗНАЕМІИ ЗАКАЛѢ ХРАМА ВЪ ВЕДЕНІА ПРЕСТІА БДЦЫ СЪЩІИ ВЪ ХЕРЦЕГОВИИѢ ЗА СВОИ Ѣ СВОЕГО ПОУНВАЮЩАГО СЫНОВЦА СВОУМІА ѠБИТАТЕЛѢ ГДѢРѢ АЛЕЖИИ.

II. crta naokolo: МІРОСАВЛЕВНУѢ ВЪУНЫИ СПОМЕНѢ ПРИЛОЖНАѢ: АПРИЛІА МѢЦА 12 ДНЕ 1776ГО ГОДА М Ж М. (U sv. u I. crti B drugo sa Ъ u rieči ВЪВЕДЕНІА; u rieči ѠБИТАТЕЛѢ je Ъ urezano poput Б).

Cita se: † Siju petohljebnicu vѣ mntirѣ nazivaemji' *Zavalu* hrama vѣ Vedeni: prestjѣ Bdei sušćji vѣ Hercegovinje za svoi i svoegō počivajušćagō sьnovca Eythymja Ѡbitatelѣ gdrѣ Alexji Mjrosavlevičѣ vječnji spomenѣ priložilѣ: aprilja mca 12 dne 1776gō goda M Z M.

Ovaj je nadpis na srebrnoj petohljebnici iz Vavedenske crkve na Zavali (u Popovu, u Hercegovini). Spomenuta je petohljebnica sa podstavkom (t. j. stopom) široka m. 0,21. Usp. »Јавор« 1886, br. 6. str. 191.

LXXXIII.

АСЕ ЛЕЖИ РАДОСА□Ъ	Čita se:	Ase leži Radosavъ
□ЖУНѢ СИНОМ		Vučićѣ sinom
Ъ ЦВѢТКОМ	s naopaka Ѡ	ѣ Cvjetkom
Ъ		ѣ
АСЕ ЛЕЖИ		Ase leži
РАШКОД (?)		Raškod (?)

Ono bi slovo na posljedku u imenu *Raškod* mogla biti samo uresna titla, pa bi se onda čitalo РАШКО, jer Daničić samo spominje РАШЬКО kao ime XIV. v. Spomenik je na *Premilovu Polju* (u Hercegovini kod Ljubinja). Ovaj je nadpis iz sбирke pr. O. igumana Hr. Mihajlovića.

LXXXIV.

† АСЕ ѠВОН КАМЕННЕ ЖЗКЗУЕ РАДОВАН(Ъ)
 БРАТОМЪ СКРѢСТІѢМНИНОМЪ СРАД(Ъ)
 И ЗА ЖИВОТА НА СЕ

Čitanje Dr. Ćire Truhelke:

† Ase ovoi kamenie uzvuče Radovan(ъ) Bratolъ Skrbstie
Ninomъ. Srad- i za života na se

Čitanje Vida Vuletić-Vukasovića:

† Ase ovoi kamenie uzvuče Radovan(ъ) bratomъ skrbstijani-
nomъ sradbi za života na se.

Nadpis je pod Džipima. Usp. »Glasnik zemaljskog muzeja u
Bosni i Hercegovini« 1889, knjiga IV. str. 77, slika 6.

U »Рјечнику из вѣжевних старина српских написао Ђ. Да-
вичић, у Београду 1863« на str. 73 donаша БРАТНО, БРАТНАЪ,
БРАТНА; а на str. 74 БРАТОСЛАВЪ. Ovo su sve imena *Vlaha*, а
ime БРАТОМЪ (kako bi hotio Dr. Ćira Truhelka) nije navedeno u
spomenutome djelu, te je stavno moje čitanje БРАТОМЪ. U spome-
nutome djelu nije navedeno ni КРЪСТНЪЪ (u dr. Ćire Truhelke je
bez ъ), ali je navedeno na str. 500 (I. knjige) КРЪСТНАННЪ,
christianus, t. j. dolazi samo za sveštenike u kraljevstvu bosanskom
XV. vijeka i t. d. СРАДЪН стоји мјеште НСРАДЪН.

LXXXV.

ЗДЕ ПОУІВА РА(Б)Ъ
БОЖ(И) МІАНИЛО І МАНДА І САОКА
Ѡ Х А Ф О Є

Cita se: zde počjva ra(b)ъ bož(i) Mjajilo j Manda j Saoka ot
H(rista) 1770e.

Ovaj je nadpis na krstu u parohiji Osjeku kod Blažuja (blizu
Sarajeva). Priobčio ga je pr. Stevan pop Tripković.

LXXXVI.

IC	ХРІ	Čita se: Js H ^{rj}
HI	К.	Nj k(a).
ЗДЕ	ПОВАЄП	Zde po(či)vaet
ХРТЪ	РАБЪ САВА	Hr(is)tu rabъ Sava
СНН	СТІЕПА (u sv. НН, СТ)	sin Stjepa-
НО	ВЪ	novъ
МЦА	ѠКП	Mea okt
	КЗ	27
	1783	1783

Ovaj je krst u *gjačkomu greblju* povrh manastjera na Zavalu
(u Popovu, u Hercegovini). Krst var. visok je m. 0,60; u perima
mu m. 0,31. Vid Vuletić-Vukasović.

K r i t i k a.

(Nastavak. Vidi br. 1).

Cattaneo priznaje opstanak vizantinskog sloga u varvarskim vjekovima, te ga dapače dijeli u tri stepena: *proto-vizantinski*, *varvarsko-vizantinski* i *novo-vizantinski*. Ovaj zadnji zove se, u koliko se pojavljuje u Italiji *italo-vizantinskijem*.

Knjiga mu je razdijeljena na pet poglavlja:

I. Varvarsko latinsko graditeljstvo za longobarskog vladanja (strana 15—61.).

II. Drugi upliv vizantinske umjetnosti na talijansku. Slog varvarsko-vizantinski (str. 62—139).

III. Talijansko graditeljstvo od svršetka VIII v. do godine Tisuće. Talijansko-vizantinski slog (str. 140—233).

IV. Graditeljstvo u mletačkim lagunama od početka IX vijeka do god. 976 (str. 267—334).

V. Graditeljstvo u lagunama i u Mletačkom od god. 976 do polovine XI vijeka (268—294).

Za tijem dolazi azbučno kazalo spomenika opisanijeh ili istaknutijeh u knjizi, te gradova i mjesta u kojijema se nahode (str. 295—300), pa kazalo spomenika proučenijeh u knjizi, poredanijeh po razredima i kronološki (str. 301—306).

I. *Poglavje*. Spisatelj traži uzroke, koji su mogli da dovedu umjetnost do one propasti, u kojoj se nahodi od VII do XI vijeka. Priznaje, da je provala Longobarda tomu dosta kriva, ali, pošto se isto propadanje pojavljuje i u drugijem stranama, koje nijesu pretrpjele tu provalu, usilovan je da mu traži i druge uzroke. Kuga god. 556 malo da ne opustoši svu Italiju. Odmah za njom provališe Longobardi g. 568.569 velika glad i nevolja. 570 govegja kuga i strašne bolesti u ljudima. 589 silna poplava, zatijem opet kuga i glad, te kuga, suša, strašne studene zime, miševi, skakavci. Umjetnost bijaše već nisko spala za varvarskih navala V vijeka, tako da Teodorik, uprkos svojem kraljevskom poticanju, neuspije u težnji da ju podigne, kako pokazuju spomenici što jih je podigao u Ravenni i mnogi drugi istoga sloga što no su rasijani po svoj Italiji. „Ali upliv vizantinske umjetnosti, koja upredo s grčkim osvojenjima, preteče i šljedova pad gockoga kraljevstva, premda sadržavaše u sebi klice novog propadanja, bijaše bez sumnje sposoban za nešto malo da pridigne latinsku umjetnost na način da se u sredini VI vijeka imadijaše nahoditi dosta daleko od varvarstva, u koje joj je bilo da strmoglavu malo dočnije“. I uprav u tu drugu polovicu VI vijeka stavlja spisatelj „uzrok i početak onog dugog propadanja ili bolje rijeti mrtvila umjetnosti, koje potrajavi preko svega longobarskoga vladanja, nastavi se i nakon njega do preko svega IX vijeka, u nekijem krajevima do X, a u nekijem drugijema čak do prve polovine XI vijeka“.

Onda Italija nije mogla da misli na umjetnost bud kakvu, već da kako tako popravlja raspadnute krovove. Pa zato kad pobožnoj Teolindi podje za rukom da svrne Agilulfa na popravljanje porušenijeh crkava,

umjetnost, barem u Lombardiji, imala se je buditi iza sna od blizu po vijeka. Umjetnici bijahu nevješti kao djeca i kao takova oponašahu zaostale vizantinske ili latinske primjere.

Da razjasni pitanje, kako li se je zbililo, da, dočim je u prvoj polovini VI vijeka vizantinska umjetnost bila došla da ponešto okrijepi talijansku, nije to isto uradila i pri svršetku istoga vijeka, tijekom više, što su grčki carevi posjedovali tada nekoliko pokrajina Italije, a grčka umjetnost nije mogla bit pala tako brzo kao latinska, spisatelj razlaže ovako: Cara Upravdu nepokretahu ni velikodušje ni sućut prema Italiji, da ju osvoji, već prosto slavohlepje i žegja za blagom, koje znadijaše tako viješto da muze od svojijeh podanika; ako je dakle što sagradio ili popravio u Italiji, nije to učinio u namjeri da ohrabri umjetnost, već samo da pokaže obilnost, veličinu i visoko svoje vrhovništvo. Nakon Upravde klonu moć carstva, te mu u Italiji neostade nego ravenski ekzarhat, Rim, Sicilija i malo još drugijeh gradova. Italija bijaše zaposjednuta od okrutnijeh i nemilijeh varvara, kojijema nijesu mogli imati volje ni želje da pritječu vizantinski umjetnici. A da je talijanska umjetnost bila tada zapuštena od vizantinskijeh umjetnika, dokazuju dovoljice spomenici u Ravenni, koja osta podložna Grcima do 752 g., a ipak se ne ote onom propadanju, koje bijaše preotelo maha u cijeloj Italiji.

Potaknut Cattaneo-vijem izgledom, pokušaću i ja da ispitam u kratko prilike, u kojijema je umjetnost u Dalmaciji mogla da propadne i da se pojavi u onomu obliku u kojemu ju nahodimo na kninskijem i srodnijem dalmatinskijem spomenicima.

Propadanje rimskoga carstva nosilo je za sobom i opadanje svake umjetnosti u opće a napose graditeljske, koja je stožer i uporište ostalijema. Mi to opadanje u Dalmaciji opažamo na oblicima Dioklecijanove palače u Spljetu. Provale varvarskijeh naroda samo su pospješile propadanje umjetničkog ukusa, kako u Rimu i u Italiji, tako i u svijem pokrajinama carstva, pa i u Dalmaciji. Na razvalinama poganske rimske od Grka našlijegjene umjetnosti podiže se staro-kršćanska. Iz toga zemana posjedujemo u Dalmaciji zlamenitu solinsku baziliku, o kojoj će gosp. Bulić izdati posebnu monografiju, kad bude potpuno otkopana. Ona je gragjena i dogragjivana svakako u petomu i šestomu vijeku, a jeste poštogod možda i u sedmomu. Na njoj se opažaju jasni tragovi upliva vizantinskog graditeljstva VI vijeka, koje hećaše da nadoknadi vanjskijem sjajem nedostatke u nutrnjoj suvislosti i skladu pojedinijeh česti prama cjelini. Od toga doba pa sve do kraja XI vijeka osta Dalmacija vazda posredno ili neposredno u tijesnom odnošaju sa Bizancom. Koliko se god političke prilike mijenjale, primorski dalmatinski gradovi ostadoše kroz to doba vazda osobito odani istočnomu carstvu. Tomu je bila neizbježiva pošljedica, da se graditeljstvo u Dalmaciji nije moglo da otme mijenama, kojijema je podlijegalo u carskoj prijestolnici i u drugijem zemljama carevine, pa zato dalmatinski spomenici iz toga zemana nose na sebi općenite poteze tadašnjeg vizantinskog graditeljstva. Jamče nam za to poznate crkvice u Zadru, Ninu, Trogiru, u Spljetu, u Poljici i u Boki kotorskoj. Glavna osnova i općeniti raspored tijeh crkava učinjeni su po vizantinskom načinu.

Kao što su svi primitivni i manje naobraženi narodi, oni posve a ovi djelomice, prihvatili kulturu onijeh bolje naobraženijeh, s kojijema su došli u doticaj, tako su i Hrvati naselivši Dalmaciju primili isprva kulturu zanajviše vizantinsku a djelomice i latinsku, koja je vladala po primorskim gradovima i otocima. Upliv latinske kulture nije mogao duboko da proдре u život Hrvata, jer su ju oni zatekli uprav za njezinog najjačeg propadanja. Hrvacki narod, kao narod ratarski, nije se doselio u Dalmaciju u baš najprimitivnijem stanju uljudbe, jer da tako bude bilo, bilo bi naranavski slijedilo, da nebi bio mogao da odoli cjelokupnoj vizantinskoj i latinskoj uljudbi, a bio bi prisiljen da prihvati od nje i jezik i običaje, te da se u njoj raspline i pretopi, kao što su se rasplinula mnogobrojna plemenata gocka, razplinuli su se Hunni, Avari i drugi uprav varvarski narodi. Hrvati su, još prije doseljenja, imali prilično razvijeno poljodjelstvo, utvrđene narodne običaje i domaći obrt, a usljed toga i bogato razvijeni svoj narodni jezik. Uza sve to bili su Hrvati dosta daleko dočerali i u vještini *drvodjelačkog graditeljstva* kako ću evo sada da dokažem.

Prisvajajuć Gotima graditeljsku vještinu starijih Slavena, ovako o njoj piše Schnaase ¹⁾: „Njeki Priskus član vizantinskoga poslanstva na dvoru Atile (448 g.) pripovijeda, da je vidio Atilinu kuću a i napose mu ženinu. O prvog govori, da je bila drvena i složena od dobro uglagljenijeh dasaka, da je imala drveni okružni trijem i kule. O ženinoj mu kući pripovijeda opširnije. Zajednička ograda da je opkoljavala mnogobrojna pojedina zdanja, koja da bijahu stranom obložena daskama, koje bijahu tačno megju sobom složene i *rezbarijom urešene*, dijelom da bijahu sastavljene od greda pomnijivo i viješto pravocrtno otesanijeh, na kojijema da bijahu postavljeni *na obruč uvijeni drveni komadi* na taj način, da se ti krugovi polagano penjahu počimljući sa dno tala pa uzgor“. O tomu Priskovomu opisu veli Schnaase, da je svakako nejasan, ali u ostalom da po njemu „razabiremo *veoma razvijenu drvodjelačku graditeljsku umjetnost sa uresom* možda fantastičnijem ali kako se čini *prilično bogatijem*“. Ja u drvenijem komadima na obruč uvijenijem nazirem motiv pleterova. Na to dodaje Schnaase, da tu umjetnost jamačno nijesu sobom donijeli Hunni, jer kad su došli u Evropu, bijahu mal da ne u živinskom divljaštvu, pa da je mogla poticati samo od Mezogota, jednog gotičkog ogranka, kod kojega je Attila razapeo bio svoje šatorje. To je megjutijem samo pusto Schnaase-ovo nagaganje oslonjeno na vrlo neizvjesne podatke. Povijest nam ne kaže, da su Goti igdje u zajednici življeli sa divljijem Hunnima, pa i ako su na prostoru Potisja i Podunavja življeli Mezogoti prije dolaska Hunna, to su oni zaisto pred njima „grozničavom silom provaljivali u Italiju“, kao što piše naš povjesničar Smičiklas ²⁾, te su ostavljali njima zemlje današnje Ugarske. Isti nam Smičiklas pripovijeda, da se uz Hunne pokrenuše i „*Slaveni*“, koji zajedno s njimi sjede na ravnica Potisja i Podunavja. Glavni vođa poslije Atile bio je Onogost (Onegesios); *sela* kroz koja idu poslanici byzantinski *od drva su izgrađjena, stanoništvo govori*

¹⁾ Nav. dj. Sv. III. str. 509.

²⁾ Poviest Hrvatska, Dio prvi str. 79.

jezikom ne hunskim niti gothskim, niti grčkim, niti latinskim, dakle slavenskim, mjesto vina donosili bi ljudi za piće rimskim poslanikom „med“ (ὁ μέδος), već na ulazu u kuću pilo bi se za gostoljubivi dobro došli, a poslije išle su redom zdravice i pjevale se pjesme. Najviše nam prikazuju Slavene *karmine*, nazivane: „strava“, iza smrti Attiline, koja strava se je sastojalo u tom, da su „na mogili pokojnikov neizmjernu gostbu slavili, te se jadikovanje s pjesmom veselom izmjenivalo“. Time se vidi, da su oko dvora Attilina bili slaveni prvaci. Po mnenju svih slavenskih povjestničara bili su Slaveni Hunnom saveznici *proti Gothom*, upravo tako kao što su Rimljani Hunne uzimali u savez protu tim Germanom i u Italiji i na balkanskom poluotoku. S hunskom vojskom spasila se je Italija početkom petoga vijeka od Rhadagajsa i njegovih čopora njemačkih“. Pri kraju šestoga vijeka kad Hunnima nije više ni traga bilo, dolazili su Slaveni u besprestan doticaj s Avarima, a isti nam Smičiklas pripovijeda, da su jim *Slaveni brodove gradili*¹⁾ „na Savi i na Dunavu“. Schnaase i Smičiklas crpe iz istoga vrela, i svaki od njih uzimlje što mu treba za svoju svrhu: Schnaase, da istakne drvodjelačku graditeljsku vještinu naroda, koji je divljem hunskom poglavici gradio stanove, i o kojemu bez temelja kaže da je bio *gocki*, a *šuti* o Slavenima, o kojijima po Smičiklasu doznajemo, da isto vrelo pripovijeda, kako je gori navedeno; Smičiklas, da što vjernije opiše odnošaje megju Slavenima i Hunnima. Očito je ovgje, da je nijemačkog učenjaka pretjerani patriotizam zaveo da svojijem pregjama prisvoji ono što odista pripada Slavenima, kao što sam napomenuo prije, da je to učinio i na drugom spomenutog svojega djela.

Znali su dakle Hrvati prije dolaska u Dalmaciju viješto da grade obične stanove, pa i same sjajne kraljevske dvorove; znali su bogatije zragje da kite uresnom rezbarijom, i da za ures oblagaju stanove *okružnijem komadima drva*; posjedovali su dakle vlastitu graditeljsku ornamentiku, t. j. prilagođivali su ures sa tekstilnijeh na tehtonske predmete. Još samo jedan korak u tečaju samostalnog umjetničkog razvijanja, pa bi se Hrvati i bez tugjega upliva dokopali bili svojega sloga u monumentalnom graditeljstvu. Doseljenjem u Dalmaciju prekinuo se je kod njih taj samostalni tečaj umjetničkog razvijanja, jer su u novoj domovini našli gotove i njima lako shvatljive oblike monumentalnog graditeljstva, što jim jih je nujjala propadajuća vizantinska umjetnost, te su zadnji korak učinili po tugjem vizantinskom napatku. Pravo veli Schnaase o prelazima umjetničkog ukusa i o njegovomu postepenomu širenju i propadanju da: „Velikoljepnost staro-grčke umjetnosti nije bila prikladna da prelazi na manje darovite narode; Rimljani su ju imila prije učiniti razumljivijom, popularnijom, ako hoćeš sniziti ju, nebi li i drugi našli ulazište k njoj; vizantinska je umjetnost još dalje doćerala taj sustav razvitka; ona je stegnula do najkraće mjere zahtjeve umjetničke genijalnosti, i postala je tako sposobnom da bude shvaćena i upotrijebljena i od samijeh varvarskijeh naroda“²⁾. Hrvati su od vizantinske umjetnosti primili oblike osnova i oglobja monumentalnijeh

¹⁾ Smičiklas P. H. I. d. str. 96.

²⁾ Nav. dj. III. sv. str. 299.

gragjevina, ali se po svoj prilici nijesu odrekli svojijeh graditeljskijeh ures-nijeh oblika, nego su jih i na dalje upotrebljavali, kako ću dalje da do-kažem; tijem više što su oni imali veliku srodnost sa vizantinskijema, ako izuzmemo bilinske motive i druge uresne našlijegjene od staro-grčke i rimske umjetnosti.

Na pitanje, što ga sam stavlja: „pošto je gotovim činom, da u Dalmaciji postoji mistični ornamentalni motiv iz dobe Karlovića i to dosta razprostranjen, kako je i kada je prodrao i udomaćio se?“ veleuč. g. B. odgovara, da je mogao biti prenešen iz Italije po političkijem i crkvenijem odnošajima, ili da ga je ovamo prenio kojigod preseljen majstor „comacino“, ili da su ga uveli redovnici i sveštenici. Za potvrdu nagagjanja e je motiv pleterova i pletenica unešen u nas iz sjeverne Italije navagja slučaj, što je „posavsko-panonski župan Ljudevit dozvao 821 g. graditelja iz Oglaja“. Taj slučaj vrijedi samo prvo za posavsku Hrvacku, a ne za dalmatinsku, koja se je nahodila u posve drukčijim graditeljskijem prilikama, a drugo nedokazuje, da se je tako u Hrvacku prenašao gori spomenuti uresni motiv iz Italije, jer su tada u Mlecima i u Oglaju radili mnogobrojni vizantinski umjetnici, pa može i onaj lako bit bio jedan od njih. Primjer benediktinca, koji 989 g. dolazi u Dalmaciju iz Monte Cassino, takogjer slabo potvrgjuje prenos toga motiva iz Italije, jer ga mi u Dalmaciji nahodimo davno prije toga doba. Trpimirova listina iz 852 godine, što ju navagja g. Bulić, nedokazuje da redovnici bili dovedeni iz Italije, jer ona kaže samo „catervas fratrum adhibui“, ali nepiše okle su namaknuti bili, pa zato i dodaje g. Bulić, da su dovedeni „po svoj prilici iz Italije“. Ostaje dakle kao najtemeljitiije Bulićevo nagagjanje „da taj ornamentalni motiv mogao je i ne biti unešen u Dalmaciju iz druge zemlje, već da je plod takodjer poste-penoga razvijanja umjetnosti na našim krajevima“, i u tom se nagagjanju mi eto i najbolje slažemo, a moji navodi iz Smičiklase i Schnaase-a utvrdiće bolje u njemu i g. Bulića, jer se onijem vijestima Priskusa ispunjuje ne-dostatak spomenika u Dalmaciji, ne od IV do IX vijeka, kako piše g. Bulić, već od VI do VIII. Ta solinska bazilika ima česti i od VI vijeka, a ja ću unaprijed dokazati, da ima u Dalmaciji spomenika iz VIII vijeka.

Na drugo pitanje, da li je motiv pletenica i pleterova „podlegao uplivu hrvatskog ukusa te se oplodio još osebujskom dalmatinskom inačicom?“ g. B. nedaje stalna odgovora niti stavlja osobite podmjene. On ovgje kaže, kao što sam prije spomenuo, da mu se čini „da bi moglo i to biti, da su Hrvati imali zanajviše ne kakvu svoju skroz izvornu, nego tek imi-tativnu školu u ornamentalistici“. Po onomu što sam onda ob ovom pred-metu pisao pa i sada naveo, cijenim da nije više mjesta sumnji, da Hrvati nijesu imali i svoj način graditeljskog uresa.

U istom I. poglavju svoje knjige ispituje Cattaneo talijanske spo-menike, koji su postali pri svršetku V vijeka i za longobareckog vladanja naročito u Ravenni, Rimu, Monzi, Grado, Mlecima i u Torcello, a to po-najviše u VI i VII vijeku a neki samo u početku VIII. On pokazuje na njima početak upliva vizantinske umjetnosti i propadanje latinske, te navlaš silno propadanje figuralnog vojarstva, a veliku uporabu uresa. Pobjija mnenja

Garrucci-a, Cavalcaselle-a i Bayet-a, koji zavedeni potlašnjijem natpisima, pripisuju VII vijeku dva sarkofaga, jedan kod crkve S. Vitale a drugi u Sant' Apollinare in Classe u Ravenni, i dokazuje, da su iz V i VI vijeka, a da su samo upotrebljeni u VII. Prikazuje upliv proto-vizantinske umjetnosti i u samomu Rimu, i to najprije u crkvi S. Stefano Rotondo sagrađenoj u drugoj polovini V v., pa u crkvi S. Klimenta iz prve četvrtine VI., u santa Maria in Cosmedin popravljenoj 536 god., u bazilici S. Saba iz prve polovine VI v., u bazilici S. Prassede na Esquilino iz VI v., na mostu vanka grada preko Oniena sagrađenu od Narseta 565 god., na vratima S. Sabine na Aventinu, u crkvi S. Lorenzo fuori le mura popravljenoj u VI v., u S. Agnese popravljenoj VII v. i u crkvi S. Giorgio al Velabro popr. u VII v.

Cattaneo pobija mnenje mnogijeh spisatelja, da je današnja crkva S. Ivana Krstitelja u Monzi ona prvobitna sagrađena od kraljice Teodolinde, i dokazuje, da je sadašnja pregrađena u XII v.

U Grado ispituje spisatelj tri zgragje iz druge polovine VI v.: dvije crkve i krstionicu. Stolna crkva sagrađena je pri svršetku VI v. Nju su sagrađili grčki umjetnici. Ispod krova te crkve bilo je mnoštvo prozora na oluk sad uzidanih. Spisatelj nagagja da mogu bit bili ispunjeni isprobijanim pločama sa spletenijem uresima. Takva se jedna ploča nahodi za istom crkvom i spisatelj joj iznaša sliku. Nagagjam po tomu, da su po svojoj prilici pripadali sličnijem prozornijem pločama oni raznovrsni mnogobrojni tanki ulomci kamenja, što se nahode megju kninskijem iskopinama, a pripadaju zaisto sličnoj isprobijanoj raboti. Osmerokutna krstionica sa apsidom i crkva S. Marije u blizini su stolne crkve. Crkva S. Marije ima jednu apsidu i po sakristiju sa svake njezine strane, kao što su bile u ono doba na Istoku, pa je i to vizantinski motiv.

Od Mletaka prikazuje samo tri sarkofaga iz VII v., o kojijema cijeni da bi mogli poticati iz Altina porušena od Longobarda 641 god.

U Torcello ispituje C. stolnu crkvu, o kojoj dokazuje da sama glavna apsida potiče iz VII v. O njoj sudi, da su ju gradili domaći majstori jer nije iz vanka višekutna a iznutra polukružna poput tadašnjijeh vizantinskijeh, već polukružna izvanka i iznutra, i zato što je u postanku vrlo malo ili nimalo bila urešena vojarskom rabotom.

Pri zaključku I. poglavlja piše Catt., da su svršetak VII i početak VIII v. doba najdubljege jaza u koji je igda upala talijanska umjetnost; i dodaje, da je VII v. tako oskudan umjetničkijem djelima, da k navedenijem nebi znao da doda kakvo drugo. Is toga vijeka nije poznati drugijeh graditeljskijeh oblika do samijeh stupova i pilova, polukružnijeh lukova, apsida, prostranijeh zidova i krovova na konjic, elemenata sve koji uskup neimaju prava na ime sloga a još manje arhitekture. Ipak nazivlje spisatelj način gragjenja tjih spomenika latinsko-varvarskijem slogom.

U II. poglavju ispituje spisatelj spomenike, o kojijema cijeni, da su postali pod drugijem uplivom vizantinske na talijansku umjetnost. On ovako dokazuje taj drugi upliv. Pri početku VII v. nahodimo u Italiji neke spomenike, koji su u živoj oprijeci prema onijem ispitanijem u I. poglavju.

Na njima nije vigjeti one prevelike nevještine, kojoj su ogledima oni sarkofazi u Ravenni i u Mlecima, nego su crte na njima potegnute dovoljnom pomnjom i tačnošću. Neima više onog oskudijevanja svakog uresa, nego se dapače opaža obilje prerazličitijeh uresa, novijeh, često i lijepijeh i rasporegjenijeh očitijem čustvom ubavosti; neima više natstupina surova zamišljaja a gorega dlijeta, nego su korincke i kompozitne, kadgod krasnijeh oblika i pomnjive izradbe. Na njima su mnogobrojne životinje pomiješane s liščem. Lik ljucki, napokon od toliko vremena prognan nevještinom umjetnika, počimlje se pojavljivati, premda često vrlo nespretno. Taj se slog nije ograničio na jedan sami kraj, ni na samu Padsku dolinu kako je bojažljivo izrekao Dartein krsteći ga *longobarckijem*, dali se je razširio po svemu poluotoku.

Ipak se spisateljju neda vjerovati, da bi urogjenici mogli biti bili gojitelji toga sloga, razmišljajuć, da se nahodi već gotov megju talijanskijem varvarstvom, i da ga iznenada nestaje nakon malo više od po vijeka, ostavljajuć jošte talijansku umjetnost u prvašnjem varvarstvu. To drži najboljim argumentom za dokaz, da je taj slog bio uveden od nekolicine, koji umrijevši, on je naravski prestao.

Pita sada spisatelj okle li su došli ti strani umjetnici? a na to odgovara, da su samo iz Grčke mogli da dogju, jer se sama Grčka u to doba bila u općenitom varvarstvu održala dovoljno bogata i naobražena. U njoj se umjetnost uresivanja, premda u nazatku, nije nikad dotaknula dna pokvarenosti, kao u Italiji. To se može da vidi ispitavši same spomenike. Ona rasipnost sitnijeh uresa, ono shvaćanje ljupkosti koja se nazire i mimo surovo dlijeto, ono obilje bisernijeh grivana i dugoljastijeh nanižanih komadića, pletenica i ruža, oni krstovi sa dragijem kamenjem, a navlaš one natstupine mal da ne vazda kompozitne i sa liščem vazda sitnijem i kostriješastijem sve su prečisti biljezi vizantinskoga sloga. Sad odgovara na pitanje, kako li su mogli poteći od njih oni presurovi živinski i ljucki likovi, istumačivši kako je i grčka umjetnost bila tada nisko spala ušljed propadanja sjaja vizantinskoga dvora nakon cara Upravde i poraza i gubitaka pretrpljenijeh u ratovima sa Persijancima i Muhamedancima. Tomu su dokazom suvremeni spomenici iz Grčke donešeni u Mleke, pa i neki koji se nahode u Atini i po ostalijema krajevima ondašnjega istoč. carstva kao u Siriji. Ispituje razloge, koji su mogli prinukati grčke umjetnike da prijegju u Italiju. Besprestano napredovanje Arapa u Siriji, Armeniji i Africi moglo je od tamo da procera narode i umjetnike; poboljšanje političkijeh odnošaja u Italiji početkom VIII v. moglo je da primami grčke umjetnike k njoj u nadi, da će naći rabote i dobitka, a možda su i sami Talijanci stideći se varvarstva svoje umjetnosti dozvali grčke umjetnike da jim rade. Svi ti razlozi mogu bit dosta doprinijeli k tomu doseljenju, ali najjači razlog ima bit bio progonstvo kipoboraca započeto 726 g. pod carem Lavom III Izauričkijem. Pošto je to progonstvo najviše smijeralo na to, da umanjji vlast onda premoćnijeh kalugjera, prilika je da su se onda mnogi redovnički umjetnici preselili u Italiju uz svjetovnjačke pod okrilje pape u nadi, da će naći rabote, kao što spisatelj dokazuje da su je našli, ispitujuć spomenike, koji se nahode u Cimitile kod Nole, Jakinu, Valpoli-

cella kod Verone, Terentillo kod Spoleta, Cividale, Trstu, Pulju, Trevizu, Torcello, Mlecima, Murano, Concordia, Grado, Veroni, Vicenza, Monselice, Adriji, Ravenni, Ferrari, Modeni, Bolonji, Milanu, Bergamu, Brescia, Paviji, Liborna kod Genue, Osimo, Perugia, Spoleto, Narni, Rimu, Capua i Benevento.

Ulomci spomenika u Cividale jesu po nas u velike zanimivi zbog osobite svoje srodnosti sa suvremenijem spomenicima naših krajeva, koju je nuzgredice već istaknuo i Eitelberger¹⁾ opisujuć zadarske ulomke. Gosp. Bulić²⁾ pak opisujuć čest ciborija što se „čuva u crkvi S. Petra na Lučcu u Spljetu“, piše: „U popisu hodočasnika, koji su od 850—896 pohodili Oglajsku manastirsku crkvu, na kodeksu devetoga vieka, što se sada čuva u kapitularskoj knjižnici u Cividale nahodimo mnogo imena pobožnih Hrvata, a med timi i nekoga „Semia“, polatinjeno ime Semko. Tko bijaše taj Semko? Ne znamo, samo smijemo zaključiti, da je bio odlična stališa, kada je tako daleko hodočastio, po svoj prilici u društvu ili u pratnji suvremenih hrvatskih vladara Trpimira ili Branslava, čija su nam imena takodjer tu zabilježena. Takodjer u tom popisu nahodimo i nekoga „Semna“ u pratnji Petra Trpimirova sina (oko 852 g.), takodjer odličnu ličnost“. Frijul je u to doba a i prije još u VIII vijeku zaisto bio u tješnijim odnošajima sa dalmatinskijem i sa posavskijem Hrvatima nego li se obično misli. Na jednoj ploči što je na stražnjoj strani Ratchis-ova otara iz god. 744—749 u crkvi S. Martina u Cividale i koje sliku donša Catt.³⁾, stoji ulomak natpisa, kojega ne daje čitanje jer će bit pročitan u djelu, od kojega je pozajmio sliku. Ja se ne usugjujem da ga pročitam, ali mu je pri kraju vrlo jasna riječ . . . CHROAT . . ., po čemu se može nagagjati, da je ploču ili dao urezati ili urezao kakav Hrvat u VIII v. Jedna pobočna strana istoga otara prikazuje polag Cattaneo-va povijedanja Pohogjenje S. Elizabete, druga Poklonstvo triju Svetijeh Kraljeva. Iste se pretstave ponavljaju na novo otkrtoj ploči u Zadru i to baš jedna za drugom. Sva je dakle prilika, da su i u Zadru i u Cividale radili ili jedan te isti majstor ili barem jedna te ista majstorska škola. Na pluteju crkve S. Maria in Valle u istom gradu iz godine 762—776⁴⁾ jedno je polje urešeno sa četverozrakastijem motivom što ga naš današnji živući hrvacki i srpski narod upotrebljuje na vezovima svojijeh odjeća u beskrajnijem inačicama pod imenom *kapci*. Takav se motiv nahodi na pročelju sarkofaga u stolnoj crkvi u Murano iz VIII v. i na grobnici Teodate u Paviji iz početka VIII vijeka (Cattaneo). Drugi naš narodni živući uresni motiv upotrebljen na gragjevinskijem ulomcima osmoga i devetoga vijeka jest takozvano *prijekršće*, što sam ga prije spomenuo, jer se nahodi na ulomku u spljeckoj krstionici, što ga opisuje g. Bulić. U Cattaneovoj knjizi nahodim *prijekršće* na slikama dvaju tal. spomenika: na križu u Foro Romano i na pluteju starinskoga S. Abbondio u Como, obadva iz IX vijeka.

Stalno je dakle, da su megju Dalmacijom, Istrom i sjevernom Ita-

¹⁾ Die mitt. Kunstdenk. Dalm. str. 134.

²⁾ Kn. sp. str. 42—43.

³⁾ Nav. dj. str. 94.

⁴⁾ Nav. dj. str. 94.

lijom opstojali tijesni politički, crkovni i umjetnički odnošaji u varvarskijem ili ti prvijem vjekovima nakon doseljenja Hrvata na more. U tome se g. B. sa mnom slaže, a razilazimo se u mnenju, da li je sjeverna Italija primila graditeljske ornamentalne motive toga zemana iz Dalmacije, ili protivno, ova iz sjeverne Italije. Na temelju već izloženijeh podataka, ja se odlučno protivim mnenju, da bi Dalmacija mogla bit primila te motive iz Italije, a uvjeren sam da je baš protivno bilo. Dalmacija je bila vazda i u starije i u srednje doba posredovateljicom megju Istokom i Zapadom. Kako viješto dokazuje Cattaneo, u VIII v. su se vizantinski umjetnici selili ušljed ikonoklastičnog progonsva s Istoka na Zapad, te se njihovo djelovanje u Italiji pokazuje na tolikijem tal. spomenicima iz toga zemana. U tom preseljivanju cijenim e je naravski slijedilo, da su se barem nekoji vizantinski umjetnici ustavljali na putu po dalmatinskijem i istarskijem gradovima, kad su u njima nahodili posla; a to je tijem lašnje moglo biti, što znamo, da je pri završetku VII vijeka Radoslav ban bio osnovao na našijem stranama jaku i moćnu državu, koja je ušljed ondašnje slabooe istočnoga carstva mogla da uživa priličnu samostalnost i da nugja obezbijegjeno uotočište pribjeglijem umjetnicima. Pošto su dalmatinski Hrvati imali svoju vlastitu ornamentalnu školu, biće oni svakako zahtjevali od vizantinskijih majstora, da jim domaći ures bude zastupan i na monumentalnijem spomenicima, a mnogi će mladi Hrvat bit pristao uz vizantinske umjetnike i naučio se vajarstvu, pa se je tako vizantinska umjetnost obogatila slavenskijem motivima, koje su pak umjetnici nastavivši svoje putovanje prenijeli u sjevernu Italiju. Nije dakle „ornamentalni *mistični* motiv“, kako sumnjivo piše g. B, nego je vizantinska graditeljska ornamentika podlegla hrvackom ukusu, te se je obogatila posebnom *hrvackom* inačicom, koje se očiti tragovi opažaju i u Italiji, i to navlaš u bližoj nam susjedi u sjevernoj. Što manje tragova *hrvacko-vizantinske* ornamentike nalazimo u srednjoj i u južnoj Italiji daje se istumačiti načinom putovanja. Umjetnici koji su se iz Epira i iz Grčke preko mora selili u Italiju, nijesu dolazili u doticaj s Hrvatima, pa nijesu mogli ni da nauče ništa nova od njih; ali oni koji su kopnom putovali, a tijeh je jamačno većina bila, nijesu mogli u Italiju a da ne progju kroz hrvacke zemlje. Neki će rijetki umjetnici bit i po kopnu mal a malo stigli do Rima, pa zato nahodimo i tamo po koji trag hrvackijem uresnijem motivima. Graditeljski slog, što je u Italiji postao pod drugijem vizantinskijem uplivom, zove Cattaneo, kako već kazah, varvarsko-vizantinskijem, nerazlikujuć spomenike sjeverotalijanske od suvremenijeh srednjo-talijanskijeh, a to se njemu može da oprosti kao nepoznavaoou hrvackijeh narodnijeh motiva uresa, dočim se mogu da razdijele u sjevero- i južno-talijanske obzirom na hrvacke motive, što se u većoj mjeri javljaju na prvijema. Razdobje što slijedi, od svršetka osmoga, pa do godine tisuće nazivlje Cattaneo talijansko-vizantinskijem, nazirući u njemu daljnji razvitak onoga umjetnoga potaknuća, što ga Talijanci bijahu primili od Grka. Kod nas se je isti slog VIII v. još dalje sačuvao i razvijao se je na naravnom temelju, jer je crpio nove motive u istomu onomu hrvackomu narodu, u kojemu se bijaše obrazovao, a primao je životni dah sa Istoka, s kojijem je Dalmacija ostala tvrdo kulturno spo-

jena i kroz druga dva tri vijeka. Tragovi hrvacko-vizantinskoga uresa mogu se još jasno opaziti u XIII vijeku na drvenijem krasnijem vratima izdje-lanijem od Hrvata Guvine i na koru spljecke stolne crkve.

Potanko ispitujuć crkvu S. Maria in Valle u Cividale, Cattaneo do-kazuje, da sadašnja potiče iz X v. a pobija mnenje dosadašnjijeh spisatelja, koji su ju svukoliku držali kao spomenik VIII v., i prikazuje u njoj samo nekoliko ulomaka iz toga doba.

Iz Mletaka donosi spisatelj opis i sliku krstione rake, koja se sad nahodi u mletačkom muzeju, i koju je polag natpisa dao isklesati pop Ivan u doba kneza Višeslava. O toj raci očituje da pristaje uz mnenje našega Kukuljevića, što ga je izrazio u *Corriere italiano* bečkomu (br. 50 god. 1854), da je taj Višeslav srpski knez 780 god. Istu je raku Kukuljević objelodanio bio u Arhivu za povjestnicu jugoslavensku (Knj. IV. str. 391) sa slikom (Tab. III) i natpisom, i to 1857 god. Ali u Arhivu Kukuljević piše da su poznata „dva vladara podobnog imena, naime srbski veliki župan Vojslav ili Višeslav“ „iz sedmoga stoljetja, i Više ili Višeslav“ „veliki župan zahumski (oko 870—900)“. Po svoj prilici je dakle ili Catt. nao-pako pročitao godinu ili je u *Corriere* bila štamp pogreška, ili je i sam Kukuljević bio tada inače pisao i mislio nego 1854 g. kad voli pristati uz mnenje da je krstionica „od vremena velikog župana zahumskog Više-slava“, kako piše pod slikom. Cijenim da je bolja slika u Cattaneovoj knjizi, ali se je u dobi prevario.

O lišću na jednom komadu što se nahodi u muzeju Bocchi u Adriji piše Catt., da ga treba pamtiti, jer da ćemo ga vijetati mnogo upotrebljena od tal. umjetnika IX v. Takovo je lišće na ulomku br. 16 Buličeve knjige.

Ulomci ciborija bazilike S. Petra u Bagnacavallo kod Ravenne do-kazuje spisatelj da su iz VIII v., a ne iz VI, VII, IX ili čak i X kako to misli R. de Fleury i drugi.

O grozdovima na jednom ulomku amvona u dvorištu sveučilišta u Ferrari, koji su nespretno opkoljeni trakom kaže Catt., da su postali ob-ljubljenijem motivom tal. vajara IX vijeka.

(Nastaviće se).

F. Radić.

Razne viesti.

Hrvatsko arkeologijsko društvo. — Dne 16. ožujka tek. god. prije podne u 11 satih imalo je hrvatsko arkeologisko društvo glavnu skupštinu za prošlu društvenu godinu, koju je otvorio podpredsjednik društva, g. prof. Sime *Ijubić*, ovim govorom:

Ucviljenim srcem otvaram danas ovogodišnju glavnu skupštinu. Ivana *Kukuljevića*, našega ljubljenog predsjednika od kada ovo društvo postoji, neima više. Još 3. kolovoza prošle godine 1889. njegovi ostanci svečano su bili punim pravom položeni u onu raku, gdje leže sahranjeni glavni zastupatelji našeg narodnoga preporoda. I to već jasno označuje njegove zasluge za narod u obće. Kao književnika i starinara zna ga i diete. Skoro neima struke u našoj književnosti, koju nije Ivan liepo obradio

i obogatio, navlastito pako narodna poviest mnogo mu zahvaliti ima na dosadašnjem uspjehu; za nju se je starao do zadnjih časovah svoga života, po čem ga na daleko zna i strani sviet. O tom našem velikanu obširno je izviestio uz njegovu sliku ovaj naš društveni organ „Viestnik hrv. arkeol. društva“ u zadnjem broju prošle godine“. Ali nije ondje sve, što je taj veliki domoljub izveo i izradio na slavu svoga naroda. Njegovi rukopisi u velikom broju obiluju još neizrabljenim blagom, koje će s vremenom pružiti ne malo pomoći za razsvjetljenje naše prošlosti. A nije dvojbe, da je on kao suradnik medju prvimi opisao i najkritičnije doba naše novije poviesti, i da je to ostavio u tami, da se u svoje vrijeme na svjetlo iznese. Što se pako tiče naših starina, Ivanu je bio poznat de visu i najmanji kutić naše domovine. Mnogo je toga sâm u razpravah i u člancih po novinah na svjetlo iznio, a nemalo i stranim iztražiteljem naše zemlje pružao, kao n. pr. Mommseuu, koj ga pravom hvali. A i naš nar. zem. muzej ne malo mu je zahvalan; nesamo zato, što je već za rana složno sa Gajem i drugimi prvaci one dobe sve sile ulagao, najprije, da se ovaj zavod oživotvori, a zatim da se što bolje razmakne i obogati, nego mu i sam vele često iz svoje sbirke ustupao dragocjene predmete; te i malo danah prije svoje smrti pobra sve što je boljega i vriednijega imao, i posla muzeju na dar. Svega toga radi nije dvojbe, da će se naći rodoljubno pero, koje će mu posvetiti osobitu obsežnu radnju, kakovu on jamačno zaslužuje. Slava mu i vječna pamet! (Slava!)

Ovdje mi je dužnost da uz Kukuljevića iztaknem još jednoga našega velikog muža, koj isto tako zaslužuje, da mu se dično mjesto opredieli u našem Panteonu, a to je utemeljiteljni član našega društva barun Metel Ozegović, pravi tajni savjetnik itd., koj preminu u Hietzingu kod Beča dne 9. veljače tek. god. Koliko je i ovaj riedki rodoljub uzradio na politickom polju na korist svoje mile domovine, to ovamo ne spada, ali dužnost mi je to izjaviti, da čim slavni Lj. Gaj pokrenu misao, da se postavi temelj narodnomu muzeju, Metel bijaše medju prvimi i jedan od najvatrenijih pregaoca, da se ta misao što prije oživotvori, te je revno sakupljao sam starinske predmete i slao muzeju, kako svjedoče ondašnje novine i spisi u muz. arhivu; dapače g. 1846. podje mu za rukom sakupiti do 1158 for. dobrovoljnih prinesaka, kojimi nabavi muzeju veliku sbirku staroslavenskih i drugih novaca i više strukovnih djela prigodom dražbe u Beču znamenite sbirke Welzla od Wallenheima. Zato i njemu slava i vječna pamet! (Slava!)

Gospodo moja! Dozvolite mi, da još dodam dvie rieči o dosadašnjem radu našega arkeol. društva. Njegova je zadaća sabiranje, iztraživanje, očuvanje, nabavljanje i izdavanje svakovrstnih starih spomenika, nalazećih se u hrvatskih pokrajinah, a navlastito onih, koji se tiču hrvatske prošlosti. Bacimo li pogled na ovo jedanaest godina našega bitisanja i ocienimo li naš rad sdušno i nepristrano, čini mi se barem, da se dojakošnjim uspjehom nekako zadovoljiti možemo, uza sve to, da su nam novčana sredstva odveć slaba, a malo je i pomagaca na peru, dočim neimamo ni jednoga pravoga moecenasa. Ovo pomanjkanje sredstava ne dopušta nam, da izvedemo i ma koje strukovno iztraživanje po zemlji, ali nam ipak donjekl

i tu u pomoć pritiču bar nekoji od naših revnijih povjerenika, među kojima zaslužuju, da se pohvalno iztaknu gospoda: Pajo Miler, opat i župnik i Ignjat Jung učitelj u Mitrovici, Ante Bogetić, župnik u Čereviću, Mirko Brayer u Križevcu, Stjep. Benić u Kloštar-Ivaniću, dva brata Pavelić i Zagrović, učitelji u gornjoj Krajini itd., koji su revno iztraživali i iztražuju svoju okolicu, te sabiru starine i izvješćivaju o njih, kako svjedoče i njihovi dopisi i milodari ovamo poslani, u „Viestniku“ priobćeni. Da jih na tom polju ohrabri, ulagala je uprava kad i kad koju novčanu nezatnu pripomoć. S istoga uzroka nije se moglo doći do znatne nabave.

Jedno gdje je naše društvo dobroano uspjevalo, to je na književnom polju. Evo vam, gospodo, tri golema ormara i više veoma skupih i strukovnih knjiga, koje su nam došle putem izmjene našega organa „Viestnika“. Viestnik naš putuje do Japana i do Australije, te skoro neima znatnijeg grada u svijetu, gdje mu nisu otvorena vrata. A da je rado primljen, dokaz je očit, što ga vidimo često hvaljena u glavnijih organih i u djelih prvih spisatelja, koji se istom strukom bave. A time se sve veće širi ime i ugled naše mile domovine, našega naroda.

Što se pako tiče narodnih starina, na koje bismo imali osobitu skrb ulagati, jedva da jim je traga s ove strane Velebita ne samo iz dobe naše narodne samostalnosti, da li i dugo kasnije. A ipak bijaše onda i ovamo znatnih gradova. Siscia god. 822. bijaše glavni grad Ljudevita Posavskoga, tu je sielo bilo biskupije već davno ustrojene, o kojoj ima uspomene za sabora spljetskoga (926—7.). I Sirmium morao je za prve polovice srednjega vieka podosta cvasti, jer ga izvori iz one dobe često spominju kao grad. Imao je već s prva svoga biskupa, te se spominje Sebastijan, komu Grgur I. napisa dva lista (g. 591., 595.). Poviest nam je sačuvala imena od dva sriemska kneza nekoga Cubara u pola 8. stoljeća, a g. 1018. Serma, koj je svoje zlatne novce kovao, i morao je biti dosta jak, pošto ga je Vasilj II. jedino izdajstvom svladati mogao. Tu bjahu i dvie crkve na glasu, naime sv. Dimitra sa tielom sv. Prokopa i sv. Stosije M., a znamo da od g. 1018. bijaše Sirmium sielo bizantinskoga prefekta. Ni u Zagrebu, komu je zametak po svoj prilici u VIII. vijeku, po padu Andautonije (Šćitarjevo), neosta spomenika starijeg od XIII. vieka. Naproti s one strane Velebita, navlastito po zapadnoj Dalmaciji, bilo je već davno poznato ne malo spomenika iz dobe naše samostalnosti narodne, te im se od malo godina otvorile dragocjene rude u Kninu, od kojih imamo i mi u nar. muzeju liepu sbirku darom sl. starinarskoga društva kninskoga. S ove strane dakle zabadava bi bilo svaki trud i trošak uložiti na to, da se iztražuju po zemlji spomenici, koji se tiču najstarijeg doba naše narodne prošlosti, a preko Velebita nasmijemo i nije potrebno, da takova iztraživanja protegnemo, pošto se ondje nedavno ustrojilo u tu svrhu izključivo sl. starinarsko kninsko društvo, te ćemo se zadaći, koju nam naša pravila nameću glede narodnih spomenika, tim dovoljno odužiti, ako postojano podupirali budemo, dakako po mogućnosti, onaj rad, koj i onako vodi do i nam nametnutoga cilja. Naše društvo već je dobroano učinilo u tom pogledu, naša vis. vlada i sabor isto tako, jugoslav. akademija takodjer, našlo se je i rodoljuba, koji su već ili stu-

pili kao članovi onoga starinarskoga društva ili mu novčane prinose posvetili, a bit će bez dvojbe još drugih, koji će rado njihove stope slijediti. Meni je obratiti na to pažnju naših društvenih i muzealnih povjerenika, moleći ih, da uz prigodu i dalje sabiraju prinose i članove i za starinarsko društvo u Kninu, koje zaslužuje, da mu se što izdašnije pripomogne, jer uprav vješto radi, s čega mu je i dosadašnji uspjeh uprav sjajan.

Za tim je tajnik društva, g. dr. *Bojničić*, pročitao ovaj izvještaj:

Slavna skupštino! Kao tajnik društva dužnost mi je, veleštovana gospodo, izvijestiti o radu i napredku arkeologičkoga društva tečajem god. 1889., nu pošto je cjelokupno djelovanje društva opisano u našem „Viestniku“, koji ste Vi svi primili i čitali, to ću samo u kratko navesti neke podatke, iz kojih ćete moći razabrati sadašnji položaj hrv. arkeol. društva.

Prije nego predjem na crtanje rada društvenog u prošloj godini, nalaže mi čustvo pieteta, da izvijestim slavnoj glavnoj skupštini, kako je neumoljiva smrt prošle godine izabrala sebi žrtve i iz sredine našega društva. Naš nezaboravni velezaslužni predsjednik Ivan Kukuljević Sakcinski, nadalje začasni član kanonik Florian Römer, jedan od najuvaženijih arkeologa novijeg doba, članovi utemeljitelji hrv.-slav.-dalm. ministar Koloman pl. Bedeković, te tajni savjetnik Mettel barun Ožegović i konačno pravi članovi, savjetnik Janko Jurković, Martin Bišćan, O. Andrija Bojanić i Ladislav Mikojević nenalaze se više među živimi. Slava im!

Na lies pokojnog našeg predsjednika položili smo u ime društva liep vienac, te je odbor korporativno prisustvovao sprovodu.

Unatoč spomenutim gubitkom napreduje naše društvo i brojevno i financijalno. Arkeološko društvo broji danas 34 začasna člana, 11 dopisujućih inostranih, 27 utemeljitelja i 218 pravih, dakle ukupno 289 članova i 69 povjerenika.

Društveni odbor držao je prošle godine samo dvie odborske sjednice, u kojih su se tekući društveni poslovi riešavali.

Od društvenog časopisa „Viestnik hrv. arkeolog. društva“, koj uredjuje naš neumorni g. podpredsjednik, izašla su prošle godine 4 svezka XI. tečaja s obširnim znanstvenim gradivom i mnogobrojnim slikami. Naš „Viestnik“ je danas središte naše starinarske književnosti, a u krugu njegovih suradnika sakupljeni su svi naši strukovnjaci i prijatelji arkeološke znanosti.

Arkeološko društvo stoji sada sa 149 inostranih znanstvenih društava i zavoda u savezu, od kojih je u zamjenu za „Viestnik“ primilo mnogobrojnih znamenitih knjiga i časopisa, koje se sada čuvaju u društvenoj knjižnici u arkeol. muzeju, gdje sada već tri ormara izpunjuju.

Društva, s kojima tekom godine 1889. stupismo u savez, jesu ova:

1. Magjarsko ethnološko društvo u Budimpešti;
2. Società Istriana d' Archeologia e Storia patria u Parenzu;
3. Vorarlberger Museum-Verein u Bregenzu;
4. Museal-Verein für Krain u Ljubljani;
5. Ministarstvo prosvjete na Cetinju;
6. Oberhessischer Verein für Lokalgeschichte u Giessenu i
7. Profesorsko društvo u Beogradu.

Podpredsjednik prisustvovao je prošle godine u ime društva hrvatskog antropologičkom kongresu u Beču gdje je predložio bogatu sbirku predhistoričkih spomenika t. zv. Hallstädtske dobe, izkopanih u Prozoru kod Otočca i međunarodnomu antropologičko-predhistoričkomu kongresu u Parizu; nadalje upravo tada izašao bjaše prvi svezak po njemu uredjenog „Popisa arkeol. odjela narodnog muzeja“, a malo kašnje i drugi, koje će dozvolom visoke kralj. zemaljske vlade i naši začasni i utemeljitelji članovi te inostrana društva, s kojima u savezu stojimo, bezplatno dobiti.

U zadnjoj glavnoj skupštini odlučilo je naše društvo, po mogućnosti priteći u pomoć mladomu još „Starinarskomu društvu“ u Kninu, za sada sa svotom od 500 for., te je u tu svrhu izaslalo pododbor, koj je imao o tom predmetu viećati i shodno odrediti. Ovaj pododbor izdao je posebni poziv na narod, da tomu za poviest naše prošlosti velezaslužnomu društvu u što većem broju pristupi. Poziv našao je odziva, te je mnogo odličnih rodoljuba pristupilo kninskomu društvu, što kao utemeljitelji, što kao prinosnici. Nadalje je ovaj pododbor zaključio, kninskomu starinarskomu društvu davati godišnje kamate zaklade za spomenik na grobničkom polju, kojom zakladom naše društvo upravlja, te koja sada iznaša 1795 for.

Kninsko starinarsko društvo izabralo je u svojoj nedavno održavanoj glavnoj skupštini naš „Viestnik“ svojim društvenim organom, te će sada sve važnije viesti o iztraživanjih u Kninu u našem časopisu priobćene biti. Što se tiče novčanog stanja arkeol. društva, o tom će g. blagajnik Jeličić svoje izvješće podnijeti, a ja završujući zahvaljujem se gg. članovom na dosadanjem povjerenju, te molim slavnu glavnu skupštinu, da bi izvoljela ovo kratko izvješće na znanje uzeti.

Iz izvještaja blagajnikova vadimo ove brojeve:

Imovina društva bila je koncem god. 1889.: 4925 for. u novčanih papirih i 1667 for. 14 novč. u uložnicah, dakle ukupno 6592 for. 14 n. Ova imovina dieli se: 1. u zakladu za spomenik na grobničkom polju 1795 for. 25 novč.; 2. u zakladu za izdavanje spomenika iz god. 1848: 425 for. 50 novč.; 3. utemeljiteljnu zakladu od 564 for. 80 novč. i 4. imovina društva od 3806 for. 59 novč. — Svota izdataka god. 1889. bila je 768 for. 66 novč.

Po tom se je prešlo na izbor novog odbora. U odbor izabrana su gg. prof. S. Ljubić, Ivan Tkalčić, dr. Ivan pl. Bojničić, prof. M. Šrepel, prof. S. Brusina, dr. Drag. Čech, Franjo Seč, Ljudevit Ivkanec i Franjo Čegetek. — Revizori računa: Mijo Vrbanić i F. Crnadak. — Začasnim članovi imenovani su prof. Leger u Parizu, John Evans u Londonu i dr. Helbig u Rimu; a dopisujućim članom P. Strobel u Parmu.

Dr. Josip Prelec, kr. kot. liečnik u Zlataru — umrie 24. veljače u Zlataru. Rodom je bio istarski Hrvat; dovršio nauke u Beču veoma dobro, te je i slovio kao izvrstan liečnik. Pogreb mu bjaše sjajan, a to kaže jasno, da je veoma obljubljen bio. Ovako naše novine, a mi dodajemo, da je smrt ovoga plemenita domorodca i golema nesreća za naš arkeol. muzej. Iz njegove ruke potiče veći dio muzealne sbirke iz kamene dobe, kao što potvrđuje i prva knjiga muzeal. popisa. On je riedkom marljivosti pobirao sam i po kućah i po gorah takove predmete i ne

malim troškom nabavljao, te veledušno slao u dar istomu muzeju. Laka mu zemljica a pamet viečna!

Dioklija u Crnoj Gori. — U jednom brzojavu od 11. ožujka t. g. iz Petrograda veli se: „kod izkopa blizu Podgorice potaknutih po knezu Nikoli pod vodstvom ruskoga spisatelja Kovnickoga, našli su basiliku i zidine rimskoga grada Diocle, rodnoga mjesta Dioklecijana, sa mnogim važnim napisima“. Mi smo još u Viestniku od god. 1884, str. 33—43 na dugo opisali dukljanske starine i uputili o daljnjem radu na onom klasičkom tlu.

Bullettino di archeologia e storia dalmata. Anno XII. 1889.
 — **N. 7.** — 1. Iscrizioni inedite. — 2. Natpisi iz srednjeg vieka u crkvi Gospe Zvonika u Spljetu. — 3. La famiglia Foxia o Fozza. — 4. Serie dei reggitori di Spalato (1398—1401). — **N. 8.** — 1. Iscrizioni inedite. — 2. Osservazioni ad alcune iscrizioni edite. — 3. Le gemme del museo di Spalato. — 4. Natpis iz mletačke dobe. — 5. Albero genealogico della famiglia Foxia. — 6. Cronaca Narentana. — 7. Serie dei reggitori di Spalato (1402). — **N. 9.** — 1. Iscrizioni inedite. — 2. Iscrizioni d' epoca veneziana. — 3. Nadpisi iz mletačkog doba. — 4. Le gemme del museo di Spalato. — 5. Cronaca Narentana. — 6. Castel Stafleo. — 7. Serie dei reggitori di Spalato (1402). — **N. 10.** — 1. Iscrizioni inedite. — 2. Le gemme del museo di Spalato. — 3. Documenti sulla famiglia de Bufalis di Traù. — 4. Serie dei reggitori di Spalato (1403). — **N. 11.** — 1. Iscrizioni inedite. — 2. Le gemme del museo di Spalato. — 3. La famiglia Foxia o Fozza. — 4. Documenti sulla famiglia de Bufalis di Traù. — 5. Zametak na opazke o Fra Ivanu Kačiću. — **N. 12.** — 1. Iscrizioni inedite. — 2. Nadpisi iz dobe hrvatske dinastije. — 3. Le gemme del museo di Spalato. — 4. Descrizione delle lucerne fittili. — 5. Nomina domorum nobilium Jadrae a 1283. — 6. Il monastero e la chiesa dei Ss. Cosmo e Damiano sull' isola di Pasmano. — 7. Serie dei reggitori di Spalato. — 8. Elenco degli oggetti d' arte acquistati nell' a. 1889 dall' i. r. museo arch. di Spalato. — 9. Indice del Bullettino dell' a. 1889.

Старинар. Година VI. 1889. — **Бр 2.** — 1. О кучајнским манастирима по записима. Од И. Руварца, стр. 33. — 2. Неки стари градови и њихове околине у краљевини Србији. Од Ј. Мишковића, стр. 45. — 3. Примједбе на „Биљешке о неким старинама у граду Корчулу“. Од Франа Радича, стр. 53. — 4. Средовјечни натпис у Далмацији. Од В. В. Вукасовића. — 5. Латински натпис на цркви у Грацу (у Херцеговини). Од В. В. Вукасовића, стр. 61. — 6. Допис. Из Каменице. Од Ст. Радича, стр. 62. — 7. Разне вести. Од М. В., стр. 64. — Са три литографисане таблице. — **Бр. 3.** — 1. Везени епитрахил од г. 1528. Од М. Валтровића. — 2. Стара црква у Штрпцима. Од М. Ристича и М. Валтровића. — 3. Сребрна чаша. Саплак. Од М. Валтровића. — 4. Спалиште на Бањачком брду. Од М. Ружицкића и М. Валтровића. — 5. Геме у београдском музеју. Од М. Валтровића. — 5. Разне вести. Од М. В.

GLASNIK

starinarskoga društva u Kninu.

**Bilježke kroz starinarske izkopine u Kninskoj
okolici od god. 1885—1890.**

Divno prodolje, što ga iznosi s iztoka brdo Svilaja i Kozjak, sa sjevera Plešivica, Ilica i Orlovača, sa zapada Ljubač i Promina a s juga Moseć, i natapaju ga, poput na ljudskom tielu rastrakanih guštera bujne rjeke i riečice: Iz Svilaje Čikola, iz Kozjaka Kosovčica, iz Dinare Krka, iz Plešivice Orašnica, iz Ilice Mračaj, iz Kamenice Butižnica, a Radiljevac iz Orlovače, srce je starohrvatske Tenenske županije.

Napominjati, da se sa istočne strane jednom podizao *Municipium Magnum* oko Kljaka i Kadine glavice, sa sjeverne u današnjoj Strmici *Stridonium*, sa zapadne iza Milekina brda *Pazinum, Burnum*, a s podnevnne izpod Tepljuha *Promona* koliko god nezasjeca u naše pitanje, toliko nebi mogli do pripomenuti, što se toliko puta zadnjih godina tamo amo nahrivalo; ko što i opredieljenje mejaša Tenenske županije, nespada u predmet naš, koji je veće starinsko nego povjestničko promatranje, smejašeno na onaj samo prediel, koga u davnijoj dobi označivaše obćenitim imenom Polje — Campus, a u novijoj odsjekoše s podneva do Klanca Petrovu, do Krke Kosovu, do Golubića Kninskopolju, inčije Brda ili Vrhpolje.

U obće ove naše bilježke neće biti strogo kakva strukovna pouka, koja ovdje nebi bila na svomu pravomu mjestu; dok je jur jugoslavenska akademija sa prvim svezkom „*Hrvatski Spomenici*“, boljim pravcem pitanje naputila. Samo će se ovdje istaknuti ono, što se od početka mara oko hrvatskih starina opazilo, dok su pojedinci na svoju ruku izkopine izvodili, bilo ono što je Kninsko starinarsko društvo kasnije proizvelo, a svaka u spomenutoj raspravi nije spomenuto ili što nehотиčno nadodato.

Dok smjeramo neki mali dnevnik naših izkopina javnosti predati, neće biti suvišnim, ako ko temelj tomu vjerno istaknemo početak, kako se došlo do hrvatskih starina, na komu će se lako kasnije moći nadovezati kratka povjest Kninskoga starinarskoga društva, koja će opet na svoje vrieme imati neku važnost.

Kao daljni povod, koji moćno je uplivao, da se je došlo do hrvatskih izkopina, može se iztaknuti od nazad desetak godina razno pitanje o zadužbinam hrvatskih kraljeva u Solinskomu¹⁾ i Kninskomu²⁾ polju i živi hvapaj riedkih rodoljuba, da se što na ovomu znanstvu tegu poduzme.

Bliži i glavni povod, što su se te želje u djelo stavile, jest odlučito zauzimanje oko hrvatskih starina franovaca pres. odkupitelja u Kninu.

Odmah kako se počelo razvlašćivati zemljište za željezničku prugu Siverić-Knin i s nadležne strane izjavljeno, da ta pruga neodklonjivo mora

¹⁾ Vjestnik god. 1883, br. 1, str. 13 — god. 1884, br. 2, str. 43. — Kat. Dalmacija, god. 1882.

²⁾ Vjestnik god. 1883, br. 2, str. 52. — Koledar Matice Dalmatinske god. 1875.

presjedi franovačko zemljište na Kapitolu, tadanje samostansko starešinstvo, uz druge uvjete, pod koje se to zemljište imalo ustupiti, odlučito je iztaklo sa dopisom 9. ožujka 1884, br. 17. na c. k. vladina povjerenika svoje pravo na sve starine, što bi se tu kroz željezničku radju slučajno našle.

Na taj zahtjev vis. ministarstvo u Beču uz neke uvjete o sačuvanju tih starina, iznimno je privoljelo sa odpisom 28. listopada 1885, br. 101. Usled čega godinu i više iza kako to zemljište bi ustupljeno, zaveden je izmed c. k. vladina povjerenika i samostanskoga starešinstva zakoniti o tomu sudbeni ugovor dne 23. kolovoza 1886, i IX točka glasi:

IX. „*Ustanovljuje se medju prodaoem i kupcem, da starine, što bi se mogle naći u prodatomu zemljištu, ostanu u vlasništvu samostana Sv. Ante u Kninu, i to uz uvjet, da bude učenjacima a ponasob odredjenicima središnjega povjereničtva za umjetne i povjestne spomenike, sa strane samostana u svako doba dopušćeno znanstveno pregledanje tih starina, pa uz daljnji uvjet, da te starine budu za uvijek sačuvane u samostanu, a nitkomu prodane il drugčije ustupljene*“.

Prija nego je na groblju Kaptola željeznička radja započeti, pošto su tu seljani istoimenog sela, Ljubća i Podkonja, svoje mrtvace pokopavali, trebalo je sa prodanoga diela groblja prenieti mrtvačke ostanke na priostavši dio. Nagadjalo se, da pri otvaranju tih grobova, moglo bi se namjeriti na kakve starine, zato otac Marun kao tadanji župnik pohvalnom namjerom, da što važna starinskoga nebi postradalo ili neopaženo prošlo, pod svoju odgovornost i pod isključivim nazorom zauzeo se teška posla, grobove pootvarati i ostanke prenieti¹⁾. Taj prenos obavljen je dne 18, 19, 20, 21, 22 studenoga 1885, a da se ništa važna nije opazilo; nego se samo konstatiralo, da su grobovi i mrtvaci većinom od nazad 150—200 godina. Istom prigodom iz znatiželjnosti otvoren je na sjevernem kraju groblja jedan važan ozidani grob, koji sada izgleda na sred bazilike u srednjem brodu i tik njega jedan liepo izradjeni rimski podstavak pod pilonom. Na ovo potonje u opisu odnosne bazilike navratiti ćemo se. Nekako u isto doba započele su željezničke radje izmed Drniša i Knina u Klanecu izpod Petrovca, gdje se takodjer nagadjalo, da bi se što hrvatskoga moglo naći. Rodoljubi u Kninu, pošto do tad nitko nije na um uzeo slučajne hrvatske iskopine, zarekli se u koliko im okolovštine budu dopuštale nadzirati te radje. Upravo jednoga četvrtka istoga mjeseca Ot. Marun, koji je u svim ovim podhvatim glavnu ulogu vodio, i vjerni mu subornik Dujam Dolić ravnaajući učitelj u Kninu, pok. Mate Šare učitelj u Kninskopolju i gosp. Marko Žeravica odvezoše se na mjesto tih radja, da vide nije li se što starinarskoga našlo. Baš taj dan radnici otvorili su četiri-pet rimskih grobova, koje su mahom i razrušili, i našli dva rimska nadpisa, a jedan ulomak sa slovima D(iis) M(manibus) radnici iz jogunluka mašklinom nazubali, da se jedva ta slova mogla nazriti. Okolovština izloženih nadpisa i oštećenih slova, i što je Klanac daleko od Knina, a nitko iz bliza ne nadzirao radnike prama slučajnim starinam, silno jih zabrinila, zato što bi se moglo jednako i sa hrvatskim događjati, da su sustopice tu večer pisali nekoliko redaka u „Narod. L.“ odnosno na uništivanje starina u Klanecu.

¹⁾ Sudbeni ugovor 26/8. 1885, br. 88.

Takodjer zastupniku Jurju Biankinu posebice slučaj su opisali i preporučili, da bi u prvoj sjednici u saboru, koji na okupu bio, upravio na vladina povjerenika upit o zanemarenju nadgledanja tih starina i stavio predlog, kako bi se obezbjedile slučajne hrvatske iskopine. Zastupnik Biankini onom ozbiljnošću, kojom podupire sve ono što se tiče hrvatskoga naroda, u saborskoj sjednici dne 30. studenoga 1885 upravio je sljedeći predlog: „Visoki sabore! Čast mi je predložiti sljedeći zaključak:

„Umoljava se Vlada N. V. da izvoli naprešno zauzeti se, nek bude određena sposobna osoba za nadziranje željezničkih radnika koji sada dubu na Klancu povrh Drniša, eda ih uputi, da pomljivo sabiraju i nipošto ne uništavaju izkopine o hrvatskoj prošlosti ove zemlje, kojih riek bi da se je ondje izobilja počelo nalaziti“¹⁾.

U sjednici dne 3. prosinca taj predlog pokriepio je liepim i vatrenim govorom, koga rad važnih podataka prema našem podhvalu u cielosti ovdje prenosimo: „Visoki sabore! Važnost predloženoga zaključka već je po sebi jasna; pa baš nebi ni trebalo, da ga ja zagovaram pred ovako svjestnim zastupnicim naroda, kojima je dobro poznata slavna prošlost ove mile naše otačbine, i koji se svakom prigodom staraju za njezinu čast i napredak. Ipak, pošto to parlamentarni običaj zahtieva, reći ću samo malo rieči na veću bistrinu predmeta, o kojim nam je zaključiti

Častna gospodo zastupnici! Vami je dobro poznato, da po mienju uvaženih povjestničara, osim klasične Grčke i Italije, do ove naše mučeničke zemlje u Evropi teško ima druge, na kojoj se bučni valovi narodnih seoba i provala više susretaše i boriše; vami je poznato da nema igdje drugog predjela, gdje varvarska osvajačka ruka, i neumoljivi zub vremena razoriše i zakopaše više monumentalnih gradova i slavnih spomenika; vami je poznato, da nema domovine do naše, gdje se je zapamtilo više slave i junaštva, i gdje se više krvi prolilo — žalibože često utaman.

Na ruševinam prastarih ilirskih gradova i grčkih kolonija, svjetski osvojitelj Rim zapali ovdje zublju svoje latinske prosvjete, podigne veličanstvene sgradje, snimivši njim divne uzorke sa Foruma i sa Capitoliuma, prokrči tvrde pute našoj trgovini na sve strane čak do onda daleke Pannonije i Moesije. Ali užasni vihor, što podigoše potla divlji Gothi, Hunni, Avari i drugi varvari, mahom slomiše krila doisto blagotvornom rimskom orlu, i opet ova liepa naša zemlja osta pusta i podušena u grobu svojih veličanstvenih ruševina.

Ele joj to žalostno stanje nebi na dugo dosudjeno! Dolazkom našeg naroda na južne strane, žarko sunce prosvete opet ju brzo stane grijati, Osobito za sretnih doba hrvatske narodne dinasjije, pa i kasnije sve dok krvavo tursko kopito nestane klopotati pred našim vratim, porušeni rimski ostanci opet nam se dielom podigoše, i mi se onda dovinismo do već nevidjene slobode i blagostanja. Blaga i pitoma ćud naših praotaca, uvijek priljubiva zapadnoj prosvjeti, ne samo popravi, ko što se bolje moglo, veličanstvene rimske ruševine, stare i jake državne ceste, divne svakovrstne sgradje, hramove, kupališta, kazališta, nego nam i novih spomenika podigne. Nebilo onda ubava predjela u zemlji ovoj, nebilo brežuljka uznosita,

¹⁾ Saborako izvješće god. 1885, str. 75.

na kom nenikli novi gradići, kulišta, sjajni dvori, omiljelo boravište kraljeva naše krvi, banova, plemića, velikaša hrvatskih svake ruke i staleža.

U ovom sretnom periodu naše domaće povjesti, ko što i pri svim ostalim sгодam i nesгодam naroda našega od najstariji do najnoviji doba, grad Knin i ono njegovo divno područje do Drniša, kud se sada probija željezni put, neprestance igra jednu od prvih uloga. I doisto, povjest nam kaže, da hrvatski kraljevi učiniše Knin jednom od svojih omiljenijih prijestolnica, gdje podigoše svoje kraljevske palače, kao što su njim bile one u Ninu, u Kaštelanskom Bihaću, u Biogradu, u Splitu i t. d. Petar Krešimir Veliki (1050—1074), taj najslavniji hrvatski kralj naše domaće krvi premda mu se je oblast prostirala od mora do Drine i Dunava, po slavenskom dielu Štajerske, po južnoj Kranjskoj i po Istri, te je imao na obir kraljevskih dvorova, ipak je najviše volio boraviti u našem Kninu. On dapače utemelji i biskupiju Kninsku, toli glasovitu u našoj povjesti, a imenova Kninskoga biskupa svojim kancelarom (aulae regiae cancellarius) što bi po današnjim diplomatskim pojmovim odgovaralo činu ministra vanjskih posala.

I doista biskup Kninski znao je mudro voditi politiku neodvisne države hrvatske, pa bi odlikovan naslovom palatina i prozvan *χρατῆροκρυ* biskupom hrvatskim. Kaptol i biskupija Kninska bijahu čuvarice kraljevskog pečata i narodnog arkiva. U Knin su dolazili banovi i župani hrvatski na godove i saborove, pa i sami velikaši na strogi kraljev sud. Ali u povjesti našoj nije manje važan ni Kninski okoliš. Kraljski dvori u Petrovcu, u polju Petrovu, bili su tako prostrani, tako umjetnički i bogato sagrađeni, da kad čitaš njihov opis, čini ti se da čitaš nešto o Lidijskom Krezu, o Dariju, o Serzu, ili o kojem drugom mogućniku razkošnih perzijanskih dvora. Po jednoj staroj kronici hrvatskoj, oni dvorovi zapamtise jednom šest hiljada gosta, koje je svekolike kralj Zvonimir više dana gostio, pošto nego u crkvi k svetomu Ivanu u Badanj po dnu Petrova polja oplakaše kosti prvi hrvatskih mučenika na Obre nevjernike.

Po običaju svih ondašnjih vladara, koji, košto veli učeni Montalembert, kroz hiljadu godina uticahu se molitvam samostanaca, i Petar Krešimir kroz svoje slavno kraljevanje podigne dosta crkava i samostana, u kojim svećenici glagoljaši, hrvatskom riečju moljahu se Bogu za nje i za njegove predšastnike. I ovaj isti grad Zadar, u kojem mi sada viećamo, harnošću ina spominjati velikoga Petra Krešimira. On ne samo dađe pomoć Zadranom, da se otesu lukavoga tudjinca Mlečića, nego i velikim zadužbinam obogati samostane Zadarske S. Krševana i S. Marije. Ali je karakteristično za predmet, o kojem nam je danas zaključiti, da Petar Krešimir Veliki, uz ostale crkve, sagrađi jednu na slavu svog odvjetnika S. Petra u Klancu vrh Drniša, i to baš ondje, gdje danas 250 radnika kopa zemljište, da svede dalmatinsku željeznicu do Knina, i gdje se pram Petrovcu dieli Kosovo od Petrovopolja.

Častna gospodo zastupnici! Ovi razpršeni, ali temeljiti povjestni podatci, već vas mogu uvjeriti o shodnosti i potrebi zaključka, koji sam predložio.

Koliko pak blaga osta još zakopano u onom predjelu, kad nakon domaćih kraljeva, slavni Nelepići utvrdiše u Kninu svoje banovanje; kad

Vladislava udovica, ta hrvatska Amazonka, stane prkositi sa nepredobitnog Knina i banim i kraljijm; kad boreć se proti Turčinu, vojvoda Marčinko ostavi kod Knina spomenik junačkih skakala; kad se hrvatski konjanici od Knina spremahu na obranu častnog krsta; kad napokon godine 1648 *Tininium Venetis desertum, praefactus Bosniae refecit et novis operibus munitionibusque sepsit* — koliko se je, velim, pokopalo narodnoga blaga, kroz sve te puste krvave agode i nesgode — nije mi lahko potanko kazati, da nestavim na kušnju pozornost, koju mi blagohotno kazujete.

Stalno je gospodo, da je ona okolica na blizu i na daleko, prepuna svakog povjestnoga blaga i slavnihi uspomena, duboko zasjecajućih u život i najmilija čustva našega naroda; a to vam već kažu i izkopine, koje do sad dodjoše na vidjelo, i o kojim su se jur bavile domaće novine¹⁾

Častna gospodo zastupnici! Vi nećete nikako dopustiti, da poštena, al teška i nesviestna ruka željezničkih radnika nemilo prodje danas preko onog zemljišta posvećena su toliko milih uspomena, i da starim lagumom il novom dinamitom za uvijek razplini i zadnje ostanke naših pradjedovskih spomenika, koje je brižna mati priroda sjetno neveselo sakrila u svoje krilo, da njim barem dielomice, pred jadnim potomcim spasi milu uspomenu usprkos divljoj osvajačkoj sili. Ne, mi nećemo, mi nemožemo dopustiti, da se to sbude u ovoj uvijek slavnoj našoj zemlji u XIX vieku, kad je arkeologija podignuta na visine prave znanosti, i kad narodi napredni znatnih svota troše, da iztražuju ne samo svoje povjestničke spomenike nego i one dalekih azijatskih naroda. I tim više, mi to nećemo dopustiti, što se znameniti i valjda najljepši dio naše narodne prošlosti nerazriešivo veže sa onim opustošenim predjelom, i što nas prošlost mora učiti, kako se stiče slavna budućnost.

Častna gospodo zastupnici! U ime ljubavi, koja nas sve tvrdo veže ovoj hrvatskoj zemlji, u ime nježnog pieteta prama slavnim i junačkim našim predjim, u ime štovanja prama znanosti i prosvjeti, molim vas da svi, bez razlike političkih nuanca primite jednoglasno predloženi zaključak²⁾.

Predlog iza žihvane rasprave bi prihvaćen, i sustopice strukovnjaci odposlani na lice mjesta, da razvide što se do tada učinilo, i za unapred napatke dadu.

Dok se tako oprezno dalo povoda, da se o hrvatskim starinam u saboru raspravlja, dotle isti rodoljubi svrnuli su pozornost i na najbogatiji rudnik hrvatskih starina na Kosovu u sadanjemu selu Biskupiji, kuda željeznica neimala posla. Tamo postoji veliko starohrvatsko groblje sa ogromnim nadgrobniim pločama, obsežno preko 8.000□ metara, gdje i danas rimok. seljani Biskupije i Polače svoje mrtvace pokopavaju. Suprotive, što je groblje neozidano, na njemu seljani obiju vjeroispovjesti obikli pasti blago; tu seoski progon, svetost grobova, presude ako se u grobove krene o krupi i zloj godini, neizvjestnost o pravu posjeda, a najveća zaprieka u Kninskomu Obćinskomu Upraviteljestvu, nadahnutomu skroz srbskim čustvim, razjarenost i trvenje jednoga te istoga naroda kroz srbsku i hrvatsku stranku

¹⁾ Odnosi se na ono što su spomenuti rodoljubi u novinam pisali.

²⁾ Saborsko izvješće god. 1884, str. 98.

i dvie vjere, još prije deset godina osujetilo namjeru prvašnjega Kninskoga župnika ot. Klarića kopati tu starine, pa to sada izvjestnim bilo i te rodoljube ovlastilo, da se za to posluže poštenim doskočicama.

Župnik ot. Marun proturio kroz jednovjernike toga sela, da treba groblje obzidati, a i bila od toga nužda, okititi ga stablim, sagraditi malu crkvicu; oprostio seljanim godišnji bir, predobio jih da su svojski odredili spravlјati potrebito kamenje za zgradu, a sam prama svojem i sudrugova glavnom cilju, nadzirao i upravljao radjom. Ta radja dne 7. siečnja 1886 započela na sred groblja, gdi se najbolja prilika prikazivala, i odmah se pokazali zidovi. Taj dan i sutra dan odkrio se dio srednjega broda velike bazilike, preuđesene u kasnijoj dobi za seosku crkvicu, i izvaljeno bi liepih ornamentalnih i epigrafičnih komada.

Ovaj pokušaj u Biskupiji smatramo početkom ozbiljnijega djelovanja o hrvatskim starinam.

Odmah isti dan ot. Marun opet upravlja pismo na zastupnika Biankinia, nebi li se kako namaklo sredstava, da se započeta radja prosliedi. Nu pošto sabor bio zatvoren, nakloniti namjestnik Jovanović malo prvlje naglo umro, Biankini to pismo nešto preinačeno u formi dopisa objelodanio u „N. L.“ (od 18. siečnja 1886, br. 4) i tako vjest o otkriću hrvatskih starina u Biskupiji javnosti bi predana.

Malo dana kasnije u Splitskom „Bullettino“¹⁾ veleučeni don Frano Bulić u članku „*Promina*“ ističe povjestničke crtice o Kninu, opisiva rimske starine, što su zadnjega mjeseca studenoga u Klancu našaste, ističe i on nadu, pošto dok je članak pisao nije mu bilo poznato što se u Biskupiji proizvelo, da će se tekom željezničkih radja naići i na hrvatske starine.

Jedan istisak toga broja šalje na poklon Kninskom župniku i popraća ga sljedećim listićem:

„Mного Poštovani Gospodine!

26/1. 86.

Čujem i čitam, da se je nješto u okolici Knina izkopalo starinskoga. Bili Vas mogao zamoliti, da me ob ovomu obaviestite, te ako Vam nije trudno da se ob ovomu sporazumite sa Dom Montom?

Odličnim štovanjem Vaš

Fr. Bulić“.

Kasnije mjesec dana na molbe Kninskoga župnika u društvu prof. Rutara za prvi put obašao iskopine u Biskupiji, zavratio se u Knin i tu u franovačkom samostanu međ nekoliko rodoljuba poveo rieč o ozbiljnom zauzeću za hrvatske sistematične iskopine; što tek poslie godine i pol, dne 3. srpnja 1887 ostvarilo se ustanovljenjem Kninskoga starinarskoga društva. Sa ovim prvim oblazkom veleučeni Bulić započimlje razvijati svoju riedku brigu oko hrvatskih starina, koju jednakim marom sve do danas nastavlja, da je za društvo stekao neprocienljivih zasluga.

Treba spomenuti kako arkeologični Vjestnik u Zagrebu (god. 1886, br. 3, str. 78) kroz pero svoga povjerenika m. p. Ot. Stjepana Zlatovića, koji se često amo zalicao i naputke davao, redovito počeo kroz razne članke i dopise zagovarati hrvatske starine. Isto tako njegov slavni urednik, tajno

¹⁾ Bullettino br. 1, str. 12.

i javno, ozbiljno je ovaj podhvat podupirao. Da nebijaše tako moćnih podupiratelja, osobito veleuč. Bulića, nebi se ni iz daleka ovakova sjajna uspjeha postiglo.

Predugo bi bilo spominjati razne sgođe i nesgođe, koje od prvoga pokušaja u Biskupiji do ustanovljenja Kninskoga starinarskoga društva predušrelo se. Nešto toga crtajući rad oko tih starina, uzgredno spomenuti će se, a podatci za daljnu porabu čuvani su kod društvenoga upraviteljstva.

Priglasiv glavnije crtice, iz kojih da se razabratu izmogne, koje sgođe hrvatske starine na svjetlost potiskoše, brže da se vratimo na naš glavni predmet opisivanja iskopina onim kronologičnim redom, kako su započimane, i nastavljamo ob onima na groblju u Biskupiji.

Ovo groblje leži na jednoj od onih čestih glavica, koje ravno Kosovo ližuć oko Kozjaka i lagano uzdižuć se uz malu Polaču pretvara današnji položaj sela Biskupije u vrlo riedku prirodnu liepotu naše trojednice. Posuto je ogromnim nadgrobnim pločama, sa raznim običajnim na stećcim urezanim znakovima: svakovrstni krstovi, mačevi, štitovi, polumjeseci i šestotračne zvijezde i t. d. Okolno pučanstvo nazivlje ga imenom velike porodice, što nešto više od nazad dva vieka oko njega se iz Bosne naselila, grobljem Vidovića, inčije, rad ruševina starinske crkve, „Crkvinom“. Starinske ruševine, koje tomu groblju daju riedku znamenitost, bezdvojbeno istom zadnjega stoljeća sasma u zemlju utonuše, te prije našega pokušaja spoljašni pogled samo ti je predstavljao glavicu posijanu nadgrobnim pločama. Na te u utrobi zemlje sakrivene ruševine napučivali su nas mrtvački upisnici rimokat. župe u Kninu sa *clausolom*: „*sepultus . . . super uno colle ubi multa monumenta videntur . . . reperiuntur . . .*“ . . . „*Die 8 januarii 1696. Marcus Martinčić Valacus, sepultusque est sup. uno colle ubi multa monumenta reperiuntur . . .*“ — „*Die 15 novembris 1696, Laurentius Bulich valacus obiit, sepultus est supra uno colle, ubi multa monumenta reperiuntur . . .*“ — „*. . . Die 16 februarii 1697. Agnes uxor . . . Marcinka (iz porodice glasovitog Kninskog bana Marčinka) Valaca sepulta est supra uno colle, ubi multa corpora (sic) reperiuntur . . .*“ — „*Die 15 aprilis 1701, Margarita Thadijeh sepultaque est supra uno colle, ubi multa monumenta videntur . . . 1714.*“ „*Joannes Vidović sepultus est in cemeterio S. Lucae extra urbem. Iste godine: „Magdalena Rudelić . . . in ecclesia episcopali extra urbem“ — 1718, „Perina Vidović . . . in cemeterio di Sant. Luca in Cossovo.“ — 1780, . . . in cemeterio Sant. Lucae Biskupija“ . . . 1802 . . . „inter mura antique ecclesiae destructae rure Biskupia“.*

Pošto posegomo za ovim navodim, treba da nešto obširnije napomenemo ob ovim upisnicim. Prvi svezak nosi naslov: „*Liber Baptizatorum, Cognugatorum et Defunctorum Patris Bonaventurae Caput: Album, id est Biloglav Sicensis, Ordinis Minorum S. Patris Francisci De Observantia Provinciae Bosnae Argentinae, Parochi Multarum Diaecesum*“. Upisnik sastoji od 44 lista i siže od god. 1679—10/4 1710. Spominju se župe: *parochus de Zmino — de Scardona, — de Velim — S. Marci de suburbio Maris* (Šibenički Dolac) — *S. Crucis de suburbio Maris* (valjda u istomu mjestu) — *de Perušić — S. Georgii in Ogorje*

— *Cimiterio de Zelovo* — *Cimiterio de Vrba in Zagorje* — *Ecclesia S. Michaelis de Bidnich* — *Ecclesia S. Mariae Angelorum de Znimo* — *Ecclesia S. Mathei Apostoli de Potravnicije*. — *In loco de Visoka* — *Sepultus est in Milesina* — *Ecclesia S. Georgii de Brštanovo* — *Cimiterio de Clisevo* (valjda Skradinsko) — *Ecclesia S. Francisci Scardone* — *Ecclesia de Bichine* (kod Skradina) — *Ecclesia S. Hieronimi* (u istomu Skradinu) — *Ecclesia fratrum minorum de Visovac* — *Ecclesia S. Mariae de Perušich* — *Cimiterio S. Martini* (valjda u Lepurih kod Benkovca. (Važno mjesto sa hrvatskih starina) *Cimiterio S. Spiritus de Podgradje* (Asseria, važno mjesto sa liburničkih, rimskih i hrvatskih starina) — *Ecclesia S. Michaelis de Popović* (kod Benkovca) — *Ecclesia S. Elenae in Rodaljice* — *In Cimiterio S. Petri in Sarbschi Klanaz* (pod Petrovcem kod Drniša) — *Ecclesia S. Martini in Cosulovaz* (kod Benkovca). Sad počimlju ubikacije oko Knina.

In loco q. d. Capitulum — *In cimiterio S. Hieronymi*¹⁾ — *In cimiterio S. Sofiae extra civitatem*²⁾ — *In cimiterio S. Anasastiae in Campo Thiniensi*³⁾ — *Ecclesia Parochialis S. Hieronymi arcis Thinae*. Die 15 novembris 1709 . . . sepultus est in ecclesia Capitulari — *Ecclesia S. Antonii Fratrum minorum* — *Ecclesia S. Josephi hujus diocesis* (upravo u Kninu) — *In ecclesia Capituli Thiniensis*⁴⁾.

Svezak II, pošto mu nekoliko listova propalo, započimlje 29. travnja 1689—16 kolovoza 1701, i spominje; „*In cimiterio extra portam Laurentanam*⁴⁾ — *In cimiterio parochialis ecclesiae* — *Cimiterio ecclesiae parochialis S. Hieronymi* — Marcus F. Nicolai q. Marich Morlacus . . . sep. est in campo supra uno colle, ubi ceteri Morlachi sepeliuntur penes civitatem (valjda kod S. Jakova u Vrhpolju inčije na Brdih) — . . . fuit sepultus extra portam Molinam⁵⁾.

Svezak III od god. 1704—1709. I u ovom upisniku spominje se župnik Biloglav, i uporablja ove clausole: „*In ecclesia Capitulari de Knin* — *In cimiterio in medio Campi*⁶⁾).

Svezak IV od god. 1710—1711, u komu nalazimo jedno novo do sad nespomenuto groblje: „*In cemeterio dello Campo Sancto ex Ponte*⁷⁾).

Svezak V od g. 1712—1721 „*Ecclesia S. Antonii fratrum minorum* — *Ecclesia S. Hieronymi Thinae* — *In cimiterio Militari* — Joannes Vidović in cimiterio *S. Lucae extra urbem*. — Magdalena Rudelich sepulta est in *ecclesia episcopali extra urbem* (župnik je bio ot. Ilija Ecimović) — *In cimiterio solito*⁸⁾ — Die 17 Julii 1716. Tomma Proceri (?) annorum 60, munitus S. S. Sacramentis obdormivit in Dno. et

1) Pod tvrđjavom oko Fumiševe kuće.

2) Nepoznat položaj.

3) Položaj nepoznat.

4) Vojničko groblje sv. Spasa.

5) Pred varošom nekako oko fratarskih bašća.

6) Sv. Jakov.

7) Položaj nepoznat.

8) Župničko sv. Jerolima pod tvrđjavom.

sep. fuit in ecclesia *Beatae Mariae Virginis* per me Laurentium Laurentic Vice Curatum“.

Svezak VI od god. 1721—1723 „Sepultus extra portam molinam“ — „... et exequiatus in ecclesia confratrum animarum purgatorii Thinae“¹⁾ — „... corpus ejus extra portam Lorianam prope arcem civit. Tinae sepultum est — In ecclesia *Bonae Mortis*“²⁾ — „Jacoba uxor Simeonis Marich... et sepulta fuit in *cemeterio in Campo Thinae*“. Upisnici od god. 1723—1779 nenahode se.

Svezak VII od god. 1779—1803. „In cemeterio prorsus flumen Kerca extra pontem majorem“ — „In ecclesia *S. Annae Cossovo*“ — „In cemeterio *S. Lucae Biscupia*“ — „In cimiterio Capituli“ — „Ecclesia *S. Josephi*“ — 22 aprilis 1802 — Franciscus Vidović ex rure Biscupia... cujus cadaver tumulatum fuit inter mura antique ecclesiae jam destructae in eodem rure“ — „Intra mura antiquae ecclesiae jam destructae in Capitulo“ — „... In cemeterio *S. Catharina extra urbem*“³⁾. Daljnje navode kasnijih doba cienimo za naše pitanje suvišnim.

(Nastaviti će se).

Od upraviteljstva
Kninskoga starinarskoga društva.

Redovito tromjesečno izvješće Kninskoga starinarskoga društva.

Oglašena radja kosturnica na rimokatoličkomu groblju u Biskupiji i na Kaptolu dogotovljena je. Tu će se pohraniti sve ljudske kosti do sada izkopane, i koje bi se u naprieda izkopale.

Nešto se kopalo oko bazilike na groblju u Biskupiji, i to veće ispravljalo se prve nedoskočice nego što obsežnijega poduzimalo. Načeto je raskapanje sa istočne strane bazilike, i našast je jedan ulomak *transene*, koji s jednoga lica ima samo urezano stegno neke kimerične životinje, a s drugog uz istu sliku još i nekoliko slova. Slova su u dva pravca u kut okrenuta, i proistječu iz iste dobe ko i svi ostali odnosni nadpisi: Jednim pravcem glase: IEO, a drugim LVH.

VM

... MI ...

Suviše našasta je jedna od najvećih naušnica u srebru pozlačena. Teži 20 c. gr. Takodjer i jedan zlatni prsten, sa izvezenim dvoprutnim pleterom, poput pletera na ostalim iz naše dobe rezbarijam. Prsten ima mjesto običajnoga kamena, komad stakla. Iskopan je lapat olovne ploče od mrtvačkoga liesa. Mnogo komada razno bojadisana klačnog liepa, onako

¹⁾ Sv. Josip.

²⁾ Sv. Josip.

³⁾ Neki kažu da ovo ono sv. Spasa.

ko prije i na Kapitulu, te ova komadja uz druge podatke, služiti će da se ustanovi razmjer o dobi dviju spomenutih bazilika. Malo odalje ovih ruševina našast je jedan srebreni novac: *Moneta Regis Pro Sclavonia* istovjetan jednom prije u istoj blizini našastomu.

Malo dalje ovih ruševina u dimnjaku Spire Katića našast je uzidan jedan mramorni ulomak naše rezbarije koje sa opaca ima ova iz rimske dobe slova:

BIAE
LE · IN
E · QVEV

I ovo je jedan dokaz kako naši posluživali su se rimskim materialom u svoje sgradje, koga su prama svomu duhu umjetnosti pregradjivali. Takodjer izmed ruševina na groblju i onih na Bulatovoj oranici, Špiro Katić u svomu vinogradu odkrio je tragova starinskim zidovim, koji moraju biti istodobni sgradjam na Bulatovoj oranici. U Podkonju pri brdu, nedaleko od Kapitula, Pavao Špar dojavio je, da je u svomu vinogradu odkrio starinskih zidova.

Na sjever Kapitulu u Vrhpolju pod glavicom Mala Vijola upraviteljstvo je proizvelo pokušaj od desetak nadničara, da za sad samo obistini, kojoj dobi pripadaju ondešnje ruševine, i odkrilo jednu četverokutnu sgradju iz narodne samovladavine. Valjda do nje da se nadju temelji crkve sv. Anastazije ili one sv. Sofije, koju mrtvački upisnici nekako na ovoj strani polja spominju, a dosad se nije moglo saznati za pravi jim položaj. Ulomak ornamentike i nadpisa obielodanjena u „Hrvatski Spomenici“ svezak I. br. 10. proistječe iz ovih ruševina, odakle ko gradivo prenesen je i uložen u bližnju crkvu sv. Jakova, a sada prenesen med ostale starine u franovački samostan.

Novom godinom počeo je znatno rasti broj društvenih članova, što nam je očitim dokazom, da se već počela uvidjati važnost naših starina. Od mnogo rodoljuba došlo je na dar društvenoj knjižnici raznih strukovnih knjiga.

Upraviteljstvo je proučilo način kako da iz samostanskih tamnih hodnika na doličnije mjesto starine smjesti. Franovački samostan, koji za naše starine tolikih žrtava doprenosi, veledušno je u ovu svrhu ustupio najljepšu prostranu prizemnu dvoranu, a Dr. Slade sastavio je odnosni nacrt za preudesiti je prama društvenim potrebam, te se nadamo u nastajućemu broju poćanje ob ovomu izvjestiti.

Najveću brigu upraviteljstvo sada vodi, kako da društveni rad tako naputi, kako će briga za naše starine biti trajna: da se položi čvrsti temelj društvenomu obstanku. Ob ovomu najvažnijemu pitanju nadamo se obširno takodjer u nastajućemu broju izvjestiti.

Sad da iserpimo nekoliko primljenih vjesti od društvenih povjerenika.

Javlja nam g. Frano Škarpa povjerenik u Biogradu: „Njeki dan su iznosili jednu gromilu iz jednega vrtla, gdje je bio, kako pričaju, njeki koludrički manastir sv. Marije. Što se je našlo, nema doisto važnosti; našlo se je komada mramornih stupova, jedan nadstupac od kamena i jedan komad praga, što li je, i na njem nekoliko slova“. Opet kasnije nam piše: „U Biogradu iza crkve uzidana je izvana crkvene kuće jedna ploča

uresi ukrašena, široka gori 45 cm., doli 60, a visoka 72. Jednom prigodom kopajuć kod ove crkve, našao se je jedan odlomak, mislim mramorna nadvratnika. Gledat ću, da ga dobijem. Na otoku Pašmanu, u župi Nevidjanskoj između Mrljana i Nevidjana, desetak časa daleko od župničke kuće u istoku, na jednom malom brežuljku kraj mora uzdizala se je crkvice sv. Mihovila. Kažu da je tu bio manastir benediktinaka. Pripovidao mi je sveć. Sime Lovrić: bila je podpuna i ciela još nazad 2—3 godine, a sva je bila naslikana onakom ornamentikom kakova se vidja narisana u knjizi „Hrvatski Spomenici“. Na jednim vratima ima slika svetog Mihovila u basreljefu. U groblju kod iste crkvice ima nadgrobna ploča a na njoj basreljef jednog fratra, ako nije koludrica. Naravne je veličine. Vrh glave je nadpis glagoljski¹⁾. Još je jedna nadgrobna ploča sa glagoljskim nadpisom i izbočenom ovakvom strielom —>.

Javlja nam gosp. Antun pop Silobrčić iz Trogira: Prošastih dana bavio sam se u knjižnici knezova Fanfónja o poslu, kog ste mi naložili. Posle duga premećanja naidoh i na rukopis, u komu se nalazi povjest kninske biskupije, iz koje prepisah od Vas željeno poglavje, koje ovdje prilazem, pod naslovom: *Delle Chiese e Monisteri antichi e presenti per la Diocesi di Cnino*. „L'antico Domo era dedicato alla Beatissima Vergine: bisogna che questa chiesa fosse più antica del vescovado, poichè riferisce l'arcidiacono, che trattandosi di stabilire la residenza del nuovo vescovo, si volle che fosse presso alla chiesa della santissima Vergine vicino alla fortezza di Cnino. Era famosa nei tempi antichi la chiesa di S. Bartolomeo, la quale era *Abbazia con Monistero vicino . . .* e chiamasi il luogo modernamente *Bartulina*. Credeasi che questa Badia fosse fondata in onore di S. Bartolomeo per essere protettore primario dela Diocesi di Cnino: come anco si congettura dall'uso di que Canonici di servirsi della figura di detto Santo per loro sigillo. Vi era nella Diocesi di Cnino la Chiesa di S. Maria detto de Sparaz²⁾, come si tra da una concessione di molte indulgenze a detto Chiesa in varie feste dell'anno, tre le quali in quella di S. Bricio, che doveva essere un Santo particolare protettore del contorno . . .

Ecclesia S. Bartholomei de Tnin. Era antichissima Badia fondata prima del Capitolo canoniale, il quale da essa prese il patrocinio ed il sigillo. — S. Maria di Cuino. — Li prebendati in Domo di Tnin (nisam mogao razumiti jeli otari ili crkve) di S. Petro, di S. Nicolo, e per la Diocesi oltre i luoghi mentovati (dakle bi imale biti crkve sv. Petra, sv. Nikole, sv. Bare, sv. Marie i sv. Stjepana) l'arcipretato di Brebire la di cui chiesa chiamavasi di S. Giovanni, come pure le Plebanie di S. Ambrogio, di S. Burhianova o Butinovaz e Brinatovich, e principalmente quella

¹⁾ Primili smo od iste čestite ruke i odtizak, te ćemo ga u nastajućemu broju objelodaniti.

²⁾ Odavna se mućimo da nagodimo položaj spomenute crkve. Nahodimo tri crkve gospi posvećene, izim biskupove, u biskupiji Kninskoj, u Petropolju-Gradac, Lukasa pod Prominom, i na Bribiru: jeli to jedna od ovih, do sad nije dokazano.

di S. Stefano, la quale era juspatronato della Comunità o Consiglio dei Nobili, e chiamavasi S. Stephani regis extra muros, o de Suburbio, e anco in suburbiis“.

Piše nam povjerenik iz Vrlike gosp. Petar Stanić: Kad sam Vam slao zadnji put nacрте crkve sv. Spasa, nisam Vam mogao više o stvari pisati; zato sada nadopunjujem, budući sam posve osvjedočen, da u crkvi sv. Spasa leže spomenici velike vrijednosti za hrvatsku poviest.

Nitko ne bi možda više želio te dragocjene spomenike naših predja iznieti na svjeto od mene sama, i nadam se uspjeti, a onda ću ma bilo i najgore vrieme žrtvovati se, da dične spomenike što prije izvadim. Što bi se našlo odmah ću na konju ili na kolih dati odpremiti u svoj stan, osobito znamenitije stvari da budu s mjesta osigurane.

Da ima u Sv. Spasu pod stojećimi zidinami u istinu liepih spomenika zna se odmah po onih što ih vanka nadjosmo; a k tomu su mi rekli ljudi, koji su jednom sami u crkvi kopali, ovo: „dodjosmo do jedne liepe rukom izradjene ploče, koju razbismo, a iznutra zamiriša krasau vonj; na ploči je bilo liepih brojeva i pisma“.

Žao mi je da Vašem rodoljubnom srdcu za ovaj put ne mogu jošte zadovoljiti glede amošnjih izkapanja: *da je samo do mene, ta ja bi bio to već pred godinu dana o svom trošku prekapao*, ali tuj stoji po sriedi občina i fanatično pučanstvo. Tlo sv. Spasa, t. j. obseg zidina i groblje, sve je upisano na ime občine¹⁾. Meni je neizmjerno žao, što uza svu svoju želju ne mogu odmah početi kopati. Radit ću strpljivo, ma postojano, te nikako neću pustiti, dok stvar ne izvedem. Kad nisam mogao radi navedenih razloga kopati pri Sv. Spasu, to sam celog ovog liepog vremena obilazio celi kraj, tražeći nebi li se moglo jošte gdje god na što namjeriti. Našao sam četiri razna mjesta, koja su za povjest važna, i to: u *Podosoju* jednu crkvu sa okolištnim grobljem, koja će biti iz iste dobe sa crkvom Sv. Spasa, jer su joj okolni grobovi sa onima u Cetini istovjetni, te i ovdje ima u zidu crkve uzidanog kamenja iz rimske dobe, i to iz posve blizog grada zvanog sada *Stražine*. U istom Podosoju na jednom briegu našao sam ostanke jedne tvrđje, ali nisam našao ništa osim jednog komadića liepo rešene posude, za koju ne znam, je li iz rimske ili kašnje dobe i jednoga rimskoga novca. Treći nalaz je blizu sela Vinalića, ali to je sigurno bio rimski grad, te sudeći po mnogobrojnih ostancih, bio je velik. Četvrti nalaz je tvrđja bolje dvorac daleko u briegu nad vrelom Cetine, od koje se više zidovi ne vide, ma položaj i mnoštvo ostanaka.

Javlja nam povjerenik iz Stankovaca gosp. Pavao Roca: Dne 7. tek. ja i otac Jeronim Anić učinismo izlet do Bribira. Kod baštinika pok. Petra Čorasa vidjeli smo nekoliko srebrnih novaca rimske dobe. U istok Čoraševih kuća našao sam „stećak“ sasvim izlupan, na kojem je bio i nadpis, držim iz rimske dobe; dosta je slova poznato, nu je čitljivo samo ... *Vespas...* Ovaj je „stećak“ kako mi reče Galić Ante dokoturan sa „gradine“ Bribir. Na „gradini“ Bribir viditi je liepih tragova, osobito uresa iz hrvatske

¹⁾ Crkva je katolička, te u oblasti katoličkoga župnika, koj svake godine ondje obavija službu božju. A čija je crkva, mora da bude i groblje.

dobe: čovjek mora se osvjedočiti, da je Bribir bio mezimče i miljenče glasovitih bana Subića. Ali je dosta toga vandalička ruka uništila, navlastito u gradjenju grčko-istočne crkve i još nedogradjena zvonika, radi koga još će mnogo toga žrtvom pasti, ako Vis. Vlada tomu varvarstvu čim prije ne stavi kraj. U sjevernom zidu zvonika sa istočne strane prozora opazio sam uzidan kamen, na kome je u okrugu stablo. Još sam u zapadnom uglu grobišta vidio veliki balvan, na kojem je urezan „čekić“ i još nešto, što na brzu ruku nijesam mogao svatiti.

Povjerenik iz Livna p. ot. Stjepan Krešo piše nam: Ovoga puta nekoliko nacрта Vam šaljem. Prvi Vam je čest nadvratnika crkve sv. Petra Apostola u Rapovinam kod Livna. Ova crkva po pučkoj predaji jest starodavna i obstojala je sve do god 1683—84, do posljednjega Bečkoga rata, kad ju je iz topova srušio Paša Alagić. Mislim da je ta crkva između najdrevnijih, za koje se amo znade, i da zasjeca u dobu narodne hrvatske samovladavine, a to će Vam potvrditi i priloženi nacrt nadpisa, koji odaje VIII—X vijek.

FERRE DIGNATVS EST · AD HONORE BEAT · PETRI AP · L · (u sv. HO)
P · REMEDO HNIME SVE.

Drugom pogodnijom prilikom pisati ću Vam obširnije ob ovoj crkvi i o njenim znamenitim ruševinam.

Suviše prilažem dva otiska nadpisa rimskih, o kojim sumljam, da li su prvlje bili objelodanjeni, i treći, najvažniji neobjelodanjen¹⁾. Ovaj zadnji jest našast u ruševinam starinske crkve u Lipi i to upravo u liepo ozidanom i scemerenom grobu pod velikim žrtvenikom. Ornamentika je vrlo dobro izvedena, a takodjer slova su vrlo pravilna.

Na istomu ovomu mjestu nazad tri godine našao se jedan krasno navezen sarkofag, sa mnogim kršćanskim znakovim, osobito uklesanim ribam, te mislim da je iz rimske dobe. Viditi je tu još kapitela i druge ornamentike. U ovomu mjestu za jedan dan izvodio sam pokušaj, te sam našao dvi liepe ploče, ako nisu pobočni pragovi crkvenih vrata. Nedvojim kada bi se ciela ruševina prerovala, da bi se dosta važnih predmeta našlo; jer koliko selo Lipa, toliko čitava Livanjska okolica prepuna je neobretenim ruševinam iz starokršćanske i hrvatske dobe, što nam potvrđuje važnost hrvatske županije Hlievno, te se nadam, da ćemo i sa spomenicim na kamenu potvrditi povjestničke podatke o gospodstvu hrvatskih kraljeva na ovim krajevim za dobe narodne samovladavine.

¹⁾ Prva dva otiskana su na čelu ovoga lista. Treći će na vidik, kad dobijemo i od njega otisak. — Ured. Viestnika.

P r i n o s i

za kninsko starinarsko društvo:

P. n. g. Josip Beruta, župnik u Koprivnici	2 for.
Slavna dionička štedionica u Križevcu putem društvenog povjerenika g. Mirka Breyera	10 for.

Tiskom C. Albrechta.

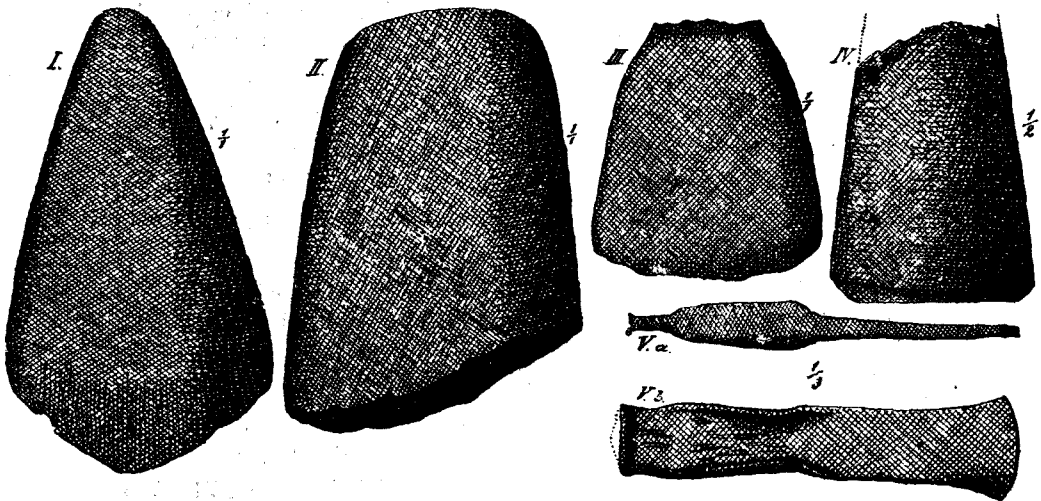
Uređuje S. Ljubić.

VIESTNIK

HRVATSKOGA

ARKEOLOGIČKOGA DRUŽTVA.

Predhistorički predmeti s otoka Korčule i
poluotoka Pelješca u Dalmaciji.

A) Iz neolitičkog doba.

I. Atrimolitična perijoda¹⁾.

1. *Teslica od Jadaita.* (Sl. 1). Absolutna težina 54·9 grm. Gustoća 3·347. Tvrdoća 6·7. Duljina 6 cm., šir. 3·5 cm., deb. 2 cm. Vid Vuletić-Vukasović je dobio za svoju zbirku od porodice Kovačevića u Nakovanu, odlomku orebičke općine (naime na poluotoku Pelješcu). Debelo-plosnata je, svakolika fino izgledjena i svijetla,

¹⁾ Vidi razdiobu neolitičkog doba predloženu od I. N. Woldřicha u raspravi: „Beiträge zur Urgeschichte Böhmens“ u „Mittheilungen“ bečkog antrop. društva, Godine 1889. Sv. I i II, str. 81.

a oblikom trokutna. Obline prelaze slijevanjem jedna u drugu, a ima samo jedan tup brid uzduž jedne uske pobočne strane, a dva kratka brida od 120° , jedan dulji, a jedan kraći, na mjestu gdje se druga pobočna strana upućuje u oštrac. Sva tri su postala brušenjem. Oštrac je bio pakružan i nije činio kuta sa pobočnijem stranama tesle. On je na jednom kraju porabom istupljen i okrnjen, a na drugomu je u novije doba bio u velike okrnjen. Pri novoj krunjotini otanjio se je oštrac i postao je prozračan na bridu. Krunjotine su ljušturate. Masna je sjaja, a boje lijepe tamne sparogastozelene sa zagasitijim mrljama, a na jednom licu sa jasnijim crtama, koje su istosmjerne s onom pobočnom stranom, na kojoj su dva kratka brida pri oštracu. Očito je, da ti jasniji potezi potiču sa skriviljavosti nutrnjega sastava teslice. Na površini teslice ima 17 sitnijeh tamnijeh okruglijeh piknjica, od kojijeh najveća ima premjer od 1 mm., a na licu sa istosmjernijem potezima ima i dvije bijele pjegice, jednu sa premjerom od 1.7 mm., a drugu od 0.8 mm. Te pjegice javljaju nam prisutnost dviju različitijeh ruda uklopljenijeh u jadaitu, koje bi se mogle stalno opredijeliti samo mikroskopičnijem ispitivanjem jadaitova praha. Po tvrdoći i boji bijelijeh pjega, rek bi da su one po svoj prilici od cirkona, one tamnije mogle bi biti od titanita ili magnetita.

Ovom prigodom popraviti nam je naslov dvaju predmeta, što smo jih priobćili u Viestniku 1888 god. str. 46. br. 1 i 2. Oni se i oblikom, i gustoćom, i sastavom, i bojom posve sudaraju s ovijem; te nijesu ni *klinovi*, ni od *olivina*, već su takogjer *teslice* od *jadaita*. Sudeć po boji, obliku i uklopljenijem zrcima bjelkaste rude, treba, da je od *jadaita* i ona velika tesla g. Kalogjera u Blatu, što ju je Radić priopćio takogjer u »Viestniku« (God. IX, br. 3, str. 71—73).

Tijem bi ovo bila četvrta *jadaitna tesla* nagjena na otoku Korčuli. Ove korčulanske tesle sudaraju se oblikom, odnosno težinom, sastavom, primjesinama i bojom posve s onijema, što jih je prof. Karl Maška iz Moravske priopćio u *Mittheilungen* antr. društva bečkoga¹⁾. Gosp. J. Szombathy objelodanio je u istijem »*Mittheilungen*« (Sitzungsberichte 1888, Nr. 1. str. 11—12) tri teslice od *jadaita* nagjene u Ugarskoj na zapadnoj strani Blatnog jezera. On o njima piše, da su prve u Ugarskoj nagjene; a ta okolnost da

¹⁾ XV Band. IV Heft. str. 113—115, XVI. B. Sitzungsberichte Nr. 3—4. 1886, str. 29—31 i Sitzungsbericht Nr. 1. 1888, str. 1—6.

jim podaje veliku zlamenitost, jer š njima da biva dosta rašireno k jugoistoku područje rasprostiranja srednjo-evropskijeh jadaitnijeh tesala, kojijem je slavni Virchow u svojoj raspravi¹⁾ bio naznačio rijeku Labu kao istočnu granicu. Ove korčulanske teslice raširuju dakle još više k jugu područje njihova razprostiranja, koje eto zahvaća i južnu Evropu.

Poredaćemo ovgje mjere i težine svijeh do sad u našoj carevini nagjenijeh jadaitnijeh teslica, da bude svakomu jasno kako četiri korčulanske dobro pristaju uz one što su nagjene u Moravskoj i Ugarskoj.

Nalazište.	Broj.	Duljina.	Širina.	Debljina.	Prava tež.	Gustoća.
Blato na Korčuli (? <i>jadait</i>)		151 mm.	56 mm.	30 mm.	510·2	gr.
Ugarska	br. I.	109 »	53 »	17 »	163·0	» 3·32
Žrnovo na Korčuli	» 1.	96 »	43 »	18 »	161·0	» 3·36
Tvarožna Ljhota u						
Moravskoj	» —	85 »	50 »	18 »	126·027	» 3·343
Soline kod Korčule	» 2.	78 »	40 »	20 »	127·6	» 3·34
Křpie u Moravskoj	» —	71 »	38 »	15·5 »	69·112	» 3·347
Ugarska	» II.	68 »	41 »	11 »	49·8	» 3·36
»	» III	63 »	40 »	12 »	47·8	» 3·36
Žrnovo kod Korčule	» 3.	60 »	35 »	20 »	54·9	» 3·347
Moravska	» —	56 »	28 »	9·5 »	25·113	» 3·35

Kad bi Kalogjerova tesla u Blatu bila od jadaita, kao što je sva prilika da jest, to bi ona bila najveća od do sad nagjenijeh jadaitnijeh tesala u našoj carevini, te bi pristajala uz velike srednjo-evropske jadaitne tesle, kao što je ona iz Oberhessen, što je sada u muzeju u Wiesbadenu, kojoj pripadaju šljedeće mjere: Duljina 156 mm., širina 48 mm., debljina 25 mm., gustoća 3·30²⁾.

I u zagrebačkomu muzeju³⁾ su dvije tesle, koje imaju oblik jadaitnijeh tesala, pa je sva prilika, da su od te stvari. Jedna je (Tab. II, br. 19) po »Popisu« (str. 31) nagjena u hrvackom Zagorju. Duga je 125 mm., široka 65 mm., a debela 15 mm. U »Popisu« kaže, da je »iz amfibolita mal ne trokutna«. O drugoj (Tab. III, br. 3) piše u »Popisu«, da je dlieto i to »Iz njeke vrsti

¹⁾ Rudolf Virchow. Das Vorkommen der flachen Jadaitbeile, namentlich in Deutschland. Verhandl. d. Berliner Ges. f. Antrop. Juli 1881, p. 283.

²⁾ A. B. Meyer. „Ein weiter Beitrag zur Nephritfrage“. Mitth. d. ant. Ges. in Wien. Bd. XV, Heft I, str. 10.

³⁾ „Popis“. Odaj. I, sv. I. Tab II, br. 19 i Tab. III, br. 3.

amfibola«, te da je »trokutno, krasno ugladjeno i dobro zaoštreno« pripadaju mu dakle svi karakteri jadaitnijeh tesala. Dugo je 40 mm., šir. 30 mm., a teži 21.6 grama. Pošto je i amfibol često zelene boje, kao i jadait, te i škrljav kao i ona, a jesu malo da ne i iste tvrdoće, a jadait je manje poznat kamen, to može posve lako biti, da su i ta dva predmeta od jadaita. Bilo bi dakle potrebno, da se potanje i pozornije ispitaju u tvrdoći, odnosnoj težini i nutrnjemu sastavu, kao što zahtijeva velika njihova zlamenitost. Ako su od jadaita, kao što je posve vjerojatno, to bi i u Hrvackoj bila nagjena dva takova predmeta iz neozoičkog doba. U Hrvackoj nagjeni predmeti od jadaita, mogli bi lako poticati iz same zemlje i ne biti unešeni, kao što je slučaj na Korčuli, jer se jadait nahodi većinom uz serpentin, kojega Hrvacka ima u Fruškoj, Trgovskoj i i Kalničkoj gori¹⁾.

2. *Štjunak od glinenčeva bazalta.* (Sl. 2). Samo je ulomak poduljeg šiljastog komada na četiri lica sa zaobljenijem bridovima. Dug je 56 mm., šir. 38 mm., deb. 34 mm. na debljem kraju. Površina je bila izglagljena, ali je sad hrapava zbog istrošena labradora. Temeljna mu je boja zelena kao luk, ali pošto se je počeo trošiti na površini, to mu iztrošine labradora davaju bijele pjegice. Na prelomu ima hrgjasto-smegju povlaku od istrošena magnetovca. Ima u njemu dosta primješana olivina. Vid Vuletić-Vukasović ga je dobio za svoju zbirku od Marka Tvrdeića pok. Marina iz Žrnova kod Korčule (o. Korčula). Kazali su mu, da je bio nagjen u predhistoričkoj gomili što se nahodi u istomu Žrnovu, ali da su ga odavna čuvali u kući.

Dodat nam je ovdje, da nije samo naš hrvacki i srpski narod, koji predhistoričko kamenito orugje zove *strijelama*, nego da ga tako zovu i Česi kako pripovijeda prof. Maška u jednoj od spomenutih rasprava. Oni jih zovu *hromové kameny*, to jest gromovo kamenje, a Nijemci *Donnerkeile* ili *Donnersteine*. U Dubrovačkomu se zove *kamen sv. Pavla*, te je za obranu proti zmijama.

3. *Dlijeto od kloritnog škrljavca.* (Sl. 3). Dugo je 33 mm., široko pri oštracu 29 mm., na užoj strani 14 mm., debelo po srijedi 11 mm. S jedne i druge pločaste strane je muzgavo-smegje boje sa zelenkastijem i smegjijem pjegicama; strane i oštrac su tamnije

¹⁾ Živka Vukasovića, pohrvaćeno Dra Vjek. Pokornya Rudstvo za niže razrede srednjih učiona. Str. 34.

maslinasto-zelene. Svekoliko je uglagjeno, te ima više tupijeh bridova, koji su postali brušenjem. Jedna mu je strana svedena, a druga je plosnata. Uži je kraj prelomljen, a na oštracu je zatupljen. Gustoća mu je = 2·75. Vid Vuletić-Vukasović dobio ga je od Marka Tvrdeića pok. Marina iz Žrnova.

4. *Ulomak uteza od diorita.* (Sl. 4). Oblika je kusočunjasta. Na užoj strani je bio prelomljen. Veća osnovica je hrapava. Čunjasta površina je uglagjena i malko svijena. Dug je 74 mm.; veliki premjer mu je 54 mm. Absolutna težina 347·25 gr.; gustoća 2·863. Nagjen je nazad 4—5 godina u Blatu na otoku Korčuli u Lokvi, a sad je kod sudbenog pristava gosp. Izaka Tolentino u Korčuli, kojemu neka je hvala, što nam ga je ustupio na ispitivanje. Sastoji od kristalinično-zrnate smjese oligoklaza i amfibola, akcesorno mu je primješšan gorčikov tinjac u tankijem rijetkijem listićima. Naliči utezu br. 7 (Tab. VII) »Popisa« zagrebačkoga muzeja (odsjek I, sv. I), samo što je korčulanskomu gornji vrh okrnut i što je dugoljastiji.

B) Iz kovinskog doba.

Plosnati kelt (bradva) od tuči (njem. Flachkelt). (Sl. 5). Dug je 152 mm., u oštracu širok 41 mm., pri gornjem kraju 26 mm., po srijedi ispod krilaca 31 mm., preko krilaca 30·5 mm., debeo u sredini zatupljena oštraca 3 mm., pri kraju oštraca 1·5 mm., u podan krilaca 9 mm., u sredini megju krilcima 7·7 mm., pri najgornjem kraju 6·8 mm. Težak je 341·75 grm. Gustoća mu je 8·7. Gornja polovica jedne strane ima mu još netaknutu površinu odlijevka; samo je na njoj opaziti desetak rezotina napravljenijeh oštrijem oružjem gvozdenijem, koje su malo da ne istosmjerne s osovinom kelta. Na protivnoj strani površina gornje polovice narezana je, mal da ne, svakolika udarcima isto tako oštra oružja. Dolnja je polovica raskovana, raširena i otanjena sve udarcima tupa oštra orugja, koji su ili okomiti na osovinu, ili malo da ne okomiti. Oni potiču po svoj prilici od oštrije strane kamenita bata. Kelt je ovaj u novije doba bio svakako upotrebljen kao prost klin za cijepanje drva, jer mu je zatupljena i zavrćena udarcima gornja strana i zatupljen mu je oštrac, te su mu oštrijem ocaonijem oružjem odrubljeni dolji krajevi krilaca. Na jednoj strani zatupljeni su i bridovi kelta ispod krilaca, da kelt bude mogao lašnje biti upotrebljen u spomenutu svrhu.

Slavni je Virhow dokazao, da se je plosnati kelt razvio od prostoga dlijeta. Dugački kelti sa krilcima, koja su postala slabijem zavrćenjem ruba, malo da ne u svoj dubljini kelta, pripadaju Italiji, a dobi protoetruskičnoj. Oblik ovog korčulanskoga kelta, koji je nagjen pri krćenju na zemljištu zvanu *Morkan* blizu Blata, a sad je svojina spom. gosp. I. Tolentino, približuje se jednomu keltu iz zbirke bečkoga slikara I. Spöttla¹⁾, koji potiče iz Ugarske, ali se od njega razlikuje tijem, što su mu zavrćena krilca odveć uska, i što je širina kelta na ugarskomu pri krilcima najveća, dočim je ovaj korčulanski baš na tomu mjestu stisnut. Tako je stisnut plosnati kelt br. 5 na tab. VIII »Popisa« arkeol. muzeja zagreb., ali su mu krilca mnogo šira i svinata za obuhvaćanje držala, dočim su na korčul. samo okomita na površinu kelta. Taj zagr. kelt potiče iz Siska, a gosp. Ljubić ga zove u »Popisu« *otkom*. Od br. 2 do 15 na str. 94 spom. »Popisa« nabrojani su kelti iz Dalmacije, što se nahode u zagr. muzeju, i g. Ljubić jih svekolike nazivlje *otkama*, ali rek bi, da se nijedan potpuno ne sudara s korčulanskijem, premda mu se približuju oblikom.

Poput talijanskih kelta plosnatijeh (*Schaftlappenkelte*), koji po Virchowu sačinjavaju prvi preiazni stepen od dlijeta ka keltu, u zagr. muzeju je jedan komad iz Bosne (Tab. XIV, br. 89), a jedan iz Siska (Tab. VIII, br. 5).

Po odveć jasnoj boji i po odnosnoj težini razumije se, da u ovomu keltu ima vrlo malo kositera.

U Korčuli, o Duhovima 1890.

Frano Radić i Vid Vuletić-Vukasović²⁾.

Nadpisi rimski iz Bosne.

Primamo nadalje putem preč. gosp. L. Maruna predsjednika starinarskoga društva u Kninu sljedeće nadpise iz Bosne. Grihota što su samo odlomci i često veoma zlo sačuvani.

¹⁾ Mitth. d. anthr. Ges. in Wien. God. 1885, II sv. Tab. II, br. 21.

²⁾ Ovi su predmeti strogo analizovani od g. Frana Radića, te sistematički odregjeni za znanstveno polje, pa je samo njegova zasluga, da se je ovamo otkrio *jadait*, jer sam ja sve dosada držao, da su one tri navedene teslice od *olivina*. Moja je skromna zbirka vazda otvorena g. Franu Radiću, koji se u velike zauzumlje za starine, a osobito za staroslovinšku ornamentiku.

1

DMAVR
ATORS
SOCR
DEMER
T I

U Suhaći kod kuća bega Gagića kod Livna. Prostor pisma vis. 0.23, šir. 0.15¹/₂ cm. Desno manjkav.

2.

D M V V O
IVCVND OMERIN
ILPSVVLIVAI . . .
NTINVS SOC . . .

U Vašarovini — Romića kuća, kod Livna. Prostor pisma vis. 0.15¹/₂, šir. 0.30¹/₂ cm. Desno manjkav. Nad nadpisom u okviru su urezana dva dečka, stojeća jedan do drugoga, u kratkom odjelu i gologlava. Oba drže ljevicu pri prsih. Jedan sa desnicom u vis, iz koje nešto pada, a drugi sa desnicom niz dol, te i njemu iz ruke nešto doli pada.

3.

D M
AELIA PAHO NEPOTES
ANNOS IXXX POSVERVN

U Suhaći. Prostor pisma vis. 0.12, šir. 0.46 cm. Na otisku ne vidi se, da bi što manjkalo.

4.

V D I A N I
PLATOR · FIL
PATRI · P ·

U Vašarovini kod kuće Romića. Prostor pisma vis. 0.15¹/₂, šir. 0.30. Manjkav gori.

5.

I O M
SACRVM

U Suhaći. Prostor pisma vis. 0.13, šir. 0.27 cm. Ne vidi se, da bi što manjkalo.

6.

IN SAERM
IRIB ISIEPSB

U Suhaći kod Grbića kuće. Samo jedva vidljive crte.

7.

M NASIDIVS
SECVDVSDV DEC
MVNVET B · F
C. . LEG X GVF
.BNE NASIDIVS
V F. . I. . AN XX

Četverouglasti sarkofag našast u razvalinah stare crkve izpod velikoga žrtvenika u selu Liki kod Livna. Nadpis je spreda po sriedi, u okviru, a desno i levo okvira najprije pada lozova grana sa grozdovi, a uz ovu dižu se po dvie grančice djeteline, jedna nad drugom. Na užjih stranah sarkofaga urezana je po jedna osoba, stojeća enface u kratkom odjelu, držeća u desnici doli srp, a lievicom pri ustih, a to su mrtvački gjeniji. Slova su u nadpisu stranom izderana, a stranom izcernula. Prostor nadpisa je dug 0·44, a vis. 0·37 cm.

8.

D M
A PROCLE
NVSDERIV
. . R I D · C · M
FIÆLIAËHO
NCRATÆ CŪN
IVGI CARISSIME
SVE SIBI POSVI

Našast je u Prohovu na livanskom polju. Sav je nadpis tako izlizan, barem po otisku, da mal ne ni jedno slovo u prvih pet redaka nepokazuje se sigurnim. Prostor nadpisa je vis. 0·43, a šir. 0·37.

9.

AVRE ...	M·	NEPO
TIHEDE..	I·NF	FILIS
		VLM

Odlomci iz crkvišta kod Lastani na Livanskom polju.

Još su dva odlomka iz Suhaće sasvim nerazumiva, i odlomak opeke, na kom pečat .ARTORIAN dug 0.14, a širok 0.2¹/₂ cm., našast na Crkvištu kod Livna. S. L

Slavensko-bizantinski spomenici u Korčuli.

(V. Tab. II, br. 15. 16.).

Odmah nakon svojega doseljenja na jug, dakle u prvoj polovici VII vijeka, Srbi ili Hrvati naseliše i otok Korčulu, te ostadoše združeni s Neretvanima sve do onoga doba, kad prevlast Jadranskoga mora padne u ruke Mlečanima, to jest do godine 999 našega spasenja. Te iste godine udari na Korčulu mletački dužd Petar Orseolo II. i razori ju do temelja, kako pišu Kazoti i Lucio. U toj prigodi biće bile porušene i najstarije crkve Korčulanske.

Kad su se nazad devet godina kopali temelji za jednu kućaricu u dvorištu općinske zgrade, izašle su na svjetlost dvije dobro sačuvane natstupine vizant. sloga (Tab. II, br. 15), koje su sada spremjene u općinskomu muzeju. One imaju po jedan list na svakomu licu i po jedan na čoškama. Svijem je listovima lijepo završen vrh i završuje na tri ili više zubića, a lice jim je izragjeno na okomite žljebove. Obedvije natstupine imaju na dvije dijagonalno stojeće čoške po paomov list, karakterističan za natstupine bizantinskog sloga od VIII do IX vijeka. Kapitela s takovijem lišćem ima naslikanijeh u Cattaneovom djelu¹⁾ iz muzeja u Perugji, Milaun i Cividale, iz crkve S. Satira u Milanu iz god. 879 te iz kripe u stolnoj crkvi u Oglaju iz god. 1019—1025. Nad lišćem stoje tri graditeljska članka: obla grivna (torus), niz malijeh četverostranijeh šiljnika tako-zvanijeh dijamantnijeh vrhova, te abakus svi na osnovi četvorine, kojoj je stranica duga 46·5 cm. Pri dnu lišća je štapić debeo 3·5 cm. koji je svijen u krugu. Dolnja ploha tog štapića ili cijele natstupine je krug sa promjerom od 37·5 cm. Natstupine su visoke po 50 cm. Treća takova natstupina, pa baš istog oblika, veličine i izradbe, te i istog uresa, tako da nije sumnje, da nepripadaju jednom te istom spomeniku, nahodi se izvrnuta pri vratima kapele S. Roka u kolegijalnoj negdašnjoj stolnoj crkvi S. Marka u Korčuli. Tu ona služi kao podstavak.

Krstione rake (fonte battesimale) (Tab. II, br. 16) iste izradbe, istog ukusa i iz istoga zemana iz kojega su i tri natstupine. Gornji rub te rake ima isti ures kao i natstupine; prije ploču te niz dijamantnijeh šiljaka pa oblu grivnu od koje je na raki izdjelan konopac. Pod konopcem ima na raki suviše niz plitko naskočenijeh zubaca.

¹⁾ L'architettura in Italia dal secolo VI al Mille circa.

Dovle je raka valjasta, te se ispod zubaca savija u odsječak polukruglje. Dolnja čest, trbuh rake nrešena je su četiri plohorezane glave, po ušima rek bi lavje, kojijema iz ustiju izlaze i uzgor se savijaju dvije akantusove grane. Glave imaju i debele surovo naznačene brkove, a naskočene su oko 2 cm. od dna. Četvrta glava i sva jedna četvrt rake, koja je k zidu okrenuta bila, nijesu u potankostima izragjene, nego je naskočeno ostavljen kamen kako bi se i ta strana mogla da dočera u svako doba. Ova raka ima sada drveni poklopac sa lokotom, i služi kao sprema za krštenu vodu, jer ima u crkvi druga manja krstionica. Raka je u X vijeku služila svakako za krštenje po ondašnjem općenitom običaju *per immersionem*, a biće kao takova po svoj prilici i spašena bila iz razvalina stare crkve ili zar i krstionice zajedno s natstupinom koja joj sada služi za podstavak, i koja je uz ostale dvije, koje su u novije doba iskopane, sačinjavala čest krstionice ili crkve, u kojoj se je nahodila i raka.

Zubići na raki jesu uzdržan klasički motiv. Tako plitko urezani nahode se na podnožju prezbiterija S. Marka u Mlecima iz 986 godine¹⁾, te na jednom putealu iz god. 1000 takogjer u Mlecima²⁾, pa i u stolnoj crkvi u Grado iz god. 814—818³⁾.

Dijamantni vršci jesu motiv, koji se pojavljuje na vizantinskijem spomenicima prve polovine srednjega vijeka, a kašnje postaje obljubljenijem motivom uresa romaničkog sloga. Oni urešuju n. p. jedan spleteni trak na jednom pilastru protira u Cimitile iz početka VIII vijeka⁴⁾.

Početak nekakve organske sveze graditeljskih članaka, sličnost izradbe akantusova lišća sa mletačkim spomenicima X vijeka, kao što i kasno naseljenje Korčule daju nam povoda misliti, da korčulanska krstiona raka i tri bizantinske natstupine potiču iz druge polovine X vijeka. Sva ta četiri komada vrlo dobro su sačuvana, a izklesana su od sitnozrnata bijela vapnenjaka s otočića Vrnika kod Korčule, te su nam dokazom, da su još i u to doba korčulanski kamenari stajali na visini suvremenog umjetničkoga razvitka.

U Korčuli, o Duhovima 1890.

Frano Radić.

¹⁾ Cattaneo. L' arch. in Italia ecc. str. 272.

²⁾ " Nav. dj. str. 280. ³⁾ Nav. dj. str. 240. ⁴⁾ Nav. dj. str. 76.

Sredovječni nadpis na otoku Šipanu (Giupana, kod Dubrovnika).

NAM : CVNCTIS . LIQVEAT . LECTVRIS PAGINĀ . IS . TĀ .
 ASTANTEĀ . BASILICĀM . STRVXISE . VIRGINIS . ALME .
 NATVĀ . MATHIE . DE . GRADIS . EX . STIRPE . FELICEM .
 INCOLĀĀ . R . GVSII . NOBILEM . VRBIS . QĀ . CIVEM .
 OB . DECVS : LANCIITE . FABRICAVIT . VIRGINIS . EDEĀ
 HANC . SACRĒ . EI . QĀ MEDIETATEM . QOTVLIT : ISDEĀ
 INSVLE . PRESENTIS . CVM . CIS . ESSET . PESTIS . I . ORBE .
 SEXTVS . CVM . CLEMENS . ROME . FORET . AVTISTES . IN VRBE¹⁾
 XPI AB ORIGINE . NAM TVNC PRETERIERANT . ANNI²⁾
 MILLENĀ TRECENTVM . DECIES . QVATER . ET . OCTO .
 IN . DICIONE : PRIMĀ . IVNII . SEXTO . DECIMO . DIEI .
 STRVCTOR . CVM . INTERIIT . PARITER³⁾ . CVM . EDIDIT . ILLĀĀ

Čita se: Nam : cvnctis . liqveat . lecturis paginā . is . tā . Astan-
 tem . Basilicam . strvxise . Virginis . Alme . Natvm : Mathie . de .
 Gradis . ex . stirpe . felicem . Incolam . Ragvsii . nobilem . vrbis . q̄
 civem . Ob . decvs : Lanciite . fabricavit . Virginis . edem Hanc . sacram .
 ei . q̄ medietatem . qo(n)tvlit : isdem Insvle . presentis . cum cis . esset .
 pestis . i . orbe . Sextvs . cvm . Clemens . Rome . foret . antistes . in Vrbe
 H̄pi ab origine . nam tvnc preterierant . anni Millens trecentvm .
 decis . qvater . et . octo . In . dione : prima . jvnii . sexto . decimo . diei .
 Strvctor . cvm . interiit . pariter . cum . edidit . illam .

Prosta ploča vap. duga m. 1; vis. m. 0,53. Prenešena je u
Luku šipanjsku (o. Šipan, kod Dubrovnika) sa ostrvića *Lakljana*
 (*Lanciite*), te je sada naslonjena uz kuću kod župničke crkve Sv.
 Stjepana. Kaže se, da je kod *Lakljana* drevni ostrvić *Crkvine*, pa,
 da je tu bila spomenuta *bazilika*. U srednjovječnomu zemljopisu
 nije tačno poznato kako se je zvao *Lakljan*⁴⁾, a eto nam to očituje
 današnji nadpis, t. j. *Lanciite*. Na *Velikomu Lakljanu* bila je crkva
 Sidora (Sv. Isidora), a na njoj je nadpis štampan u »Viestniku«
 god. 1885, br. 4. Za nadpis s bazilike s *Lakljana* usporedi »Ecel.
 Ragus. Histor. Auct. Don. Farlato et Jacobo Coletto pag. 131« i
 »Slovinac« 1882, str. 413. Vid Vuletić-Vukasović.

1) U svezi AV. 2) U svezi AB. 3) U svezi AR.

4) Između *Elaphites* je *Jakljan* zvan u srednjemu vieku *Lienana*,
Litignana, *Lagnana*.

Starobosanski nadpisi u Bosni i Hercegovini.

(V. Viestnik God. XII. str. 39.).

LXXXVII.

(Vienac, a u
sriedi jabuka)

БН · ЗУ (Vienac, a u
HHCNA 1 (u sv. HHC) sriedi jabuka)
616 . А ПОНО
1761 . НА . 9 МСА

Čita se: Bi. učinena (t. j. sgradjena crkva) 1616. a pono(vi se) 1761. na. 9 lu(j)a.

Nadpis je na matici sv. Ivana u Vidonjama (kod Neretve blizu Metkovića). Ploča je uzidana s donje strane crkve. Kamen je žestac, a dug je m. 0,70; visok m. 0,31. Slova su stara poljička bosančica. Riedki su starobosanski nadpisi na katoličkim crkvama rimskoga obreda u Herceg-Bosni, pa eto spomenuti i zauzmlje dosada zlamenit primjer u mojoj sbirci starobosanskih nadpisa, jer mi je samo poznat drugi primjer u Rami. Dakako, rečeni je nadpis bez sumnje djelo popa Poljičanina, jer su i sada Vidonje pod spljetskim biskupom.

LXXXVIII.

Ruža u viencu sa
četiri listka

Ruža u viencu sa
četiri listka

Ruža u viencu sa
četiri listka.

Posred ploče je dugi mač.

● АСЕ АСЖН

МАРТИННЬ

ВЪУА ВОЕВОД (u sv. УА)

Є СИНЬ Н РЪД

О ГОРАНЬ

Є

Čita se: ● Ase leži

Martin

Vuča vovod-

e sin i Rjad-

o Gorai-

e

Ploča od vapnenca duga je m. 2; šir. m. 1,33. Osvrnuti se je na **Ъ** u rieči **РЪДО**. Za ime **ВЪУА** usp. *Korijeni* i t. d. Gj. Daničića na str. 199 pod **Vūkša**, **Vuča** i t. d. Za **ГОРАНЬЄ** usp. *Korijeni* na str. 72 sa **Góro**, **Góroje** i t. d. Spomenik je u selu Garevu (pred Trojicom) kod Gackoga. *Garevo* je *plemenita zemlja ГОРАНЬЄ*, jer po usp. *Korijena* i t. d. na str. 71. pod **gár**, **Gàrevica** i t. d. ispada, da je postalo od spomenutoga imena, a takijeh je *plemenitijeh baština* u Herceg-Bosni velik broj, kao n. pr. Brankovići, Oprašići, Lagjevine, Galečići i t. d.

LXXXIX.

АСЕ ЛЕЖИ
РАБЪ БЪЖИ
РАШКО
РАДОВОИ
ЪЪ

Čita se: Ase leži
rab b(o)ži
Raško
Radovoi-
é

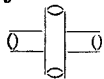
Spomenik je pred Trojicom u selu Garevu, kod Gackoga. Ovaj je nadpis na istoj ploči (opisanoj) *Martina sina Vuča voevode* i t. d., a to s desne strane navedenoga nadpisa.

XC.

АСЕИ ЛЕЖИ ДЕНА МАТИ ПОПА ВУКАШ ИНА	
---	--

Čita se: Asei leži
(u sv. ПИ) Dena mati
popa Vukaš-
ina

Stranom je ploča zavaljena, pa se nemože izmjeriti. U vrhu su na ploči ukresane u viencu usporedno tri ruže sa četiri listka. Spomenik je pred Trojicom u selu Garevu, kod Gackoga. Za ime ДЕНА usp. *Korijeni* i t. d. na str. 108 pod ДЪДОМИРЪ, ДЪІАНЪ, sada Dējān. Držim, da je rečeno ime pokraćeno mješte ДЪІАНА ili ДЪІАНА. Sveta Trojica u selu Garevu sada je porušena, t. j. najviša joj je visina zida m. 2,40. Apsida je okrugla, šir. iznutra m. 2,10, duga m. 1,70. Crkva je duga m. 9; široka s pjevnicama m. 6,80, a bez pjevnica m. 4. Vrata su šir. m. 0,96. Posred crkve je velika zviezda mnogozračna, a nad njom je s desne sunce. Ovo je dosta

dobar mozaik. Kod crkve je krst, a na njemu oskočen Tu su još dvije kruglje sa zvonika. Dobro su izradjene, t. j. opasane su užetom. Sada će ponoviti crkvu vojvoda Bogdan Zimonić, te će se tu ukopati u svoje rodno mjesto.

XCI.

ⓂА КНЄУА : ПⓂⓂⓂⓂⓂ

Čita se: (. . . Jan)a vieč(n)a (joj) : p(amet)

ⓂОГⓂ ДА Е ПРОСТИ ПРЕСТАВⓂⓂ

(B)og da e prosti prestav(is)e

1734 o

М А Р Б

1734₀ m.l.r.b.

ⓂЄ ВⓂ

Se va leto uniže je usječeno jednu crtu. Ovako je pročitati pokratice: **МѢСТО ЛѢНОЕ РАИ БИСТЬ** (oktoih u glavi V¹). **СВ** nije jasno. Utarak vap. prebijena krsta vis. m. 0,29; širok m. 0,23. Nadpis je u Mostaru na *Carinskomu greblju*. Ovo je greblje okrenuto put juga.

XCII.

IC		XC	Čita se:	Js	Hs
ИИ		//		Nj	(ka)
РАБА Б	+	ОЖИА	(u sv. ЛБ)	Raba	božja
МАРА		ГЪБНА		Mara	Gjubna
ВСУ	—	МА ОI		Večna	oj
		ПАМЕТ		pamet	
		1749		1749	

Krst od vap vis. m. 0,35; debeo m. 0,8¹/₂; u perima mu m. 0,19. Ovaj je krst u Mostaru na *Carinskomu greblju*.

XCIII.

IC		XC	Čita se:	J̄s	H̄s
ИИ		КА		Nj	ka
ЗДЕ ПО	+	УНКАЕТЪ РАБА		Zde počivaet raba	
БОЖИА		АНА ЈЛИА		Božija Jana Jlina	
ПРЕСТАВИСЕ КА ЛЕТО	(u sv. HC)			prestavi se va leto	
		1765		1765	

Krst od vap. vis. m. 0,46; debeo m. 0,12; u perima mu m. 0,36. Krst je na *Carinskomu greblju* u Mostaru. Osvrnuti se je na slovo **A** ukresano **Л**, jer ga se dosada prvi put nalazi na *kamenu* u Herceg-Bosni.

XCIV.

IC		XC	Čita se:	J̄s	H̄s
ИИ (djetelinasti krst)		КА		Ni	ka
ЗДЕ ПОУИКАЕТ РАБА БОЖИА				Zde počivaet raba božija	
ЕФИМІА	⌘	ТОДОРОВИЧА		Efimija ⌘ Todoroviča	
БОГЪ ДАЕ ПРОСТИ І ПОМИЛЪЕ.				Bog da e prostj j pomjlue	
ПРЕСТАВИ СЕ КА ЛЕТО 1765				Prestavi se va leto 1765.	

¹) Ovako Gj. Daničić u III. d. Рјечника i t. d. na str. 30: **МѢСТО ЛѢНОЕ РАИ БИСТЬ**. III. lesek. 129.

Krst od vap. obrubljen užetom. Visok je po prilici m. 0,65; debeo m. 0,15; u perima mu m. 0,41. Krst je u Mostaru na *Carinskomu greblju*.

XCV.

IC	XС	Čita se:	Js	Hs
ЗДЕ ПОУИВАЕТЪ РА			Zde počivaet ra-	
БЪ БОЖИ СИМО ПЪТ			b boži Simo Put-	
ИЦ (pera) А П			ica p-	
РЕСТАВИ С (krst) Є ВА ЛЕТО Б			restavi se <i>va leto</i> B-	
ОГЪ ДА ГА ПРО	СТИ И ПОМ		og da ga pro	sti i pom-
НАЪ	Є ВЪ		ilu	e vje-
УНА	МЪ		čna	mu
РАД	ОСЪ		rad	os

1794

1794

Krst od vap. vis m. 0,50; debeo m. 0,15; u perima mu m. 0,39. U godini je ono 7 kao 4, al je svakako nadpis po sustavu od prošloga vieka. Krst je u Mostaru na *Carinskomu greblju*. U ovomu je ogromnomu greblju po prilici do sedam stotina krstova s nadpisima, al su navedeni najstariji. I dan današnji se ovgdje kopaju pravoslavni.

XCVI.

I. utarak:

1. АСИЕ Б(НАИГЪ)
2. АСИЕ З(И)
3. (О)НЪ БИШ(Е)
- 4.
5. БИИИ КА

II. utarak:

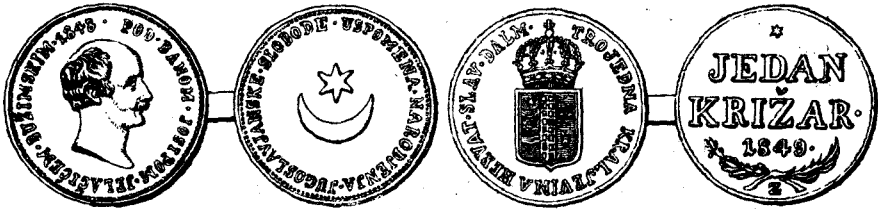
БНЕ ЗАГОРЪЦ БРАТНОВ . . .
 АПИ Є КОИ ВИДИ
 (З)НАУЄНИЕ БРАТНИЕ Ъ СА
 (МЪ БИО) КАКО БНА КИ ЋСПЕ
 КО И Ъ

Čita se: Asie b,ilig) bie zagorc Brajanov . . . Asie z(n)ati e koi vidi (o)n biš(e) (z)načenje bratie ja sa- (m bio) kako vi a vi ćete bti kao i ja.

Prvi je utarak vap dug m. 0,70; debeo m. 0,56; vis. m. 0,47. Porubljen je užetom. Drugi je utarak dug m. 1,12; debeo m. 0,74; vis. m. 1,08. Drugi je utarak urešen sprieda grančicama djeteline i porubljen zarezcima poput užeta, a tako je isto i s gornje strane. Ova su dva utarka, jedan uz drugi, kod samoga grada Bileća ili Bileka, u Hercegovini Bileće se je prozvalo od БИЛЕГА, t. j. mjesto od БИЛЕГА, a tu je i sada golem broj *bilega*. Kod samoga je grada najogromniji *bileg* (u visini) u svoj Herceg-Bosni.

Za **ZAGORŃJ** usp. »Рјечник« i t. d. Gj. Daničića na str. 353, a još bolje »Korijeni« na str. 53 na rieči *zàgorac* i t. d. Za **БРАТНОВ** usp. »Рјечник« i t. d. na str. 78 pod **БРАТНЪ ДНІАКЪ** »kralja bosanskoga Tvrтка 1375. M. 185.« i t. d. Ovaj je okrunjeni nadpis osobito zlamenit radi obćenitijeh rečenica, što se zovu *diverbia*, a sličan je nadpis u Gor. Hrasnomu kod Popova Polja, u Hercegovini.
Vid Vuletić-Vukasović.

Novci Jelačića bana.

Pod ovim naslovom izdale su *Narodne Novine* u svom broju 95 (25. travnja t. g.) sljedeće viesti o tih novcih: »Piše nam prijatelj našega lista: Novci sa poprsjem Jelačića bana spadaju medju najveće riedkosti, tako da se je nedavno prodao jedan novčić iz dobe banovanja Jelačića bana za cieniu od nekoliko forinti, te ima nekih Jelačićevih novaca, za koje se je plaćalo i 90 for. za komad. Vriedno bi bilo, kad bi povjerenici arheološkog društva sabrali od g. Bernharda Schulza u Karlovcih točne podatke o novcih Jelačića bana, jer je g. Schulz gravirao god. 1848 štance za Jelačićeve novce, i on će za stalno znati, koliko se je vrsti novaca i u kolikoj množini za banovanja Jelačića napravilo«.

Odvrti na to malo kašnje karlovački list *Svietlo* u svom broju 18 (od 4. svibnja t. g.) sljedećom izjavom: »Neki dan su zagrebačke novine zapodiele pitanje, tko li je izradjivao novce Jelačića bana? Mi smo u stanju dobrotom gosp. Bernharda Schulza sljedeće navesti: Od tih novaca izradjivali se bakreni novčići i srebrene evancige. Tako zvane štance za taj novac dobljene su iz Beča, a lievene su u Zagrebu, u kući današnjega prirodopisnog muzeja (nekadašnji Casino) razizemno na desno kod ulaza u vrt (mislimo da je sada stan muzejalnog podvornika). Za vrieme radnje čuvali su kuću i ulaz vojnici. Sam ban Jelačić došao je jednom u lievaonieu. Nadzor nad tim imao je tadanji hrvatski *financminister* Ambroz Vranyczany (kasniji poznati barun). Pridieljen mu je bio Makso Piškorac. Bez pismene dozvole Vranyczanyeve nije nitkomu bilo

dozvoljeno unići u lievaonicu, pa je i ban, došavši spomenuti put u nutra, bio po jednoj straži sustavljen, dočim ga je druga straža mirno pustila proći i radi toga bila kažnjena. Slievanje novaca trajalo je 6 miseci t. j. dok nije Jelačić unišao pobjedonosno u Beč, a tada presta, i štance su tadanjoj banskoj vladi predane. Gosp. Schulz posjeduje jošte samo jednu srebrenu *cvanciku*, a imao ih više, ali tečajem vremena srebro uporabio u druge svrhe. Cvan-cika ta nosi na glavnoj strani liepo izradjeno poprsje pokojnoga bana uz napis oko ruba: *Pod banom Josipom Jelačićem Bužimskim*, dočim je na suprotnoj strani grb Ilirije: zvezda i mjesec, uz napis oko ruba: *Uspomena narodjenja slavjanske slobode*. V. dalje Agramer Zeitung br. 106 (od 8. svibnja t. g.).

Posjetio nas ovih dana sam gosp. Schulz, koj je skupa sa svojim bratom Danielom vodio ovaj posao po nalogu ondašnje vlade, te smo od njega doznali sve, što se istoga posla tiče, a po tom se daje izpraviti, što je gori u novinah krivo navedeno. Kovanje srebrnoga i bakrenoga *pravoga* novca odredjeno je bilo naredbom gori pomenutoga Ambroza Vranyczanya, a izradjivao se je taj novac u prizemlju zgrade, gdje je sada prirodoslovni razdjel nar. muzeja. Glavni radnik bjaše gosp. Schulz. S prva kovane su *prave* srebrne cvancige sa carskim nadpisom i bakreni krajcari, sa god. 1849, te se prilično toga izkovalo. Štance ili matice za njih napravi isti g. Schulz, ali urezanje (Gravirung) obavilo se je u Beču. Manjkalo je materijala, te je već doneseno bilo u kovnicu iz prvostolne crkve veliko srebrno poprsje sv. Stjepana, da se slije, kad iznenada stigne obaviest, da je slavni Jelačić sa svojom slavo-dobitnom vojskom unišao u Beč, a tim i nalog, da se kovanje novca namah obustavi, te da se sav izkovani novac bez časa časiti sasvim slije, kao što je i učinjeno bilo. Jedino od tog srebrnoga materijala bude malo zatim kovano nekoliko uspomenica banovih, od kojih ima naš muzej četiri komada. Od cvancige neobstoji sada, u koliko znamo, ni jedan komad, jer su sve do jedne slivene bile; od krajcera nekoliko jih izbjeglo budnomu oku Vranyczanyevu, te jedan se nalazi u našem nar. muzeju, jedan u ruke g. Luja Vranyczanya, a za jedan nam kaže g. Schulz, da se čuva u Karlovcu. Matice i sve drugo orudje spadajuće na kovnicu preuzela je odmah Vis. Vlada u svoje ruke, te je vjerojatno, da još i danas sve to stoji gdje gdje ondje u zakutku.

Prilažemo gori sliku od spomenice i krajcera.

S. L.

K r i t i k a .

(Nastavak. Vidi br. 2).

Zlamenito je Cattaneo-vo razlaganje u dokazu, da su sarkofag S. Agrikole u crkvi S. Stjepana u Bolonji kao što i nastupina SS. Petra i Pavla u istoj crkvi iz XII vijeka, kad je crkva bila pregragjena, a ne iz VIII, kad je prvi put sagrađena kao što sudi Dartein, ni iz VI, kao što se je učinilo Fleury-u. Na pom. sarkofagu, kaže Catt., vigjeti je „sprijeda varvarski lik angjela u vijencu neopredjeliva lišća. Desno i lijevo mu stoje jelen i lav, megju palmama i ticama u tamačnijem i nemogućijem položajima. Ali je sve zaokvireno žljebnom letvom (gola rovescia), na kojoj su urezani trokrilni luci rimskoga ukusa, a sa tri strane pojasima bogato urešenijema, koji i ako iz daleka nose pečat regbi vizantinskog ukusa, ipak se ukazuju toliko karakterističnijem za romanički slog, da nije moguće povjerovati, da oni kao i sve ostale vajarije sarkofaga nepripadaju XII vijeku . . .“ „Takovi su navlaš oni polulistići koji se naizmjenice pružaju s desne i s lijeve strane, ostavljajuć megju sobom šuplju vodicu (zig-zag); motiv koji se je mnogo upotrebljavao u vjekovima nakon Tisuće, navlaš u živopisu na staklu i na zidu“. Pošto se taj motiv nahodi i na spomenutoj natstupini, to su pregjašnji spisatelji cijenili, da je i ona iz VIII v. kao što su mislili o sarkofagu. Sam spisatelj ističe veliku zlamenitost toga pitanja, koje se može komogod učiniti neznatnijem, te nastavlja ovako: „Velike vrijednosti bijahu bez sumnje razlaganja Corderova, s kojijema je pokušao, da nas uvjeri, da stari spomenici romaničkoga sloga neimaju što da čine s onijema što su sagrađeni za longobarekog vladanja; i doisto ispitivanja otkrića i proučavanja, kojijeh je ova knjiga pošljekom, učvršćuje njegovu tvrdnju i jasno prikazuju, koliko je razlike megju naravi graditeljstva vjekova VII ili VIII i onom S. Mihovila u Paviji i S. Ambroza u Milanu. Ali ako mi iz suviše povjerljivosti ili lakoumnosti, tvrdnjom kojega mu drago kroničara, ili pošljekom površnijeh razmatranja, primimo ovaj ili onaj spomenik kao plod onijeh nevoljnijeh vjekova, premda pokazuje u velike nadmoćnija i protivna obilježja od spomenika zbilja autentičnijeh iz onog kukavnog doba, to ćemo pripraviti vrlo sklisku nizbrdicu, na kojoj će manje oprezni iznova moći da popuznu i da upadnu u one rangave pogreške, iz kojijeh pokuša Cordero da jih izvuče velikijem naporom“.

Catt. pripisuje VIII vijeku samo one spomenike, za koje može da istakne neoprovzive povjesničke ili umjetničke dokaze.

Pripovijeda spisatelj, kako su 1869 god. u Milanu slučajno otkopani ostaci starinske crkve Auroa-e. Tu da je nagjeno četrdesetak krasnijeh uresnijeh ulomaka iz VIII vijeka uz dvije natstupine četverostrukijeh u snop sduženijeh pilova, koji su imali služiti potporom svodovima na križ. Te natstupine nose u svemu i po svemu obilježja romaničkoga sloga, ali pošto je na jednoj latinski natpis, koji kaže, da tu opočiva nadbiskup Todor, to su ju Darstein i Selvatico uzeli za grobnicu Todorovu, koji je umro u VIII v. i proglasili obe natstupine prvijem stepenom prelaza varvarskoga sloga k lombarckomu. Ali, pošto je natstupina sva jedra iznutra i malašna tako, da niti je bila niti je mogla biti grobnicom odrasla čo-

vjeka, to Catt. dokazuje, da taj potlašnji natpis samo kazuje, da je u toj crkvi bio zakopan nadbiskup Todor, jer da obedvije nose najčistiji pečat lombarckog sloga pri svršetku XI vijeka.

Razpravljajuć o kripti S. Filastrija u Rotondi ili staroj stolnoj crkvi u Brescia, Catt. ispituje oblik natstupina iz različitijeh doba i pobija mnenje Cordero-vo, da se je latinski slog održao bio u Italiji kroz čitavo longobarcko vladanje.

U kripti crkve S. Spasa u Brescia nahodi Catt. prvi ili megju prvim primjerima pravijeh prezviteralnijeh kripta, koje razlikuje od starokršćanskih konfesija. U njoj razlikuje dvije česti, starinsku pod apsidom bez unakrsnijeh svodova iz VIII v., , prostraniju prednju sa stupovima i unakrsnijem svodovima iz XII vijeka. O natstupinama tjeih stupova pobija mnenje Cordera, Labus-a i Garrucci-a, koji njih drže iz VIII, dočim da su iz XII v. Spisatelj daje veliku zlamenitost bazilici S. Spasa u Brescia, jer je po njemu, i ako malo, to ipak najbolje sačuvan spomenik, koji sadrži u sebi zamisao i otkriva tehniku i slog VIII v. Dodaje još, da ota bazilika, pošto se nahodi baš u onoj Lombardiji, koja je prva zabacila stari latinski način kad je zavladao romanički slog, dokazuje, da se je osjem rijetkijeh primjera, sam bazilikalni sustav rabio u Italiji za varvarskih doba, a to navlaš, pošto ga je vigjeti i u IX v. u istoj zemlji, pače i u samom Milanu, u kojem se obično misli, da tada nije bio upotrebljavan.

Dragocjenjenost crkve S. Spasa u Brescia povećana je sjajnijem vjarskijem djelima grčkoga dlijeta, kojijema je hotio da ju uresi Deziderije kralj, i nahode se u susjednom joj Museo Cristiano. Megju tjeim ulomcima jeste najsajnije djelo jedan trokutni komad obrubljen pojasom urešenijem krasnom uzlovitom pletenicom. Na polju mu je veleljepan stupajući paun opkoljen krasnom viticom sa grozdovima i lišćem. O tomu komadu kaže Catt. da je „čudo umjetnosti VIII v.“ a i jest prava rijetkost, koja odaje možda najvrijednijeg vizantinskog majstora koji je u VIII v. radio u Italiji.

Spisatelj dokazuje, da je iz VIII v. i otar sa cjelijem dobro sačuvanijem ciborijem, što se nahodi u glasovitom muzeju u Perugia, dočim ga je Fleury cijenio iz IX.

U Rimu dokazuje Catt., da je Selvatico uzeo da su iz VIII mnoge komade, koji su iz IX v. On u Rimu nahodi samo u Lateranskomu muzeju nekoliko komada, s kojijema cijeni, da su po svoj prilici iz VIII v.

Pri kraju ovog drugoga poglavja svoje knjige kaže Catt. uz ostalo, da ima razloga misliti, da je Italija najbogatija rabotama iz VIII vijeka, i to ne samo bogatija od Francuske, već i od same Grčke.

Neću da ističem svakolika zlamenitija mjesta šledećijeh poglavja Cattaneo-ve knjige, jer mi toga nedopušta preuzahan prostor ovoga časopisa, i jer se je moj referat već mnogo odugovlačio. Prinuzđen sam zato, da kažem još samo ono česa nemogu nikako da mimoigjem.

U III. poglavju ispituje Cattaneo talijanske grad. spomenike, o kojima dokazuje, da su sagradjeni od domaćijeh tal. umjetnika bez sudjelovanja vizantinskijeh majstora. U ovom su mu poglavju potanji dokazi o crkvi S. Ambroza u Milanu i o postanku prvijeh graditeljskijeh motiva, koji su kašnje malo a malo preotimali mah u graditeljstvu, i koji su zajedno

z drugijema u XI. i XII. vijeku pomogli da proizvedu romantički slog, koji, kao takav, nipošto neopstojao ni u IX. ni u X. vijeku.

Cattaneo nije sâm putovao Istrom i Dalmacijom, kao što je marljivo proputovao i potražio Italiju, a ipak bez okolišanja prisvaja Italiji i ove dvije hrvatske pokrajine, te na temelju Jacksona i drugih napominje hrvacko-vizantinske spomenike, o kojima zna, da se nahode u Poreču, Pulju, Osoru, Rabu, Ninu, Novigradu, Zadru, Spljetu, Dubrovniku i Kotoru, i zove jih *talijansko-vizantinskijem!* Žaliti je što mu nije bila poznata Bulićeva knjiga o Kninskim spomenicima; ko zna da bi i njih bio ubrojio među talijanske! Nego jih je možda i navlaš premućao, bojeći se da mu nepometu račune u osvojenju drugih dalmatinskih i istarskih spomenika. Neka se g. Cattaneo uvjeri, da Italiji nije potreba, da joj on prisvaja tuđe sitne umjetničke slave, jer ona i bez osvojenja ostaje u umjetnosti vazda u velike dična i slavna. Ta eno je i sam svojijem djelom pomogao, da uveća slavu svoje domovine, te majke umjetnosti, a zaludu se je omrčio brojeđ hrvacke među talijanskijem spomenicima. Da bude pomnjom usporedio ove naše spomenike sa suvremenijem talijanskijem, a priznao *svakomu svoje*, svakako bi onom rijetkom pronicavošću kojom se toliko odlikuje, bio došao do zaključaka korisnijih po povijest, razvitak umjetnosti onoga mračnog doba, u kojemu je on razbistrio toliko drugih smutnijeh pitanja. On nemože da pomisli, da su vizantinski umjetnici mogli kod nas, da upliviše na razvitak umjetnosti onako kako sam ja pokušao da iztaknem, već kaže n. p. o Kotoru, da su se talijanski majstori „*i do tamo protjesnuli*“, a neće da izpovijedi, e su ovo hrvacke i srpske zemlje; ili zato što nezna ili što neće da znade.

U IV. poglavlju govori o graditeljstvu u Mlecima i u Mletačkomu od početka IX. vieka do god. 976. i tu ističe treći upliv vizantinskih majstora, koji su radili u Mlecima pri koncu X. vijeka. U V. poglavlju govori o mletačkim ostancima spomenika iz početka XI. vijeka.

* * *

Sve što g. Bulić u početku II. otsjeka prvoga odijela svoje knjige piše ob ornamentalnijem slogovima „najskoli za razdoblja od VII.—X. vijeka“ crpljeno je iz Dartein-ova i Garrucci-eva djela, o kojijema sam priopćio Cattaneov nepovoljan sud, te iz drugih djela koja su, razumije se, svakolika zadahnuta starijem presudama o postanku romaničkog sloga; zaludno bi dakle bilo, da se ustavim ovgje u ispravljanju pojmova, za koje g. B. neima odgovornosti, i koje je Cattaneo već tako neosporno ispravio. G. B. piše na tom mjestu (str. 13), da su „kninski ulomci“ „samo ornamentalne česti nekijh manjih sgrada“, pa zato da nam ne pružaju „očutih podataka sa graditeljnog gledišta, nego lih s ornamentalnoga.“ Svakako se je g. B. ovgje zarekao, jer se kašnje nahodi u samom njegovom opisu pojedinijeh ulomaka, gje kaže da su česti pragova, otara, ciborija, pluteji amvona, pregrade svetišta, česa svega nebi moglo opstojati, da nebude spojeno s crkvenijem starokršćanskijem zragjama i to uprav s bazilikama, pružaju dakle podataka i „sa graditeljnog gledišta“, a ispovijeda to kašnje i sam g. B. kad na str. 22. piše, da se njegov zaključak o zemanu „samih crkava“ „osniva na *arhitektoničnim* i dekorativnim sudilim.“

U ovom II. otkajku opisuje g. B. pojedine kninske ulomke. U tijem opisima samo kadgod tačno kaže od koje su vrsti kamena pojedini komadi, a vrlo često upotrebljuje samo općenite neke pridijevke, kao n. pr. *prosti domaći kamen, prosti kamen, domaći kamen, bijeli kamen, inostranski kamen, inostranski bijeli kamen*, ili *modrac kamen*, nazivlje, koje nas posve slabo obavješćuje o vrsti gradiva od koje su isklesani opisani ulomci i koje nespada pak nikako u znanstvenu mineralogičnu ni geologičnu terminologiju.

O br. 1 piše g. B., da je na njemu „tako rečena Vitruvova voluta“. To nije baš Vitruvova voluta, koja se nahodi samo na jonskijem natstupinama, već je prosta spužnica (spiralna), bez oka po srijedi kao što ga ima Vitruvova voluta. Ona se nerazvija onako postepeno kao V. voluta, već se u jedan mah raztvori, nakon što se je motala tri puta naokolo malo da ne u jednakoj širini zavojâ. V. voluta bila je „običajna i u starorimskom graditeljstvu“, a prije njega i u starogrčkom ali samo na jonskijem natstupinama kod Grka, a kod Rimljana i na kompozitnijema, na kojijema se je preobrazila izgubivši oko. Ona je ostala dakako i „u starokršćanskoj umjetnosti“ ali iz početka samo voluta na natstupinama, dočim je tek vizantinska umjetnost primila ovaj drugi novi motiv uresa, koji sastoji od crta na okruž uvijenijeh, što no se redom opetuju kao obrubni ovjenčavajući motiv uresa, pa ga zato nahodimo simetrično poredana na gornjijem pragovima vratija, na gornjijem i vanjskijem rubovima ciborija, na gornjoj crti luka nad vratima, uz obedvije nagnute strane timpana ciborija, i t. d., a u našem narodu je poznat pod imenom *kuke*.

Ciborij „S. Petra in Sylvis u Bagnacavallo“, koji nosi jednak motiv i jednaku izradbu, dokazao je Cattaneo da potiče iz VIII, a ne iz IX vijeka, kako polag R. de Fleury-a, piše g. B. Komad br. 1 je dakle dokazom, da „je na mjestu, gdje je bio našast, ili u blizini toga obostojala sgrada“ ne „iz IX“ već iz VIII vijeka. Kao što g. B. po debljini toga praga ragje zaključuje, da je „ulomak obrubnika na ciboriju, nego li nadvratnika“, tako je i drugomu slobodno, da i protivno zaključuje, jer ima dosta pragova debljih od 23 cm.

„Izradba vajarije“ komada br. 2 može bit „fina“, ali su pojedine njezine česti odveć konvecijonalno predstavljene, da bi se i na prvi mah moglo slutiti „da je to čest spomenika klasične umjetnosti.“ Ta dosta je vigjeti na njemu vizantinsku ukočenost nogu i cijeloga položaja, te oblik kreljuti i ostaloga perja.

O komadima br. 5 i 6 razumije se, da su „česti pluteja“, dapače cijeli pluteji pregrade svetišta ili krstionice, ali mislim da nikako nebi mogli biti česti ciborija, kako jošte nagagja g. B.

O komadu 7. piše g. B., da je „vjerojatno ulomak spomenika, koji je stao u savezu sa crkvom, na koju se odnose predjašnja dva ulomka br. 1 i 2.“ Ja u tom ulomku vidim lijevu donju čest timpana ciborija poput onoga na Bolu¹⁾. Tica je dakle paun. Ovaj ulomak mogao bi pripadati crkvi istoga doba, kojoj pripada i ulomak br. 1, pošto su jim slova

¹⁾ V. Vjestnik hrv. arh. dr. God. XI. Br. 3 str. 65.

sličnoga oblika, ali nemislim, da je br. 2 od istoga zemana, jer su na njemu posve drugčija slova. O njemu piše još g. B., da spada u deveti i deseti vijek „sudeći po izradbi i paleografiji nadpisa.“

Po „obćim paleografičnim sudilima“, piše g. B. u III dijelu prve česti svoje knjige „svi ulomci“ „spadaju u razdoblje med IX—XI vijek“, on dakle posve isključuje mogućnost, da bi ikoji od njih mogao, da pripada čak i VIII vijeku. I u ovom je pitanju g. Bulića zavelo slijepo pouzdanje u autoritete. On piše naime: „Mješanje bo kapitalnih i uncijalnih oblika kod nadpisa na krutim predmetim zamjećuje se tekar zadnjih godina devetoga i nastupom desetoga vijeka.“ Ispitujući same *fac-simile* natpisâ iz starijega doba nahodim ja to mješanje već i pri svršetku VII vijeka. Ta eno u samom natpisu na mramornoj grobnici nadbiskupa Ivana Ravenjanina, o kojoj je isti g. B. osvjedočen, da je „po svojoj prilici iz godine 680“, kako piše u I česti II poglavja ove svoje knjige (str. 35), kako razabirem po sl. 37 na str. 70 II svezka Jacksonova djela¹⁾ uz kapitalna slova uncijalno E, Q, i V. U natpisu na ulomku arhitrava u crkvi. S. Maria in Cosmedin u Rimu²⁾ iz god. 772—795 pomiješana su zajedno uncijalna i kapitalna slova. Isto je tako na luku ciborija u Bagnacavallo³⁾ iz VIII vijeka. Opstoji dakle ta mješanja već i u VII i u VIII vijeku. Još piše g. B. (str. 24), da „stroga dosljednost pako u rabljenju samo jednog kapitalnog tipa ne mješanje uncijalnih oblika, jamči nam takodjer, da natpis spada u deveti vijek, a ne u deseti ili kašnje.“ Rek bi, da je to istina po natpisima X vijeka što sam imao prigode, da jih ispitam, ali nam ta okolnost ne brani ipak, da nagagjamo, e bi natpis na ulomku br. 1 mogao da potiče i iz VIII vijeka još lašnje nego li iz IX, jer nahodim u prikazanom Cattaneo-vom djelu nekoliko natpisa iz Cividale sve iz druge polovice VIII vijeka, u kojima su svakolika slova čisto kapitalnog oblika, bez ikakve uncijalne primjese. Neka dakle g. B. nemisli, da „nije smiono zaključiti, da naš ulomak spada u deveti vijek i po svojoj prilici u prvu polovinu“, jer eto može slobodno, da bude i iz VIII vijeka. Nije pouzdano za ustanovljenje doba tog ulomka, ni ono što g. B. dodaje u bilješci o slovu A. On o njemu piše, da buduć, da mu se „okomiti (to jest *kosi*) krakovi ne sastaju, nego su spojeni vodoravnom prječnicom, potvrdjuje nam to“, to jest da je natpis iz devetoga vijeka, „pošto se potla devetoga, za desetoga vijeka preriedko pojavlja.“ Postavimo, da je i to istina, što nije jer se takav oblik slova A neprestano pojavljuje i u X i XI i u XII vijeku, kao preteča gotičkoga A, kojemu predaje to isto obilježje, nebi ni to ipak isključivalo mogućnost, da je natpis stariji od IX vijeka, o čemu g. B. ništa nespominje. Ta gornja vodoravna crta, koja združuje kose krakove slova A, nahodi se već na spom. natpisu grobnice nadbiskupa Ivana Ravenjanina, nahodi se sasvijem izrazito na spom. natpisu u crkvi S. Maria in Cosmedin, jasno je dakle, da i naš natpis br. 1 može da potiče i iz VIII, pa i iz VII vijeka. Što sam za ovaj natpis dokazao, to vrijedi i za ostale kninske.

1) „Dalmatia, the Quarnero and Istria.“

2) Cattaneo Nav. dj. str. 147.

3) Catt. Nav. dj. str. 107.

I ulomak br. 10 može da bude stariji od „devetoga vijeka“, jer ruža sa uvijenijem laticama nahodi se na mnogijem spomenicima VIII vijeka.

Ulomak br. 14 je obrnuto pečatan. Na njemu nije „astragal“, već je to *ekinus-kyma*, ili niz omotanih jaja (nijem. Eierstab). Astragalus je nešto posve drugo: on je niz biserovijeh zrna ili ti gjerdan, a stari su ga Grci, te Rimljani po njihovu primjeru često stavljali pod ekinus. O tom se ekinusu nemože ni za čas sumnjati, da nepripada samo „drugom razdoblju starokršćanske umjetnosti, jer je na njemu sva izradba, kao i na ostalijem kninskijem ulomcima iz VIII i IX vijeka.

Br. 19 nosi tri ulomka naslikana na VII tablici Buličeve knjige. Ona dva sa simetričnijem zavojicama na kraju pod tankijem abokom svakako su natstupine malijeh stupčića. Samo o jednomu kaže g. B., da je „basrelievirana glavica.“ Onaj treći br. 19 s jednom samom zavojicom cijeni, da je bila jedna od onijeh natstupina stupčića na prozorima zvonika kao na onome u Rabu i onome kod S. Marije u Zadru. Takvijeh natstupina ima nekoliko dobro sačuvanih megju neobjelodanjenijem kninskijem iskopinama.

O br. 22 piše g. B., da je „po svoj prilici obložena ploča žrtvenika ili apside“, nu pošto je malo zavijena, mislim, da bi još lasno mogla da bude i plutejem izbočene česti amvona. Pišući o ulomku br. 1, rekao je g. B., da je ciborij S. Petra in Sylvis u Bagnacavallo iz IX vijeka, a prisposodbljavuē kuke istoga ciborija s onijema kninskoga ulomka br. 24 govori, da je iz desetoga, što i kašnje jednom opetuje. Rek bi dakle da se je jednom potkrala št. pogr., a da g. Bulić cijeni taj ciborij iz X vijeka, a ne iz VIII, kako doznajemo po Cattaneo-u.

Ob obrubnoj pletenici na ulomku br. 25 piše g. B., da se nahodi na spomenicim devetoga vijeka, pa megju ostalijem broji i Portski ciborij i onaj S. Abbondija u Como. Jedan luk Ports kog ciborija nahodi se naslikan u Cattaneo vom djelu (str. 151) a tako i jedan plutej S. Abbondija u Como (str. 188). Obadva su ta spomenika iz IX vijeka, ali na njima nije isti onaj motiv što je na kninskom ulomku, jer je ovaj, kako sam prije pisao, „slomljena krivo crtna uzlovita pletenica“ „sastavljena od dva traka, koji se previjaju poput vodenijeh valova jedan desno a drugi lijevo, te se uzlaju i križaju. U vrh svakoga vala su trakovi prelomljeni, a u dnu su zavijeni“, dočim motiv na obadva spom. tal. spomenika jest jedan sami *trak previjen na proste uzlove, koji su po dvakrat slomljeni*, a sličnost je njihova s našijem spomenikom samo prividna.

Ulomak br. 28 je s naopaka nacrtan. I na njemu nijesu Vitruvove volute već proste kuke, pa buduē da su vazda upotrebljavane kao ovjenčavajući obrubni motiv, ovaj komad nemože da bude, kako misli g. B., „čest lezene što je dielila dva pluteja“, već ili praga nadvratnika ili gornjega ruba ciborija.

I drugi uresni motiv toga ulomka, niz palmeta gori i dolj okrenutih svjedoči protiv mnenja g. Bulića i kaže, da taj komad nije mogao stati okomito kao što stoji lezena već vodoravno, jer su palmete tako sastavljene još u svojkolikoj klasičnoj umjetnosti vazda označivale pojas, a ta se predaja nije izgubila ni u vizantinsko doba. One nijesu ovgje združene meandrom, niti ima uopće krivo crtnijeh meandara, jer su svi meandri sastavljeni od pravaca nego sa združene viticama poput slova S.

(Svršit će se).

D o p i s i.

Mitrovica dne 1. ožujka 1890. — Veleučeni gospodine! Razne prilike su uzrokom, da i ovaj put zakasnih sa odgovorom, što izvolite izvinuti, jer Vam je držim dostatno poznata moja pripravnost. Olovni sarkofag, o kom Vam pisah, nadjen je kod Katića (a ne Tadić) k. br. 739. Sav napor, što no smo ga upotriebili prečastni g. opat Miler i ja, bijaše uzaludan, jer ga nemogosmo naći. Da je bio tko od nas dvojice u to vrieme doma, mislim, da nam ne bi umakao. Kašnje sam o njem čuo još ovo: Isti bijaše samo sanduk od olova obične veličine, najviše jedan metar dug, te imadjaše napried dvie spone. Oni koji su ga vidjeli, držahu, da neima vriednosti, te ga propustiše.

A sad još nješto o sriemskih rimskih cesta. Potez od Cibalisa do Sirmiuma ustanoviste Vi, veleučeni gospodine, u Viestniku g. XI. str. 72, kako ja držim posve točno. Dodajem još ovo: Pagus Martius (Viestnik VII. str. 172.) mogao bi bit današnje *Martinci*. Razvalina nije zato u Martinci mnogo ostalo, jer je već za rimsko vrieme bilo pagus, dakle selo, u kom nebijaše ovećih zgrada. U ostalom ću gledat, da tu stvar koliko se dade ispitam. Bilo bi shodno svratiti pozornost mjerodavnih faktora na gradnju željeznice, koja će se baš tim krajem ovog proljeća graditi! ¹⁾

Glede ceste od Sirmiuma u Cusi nevriedi, kako sam kašnje uvidio, dokaz sa ladjaračkim miljokazom, ali ostaje onaj sa Mitrovačkim; pri tom sam našao još jedan novi. Molim Vas veleučeni gospodine, da ga izvolite ako Vam je moguće izpitat. Evo ga:

Gosp. Todor Ortway čitao je u ugarskoj akademiji dne 11. studenog g. 1889. razpravu: „Utemeljenje Pečuhske biskupije i njezine medje.“ Tu navadja doslovcе ovo: Im Süden reichte die Grenze über die Drau bis zur *Save*. Im Osten trennte die Donau die Fünfkirchner Diözese von der Kalocaer, in Syrmien aber der kö árok (Steingraben). Diesen Steingraben deuteten viele Forscher auf eine natürliche Wasserrinne, andere auf einen künstlichen Wasserkanal insbesondere auf den vom Kaiser Probus ausgehobenen Jarczinaer kanal bei Mitrovic. Vortragender weist nach, dass darunter nur die über die Fruška gora führende *Römerstrasse* verstanden kann, welche in der Richtung von Banostor die Donau mit der Save in der Richtung von Mitrovic verdand. Sowohl dies als auch überhaupt den Lauf der Grenzen bestätigt Vortragender mit hilfe der päpstlichen Zehentlisten aus dem Anfange des XIV. Jahrhunderts, aus denen auch erhellt, dass im Ganzen die alte Fünfkirchner Diözese einen bedeutend grösseren Umfang hatte als die heutige. — Tim bi iscrpio današnje gradivo. Kako što nova bude, pisat ću Vam ponovno.

Primate srdačan pozdrav od Vašeg štovatelja Ignjata Junga.

Karin, dne 6. ožujka 1890. — Veleučeni gospodine! U povratku sa hodočašća hrvatskih svetinja u Kninu i okolici nadjoh Vaše

¹⁾ U drugih istih prilikah Vis. vlada izdala je na sve političke oblasti stroge naloge, da se starine, koje bi se odkrile tečajem radnje, sačuvaju i spremne, a to zahtjeva i Vlad. naredba od g. 1880., ali sve badava. Oblasti kao da spavaju, a starine u sviet. Uredništvo.

velečastno pismo odnoseće se pripislanomu Vam otisku nadpisa na Crkvinu Smiljčičkoj. Nadpis je na četverokutnu komadu ljudca kamena urezan, koji je stavljen za desnu podlogu ploči, na kojoj se *na rimsku* uzdiže zvonik. I prem je njegov parac zauzeo lievu stranu i svu riedu (pod pločom), no ipak rek bi, da je on pravo za ono mjesto uklesan, i čitav ondje položen. Crkva je katoličkomu obredu pripadala, i u njoj se poznaje kamenja, uložena ko prosto gradivo, iz prastare dobi: pače i jedan komad sa rimskim nadpisom čitavim *Markom A.* Crkvina sada služi za grobište, a ima okolo i starih grobova s velikim pločam: ista je udaljena do dva kilom. od mjesta prama podnevu; leži u ravnini okićena dubljem i nadaleko razsutim šikarjem. Prije jedno 60 godina u njoj se je ovršavala služba božja, a za vrijeme turskoga pašovanja bila je stacijom missionara ovošnjega samostana. O. Marijan Lekušić u samostanskom ljetopisu piše godine 1734. da je Ilija Bogdanović u grobnici pred vratim te crkve našao križ na više pregrada, kojih jedna je imala zapis talijanski: *ovo je križ P. O. F. Ivana Migleovića M. Br. Gvardijana samostana Kloštera u Karinu i kapelana svega kotara Zadarškoga*, i da se je to prije deset godina desilo; pa da je on isti vidio i križ, i u nadbiskupa Zmajevića, koji je zapis pridržao, popitao o svem: ali mu ovaj već nije mogao pokazati pisma jur izgubljena. Isti veli nadalje, da je prevalilo bilo 180 rečenomu zapisu (scheduli), dakle se odnosio na god. 1544. Dalje: tielo crkve imalo je po dvie lezene sa strane, pa je sledio svod, te izza njega drugi diel (crkve) omanji. Ovakova pregrada opaža se i u Karinskoj staroj crkvi sv. Marka. Amošnji narod po tom veli, da su takove crkve bile udešene za oba obreda (grčki i latinski); za to jim dopitavaju i dvostruk naslov: *Sv. Gjuragj* grč. ist. a katolici *Sv. Mihovil* (na Smiljčiču); u Karinu pak mjesto kat *Sv. Marka* pravoslavni zovu: *Sv. Nikola*. Je li ovo temeljno? ¹⁾ U *opere portume di P. Pavlo Segneri Juniore* (1673—1713), Jezuitski missionar, piše se u osmoj ištukciji, da su crkve Dalmatinske pregradjene, da svaki spol stoji posebno (baška). Je li naša pregrada ovim označena? Ili se je to slučilo usljed produgljavanja sgrada crkvenih? Danas katolici u staroj Srbiji imadu crkve nizdol razdieljenje, a ne poprieko.

Gori navedeni slučaj iz samostanskoga ljetopisa sudara se sa dobom mutnoga našega nadpisa t. j. sa vremenom, kroz koje su misionarili naši bosanski franovci po kotaru, doklen je dopirala turska vlast. Ne ima sumnje, da je postavljen za njihove dobi, i da je podpun oliš što je klesar mogao izostaviti i zamrsiti. Ogledajući ga, prva crta (čislo) zauzima razmjer redoviti; druga crta, koje su krajnji prostori prazni i ulegnuti, pokazuje se, da nije podpuna. Cielu nadpis glasi popunjen ovako:

ЯС. КГ
(С□) МАХО(□Н)
АБ КА КА РАИИ(ХНБ)
МАРТНН НБ□АК
МАРКО БОУНБ

Čita se: 15. 23

(sv.) Miho(vi)lu, kog(j)a pošt(uju)
Martin Novak (i) Marko Bočić.

Tute ne ima ni *sagradiše*, nit *podigoše*: to je naravno, jer nadpis ne odnosi se na svu crkvu, već samo na zvonik; crkva je jamačno sta-

¹⁾ Jest. Imamo sjaset dokaza u mletačkih izvještajih. — Uredništvo.

rije dobi. Ne popunjujući drugi redak, moglo bi se čitati: *1500. 25 Maho (ja) Luku Caraš Martinušik(ć) — Marko Bočić.* Ovakovo čitanje bolje se slaže sa klesom, i manje je nategnuto. Klesač bi bio vrlo u prvom pogriješio, dočim u ovom nebi van u rieči Maja i Martinušića drugih pogrješaka ni bilo.

Ovliko Vami na uvaženje, i jasam dužnim naklonom

Prepokorni sluga F. A. Vukičević.

Stankovci kod Benkovca, 12. ožujka 1890. — Želja popeti se na ruševine drevnog *Bribira*, te koljevke banâ Šubića poznatijih knezova Zrinskih, izpunila mi se dne 7. prosinca pr. 1889. Poslje podne tog dneva obašao sam *Bribir*-gradinu u društvu bivšeg župnika Lišanâ m. p. oca Jeronima *Anića* i Antuna *Galića* sa Miljevaca, a udomljena u *Čoraša* pod Bribirom. Nu nijesmo ga mogli po želji razgledati, pošto uhvatilo sniežiti. Svakako, i ako letimice opet koješta pobilježio sam, o čem sam i pisao „Kninsko-starinarskog društva“ predsjedniku m. p. otcu Luigiju *Marunu*. Da ruševine *Bribira* bolje i točnije, u koliko im je traga na površini zemlje, razgledam, ponovno krenem u pr. siečnju na sami grčko-istočni Božić (naša sv. Tri kralja). Vrieme bilo uprav putničko.

Sa *Bribir*-gradine pruža se divni pogled niz *ravne Kotare*, pa k sjeveru na kršnu *Bukovicu*, a u istok do planine *Promine* i dalje, dočim s juga, tamo preko otočja, pogled zaokupi ti i *morsku pučinu*. Drevnom *Bribiru*, tom mezimčetu bana Pavla Šubića, osim nješto *bedema* s podnevne strane i okrnjka *pobočnog zida* crkve sv. *Ivana*, ne moš naći traga sve sraženo sa zemljom: zub vremena uništio. Odakle jednom možni ban *Pavao* krojio sudbinu Hrvatom i Hrvatskoj, tu danas uz oranicu, na kojoj plodi obilno ječam, nahodi se obzidjano grčko-istočno greblje sa župnom crkvom sv. *Aćima* i *Ane* (a puk ju pokraćeno izgovara *Čimijana*), te još ne dograđena zvonika. Namah pod *Bribir*-gradinom, pravcem jugo-jugo-istoka pruža se i selo istog imena, koje broji 106 dimâ, od kojih samo 3 katoličke vjeroispoviedi.

U hrvatskoj povjesti znameniti *Bribir* nije samo zub vremena uništio, tu je dosta i divlji *Turčin* poharao, a i lukavi *Mletčić* nije na krar pazio. Pa što ostalo opustošila vandalička ruka jednokrvne nam braće, ali po vjeri razdvojene. Dosta je toga seljak polupao, nu dosta ga je pošlo pri zidanju crkve sv. *Čimijane* i u još nedogradjeni zvonik (turanj). A da li je i tu kriviti neuka težaka? Dotle je vandalizam bio doprao, da je bilo primorano, kako čitamo na str. 22. *izrješća* III. glavne skupštine „Kninsko-starinarskog društva“, upraviteljstvo ovoga uteći se za zaštitu *bribirskih starina* na c. k. dalmatinsko namjestništvo. I ako kasno, ipak uvijek na vrieme! Velim „kasno“, pošto bi imali još malo šta rušiti i ništiti. Oko negdašnje crkve sv. *Ivana*, uz koju vidjeti je traga i samostanu, imade *starinsko greblje*. Pri jednom nadjoše, po kazivanju Ante *Galića*, *ploču* sada uzidanu s vana gornje strane vrata zvonika: duga je 0·5, a široka 0·299. Na njoj je *rezbarija* na četvorine razne veličine. Još mi reče *Galić*: da su u istom grebu našli *ljudske vilice*, koje on da je po svojima mjerio, pa da je mogao sa svake strane prst provući kolike su bile. Svakako velike, jer pripovjedač krpa je od čovjeka: blizu 6 nogâ visok.

U zvoniku sa istočne strane sjevernog prozora uzidan je *kamen*:

dug 0·28, širok 0·16; na njem je kao *okrug*, čiji jedan kraj svršava se su 6 „latica“ *cvielom*, a koji izpunjuje prazninu *kruga*. Sva je prilika, da bude ovo nečiji „grb“ ili okrnjak istoga; kamen bo je sa strana stučen. Radnja je iz *hrvatske* dobe.

Nadpis „u ulomeima u krasnoj gotici“, koga napominje *izvješće* III. glavne skupštine „Kninsko-starinarskog društva“, nijesam mogao vidjeti. Rekoše mi, da se nahodi u crkvi, a ova bila zatvorena. Pri ulazu na „gradinu“ bio sam se svrhnuo do parokijalne kuće, nu častna popadija na moj upit odvrati mi: „pop je sašao u selo.“ Božić, a popa nije u kući hm! Po kazivanju i ovaj nadpis našast je *ciel* u ruševinam sv. *Ivana*, pa ga kasnije stukoše. Pred pobočnim vratima sv. *Čimijane* imade na grebu *ploča sa pismom* dosta izlizanim, kô da nije latinica: duga je 2·01, široka 0·72. Ova ploča morala je biti tu donešena.

U zapadnom zidu zapadnog „kuta“ grobišta imade *kamen* s jednog kraja okrnut: dug je m. 1, širok 0·92, a debeo 0·2. Na sred njega je izpupčan *čekić sa držalom*: *čekić* velik je m. 0·24, a debeo 0·05; *držalo* dugo je 0·34, a debelo 0·55. Pod *čekićem* je izpupčano i *njekakvo drugo oruđe* (?) meni ne poznato, pošto ne siećam se, da sam ga vidjao u ma bud koga zanatlije: dugo je m. 0·2, široko 0·195; iz vanjske strane pravi „pravi kut“ do *čekića*. 100—150. koraka u podne južnog „kuta“ grobišta, ako se prilično jako nogom lupa u zemlju *odzvanja*, kao da je u zemlji *šupljina* kakva. Kad bi se tu pokušalo kopati, možda bi se kakav „podrum“ ili „čemer odkopao. Ovo je mjesto najbolje poznato *Galiću*. Između. još prilično sačuvanih *bedema* vidi se trag *okrugle kule* iz *hrvatske* dobe; njezin je „promjer“ blizu m. 7. Namah u istok nje bila su (južna) *vrata*, kojima ćeš uludo tražiti traga, pošto ih, kako mi kazivao Božo *Bielić* pok. Save, mješćani razkopali i razrovali za gradnju zvonika.

Crkvi sv. Ivana nazad godinâ bilo boljeg traga, nu sada i nju mal ne sa zemljom sraziše. Ipak, po sačuvanim *ostancim* vidjeti je, a može se bez ikakve dvojbe utvrditi, da je bila sa *sedrom* (iz *Bribišnice*) „posvodjena“ (sčemerena). Kod ove crkve kad bi se *sustavno* kopalo, prilika je da bi se štošta važna po *hrvatsku* povjest otkrilo; jer je vidjeti kojekakvih raznih okrnjaka *sredovječnih* „rezbarija“, „nakita“ i „radnja.“ A koliko se je toga polupalo i raznjelo Bog sam znade!

Ovliko s mog razmatranja po *Bribir*-gradini. 3—4 jake „skrilje“ zemlje u podne „izvora“ *Bribišnice* ili *Bribiršnice* pod kućom *Milošević* Pavla imade prilično okruglo u vrhu manjkavi *stećak*: visok je 0·57, a „promjer“ mu 0·36 i 0·40. Na njem je *položita ploha* i na ovoj *nadpis* iz *rimske* dobe. *Nadpis* je sasvim manjkav, stučen; sama 3 *slova* sačuvana su pocielo. Slova su velika 0·07, a brazda od brazde udaljena je 0·05. Dokoturao ga *Milošević* Nikola Pavlov sa pok. bratom Božom iz *Orlović*-strane odakle *Bribiršnica* izvire. A sad evo *nadpisa*:

//////////

//////AE/////

///P·VESPA/// (*pa*, dosta pokvareno).

////SAP//// (*sap?*, jedva čitljivo).

Kazivali mi, da medju „rivinam“ *Orlović-strane*, koja je na mjestih strašno okomita, naći je dosta *kamenja* sa kukami, križići i obručii (jer nepismeni, tako nazivlju *slova*). Njeki *Bielić* pok. Pavao, koji se bavio zidjarstvom, a teke bio „sugranust“, da je toga mnogo stukao. Pa i u *Stevana* i *Gliša Bielića*, da je bilo *kamenja* sa „nadpisim“, pa ih ovi izrazbijali. Po kazivanju seljaka, ovo *kamenje* ili je *izplinula* voda ili pako s „brine“ *skotrljala*. Moje je osvjedočenje, da su svi napomenuti „nadpisi“ sa *drevnog Bribira*, pošto *Orlović-strana* jest „kosa“ *Bribir-gradine*.

Želja naići možda na kakvi „nadpis“ i mene povukla na *Orlović-stranu*, nu ne našao ništa; a da mi put ne bude uzaludan, zabavio sam se razmatrajuć „izvor“ *Bribišnice*. Ova „riečica“, ako ju tim nazivom smiem okrstiti, kod *Bribir-Mostine* prima u se potok *Otres*, koji izvire u zapad *Bribira* iz *Otres-brda*, tog „starog razbojišta“, kako pjeva neumrli u našem puku fra. *Jandrija Kačić*. *Bribišnica* natapajuć *Guduću* izljeva se u *Prukljan*, gdje je „utok“ i *Krke*. *Bribišnica* obiluje sa „ugorim“ i „mrenam“, a *Otres* sa „drljam“ Na moj upit: da li imaju *gazetá* (starinskog novca), odvrtiše mi: da su toga više putá na *Bribir-gradini* pri oranju našli, nu kô stvar nijedne vrijednosti zabacili; njeki pako da su gdjekoju *bbicu* na pohranu? izručili svom paroku vlč. *Bieliću* popu *Savi*. Napomenuše mi još, da imade u kući baštiniká pok. *Pavla Bielića* i *Jakova Bielića* *kamenja* i ploča sa „nadpisom.“ Koliko bi tome mogao vjerovati ne znam. Ja se ne htjedo poći na svoje oči osvjedočiti, pošto grčkoistočnjaci imali *Božić*, a bilo mi poznato, da na taj dan, a osobito u oči tog dneva, ne vidjaju došljaka (gosta) milim okom; *valuju*, da će im ovaj „nesreću“ u kuću donjeti. Ali, samo *Bože* zdravlje, to ću drugom sgodom učiniti. Sad krenem kućam *Čoraša*. *Čoraši* su možna kuća. U kući pok. *Petra*, nakon što mu izumrie mužko koljeno, udomio se *Ante Galić* s *Miljevaca*; vjenčao mu kćer. Taj dan slavili su „krsno ime“, sv. *Tri kralja*. Predaja je, da *Čoraši* vuku lozu čak iz jednog od onih 12 plemena, što sklopiše „nagodu“ sa kraljem *Kolomanom* i tako izručiše *Hrvatsku Magjarom*. Pok. *Petar Čoraš* bio dika *ravnih Kotara*; omalen, ali zato, što no se kaže, srdeca *Zrinovića*. Njegovo oružje na daleko slovalo, nu pri razoružanju *Bribira* sve propade, a nažalost, tom prigodom i *starinskog* dosta pošlo netragom.

U „varošu“ *Čoraša* imade dobro sačuvana *kula* sa krovom valjda iz *hrvatske* dobe. *Čoraši* su uvjereni, da u zapadnom ili sjevernom „nuglu“ *kule* sakriveno je blago (novac), koje je čuti, i ako urjedko, prolievati se; a čuva ga *jarac*, koji kad „zavreči“, što ne biva često, mora njetko u njihovom plemenu!! *Predsuda!* Kod *Antuna Čoraša* čuva se sredovječni *mač*, koga nijesam imao prigode vidjeti. A *Galić* pokazao mi 4—5 komada (podavno izkopani na *Bribir-gradini*) *novca* iz *rimске* dobe prilično izlizanih. Još sam vidio i *čelenku* iliti *krilo pozlačeno*, što ga m. p. otac *Stjepan Zlatović* u svom djelu: „*Franovci države presv. odkupitelja i hrvatski puk u Dalmaciji*“ pečatanom u *Zagrebu* 1888. na str. 96. spominje, uz još jedno kod *Toljana* na *Piramatovcih*, nu koje (po kazivanju mi) već je *razkovan*. *Lukavi Mletčić*, „da nagradi junačtvo srdarâ i glasovitih vitezova“ našegâ naroda, poklanjao im je *krilo pozlačeno*; a ovi su se u društvih i na razbojištih njim ponosili.

Evo kako vlč. Zlatović opisuje *krilo pozlaćeno*: „Srebrna je kolasta ploča pozlaćena u promiru 12 cm izšupljikana, narezana, izvezena sa dvie spone, koje su ju spajale za kalpak. Od nje iztječe pet pera srebrenih nazad polegnutih nalik pievčevim, izvišeni do 26 cm., a povrh njih obla žica sa dvie krugljice na vrhu, medju njima barjačić, što junaku kaže, koji vjetar puše. Ploča i barjačić je pozlaćen, a ostalo je prosto gladko srebro.“

Ako se vlč. Zlatovića „opis“ čelenke temelji na onoj u Čorašu, tad mi je primjetiti njeke netočnosti. a) *kolutasta ploča* istina da je izšupljikana, navezena, izvezena; ali ne ima *dvie*, nego *tri* spone, uz *pribodaču*, koje su ju spojale sa kalpakom; a uz to puna je prostih *kamenčića* (njekoliko ih i izpalo), poput onih što naše seljakinje nose na „prstenu“ pri kojim se može večerati u polnoći, kao i u podne“!! Tako narodna pjesma pjeva. b) ne *povrh*, nego *pred* „pet perâ srebrenih“ nahodi se okomita „žica su dvie (u razmaku) krugljice“. a na vrhu koje jest *propece*. U onom stanju, kako sam ja razmatrao Čoraševu „čelenku“, *pozlate* (tako rekuć) je nestalo, a „žica“ se razstavila. Nu ovo potonje ne spada u njezin opis.

Da zavežem. Ako „Kninsko starinarsko društvo“ bude se *svojski* zauzelo okô izkapanja ruševinâ *Bribira*, stalan sam, da će *mnogu stranicu* „hrvatske povjesti“ popuniti; jer nije moguće, da koljevka *Šubićâ* ne krije u sebi ikakve znamenitosti. Dakako, pri izkapanju moraju posvetiti svu pažnju, a da dotični *nadglednik* ne bude *à la* onoj pri izkapanju *Podgradje* (rimska *Asseria* ili *Assessia*), koji može služiti za dobra „kočijaša“ i ništa drugo. — Nu o izkopinam *Podgradje* drugom sgodom.

Pavao Roca, učitelj.

U Korčuli dne 1. svibnja 1890. ¹⁾ — U polju je kod Kreševa *Resnik*, a tu je *Podcrkavje*, starobosanska nekropola. U *Podcrkavju* je bilo do *dviesta* mašeta (stećaka), al su utonuli u zemlju, a neki su izrazbijani, te prenešeni za gradjenje crkve i manastjera u Kreševu. Sada su ovdje *četrdeset i tri* mašeta, biva to su ploče i ravni stećci, a *devet* je stećaka poput kućica, biva savršuju se u trostran ležeći bridnjak sa osnovicama nagnutijem unutra. Ovi su mašeti od mramora, pa mi je opaziti, da su osobito liepo ukresani oni stećci sa osnovicama nagnutijem unutra. Kod Kreševa je majdan od mramora, te su ondje stećci i usječeni, a kaže se, da je sve polje negda bilo puno ovakijeh spomenika. Na rečenijem spomenicima nema nikakva simboličkoga znaka, pa ni krsta. Kaže se, da je Kreševo bilo glavno pristanište Bogumila, te je uz kreševsko polje selo *Brkvenjak*, pa je zaključiti, da je ovo bilo zemljište bosanskoga *Dida* (*Dido*), kao što je i kod Fojnice *Didovdô* mjesto odaljeno od rečenoga grada 2 sata hoda. Slavni starina Fra. Grga Martić baš me je očinski primio k sebi, a i njegova dična braća, te mi je bilo sve olakoćeno. Uz ostalo mi je Fra. Grga kazivao, da su sve ove stećke podizali *narodno-bosanski plemići*, te da se od pamtivieka priča, da su na grobove (grob-nice) udarali onako golemo kamenje, da nebi zvieri vadile telesa.

¹⁾ Vidi *Viestnik* 1889., str. 119.

U Kreševu je pred manastjerom, s lijeve strane crkve, na ploči golem ures poput prometnuta unaokolo užeta ¹⁾, a to je vrsta narodnoga *opletk* ²⁾ u Dubrovačkomu.

Nad vratima je spomenute crkve na gornjemu pragu oveći latinski krst. Navrh pera mu je, s lijeve strane, životinja poput konja S desne je strane krsta polumjesec okrenut put lijeve. Kašnje su ukresana ovgdje u viencu dva krsta latinskoga oblika, biva jedan s desne strane, a drugi s lijeve. Kazali su mi fratri, da su ovo ulomci stećka iz Podcrkavja (Resnika).

Kod Kreševa je u selu Toplici (mahala zabrdje) *Brđanjak*, a tu je porodična nekropola, biva do deset stećaka, te je gotovo ispod svakoga kopano, pa se vide goleme rupe. Dan danas se ovgdje kopaju latini. U ovoj je nekropoli stećak na podstavku. Svršuje se u trostran ležeći bridnjak s osnovicama nagnutijem unutra (Vidi Viesnik 1889.) Stećak je

¹⁾ Do sada sam zvao ovaj ures uže, a odsada pravilnije uvit.

²⁾ Vidi Viestnik 1889., str. 118. *Pleter* ili *pljetner* je u narodu spleteni duvar od tršća ili od kakva pruća, te se može usporediti sa *plót* (πλάττω, πλάσσω). Rieč je u narodu i *opletak* (usp. sa *zaplitak*), te se upotrebljuje oplesti opletak oko gostare, tikve i t. d. *Spleteni su motivi* u Kninu od velike znamenitosti, te je takijeh uresa i po Herceg-Bosni po crkvama itd., pa eto bila bi divna misao, da se i oni u Herceg-Bosni naslikaju radi usporedjivanja. Meni je za sada samo spomenuti, da su rečeni narodni motivi različiti, biva uvijeno drvo, to jest *uvit* (dosada sam kazao, da je ovo uže, al je uže spleteno), pa onda dolaze različite *spletke*, a te su poput *stura* i t. d. napriječane, upletene, prepletene, zapletene i t. d. Tu je i veruganih motiva, te se sve žice u jedno svadjaju, uvadjaju i sastavljaju jednu cielinu. Osim spomenutoga motiva u Kreševu, ovgdje mi je napomenuti *pljeter* ili opletak na pilovima crkve Hercega Stjepana (sv. Gjorgja) u Gorazdi u Bosni, pa onda na drevnoj podstupini u Slanomu kod mora i t. d. Na Zavali je (u Hercegovini) slično djelo, al mi sada nije na ruci slika, pa nije kud kamo, da se počam u tako ozbiljno pitanje. Ovo samo kako pripomenak u kratko opisa:

S Petkovice (crkve u Popovcu, u Hercegovini) kalugjeri su prenijeli u crkvu na Zavalu ploču vap. Ploča je visoka m. 0,81 bez okvira, a okvir je visok m. 0,62; široka je m. 0,46; debela m. 0,10. Na ploči je oskočen orao, te je okrenut put desne (t. j. prama gledaocu). Otvorena su mu krila, baš kao, da hoće da poleti. Glava mu je sa strane u viencu, te mu se vidi samo jedno oko, al je nezgrapno, kaonuti narodno bizantinsko djelo. Orao je u položaju kao da hoće da navali pandžama na drugu pticu, te je ta druga ptica ispod orla šćučurena. U orla je mješte repa ures na kovrčaste grane. Povrh okvira je ures (motiv) *opletak*, t. j. *pljeter*, biva četiri *uviti* upletene i prepletene bez kraja jedna preko druge, te sastavljaju pljeter. Ovo je djelo iz X. vieka, te se može usporediti s kninskijem pljeterima, pa po njemu se može zaključiti, da je naš narod u srednjemu vieku imao neko jedinstvo i u ornamentalnijem motivima. Ovo kao uzgrede stavljam na palok sudrugu St. Radiću, a da se osvrne i na Herceg-Bosnu u ime narodne ornamentike.

usjeđen *Radoju velikomu knezu bosanskomu*. Ja sam najprvi strogo objelodanio spomenuti nadpis, te istaknuo njegovu zlamenitost za Bosansku povjest, a iza mene ga je uz sličicu dotičnoga grba štampao u *Glasniku zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini knjiga II. str. 76*. Dr. Ćiro Truhelka, te kao, da mu nije bio poznat barem dotični broj *Viestnika*.

Kod spomenutoga su stećka s desne i s lijeve dva slična u obliku, al manja i bez ikakvih simboličkih znakova, a taki je još i treći stećak. Ono je ostalo pet šest stećaka poput ploča, te na njima nema nikakvih simboličkih znakova niti uresa. Na Medjedicama je kod Toplice do trideset mašeta, al su urasli u zemlju, pa se nevidi imali na njima kojekakvih znakova. Na Osoniku je kod Tarčina greblje *Bastah*. Spomenutu ću nekropolu opisati potanko, a to sa sjeverne strane:

1. Stećak. U vrhu je ravan poput ploče. Na njemu nema znakova. Utonuo je dosta u zemlju.

2. Stećak. Svršuje se u trostran ležeći bridnjak s osnovicama nagnutijem unutra. Oko vrha je krasno porubljen užetom sa dvije strane, biva na glavi i na nogama, a s donje strane nema nikakva poruba, pa tako i s gornje. Na donjoj je strani čovjek na konju. Jezdi put desne. Na koplju mu je zastava, te je položio preko konja. Vitez je u kratkoj dolami, te nema kacige na glavi. Pred spomenutijem je vitezom drugi junak na konju. Ovaj se junak podbočio lievom. Ispred rečenijeh je junaka treći pješe u kratkoj dolami, te je i on podbočen. On pješi put lijeve, te je odapeo strielu na drugoga konja, biva gadja ga u grudi.

3. Stećak. Golem je i u vrhu je nešto pokosit. Podstavak skupa sa stećkom. U vrhu mu je ruža, al se jedva pozna.

4. Stećak. Svršuje se u trostran ležeći bridnjak s osuovicama nagnutijem unutra. Porubljen je s gornje i s donje strane *oskočenom uviti*, biva stećak je zaokviren, t. j. rubovi su mu poput uvijenijeh stupića. Podstavak je dosta utonuo u zemlju. I na podstavku je naokolo prosta uvit. Stećak je na površnici zarubljen uviti, te je imao na gornjemu vrhu tri jabuke, al je jabuka s desne strane i na sriedi odbivena sa komadom oskočena poruba. Ovaj je stećak sličan opisanome stećku na Brdānjku *Radoja velikoga kneza Bosanskoga*.

5. Ploča. Na njoj nema znakova. Utonula je u zemlju.

6. Stećak osrednji srasao s podstavkom. Svršuje se u trostran ležeći bridnjak s osnovicama pognutijem unutra. S gornje mu je strane k sjeveru sliedeći znak poput kuke: I na glavi je isti znak.

7. Stećak. Sličan je opisanome, al je samo krupno okresan.

8. Stećak poput goleme ploče. Na njemu nema nikakvih znakova.

9. Stećak kao ploča u vrhu nagnut poput položine. Na njemu nema obilježja.

10. Ploča. Utonuta je sa strane u zemlju.

11. Tri stećka položena sa strane. Svršuju se u trostran ležeći bridnjak sa osnovicama nagnutijem unutra. Ova su tri stećka upala u zemlju. U ovoj se nekropoli od pamtvieka, te i danas, kopaju pravoslavni. Svi su spomenuti stećci od vap. pa se mogu sa svakoga gledišta prisposoditi sa starobosanskijem stećcima u Hercegovini, kaonuti što su mnogo različiti

od stećaka u Rami, a osobito u slikama i simboličkim znakovima. Kod samoga je Osonika mahale golem stećak skupa s podstavkom (od jednoga komada). Svršuje se u trostran ležeći bridnjak s osnovicama ugnutijem unutra. Na njemu nema nikakvih uresa niti simboličkih znakova. Na Vilovcu je kod Tarčina bila golema starobosanska nekropola, al su gotovo svi ovi stećci u zadnje doba lagumani za crkvu. Bila je i jedna ploča s obilježjem, al je i ona, žalibože, skresana za crkvu od Pazarića kod Tarčina. Ovdje mi je uzgrede spomenuti, da je kod Pazarića golema predhistorička humka od zemlje poput poznatijeh gomila. Na *Budmilicima* su kod turskoga greblja dva stećka poput ploča, al na njima nema nikakvih znakova. Kaže se, da je ovdje na Budmilicima bila drevna crkva, pa su je Turci raskopali, kad su uzeli Bosnu.

Malo uniže su u polju dva golema stećka poput ploča, te i jedan manji. Dva su bez znakova, a na jednomu je s donje strane oskočen polumjesec okrenut put sjevera, a dalje je malko oskočen vienac. Kod sela su Češća blizu Tarčina sliedeći starobosanski spomenici: Osam golemijeh ploča bez znakova; dva stećka u vrhu ravna poput ploča; tri stećka, te se svršuju u trostran ležeći bridnjak s ugnutijem osnovicama unutra. Sada su sva tri izrazbijana (okrnuta), te su utonula u zemlju. Ovdje se i dan današnji kopaju pravoslavni, te je tu šest sedam drevnijeh krstova. Na jednomu je krstić sliedeći nadpis:

: AAZO
OHPIJASI

Drugi je isto malen krst s jabukom oskočenom po sriedi, a na svakomu je peru kao po jedna jabuka. Ovaj je starinski krstić kao od slaba pješčenjaka, te se kruni. Na ostalijem krstovima nema nikakvih znakova.

Nekoliko uniže put Korča kod duba su sliedeći starobosanski spomenici:

1. Stećak. U vrhu je ravan. Na njemu polumjesec oskočen, te je okrenut niz doli. Sada je okrnut. 2. Stećak. Svršuje se u trostran ležeći bridnjak s osnovicama nagnutijem u nutra. U vrhu je porubljen uviti, te je pirlitan i urešen granjem djeteline (t. j. *palmetama*).

Ispod sekularnoga su duba (hrasta) dva stećka u vrhu ravna. Hrast jih je korenjem pokrio, pa je jedan od spomenutih stećaka i prevaljen uz dub. Ovdje je joštera četrnaest ploča bez znakova i šest stećaka u vrhu ravnijeh poput ploča, ali bez znakova. Još mi je navesti i sliedeće spomenike:

1. Ploča. Preko ploče je pruga bez ukusa. 2. Stećak u vrhu ravan. Na podstavku je. Sad je odbijen. 3. Tri stećka. Svršuju se u trostran ležeći bridnjak s osnovicama položenijem, al ugnutijem unutra. Opazit mi je, da je ovdje joštera stećaka zarašćenijeh u leski.

Na *Blažnju* (kod Sarajeva) je u Rogačićima *mahali*, u komšiluku *Crkvinama*, ostataka rimskih, a između njih je nešto starobosanskijeh stećaka. Ovdje je upotrebljena rimska ploča kao starobosanski spomenik, te je zlamenito, da se potanko opiše:

1. Ploča vap. Ulomljena je. Krasno je zaokvirena, biva osim ostaloga, u vrhu joj je zaokvirena izdubina (*nicchia*). U izdubini su dva poprsja podobro oskočena (*mezzo riliev*), biva s desne je strane muško čeljade golo-

glavo. Muškarac je okrenuo obraz u zemlju, biva gleda ničice, pa mu se vidi zatiljak, a tako isto i ženskoj. Povrh okvira je izdubine po sriedi oskočena ruža od četiri laticice, a uza nju dva bora ili jele. Sve je ovo zaokvireno, to jest između tri obruba uviti. Obrazi su okrenuti licem put lieve, te su visoki m. 0,8; dugi m. 0,28. Najdulja je strana ploče m. 1,20, širina m. 0,85; deblina m. 0,28. Ova je vap. ploča upotrebljena za bosansku poklopnicu, te je okrenuta put istoka. 2. Stećak vap. svršuje se u trostran ležeći bridnjak s osnovicama nagnutijem unutra. Podstavak je skupa prirastao sa stećkom. Na stećku nema nikakvih znakova. Ovgdje su dvije tri ploče (mramori) zarasle u lieskovini, a na njima nema nikakvih znakova. Malo je podalje prosta podstupina. Ovo je djelo pravilno, kaonuti rimsko. Tu je joštera na njivi pod *Klanicom* utarak krasno radjene podstupine. Dieli se na dva obrubka, t. j. u dnu je široka m. 1,4, a u vrhu m. 0,72. Podstupina je visoka do vienca m. 0,23; a od vienca do vrha 0,25. Ovgje je sadašnje pravoslavno greblje. Kaže se, da je ovgdje bila golema crkva, t. j. manastjer, te se vidi velik prostor (jarak). Po svojoj prilici ovgdje je mogla biti gradina, al se sada vidja samo nešto malo klačoderine (V. Vj. Klaić Bosna i t. d. na str. 150).

U *Rogačićima* je kod greblja stećak. Ovo je oveliki kamen vap. Skupa je sa podstavkom. Svršuje se u trostran ležeći bridnjak s osnovicama nagnutijem unutra. Malo je odalje ploča bez znakova, a tako je i u selu jedna slična. U *Vučinama* je kod *Blažnja* do petnaest stećaka zaraslijeh u šumi. Ovgdje narod zove stećke *kameni*, a i jesu *pravo kamenje* po izradbi i po svemu.

Na *Vakupu* su sljedeći spomenici: Ploča. Na njoj je pruga. Kaže se, da je na njoj nadpis, al je sada s one strane kamen prevrnut. *Kučetine*. Tu je na bari humčica, a na njoj drevne ploče. Lukavica je 1 sah. zapadno od Sarajeva. Tu su *turski šehiti* iz prve dobi. Turski šehiti imaju znakove kao i starobosanski spomenici, biva to su turski stećci. Opisat mi je sljedeće:

1. Polumjesec uzgori, pa zvijezda poput jabuke, t. j. oskočena. 2. Turski stećak vap. Vis. m. 2,10; šir. m. 1; debeo m. 1. Sprieda je polumjesec uzgori, a za njim jabuka. S desne je strane topuz, a oko topuza lûk. S lieve je strane golem sukrivast mač, a nad njim jabuka. Straga je s desne jabuka, a s lieve ruka. 3. Isto poput pilova. Na njemu je polumjesec put lieve, a uza nj oskočena zvijezda sa osam zraka. S desne je strane jabuka, a s lieve isto. S traga je polumjesec uzgori naklonjen put lieve. Povrh mjeseca su tri jabuke, a ispod toga s desne strane mali polumjesec i zvijezda s lieve. Ovgdje je u sve osam velikijeh turskijeh stećaka, te slične po simboličkim znakovima starobosanskijem, jer su ovo spomenici prvijeh poturčenjaka. Ispod Pavlovca je bila golema starobosanska nekropola, al je sada kamenje porazbijano. Ovgdje mi je spomenuti sljedeće spomenike: 1. Stećak. Svršuje se u trostran ležeći bridnjak s osnovicama nagnutijem unutra. Na glavi je stećka polumjesec oskočen, a okrenut nizdoli. Pokvaren je s donje strane. Na Pavlovcu je (daleko od Sarajeva 2 s. hoda put zapada) sljedeće kamenje: 1. Stećak vap. na podstavku. U vrhu je ravan. 2. Stećak. Svršuje se u trostran ležeći bridnjak s osnovicama

nagnutijem unutra. 3. Dvije ploče. Utonule su u zemlju. 4. Stećak. Svršuje se u trostran ležeći bridnjak s osnovicama (sada su razbijene) nagnutijem unutra. 5. Ploče. Šest jih je na broju. Na njima nema znakova. Sada su utonule u zemlju. 6. Stećak vap. Ogroman je, te je skupa s podstavkom. Svršuje se u trostran ležeći bridnjak s osnovicama nagnutijem unutra. Dug je m. 2,60; visok m. 1,25 (s osnovicama m. 1,60). Podstavak mu je debeo m. 0,15. Ovo su razmjeri ovoga najogromnijega stećka u svoj Herceg-Bosni:

160 : 260

125 : 160

215 : 315

Rek bi, da je pod njim ukopan (god. 1415) bosanski vojvoda Pavao Radinović, pa se otuda i zove ova nekropola *Pavlovac*. Ispod ovoga su stećka kopali bezbožnici. Ovgdje je negda bila golema nekropola, al je sada porazbijana silesija kamenja.

Blize se mjesto zove Toplik, a to je daleko malo koračaja. Tu su sliedeći spomenici: 1. Stećak vap. Sličan je opisanome pod 6., ali je manji. 2. Ploča poput stećka. 3. Stećak. Ogroman je i u vrhu ravan. 3. Stećak. Svršuje se u trostran ležeći bridnjak s osnovicama nagnutijem unutra. Sada je okrnut. 4. Isto. 5. Isto. 6. Stećak. Ravan je u vrhu. Okrnuta mu je gornja strana. 7. Stećak. Svršuje se u trostran ležeći bridnjak s osnovicama nagnutijem u nutra. Ovaj je stećak skupa sa podstavkom. Okrnut je. 8. Stećak poput ploče. Ogroman je. 9. Ploča poput stećka. 10. Stećak poput ploče. Veoma je velik. 11. Stećak s podstavkom skupa. U vrhu je ravan. 12. Stećak poput ploče. U vrhu je ravan. 13. Stećak. Svršuje se u trostran ležeći bridnjak s osnovicama nagnutijem unutra. 14. Isto kao br. 13. Devet je ploča poput stećaka bez znakova. U ovoj je nekropoli kolosanih stećaka, al je djelo bez ukusa, a samo je jedan cigli stećak dobro izradjen.

U *Kobilđolu* je niže Pavlovca (kod Sarajeva put zapada) običaj, da stave povrh mrca kudjelju, a na kudjelju mahramu, te uza nju dosta različitijeh kosa u raspustu, biva šišaju kose za pokojnikom, t. j. među *jagluk* s kosom, kad umre jedinac. Tu je velika žalost, jer se šiša mati, starija i mladja sestra, pa tako nagrdjene nariču, da bi pukao kamen stanac. Ovo se naricanje sudara donekle s mrtackijem kolom, te ga se vidja ukresana na starobosanskijem stećcima, jer se uhvati nekoliko ženskih, te se podboči, pa se onako s naopaka okreću i ridaju nad pokojnikom. Ovo samo po debelu napominjem ovgdje ovaj mrtvački običaj, a na drugomu ću mjestu to potanko navesti, biva kako po svoj Herceg-Bosni stavljaju mladiću na grob mahramu, euri na kudjelji jabuku, pa kako gore na greblju pravoslavni timjan u loncima i t. d. Ovo je u svezi sa stećcima, te mi je u dužnosti, da baš sada ovdje navedem. U Kotarcu su kod Sarajeva (k jugo-zapadu) do sedamdeset i četiri stećka. Tu su mnogi stećci kao goleme ploče, a tri stećka svršuju u trostran ležeći bridnjak s osnovicama nagnutijem unutra, pa tako i četvrti svršuje, al je skupa sa podstavkom. Ovgdje su sve golemi monoliti bez znakova, pa na njima nema niti ureda. Ovo se prvo greblje zove *Strnaš*, a malo je odalje na

Krupcu druga nekropola, pa je možda u njoj Pr. Mitr. g. Sava Kosanović našao sljedeći nadpis ¹⁾):

АСС ЛЕЖИ ВОПУНИНКЪ САРЪВОИТЬ... ЄДНАКЪ ЖЪ МАНКЕ. АСС ПИСА ЖГАРАКЪ. Ja sam stigao pod samu noć u spomenuto mjesto, pa eto nijesam mogao, da nikako nabasam na spomenuti nadpis, te da ga točno navedem, jer je zlamenit i radi onijeh besjeda: **АСС ПИСА ЖГАРАКЪ.**

U Kotorcu (drevna *Cutera*) je nekoliko zidina, pa narod danas to mjesto, kao obično, zove *gradina* i priča, da je tu bio nekakav *gradac*, al ovdje nije mjesta, da raspravljam o drevnoj *Kateri*. U selu je Osjeku kod Sarajeva ispred kule Mustaj-pašinice rimski nadpis nadgrobnoга sadržaja, al držim, da je bio priobćen nekoliko puta. V. Vuletić Vukasović.

Hvar, 16. svibnja 1890. — Pregiatissimo Signor Direttore! Nella supposizione che ciò possa interessare V. S., mi prendo la libertà di renderle noto, che io possiedo un pezzo di braccialetto delle dimensioni, lavoro e presumibilmente peso *Specifico* (pesando tale pezzo, che non arriva alla metà dell' intiero anello, 11 gr.) e forse della stessa provenienza di quelle armille, ch' Ella ha descritto a pag. 5 del Nr. 1. del Suo Viestnik 1888.

Quel pezzo io mi ebbi da Zara anni fa: non è però di osso, come i Suoi. L'anello cui apparteneva venne segato dalla valva di una conchiglia, che con grande probabilità sarà stato il nostro „Kopito“ (*Spondylus gaedecropus*), di cui frequenti s'imonstrano gli avanzi sì in gusci intieri, che in frammenti raccolti questi ultimi evidentemente alla riva del mare, nelle grotte da me visitate.

Il pezzo porta tuttora le tracce di una spugna perforante (*Vioa*), che usa annidarsi nel „Kopito“.

E questo fatto ed il seguente sarebbero anche prove, che i nostri aborigeni lavorassero almeno una parte dei loro oggetti con materiali e forze indigene: una rozza mazza, un'altratale iniziata, alcune palle probabilmente da mezzofrusto trovate da me nelle vicinanze di Lesina, constano di quelle pietra dura (*Augite-Diorite*), di cui è formato lo scoglio „Melisello“ (*Brusnik*) presso Comisa.

Riverendola distintamente e colla più alta stima sono
Lesina 16 Maggio 1890. Di V. Signoria Devotissimo

Gregorio Bucchich ²⁾.

¹⁾ V. Slovinac br. 2, god. VI. (1883.), str. 29.

²⁾ U našem listu više put smo iztaknuli veliku važnost otoka Hvara u Dalmaciji na arkeološkiom polju, i to ne samo za srednja, rimska i grčka doba, nego i za predhistorička. Liepi uspjeh, do koga se je u malo vremena došlo ondje i na predhist. polju ima se ponajviše pripisati dobro poznatomu prirodoslovcu gosp. *Grguru Bučiću* na Hvaru, koj stupajuć hrabro i požrtvovno po stazi svoga slavno poznatoga sugradjanina Botterija, posvetio se je već odavna i nauci predhistoričkoj, te potražujuć sustavno mogile i špilje, kojih ima dosta na onom otoku, sastavio si je i liepu sbirku takovih predmeta. Od istoga imamo već ne malo veoma zanimivih sastavaka obielodanienih u domaćih i stranih listovih, koji su mu i više odlika pribavili.

Uredništvo.

*

Razne viesti.

Popis arkeologiškoga odjela nar. zem. muzeja u Zagrebu. Zagreb 1889. Odsjek I. Svezak I. — 1890. Odsjek II. Svezak I. — Prisiljeni smo opaziti, da sve do danas ni jedan naš bio književni bio politički list osim Obzora nije ni jednim slovcem a kamo li sviestnom kritikom naše obćinstvo obavjestio, da su bieli svijet ugledale ove dvie prve knjige znanstvenoga popisa arkeol. odjela nar. zem. muzeja; izdanje, koje bi i ma kom narodu služilo na ponos. Da se radi o kojoj bljutavoj pjesmici ili pripoviedčici dakako bilo bi huke i halabuke na pregršti! Ovo nam žalibože dosta kaže, kakovi smo danas, i na kom stepenu u znanosti.

Arkeologiško izkapanje u Podgradju kod Benkovca u Dalmaciji. — Piše „*Narodni List*“ u broju 29 od 19. travnja t. g. ovako: „Središnje povjerenstvo u Beču za sačuvanje povjestničkih spomenika, po predlogu čuvara Glavinica, odlučilo je poduprieti molbu, da država podieli *pripomoć* za prosljedjenje starinskih izkopina u Podgradju.“ — Zatezanje u ovom poslu od službene strane ako nije prikora, svakako nije ni pohvale vrijedno. *Podgradje* u arkeologiškom pogledu jest neborivo najjašnija točka u Austriji za siguran ogroman arkeol. uspjeh. To i sliepci vide. Ovdje se je radnja već davno započeti morala, ali ne uz prekidnu jedva izmoljenu pripomoć, nego uz dovoljnu stalnu godišnju dotaciju, te sustavno i odlučno pod vieštom poslu dorašlom upravom. Neće li ono *povjerenstvo* tako, ruke na muke, te neka se sam narod prihvati posla. Neka mu primjerom bude starinarsko društvo u Kninu. Hajde, zavedimo u tu svrhu društvo na dionice na pr. od 50 for. svaka, sam podpisujem za sada na deset. Ovo je moj predlog g. čuvaru Glavinicu.

✓ **Odkriće starina blizu Lepoglave.** — Jedan domaći list javio je tu nedavno, da su neki težaci, lomeć kamen u okolici Lepoglavske željeznice u Golubovac otkrili starodrevni grob, a u njem okostnicu i više zanimivih predmeta iz bronza, te je pozivao upravu arkeol. muzeja, da svoju dužnost vrši. Ova se namah obratila na dobro poznatoga domorođca g. *Mraovića* ravnatelja lepoglavske kaznionice, moleć ga, da ju o tom obretu obavjesti, i uznastoji, da nadjene stvari, kao obično, nepodju kriomice van zemlje, a po mogućnosti muzeju uz naknadu pribavi. Gosp. ravnatelj učini sve, što je u tom mogao; obavjesti točno o nalazku; a glede predmeta, u sve tri, naime narukvica valjda iz zlata i dvie kosne igle od bronza, odvrati, da jih seljak predao kr. kotarskomu sudu u Ivancu. A zašto sudu, a ne ondješnjoj kotarskoj oblasti kao što zakon zahtjeva?

Izkapanje starina blizu Bihaća. — Dne 20. o. mj. uz revno nastojanje ondešnjeg upr. učitelja g. Petra Mirkovića i sveštenika g. Koste Kovačevića skupilo se je dosta seljana iz sela Pritoke, te su počeli odkapati staro rimsko groblje u istom selu, uz desnu obalu rieke Une. Do sad su spomenuta gospoda našla mnogo liepih stvari od bronza kao narukvica, igala, broševa i još drugih manjih stvari; za tim nešto starih rimskih nadpisa na pločah. Kopanje će se i dalje produžiti. (Hrvatska 1890. br. 104.)

Nadjeni starodrevni novci. — Pod ovim naslovom „*Hrvatska*“ u br. 97. od 28. travnja ima ovako: „Na nadbiskupskom imanju Biškupec našao je jedan radnik kod kopanja dva lonca. Jedan je bio slupan, a drugi je sadržavao novac. Radnik, ne kazjuć za svoje našašće, digne svoju zaslugu, i onda je otišao bez traga skupa sa pronadjenimi novci“.

Odkriće sriedovječnih srebrnih novaca u Moroviću kod Sriema. — Slavna kr. kotarska oblast u Šidu obaviesti dne 10. travnja t. g. svoju županiju u Vukovaru o tom odkriću ovim zanimivim dopisom: „Početak mjeseca oktobra 1889. kopao je Gioka Lucić iz Morovića u kraj svoje bašće, pa je tako radeći u jendeku od drumu naišao na njeki crip od staroga krčaga, a u njem našao je njeki stari sitan srebren novac. Novac je pokupio, a crip od krčega bacio je, od kojeg su se kašnje samo dva komada naći mogla. Novca veli da je bilo 675 komada, jer toliko barem da ga je odbrojao bio Lazaru Kohnu, trgovcu iz Morovića, koj da mu je za sve to platio 2 forinta. Taj novac kao i komadi od criepa, u kojem je novac nadjan, otpravlja se u smislu naredbe postojavšeg ces. kr. glav. zapovjedništva kao *više kraj. zem. upravne oblasti od dana 12. juna 1880., odjel za nastavu, br. 1566.* toj velesl. županijskoj oblasti (riedak uprav slučaj sdušne i hvalevriedne uprave. Ured.), da bi ga Vis. kr. zem. vladi dalje odpraviti blagoizvolila“. Župan. oblast 22. travnja podnese sve Vis. Vladi, koja 4 svibnja dostavi ravnateljstvu arkeol. odjela nar. muzeja za mnjenje i ocienu. Muzealni ravnatelj, proučivši cieli fund komad po komad, našao je, da je ovamo došlo od onu 675 komada samo 457 kom., a čega je jasno, da si je g. Kohn 218 kom. pridržao. Od onih 457 kom. spada na ugar.-hrv. kralja Sigismunda († 1437) 438 kom. u raznih vrstih, na Alberta njegova nasljednika († 1439) 17 kom. u dvie vrsti, a na njihova suvremenika despota srbskoga Gjorgja Brankovića 2 kom. razna. Bez dvojbe je, da su novci zakopani za vladanja Alberta, a po svoj prilici kolovoza, rujna 1439, kad je isti kralj sakupljao vojsaku oko Salankamena, da udari na Turke, koji su tada pod Muratom, predobivši Semendriju, kanili dalje u Ugarsku. Pošto su svi dinari, i veoma obični, muzeal. ravnateljstvo pridržalo si za svoju porabu samo 45 kom., naime 33 kom. Sigismundovih, 5 Albertovih i 2 Brankovićeve. Ova dva Brankovićeve opisana su u „Opisu Jugoslav. Novaca“ str. 177—8. Tab. XIII. br. 17. 33. Ostalo se je Vis. Vladi podnjelo, da se vlasniku povrati. Kr. kotar. oblasti u Šidu muzeal. ravnateljstvo što toplije se zahvalilo na sdušno vršenje zakona, i poslalo mu 4 for., da jih izruči seljaku Lučiću kao naknada za ono 45 komada, što si je za svoju porabu pridržalo.

Napokon ovdje nam je javno žigosati grubo ponašanje trgovca Kohna ne samo radi toga, što je neku težaku dao samo 2 for. za cieli fund, dočim je golo srebro vriedilo više od 20 for. nego i zato, što nije sam, kako mu zakon nalaže, prijavio stvar kotarskoj oblasti, i izručio joj cieli fund, te tim zapriečio, da se sav fund u celini, kako treba, prouči i ocieni.

Glasnik zem. muzeja u Bosni i Hercegovini. Knjiga IV. za god. 1889. — I ova je knjiga podosta bogata na raznovrstnih sastavkih uspomene vriednih. U našem pravcu iztiče se osobito razprava gosp. Dra. C. Truhelke: *Bosančica, prinos bosanjskoj paleografiji* (str. 65—83.)

U tom veoma pomnjivo izradjenom sastavku pokazuje nam g. Dr. lakim načinom, kako se je Bosančica kao lapidarno pismo razvila iz ćirilice (koja kako je poznato potiče iz grčkoga pisma), a kursivno pismo bosansko opet iz te bosančice. Sve je pako to na široko razmatrano i slikama potvrđeno pojedinih slova uzetih iz starobosanskih spomenika na kamenu, od kojih je više navedeno u točnom faksimilu, i iz starih rukopisa.

† **Dr. Franjo Pilepić** — član pravi hrv. arkeol. društva, umrie na Rieci od rak-rane 13. travnja prerano u 52. godini svoga života. Još iz mladosti čim svrši pravničke nauke i poče u svojoj otačbini raditi na odvjetničkom polju, stupi kao prvak uz Barčića na političko polje, branec prava hrvatska na grad Rieku. Kao pristaša stranke prava bijaše za njeko vrieme i narodnim zastupnikom. Već od mladih godina radio je uz Dežmana i na književnom polju. Preveo je Ungerovo djelo o ukinuću ostavinskih razprava. Radio je pako na djelu, u kojem je predlagao, da se rieši pitanje o ipotekah na teret brodova. Kritizirao i ne bez temelja slovničke radnje Daničićeve. A zanimao se i starinama, te ima njegovih sastavaka i u našem listu. Njegova je ponajviše zasluga, što riesi naš nar. arkeol. muzej uprav sjajna bakarska slika. Viečna mu pamet!

† **Ivan Fiamin** — pravi član hrv. arkeol. društva već od njegova postanka, rodio se 9. srpnja 1833. u Škrbici blizu Opatije u Istri, ali se još g. 1835 preseli na Rieku, gdje dokonča prvu šest gimnazijalnih razreda. Tada mu tvrdo usadi ljubav za domovinu i jezik svoj Fran Kurelac učitelj na onoj gimnaziji, a Kurelac bijaše u tom majstor. Dalnje nauke primi u senjskom sjemeništu i u bečkom Pasmaneumu. Biskup Ožegović pozva ga natrag, da ga upotrebi za učitelja u gimnaziji i na bogosloviji, a god. 1862. imenova ga riečkim kanonikom. Sliedeće godine Riečani ga sami izabraše svojim župnikom. God. 1868. postade nad-djakonom, onda opatom Sv. Jakova ad Palum, kapt. predstojnikom i t. d. God. 1865—7 bio je poslanikom rieč. Kaptola na saboru. Za riečkih političkih preobražaja Fiamin osta uvijek kao klisura Hrvat uz sve nasilje i prietnje. Poslje sklopljene nagodbe sa Magjari, Ivan znao se snaći i sada tako, da ga svak ljubio i štovao. Učen do mjere, bavio se mnogo i knjigom, te imamo ne malo izvrstnih radnja iz njegova pera. U smrti sjeti se obilato narodnih i dobrotvornih zavoda. Umrie 20. travnja t. g. Pokoj mu duši.

GLASNIK

starinarskoga društva u Kninu.

Redovito tromjesečno izvješće Kninskoga starinarskoga društva.

Kroz zadnji tromjesečni rok nije se proizvelo kakvog obsežnog kopanja, kod prečije namjere društvenoga upraviteljstva, za sad svu brigu ulagati oko društvene zaklade, o kojoj jedino zavjesiti će društveni obstanak. Već je izvan svake sumlje, da je široko polje starinam iz hrvatske narodne

samovladarine, za koje uspješno sabirati hoće se koliko ozbiljna i razborita rada, toliko potrebitih sredstava. Do sada ta sredstva namicala su se iz dobrovoljnih milodara, prinosim članova, podporom Dalmatinskoga sabora u Zadru, hrvatskoga sabora u Zagrebu, u napokon obilnom podporom hrvatskoga arheološkoga društva u Zagrebu. Svi ovi prinosi ipak nisu toliki, da bi se mogao ovako ozbiljni i obsežni posao uspješno voditi i da bi se istodobno što u društvenu zakladu prištedilo. Za to upraviteljstvo odredilo je za sad omejašiti se na najprečije radje u koje spada raskapanje oko bazilike na rimokat. groblju u Biskupiji, a svu moguću djelatnost razvijati oko sakupljanja daljnjih prihoda. Ovim sredstvom bez sumlje najbolju će uslugu učiniti ovoj svetoj narodnoj stvari. Za to sve podpore što su zadnjeg vremena društvu prispjele, položene su na kamatu kod pučke banke u Splitu. — Da se bolje taj cilj postigne upraviteljstvo upravit će posebne molbe na sve narodne občine i rodoljubna naša društva i zaprositi podporu. Društveni pako predsjednik sam će se zaputiti po nekim važnijim mjestima i u tu svrhu sakupljati će prinose i članove. Nadati se pako možemo, da će društveni ugledni povjerenici u svom djelokrugu početi u istom pravcu raditi. Mislimo da svaki rodoljub mirnom savješću k ovoj zakladi može svoj prilog priložiti kod stalnosti, da će ti prilozi skrupoložno biti upravljani, tim sjegurnije što će se tako rasporediti kako svak zaniman i nezaniman moći će neku kontrolu nad društvenim imanjem imati. — Ako se kroz ovaj tromjesec nije u kninskoj okolici rad navedenoga uzroka kopalo, to se ipak nešto drugdje pokušalo. Naš vriedni povjerenik u Vrlici don Petar Stanić dne 21. travnja t. g. proizveo je pokušaj na groblju pod Osojem i odgalio jednu prama iztoku okrenutu crkvicu iz davnije dobe dugu m. 10. široku 5., i u njoj našao nešto ornamentike suvremene kninskim spomenicim. U crkvici pred presbiteriom otvorio dva groba: jedan s desne, drugi s lijeve strane i u svakomu po nekoliko mrtvačkih lješina, i uza nje što se do sada nije opazilo životinskih lubanja. Otvorio je u predvorju dva groba i u jednom našao dva prosta prstena. Suvviše ovdje je našao srebreni novac: *Ladislau* — *Mon. Ludovici regis ungariae*, takodjer šest novaca iz turske i nekoliko komada iz mletačke dobe.

Ob ovim izkopinam i svim starinam što se u okružju Vrličkomu nahode sastavio je obširno izvješće, koje, budući da većinom vrti se oko rimskih starina, koje u naš predmet nepadaju, i što je izvješće obsežno nemože biti u Vjestniku objelodanjeno, nego će se glavnije drugom prigodom izcrpsti. U izvješću spominje dva skorih dana našasta rimska spomenika u selu Otišiću, nu nebudući od njih otiske primili objelodanjenje odgadjamo za drugi put.

I vriedni naš povjerenik u Livnu ot. Krešo dao je takodjer kopati u selu Lipi u Livanjskomu polju i dobrim dielom odkrijo jednu crkvu na tri broda. U ovoj crkvi pred velikim žrtvenikom našao liepo ozidan i sčemeran grob iz rimske dobe, a nad grobom nadpis, o komu je spomenuto u zadnjemu broju a danas na drugoj strani „Vjestnika“ u cielosti se objelodanjuje. Ornamentalne komade dao je prenieti u franovački samostan u Livnu. Izveo je takodjer jedan pokušaj u Roporinam sredstvom ot. Nedića a drugi u Lištanih sredstvom ot. Mihe Kutleše. Otac Nedić po opisu što

nam je dostavljen namjerio se na rimske ruševine, a ot. Kutleša na jednu crkvicu iz davnije dobe.

Od iste ruke dobismo jedan otisak glagoljaškog nadpisa, što je u crkvici u Lištanih našast, nu buduć nije nego od malo slova za sad nevriedi ga objelodanjivati. Bi nam poslat jedan nacrt neke uklesane osobe u podpunoj veličanstvenoj odori na jednom ulomku kamenice, što se u Roporinam našla. Naris ove osobe poslalismo slavnom uredničtvu Vjestnika, da ono prvu rieč o tomu izjavi.

Ot. Vukičević povjerenik u Karinu našao je jedan ulomak timpana i na njem ova slova . . . . ∇(us) DIMER . . . . u svezi TB. Javlja nam Luka Mihelić iz Kljaka u Petropolju, da je našao uzidan u somiću kuće Nikole Bogdana oveliki ornamentalni ulomak iz iste dobe, sa zvjezdama, križevim, kolašim, krivam i pticam. Taj ulomak da je nazat godina izvoljen iz ruševina pod Poplašenom kućom u *Debelomzidu* u Mirloviću, o kojima puk pripovjeda da su ruševine starinske crkve.

Društvo je nabavilo važni nadpis iz dobe Šubića, koji će se u dojdućem broju Vjestnika na drugom mjestu objelodantii. Ovaj nadpis proistječe iz Ostrvice kod Bribira i bio je ko prosto gradivo, i za to su sva četiri kraja ostečena, slovima naopako uzidan u crkvici sv. Ante u istoj Ostrvici. Prvi put je opazen od m. p. ot. Zlatovića i spomenut u Splitskomu „Bullettino,“ ali buduć klakom bio jako zamazan jedva se čitalo malo slova. Naš presjednik lani ga na licu mjesta pomljivo pročistio i dao snimiti nacrt. Zadnjih dana, buduć je bio na pogibelji, da prigodom opet pregradje crkve ili što je bio nizoko uzidan, za to pristupan i pakostnoj ruci, nepostrada, cienilo se umjestnim prenieti ga u našu starinarsku zbirku.

Odlični naš prijatelj don Ante Silobrčić poslao nam je prepis nadpisa sa timpana iz IX—X. vjeka sada uzidan na počelju crkvice sv. Ivana u Trogiru. Timpan je u mramoru *cipolino* i svim potankostima sličan onomu Splitskomu objelodanjenu: „Hrv. Spom. tab. XVI. br. 48. i glasi: SVB FÆLCB : AVS̄P̄ : CL^{MI} : D : BERNARDI VENERIO sub felicibus auspiciis clarissimi domini Bernardi Venerio. Pod ovim timpanom uzidan je drugi nadpis iz kasnije dobe odnosni na sagradjenje ove crkvice: — „Franciscus Dragatius Et Catharina Jugales. Fanum Hoc Divo Jo: Bapt: Ex Devotione Dicitum Propria Impensa. Eximia cum Pietate Dotaverunt. Et Exererunt. Anno Dni. M. D. XCIIII.

† Ovo tromjesečno izvješće završujemo žalostnom vješću, da dne 16. travnja t. g. u najljepšoj snazi preminuo je u Šibeniku Dujam Dolić ravnajući učitelj u Kninu i član promicatelnoga starinarskoga odbora i za dvie godine naš društveni tajnik. Da mu izkažemo bar koji za sad znak svoje harnosti, na tu crnu vjest pohitio je u Šibenik naš društveni predjednik i odbornik g. Josip Lovrić, da prisustvuju sprovodu i na lies polože čedni vjenac sa nadpisom: *Kninsko starinarsko društvo svomu prvomu tajniku.*

Ako se uzme u obzir sve poteškoće pod kojima je ustrojeno naše društvo tad lako je omjeriti veliku zaslugu koju je pok. Dolić stekao za društvo i starine kroz svoj postojani i nesebični rad.

Ej naš Dujo! pokojna ti duša!

VIESTNIK

HRVATSKOGA

ARKEOLOGIČKOGA DRUŽTVA.

Kninski spomenici hrvacko-vizantinskoga sloga u zagrebačkom arheologičkom muzeju*).

Tab. II. br. 1—14.

Pri velikoj oskudici pisanih spomenika o životu naših pradjedova u prva četiri stoljeća nakon njihova doseljenja u ove zemlje, u kojima mi dan danas prebivamo, suviše bi bilo dokazivati, koliko su po nas dragocjeni, koliko li znameniti svakojaki predmeti, pa bili oni cjeloviti ili krnjasti, što su nam iz onog davnog i slabo poznatog doba ostali sačuvani, a očito nam povijedaju o naobrazbi, o vijerskom osvjeđenju i o političkoj moći starijih Hrvata svojih gospodara. Još u velike veća biva znamenitost tih predmeta kad osjem što objašnjuju domaću povijest Hrvata, prosiplju jošte obilnu svjetlost u najmračnije doba općenite umjetničke povijesti. Takovi su predmeti svekolike kninske objelodanjene i neobjelodanjene iskopine. Dužnost nam je dakle i domo-

---

*) Ove je spomenike primilo u dar ravnateljstvo arkeolog. odjela nar. zem. muzeja od preč. gosp. Fra Luigja Maruna, predsjednika stari-narskoga društva u Kninu, i u ime istoga društva sliedećom popratnicom: „Uputio sam Vam za muzej dva sandučića kninskih arkitetoničnih izkopina. Nisu komadi po izbor, jer bolje zadržali smo za se. Na žalost nisu niti duplikati, pače zgoljni ulomci, al za sad treba, da se zadovoljite sa otima, a namjeravam Vam još nješto prikupiti iz drugih mjesta u Dalmaciji, koje sam jur zamjerio, i tako popuniti Vam tu malu zbirku, Dobro bi bilo, da i te komade dadete narisati, i da ih u Viestniku objelodanite, za da se bude imati pri ruci dokaz, ako se slučajno nadju drugi odnosni komadovi“.

— Na toli mili i dragocieni dar muzejalno ravnateljstvo najtoplije se zahvaljuje.

Uredništvo.

ljubna i naučenjačka, da pomnjom proučavamo i na svjetlost da iznašamo do najsitnijeg krnjatka kninskih graditeljskih spomenika. Zagrebački muzej posjeduje sljedeće ulomke tih spomenika.

1. Kuke na ulomku sl. I. Tab. II. jesu poput onih na ulomku sl. 11. Buličeve knjige¹⁾ a cijeli ulomak je isto urešen sa kukama, a pod njima sa dvostrukom pletenicom kao i ulomak br. 36. u Bul. knj. Rek bi, da su i iste širine, te pripadaju po svoj prilici jednom te istomu predmetu, zar nadvratniku ili obrubu ciborija. Iz groblja na Kapitolu. Vapnenac, kao i svi ostali.

2. Ulomak sl. II. napominje svojom kompozicijom ulomak br. 26. Bul. knj., ali rek bi da je uži od njega, ter je pouzdana mjera zagrebačkog risača, u kojega se opaža slaba pomnja i pri risanju drugih ulomaka. I na ovom komadu opažaju se u tri reda: najprije zavojice, ali megju njima jedan, mjesto dva okomita konopca kao u br. 26. Bul. knj.; pod njima okrnuto, te niz arkadicâ koje kao da počivaju na stupčićima, dočim su na kom. 26. B. kn. rastavljene četverožljebnijem pilastrima. Na B. kom. 26. su, mjesto natstupinâ, kao dva vodoravna prutka, a to se slabo razabire na zagr. nacrtu II. Na kninskom komadu B. knj. su megju arkadicama kao kestenji, a na zagreb. kom. neima ništa, pod arkadama je na obadva komada po dvostruka pletenica uvijena poput konopca. Zagr. komad je prelomljen odmah izpod pletenice dočim je na kninskomu pod njom krnjatak nekakova pletera. Ja se ipak nebi zakleo da obadva ulomka ne pripadaju jednom te istomu predmetu, neuzdajući se u tačnost zagr. risača. Izkopan na Stupovih u Biskupiji.

3. Na ulomku sl. III. su z gornje strane kuke poput onih na Bolskoj ploči²⁾, a pod njima rek bi da je ista onaka nauzlana trogrebenasta žica kao što je na luku ciborija u Porto iz g. 795—816³⁾ i na jednom ulomku u Pulju u Istri iz IX. vijeka⁴⁾. Pod nauzlanom žicom opaža se trag druge trogrebenaste žice. Ko zna da i taj komad bude ulomak luka ciborija. Na Stupovih u Biskupiji.

4. Na kninskim ulomcima zagreb. muzeja zastupano je pet različitijih vrsti pletenica, kakovih nije još objelodanjeno iz zbirke

¹⁾ Hrvatski spomenici u kninskoj okolici itd.

²⁾ Viestnik. God. XI. Br. 3. str. 65.

³⁾ Cattaneo. L'arch. in It. dal sec. VI. al Mille, str. 151.

⁴⁾ Cattaneo. Nav. dj. str. 182.

«kninskog starinarskog društva», a među njima je samo jedna, *prijekršće* na ulomku br. VIII. iste vrsti kakve je ona objelodanjena na spljeckoj ploči br. 42. u Bul. knj.; sve su ostale četiri dosad kod nas neobjelodanjene oblici. Prijekršće se nahodi još na jednom često spom. pluteju iz crkve S. Abbondio u Como i na jednom križu u Foro Romano iz IX. vijeka. Iz groblja na Kaptolu.

5. Na ulomku sl. VII. je obrubna pletenica iste kompozicije kao što je krivocrtan pleter *c* na spljeckom komadu br. 43. i 46. Bul. knj. U sl. VII. su jedan do drugoga ležeći križići, koji sastoje od četiri spletena polukruga, o kojima se nezna da li se tiču u križalištu sredinom izbočenijeh strana, kao u pleteru sl. 43. B. knj., ili se drukčije prepliću, jer je ulomak nejasno nacrtan. Mjesto krivocrtnijeh na kut stojećijeh ugnutih četvorina, koje su spletene s križićima kao u sl. 43. B. knj., ovgje su trokuti, kojih su vodorravne stranice pravocrtne. Ovo je *četvrta vrst* β slomljenijeh krivocrtnijeh uzlovitijeh pletenica mojega pokušaja klasifikacije¹⁾. Više pletenice, ili pravije pod njom, jer je taj komad s naopaka nacrtan, je početak nekakova pletera. Iz rimo-katol. groblja u Biskupiji.

6. Na ulomku sl. IX. je *pravocrtna četverostruka pletenica*. Iz groblja na Kapitolu.

7. Na ulomku sl. V. je *mješovito-crtna četverostruka pletenica* sastavljena od dvostruke krivocrtne pletenice vrsti A z 2, i krožnju prepletene narodnijem nazivom tako zvane *krivoljice dvostruke* ili *kranjice* t. j. kao neke vrsti dvostruke pravocrtne pletenice. Iz groblja na Kapitolu.

8. Na ulomku sl. IV. je opet nova i lijepa vrst krivocrtne četverostruke pletenice sastavljena od dvije dvostruke krivocrtne pletenice vrsti A z 2, koje se među sobom tako prepliću, da križališta jedne ostaju u središtima previdnijeh krugova druge. Sve ovo pet ulomaka sa pletenicama (IV., V., VII., VIII. i IX.) mogli su biti obrubim plutejâ. Iz groblja na Kapitolu.

9. Lukovâ kao na sl. VI. ima na jednom komadu nadvratnika (arhitrava) u S. Maria in Cosmedin u Rimu iz g. 772—795²⁾. Isti su luci i na opisanom komadu sl. II., samo što oni u sl. VI.

¹⁾ Vidi Viestnik God. XI. Br. 4. str. 116—119. i God. XII. Br. 1. str. 12—14.

²⁾ Cattaneo. Nav. dj. str. 147.

neimaju pupoljaka u kutima megju lukovima kao na sl. II. Na Stupovih u Biskupiji.

10. Na ulomku ploče sl. X. su tako na prividne krugove spletene na kut stojeće krivocrtne ugnute četvorine kao na jednom pluteju crkve S. Maria in Trastevere u Rimu iz god. 827¹⁾, samo što su na rimskom pluteju zvijezdasti cvjetovi u prividnijem krugovima većinom osmerolatični, dočim su na kniinskom ulomku dva šestero- a jedan sedmerolatičan. Na jednoj ploči u Novigradu isto su tako na krugove spletene četvorine, ali su u njima ptice²⁾. Iz rimo-katol. groblja u Biskupiji.

11. Ulomak sl. XI. nosi gori okrnjen komad nekakva pletera, a pod njim četvrtobruč (echinus) urešen sa urezanim jajcima (Eierstab). Iz Knina.

12. Ulomak sl. XII. iste je kompozicije kao br. 27. u B. knj. samo što je ovaj ulomak br. XII. vrlo slabo nacrtan. Obadva ta ulomka su po svoj prilici pripadala istom komadu transenne pred konfesijom. Iz rimo-katol. groblja u Biskupiji.

13. i 14. Ulomci sl. XIII. i XIV. jesu takogjer slabo nacrtani. Na ulomku sl. XIII. opažaju se gori ostanci nekakvog krivocrtnog pletera, te nezgrapan nekakav popriječno narezan trak, a pod njim ptica do repa. Vrat i glava joj naliče istijem čestim paunicâ na bolskoj ploči, o tom razlikom da ova neima ušiju. Nespretno su joj naznačena krila. Pod pticom je kao gornji kraj lijljana. Ptica ispunjuje trokutno polje sa strane luka, koji je bio urešen dvostrukom krivocrtnom pletenicom vrsti A α 1.

Na ulomku br. XIV. ostanci su trokutnog polja zaokvirena konopcem. Ptica neka, zar golubica, gori podignutom glavom ulazi u to polje, ali joj je donja čest tijela vanka njega. Konopac, koji sačinjava donju stranicu trokuta, tanji je i manje jasno je urezan od ostala dva. Ulomak br. XIII. može bit pripadao kakvu luku, ciborija ili kakvijeh vratašaca. XIII. je iz rimo-katol. groblja u Biskupiji, a XIV. iz groblja na Kapitululu.

U Korčuli, o Ivanju 1890.

Frano Radić.

¹⁾ Cattaneo. Nav. dj. str. 158. sl. 93.

²⁾ Jackson. The Dalmatia Quarnero and Istrien, Sv. III.

Starobosanski nadpisi u Bosni i Hercegovini.

(V. Viestnik God. XII. str. 88.).

XCVII.

Na glavi stećka:

1. СЕ П(ИШЕ) РАДНОВНЪ ХРАНЪ БО(ЖИНОМЪ ПОМОЦЮ . . . .)
- (u sv. ДН, АН)
2. † ВА ИМЕ ОЦА И С(И) (u sv. АН u ОЦА И)
3. НА И СВЕТОГА Д(УХА) (u sv. АН)
4. (СЕ) ЛЕЖИ ДОБРИ Б(ОГ)
5. ДАНЪ ДОБРОГА ДОМА (u sv. АНЪ, АД, МА)
6. ЪШЕ ОБРЪНОВИ.ЎЪ :
7. СИНЪ њ ТОИ ДОБА (u sv. ИИ)
8. њМРЪХЪ НИ СЕ (u sv. ИИ)

S donje strane:

9. БЪХЪ ОМРАЗНАЪ ЗЛАЪ НИ ДОЛИ ДОБРАЪ (u sv. ИИ, АНД)
10. ИИПЪ МЕ ЗНАШЕ □САКЪ МЕ ЖАЛАШЕ ДО
11. БРЪ ХОПЪХЪ ЮНАКЪ БИТИ АЛИ МИ СМРЪПЪ
12. ПРЪКРАПИ ОИДОХЪ ОИШЦА ВЕОМИ ПЕУАОНА
13. И ПОНЕ ВСОН МОИОН ДРЖИИ И БАМЪ ДАНЪ ОВЪИ ПЪЛЪ
- К МОЕИМЪ ВС (u sv. ИИ, ОИИ, ИИ, НЕ, АИ, ИИ. U rieči ПЪЛЪ
- na kamenu je њ pogrešno mješte А)
14. МЪ ПОИИ

Čita se (Na glavi stećka, al poslije u dnu restaurirano, t. j. sprieda): Se p(iše) Radivoi Hran bō(žiom pomoćju . . . .) † Va ime oca i S(i)na i Svetoga D(nha) (se) leži dobri B(og)dan dobroga doma Jaše Obrjenovič: sin u toi doba umrjeh ni se. (S donje strane stećka): bjeħ ōmrazil zlu ni doli dobru nit me znaše vsak me žalaše dobr hotjeh junak biti ali mi smrjet prjekrati ōidoh ōtca veōmi pečaōna i pōnie vsoi moiōi držni i blm dan ovēi pjel k moeim vsm poči.

Stećak vap. Na glavi je širok m. 0,94; visok m. 0,81; a sprieda je dug m. 2,35. Nezna se kako svršuje stećak, jer je sada ugradjen u Rogatičku crkvu (Rogatica u Bosni) s desne strane kod vrata¹⁾. Stećak je nazad doba iz daleka prenešen, t. j. s nekropole

¹⁾ Crkva je „Svetijem Trojicama“ u Rogatici sgradjena u posljednje doba, te je u nju ugradjeno nekoliko starobosanskih spomenika, pa se

u *Plješevici*, a tu je bila drevna crkva. I sada je u Crnoj Gori poznata porodica *Plješevice*. Stećak je na glavi u posljednje doba okrnut, biva odbivena su slova, al su ista prenešena sprieda u dno stećka, gdje se čita **РАДНИКОНЪ ХРАЊЪ**. Grehota, da se nezna njegov čin i rodno mjesto, kao što su to obično udarali *djaci* na starobosanskiem stećcima. Spomenuti se nadpis (bio je uz dosta pogrešaka obielodanjen u Slovincu god. VII. 1884, br. 26, str. 415) odlikuje od ostalih u Herceg-Bosni i po slogu i po sadržaju, te po jeziku spada u najstarije. U njemu je nekoliko sveza i pokratice. Na pismenima se opaža nešto ukrasa, a toga nema u ostalijem nadpisima na stećcima od XIV—XVII v. Ni na ovomu stećku nijesu ni iz daleka crkvena pismena, no prava bosanska, te se **В** jednom zamjenjuje s pravijem bosanskijem **□**. Svrnuti je pozornost na neobičnu frazu **НИ ДОЛН ДОКРЪ**. U Рјечнику i t. d. Gj. Daničića na str. 361 je **ПОИДЕ И ПОИЪ**. П. 112., a u nadpisu **ОИДОХЪ**. Za **ОВЪИ** usp. Рјечник Gj. Daničića na str. 227 pod **ОПЪ-** i **ОБЪЪ-**. **ПЪМЪ** je mješte **ОПЪМЪ** = opjelo od **ПЪТИ** po »Korijeni« i t. d. Gj. Daničića na str. 126. Ovo nagovješta na drevnu službu t. j. **ОПЪИ ОПЪМЪ** po Рјечнику i t. d. na str. 227 **ДОИДЕЖЕ ТЪЛО СВЕТЫМИ ПЪСЪИМИ ОПЪИШЕ И ПОГРЕБЕТЕ**. Ca. 11. Za prezime **ХРАЊЪ** usp. Рјечник na str. 426 pod **ХРАЊИЪИ**, te bi mogao rečeni **ХРАЊЪ** biti i u rodu **ХРАЊЪ КЪКОВИЪИ**.

vide eto sliedeći: Uz desna je pokrajna vrata, s desne strane, čovjek na polumjesecu, te pred sobom drži s obje ruke oveći polumjesec okrenut uzgori. Čovjek je okrenut sprieda. Ovo je utarak od mramornoga stećka, te su ga u posljednje doba skresali i pokvarili. S lieve je strane krilat dječak gole glave na nogama, a okrenut put desne, te je stavio desnu nogu preko lieve. Ovo je utarak od istoga stećka, što su ga iskopali u *Podrjecju*, u Zlatnom Dolu kod Rogatice. U Rogatici i oko Rogatice dosta je rimskih starina, pa sumnjam, dali su i navedena dva utarka starobosanska, jer se odalečuju od običnijeh slika na stećcima od XI—XIV v., te bi ove bile od VIII ili najdalje IX v. Na čošku (uglu) je iste crkve s lieve strane, odalje od opisanih utaraka, al na desnu, pružena ruka, te podupire palačkijem prstom s lieve krst. Ovgdje je s lieve strane golemi znak na kamenu, te sliči ruži, al narod kaže, da je sunce. Uz spomenuti znak, s desne i s lieve, u posljednje su doba ukresana dva krstića. Ova su dva opisana utarka ulomci sa stećaka sa *Izborina*, daleko od Rogatice s. 1¹/₂ put juga.

XCVIII.

АСЕ ЛЕЖИ КЪРЕНЬ	Čita se:	Ase leži Ćjuren
□ЖКШНТЬ		Vukšić
† АСЕ СЪ		† Ase sje-
УЕ : ГРЪ		če : gru-
БАУЪ		bač.

Gosp. Petar Sarjanović, učitelj u donjnom Hrasnu u Hercegovini, poslao mi je sedam nadpisa iz Hercegovine, ali su gotovo svi štampani, uz dotični opis, u Viestniku. Nadpis pod br. 2—3 nije štampan, pa ga eto i navadjam. Nadpis pod br. 7 slabo je prepisan, te ga se nemože urediti.

Spomenuti su nadpisi većinom s *Boljuna* (u Hercegovini, na jugu Stôca povrh Rašanskoga blata), pa rek bi, da je i navedeni, a to po imenu КЪРЕНЬ, jer je poznat sljedeći nadpis s Boljuna:

АО	АРО	Čita se:	Ao	Aro
АСЕ ЛЕЖИ			Ase leži	
ДОБРА ЖЕ			Dobra že-	
НА СТАНА			na Stana	
КЪРЕНОВА			Gjurenova	
ЗАЧИЕ			zasiče	
ДЕВИ Я А			Devi ja a	
ПИШЕ.			piše.	

Vid Vuletić-Vukasović.

Sredovječni natpisi u Zadru.

U dvorištu pred starinskom crkvom S. Krševana stoje na zidu naslonjene nadgrobne ploče, koje sačinjavahu čest crkvnog pločnika. Sedam ploča nose sljedeće natpise.

I.

† S · Ѧ · S · NICHOLA ·	† S(epultura) . De . S(er) . Nichola
Ѧ · GRIGOR · Ѧ · FIGAZOL	d(e) . Grigor(io) . d(e) . Figazol
Ѧ · ZARA · Ѧ Ѧ SO REDI	da Zara . e de so redi.

Pod natpisom je grb trokutan štit. Na njemu je penjući se lav okrenut put desne. Više njegovijeh prednjijeh šapa kao list.

II.

HIC JACET ALEXANDER¹⁾ · CA
 ROL' · ET MARC²⁾ · FILII S' MATEI
 D' ARZILADA³⁾ · D' BONOIA · P · S · D ·
 D · U · QD · MASARII⁴⁾ · MIMICION ·
 UM IADRA · Q · OBIERUT · DIA ·
 XV · AUGUSTI⁵⁾ · SUB ANNO⁶⁾ · D · M ·
 CCCC · XLIII ·

Cita se: Hic jacet Alexander . Carol(us) . et Marc(us) . filii S(er) Matei d(e) Arzilada d(e) Bono(n)ia p(ro) S . D . D . V . (*pro serenissimo domino dominio Venetiarum*) etc. Masarii Mimicionum (*municionum*) Jadre . q(ui) . obieru(n)t . die . XV . Augusti . sub anno domini M . CCCC . XLVIII .

III.

Na ploči trokutan grb štit iznutra obrubljen poput pile nazubljenijem zarezima. Na njemu je orao rastvorenijem krilima glavom okrenutom put desne. Više grba u izdubini natpis:

+ SEPULT	Čita se: † Sepult-
URA · NICO	ura . Nico-
LAI · DE · LIT	lai . de . Lit-
DOR · ET · EI	cor : et . ei(us)
HEREDUM	heredum .

IV.

· M · CCCC · L · XXXV · HAI	Cita se: . M . CCC . L . XXXV . Adi
· V · D' · ANARO ⁷⁾ · SEPULT	. V . d(e) . Zenaro . sepult-
VRÄ · D' · SAR · NICHOLO	ura . d(e) . Ser . Nicholo . Dra-
· DRÄPIARO ⁸⁾ · D' · ZARA · P · S ·	piero . d(e) . Zara . quondam
MICKHAELIS · E · DI · SO · ERÄDI	S(er) Mickaelis . e di so eredi .

V.

Ulomak ploče sa natpisom:

V · HAI · XV · DE · LVIO ·	Cita se: (A . D . MCCC . . .) V · Adi .
MICHOVILA · DRÄPIAR ·	XV . de . Luio . (Sepultura de
· DE · ZARA ⁹⁾ · E · DI · SVO · REDI	Ser) Michovile . Drapier . de
	Zara . e di suo redi .

¹⁾ U svezi AL i AR. ²⁾ U svezi AR. ³⁾ U svezi AR. ⁴⁾ U svezi AR.
⁵⁾ U svezi AS. ⁶⁾ U svezi AR. ⁷⁾ U svezi AR. ⁸⁾ U svezi AP. ⁹⁾ U svezi AR.

VI.

Na velikoj pločurini urezan o traku obješen grb kao na ploči III. samo što je orlu još na glavi oroz. Više grba je natpis:

UIR FUIT EGREGIUS · VIR PACIS CLARUS
ET ARMIS¹⁾ · NOMINE TOMASIVS PA
TRICIA GENTE · CREATUS · CONSUL
TOR PATRIA VENETORUM FIDUS
AMICUS · ARIDA SUB²⁾ ISTO DIMISITOS
SEPULCRO³⁾ · OPTA CELESTI SORT
TITUS GAUDIA VITA ·

Cita se: Vir fuit egregius .

Vir pacis clarus et armis .

Nomine Tomasius Petriza gente creatus .

Consultor patri(a)e, venetorum fidus amicus .

Arida sub isto dimisitos sepule(h)ro

Optima celesti sortitus gaudia vit(a)e

VII.

Trokutan grb štit. Na sred grba mostac. Više mosca dva krina, a pod njim u srijedi jedan. Više grba izlizan natpis:

ANNO · 0̄ · MILIO · CCCC	Čita se: Anno . D(omi)ni M(il)l(esim)o.
VII · SPLRA · MILCHI · M	CCCCVII . S(e)p(u)l(tu)ra
MACELATORIS · Z EIU	Milchi Macelatoris . et eiu(s)
HEREDUM" = --	heredum.

VIII.

U muzeju, bivšoj crkvi S. Donata, na galeriji, stoje sljedeća dva nadpisa:

1. Na grobnoj ploči grb poput onoga na ploči VII. samo što je mostac pretvoren u klin. Više grba je natpis:

MDCCCLXVI · DIA · VIII ·	Čita se: MCCCCXVI . Die . VIII .
APRILIS · HIC · EST · SEPVL	Aprilis . Hic . est . sepul-
TURA · HEREDVM · FILIO	tura . heredum . filior-
VM · MILCHI · MACALAT	um . Milchi . Macalat-
ORIS · DE · JADRA ·	oris . de . Jadra .

¹⁾ U svezi HR. ²⁾ U svezi UB. ³⁾ U svezi BL.

IX.

2. Na jednom nadvratniku je natpis:

·PETRO CHRYSAVO¹⁾ IVRIS CONSVLTO
HVIVS ÆDIS PRÆSIDI BENEMERITO
DONATVS PRONEPOS²⁾ ·F·C·OB·MCCCC³⁾.

U Korčuli, dne 26. srpnja 1890.

F. Radić.

K r i t i k a.

(Konac. Vidi br. 3).

O komadu br. 29 ništa negovori g. B., a očito je to ulomak plošnorezane tice, zar orla, kojega je sačuvan rep i tri kreljuti lijevoga krila. I on je s naopaka nacrtan a povaljeno pečatan.

Gosp. B. neopisuje ulomke br. 30 i 31. Teško bi bilo pogoditi čemu je pripadao poput čepa napravljen komad br. 30. Na br. 31, koji je razdijeljen na četiri pojasa, opažaju se u gornjem pojasu kao tragovi tice. U drugom je pojasu niz palmeta združenijeh kao u br. 28; treći, najširi pojas je prazan, a u najdonjemu je pojasu urezano vizantinsko oponašanje lezbičnog kyma. Taj je komad po svoj prilici čest nadvratnog luka, jer nosi na sebi slabe neke uspomene rimskoga luka urešena poput arhitrava, a mogao bi da bude i čest luka ciborija. Sva je prilika, da taj komad potiče iz VI ili VII vijeka.

Ulomak br. 36 može da pripada obrubu ciborija, kako piše g. B., ali „pluteja“ nemislim, jer u koliko mi je poznato nigdje kuke nijesu nagjene na plutejima. Ulomak br. 24 nemarno je nacrtan, pa se nemože da razabere njegova izradba niti mu je pouzdana veličina. On sadrži iste motive i isto njihovo poredanje, kao i br. 36, samo što su mu kuke okrenute na protivnu stranu. Obadva ta komada su našasta u groblju na Kapitolu, i g. B. kaže, da su obadva od „domaćeg kamena“, dakle svakako od istoga gradiva, te ako su jim jednake širine i jednake izradbe, cijjenim, da pripadaju svakako istomu spomeniku, ako li ne i istomu komadu obruba ciborija, jedan s desne, a drugi s lijeve strane, kako je suditi po simetričnom položaju kuka jednog i drugoga komada. I po ovom slučaju se lako može razumjeti, kolika je potreba, da naše hrvatske iskopine budu svekolike tačno i vijerno nacrtane.

Ob obrubnoj pletenici na komadu 37, piše g. Bulić, da je „motiv običan u drugoj perijodi starokršćanske umjetnosti.“ Takova općenita klasifikacija nemože nikoga da zadovolji, pa je trebvalo, da g. B. bude pitanje opisao tu pletenicu. Ja sam u svojem pokušaju klasifikacije vrpčastijeh ureda ovu pletenicu nazvao bio⁴⁾ „dvostrukom pletenicom zaruženom sa

¹⁾ U svezi HR. ²⁾ U svezi NE. ³⁾ fieri curavit obiit 1400.

⁴⁾ V. Viestnik god. XII, Br. 1, str. 13.

umetnutijem prepletenijem nepravilnijem krivočrtnijem zatvorenijem komadima, koji su i među sobom vezani poput lanca“, a mogla bi se zvati prostije i dvostrukom pletenicom združenom s lancem. Meni se nečini, da je baš ova vrst pletenice *obična*, jer ju niječam našao ni u Jacksonovu djelu, ni u Cattaneovu, nego se ona možda nahodi u djelima, koja meni žalibože nijesu pristupna. O polju ove ploče, što ga zove okvirom, spisatelj kaže, da u njemu „jedva razabiremo simboličnu ornamentalnu pticu i početak dijagonalnoga trostrukoga pletera.“ Još o tom ulomku piše: „Kompozicija i izradba pristaju s ostalima ulomcima našastim na Kapitolu, te cijenimo, da je ovaj ulomak takodjer čest pluteja ili obložne ploče.“ Biće zar odviše smjelo, ali se meni ipak čini, da bi taj ulomak mogao biti gornjijem vrhom timpana ciborija, na sred kojega je mogla biti dvostruka pletenica trostrukog prutka složena u križ sa krajevima završenijem u dvije kuke, kako je vigjeti na sačuvanom gornjem kraju. Tica bi onda bila u gornjem desnom kutu, a vigjeti je jednu kuku i gornju stranu desnoga kraka križa.

O drugom ulomku, koji takodjer nosi br. 37 ništa nespominje g. B. To je produljasti komadić, na kojemu je dvostruka pletenica poput raspredena konopca na dvije žice sa probijenijem zrcnem u svakom okretaju. Cattaneo (str. 136) spominje iz Lateranskoga muzeja jedan veliki križ urešen pletenicama, o kojijema kaže, da zbog njihove finoće i zato što u svakom okretaju uklapaju po zrno bisera, kao što su jih običavali izdjavati Grci u VIII vijeku, cijeni, da je to njihova rabota iz toga zemana.

O komadu br. 38 piše g. B., da se može kazati isto kao što je rekao ob opisanomu br. 37, to jest, da je „čest pluteja ili obložne ploče.“ Teško mi se čini, da se može o njoj što nagagjati kad je tako krupno osakaćena, da joj ostaju samo alabi tragovi uresa, po kojijema se jedino može reći, da je iz VIII ili IX vijeka. Ulomci br. 39 prikazuju nam najljepši kod nas do sada nagjeni mješoviti hasurasti pleter.

Nepripadaju dakle, kako misli g. B. „svi kninski ulomci po dobi i slogu baš devetom ili desetom vijeku“, već jih ima svakako i iz VIII. Da se g. B. nebude odviše pouzdao u R. de Fleury-a, možda bi se i sam bio dosjetio, da barem neki kninski ulomci pripadaju VIII vijeku; a to se može dokučiti po onomu gje kaže, da „nemogu biti postanjem kasnije od devetoga i desetoga *premda starijima možda da*“ (str. 21). G. B. piše prije, da je R. de Fleury postavio „kao izvjestno pravilo, da pluteji sa takozvanim karlovinčkim ornamentom pojavljuju se samo u devetom vijeku, a da u desetom više jih se ne gradilo“ pa dodaje, da nevidi razloga opirati se tomu zaključku „tim više, što i velevažni Branimirov spomenik, ulomak nadvratnika od njega sagrađene crkve, sa srodnim ornamentom kninskih ulomaka očito ga potvrguje svojom uklesanom godinom 888“, pa na istoj strani kaže, da je crkva na Kapitolu „sazidana, devetoga ili najkašnje desetoga vijeka.“ Ako je istina što R. de F. piše, zašto onda nagagjati, da bi crkva mogla biti i iz IX vijeka? a ter nije istina, zašto mu g. B. u svemu ostalomu tako slijepo vjeruje? Nego, pravilo postavljeno od R. de Fleury-a srušilo se je po sebi, kad je Cattaneo

dokazao, da su se spomenuti pluteji gradili i u VIII i X, pa čak i u početku XI vijeka.

* * *

Izuzamši ono što sam već napomenuo o dobi ulomaka natpisa knjiških, g. B. je najčestitije riješio pitanje o nagagjanju, čitanju i popunjavanju tih natpisa; — ali će mi ipak dopustiti, da i o tome izrazim svoje mnjenje, premda je njegova starija.

Na ulomku br. 4. drugo slovo prve brazde je g. B. uzeo za S, a mislim da bi se lašnje moglo primiti za O, tijekom više što je, poput ovog krnjatka, takogjer manje od drugih slova i ono prvo O na drugoj brazdi, i što donji kraj ovog okrnutog slova ne završuje kako onaj u slovu S, zadnjemu u prvoj riječi iste prve brazde Promjenivši to slovo, promjenjuje se Buličevo nagagjanje u čitanju cijele prve riječi, koja nemože više da bude ISF(?P)CVS nego zar TOPCVS ili IOPCVS, TOFCVS ili IOFCVS. Najprilicnije mi se čini da bi se moglo primiti ovo zadnje čitanje, jer bi značilo vlastito ime *Jovko*, kao umanjujuće od *Jovo*. „Odnosno na crkvu, na koju bi se mogao odnositi ovaj ulomak“ „našast na Kapitolu“, koji govori o nekome IOFCVS ABBAS, g. B. je mnenja, „da nebi mogla biti ona ista S. Bartula, jer ova dolazi uz nadarbinu „sacerdotium,“ što je isto kao župnička nadarbina, dakle sasvim neodvisno crkveno biće“, premda i sam prije kaže da „Ime opata pozivlje u pamet samostan, dosljedno samostansku crkvu, i to na mjestu našašća, na Kapitolu, za devetoga vieka, kako nam po prilici svjedoče paleografični kriteriji“, što i nemože da bude drugčije, jer i sve ostale druge do sad izpitane činjenice, kako smo vidili, svjedoče za opstanak crkve i samostana S. Bartula na Kapitolu, a ovaj ga ulomak još bolje potvrđuje. — U prošastnom broju „Viestnika“ iznijelo je kninsko starinarsko društvo na vijelo još i novo pismeno svjedočanstvo o crkvi i samostanu S. Bartola na Kapitolu, iz rukopisa „u knjižnici knezova Fanfonja“ u Trogiru, u poglavlju „*Delle Chiese e Monisteri antichi e presenti per la Diocesi di Knin.*“ Tu naime piše: „Era famosa nei tempi antichi la chiesa di S. Bartolomeo, la quale era *abbazia con Monistero vicino . . . . .* e chiamasi il luogo modernamente *Bartulina*“ (crkva); a dalje „*Ecclesia S. Bartholomei de Trin.* Era antichissima Badia fondata prima del Capitolo canoniale, il quale da essa prese il patrocinio ed il sigillo.“ Nakon ovoga cijenim, da g. B. neće tražiti još i drugih podataka za dokaz, da je na Kapitolu zbilja opatojala crkva S. Bartula sa samostanom, i da će se odrediti mnenja, da je na Kapitolu mogla da bude još i biskupska crkva S. Marije.

Tumačenjem dvaju ulomaka natpisa na cjelovitijem plutejima br. 5. i 6. g. B. dolazi do zaključka, da „nadbis potiče iz dobe samoga Držislava kralja“, dakle iz druge polovine desetoga vijeka, pa tijekom i sam pobija mnjenje Rohault de Fleury-a, da se pluteji sa spletenijem vrpčastijem uredima nebi bili gradili i u X. vijeku. — G. B. neće nikako da pristane na mnjenje, koje mu se i samo po sebi nameće, da bi dva pluteja mogla biti neposredno spojena, i tvrdi, da ne samo „fali čest izpred prvog ulomka“, nego još i čest među ulomcima“ te i „čest po svoj prilici i poza drugim

ulomkom nadpisa“. Stalno je, da nema česti izpred prvog ulomka, pa ni one za drugim ulomkom, ali se meni čini, da obzirom na „Neppravilni oblik akuzativni IN TEMPVs mjesto *in tempore*“ kao „dokaz da naš ulomak potiče iz dobe, kada se za slovničku dosljednost malo marilo“ i na „drugu slovničku nedosljednost običnu takodjer za druge polovine srednjega vieka, akuzativni dočetak D//IRZISCLaV DVCEm MAGNVm mjesto pravilnoga genetiva D//IRZISCLaV(?i) DVC(?is) MAGN(?i)“, što sve sam g. B. priznaje, može se slobodno pomisliti, da dva ulomka slijede neposredno jedan za drugim, i primiti čitanje:

(Svatas) CLaV DVX HROATORum IN TEMp(?ore)D//

IRSZISCLaV(?i) DVC(?is) MAGN(?i) tijekom više, što nas na takovo čitanje ovlašćuje i zadnje slovo prvog ulomka koje nam uz prvu nepotpunu riječ drugoga daje samu jednu potpunu riječ DIRZISCLaV(?i). Tijekom čitanjem dobivamo relativno potpun smisao, koji bi nam potvrgivao „očevidnu suvremenost bana Svetoslava sa kraljem Držislavom“. Natpis bi se mogao popuniti onda kakvijem glagoljem kao n. pr.

AEDEM HANC, . . . ili CIBORIVM HOC, . . . ili CHORVM HOC PRO REDEMPTIONE ANIMAE SVAE STRVXIT . . . ili STRVERE FECIT.

Po paleografičnijem kritikerima mogla bi dva ulomka br. 5 i 6 slobodno pristajati i uz VIII. vijek, a ne samo uz „deseti,“ kako tvrdi g. B. Dva slova R, ono na kraju riječi HROATOR i ono u riječi DIRZISCLV jednaka su kao u natpisu na sarkofagu nadbiskupa Gracijosa u Ravenni iz god. 788¹⁾. Velikaški naslovi u tom natpisu prevedeni su iz hrvackoga, ništa nije lašnje dakle nego da je *dux* prevod riječi *župan*, a *dux magnus* = *veliki župan*. Gospodinu B. i Dr. Rački-emu, koji prevode *dux* sa *ban*, nemože da bude jasan naslov *dux magnus*.

* * *

A sad da primjetim koju i o poglavju B. Buličeve knjige, u kojemu je opis drugih „dalmatinskih ornamentalnih spomenika po dobi ili slogu srodnih hrvatskim spomenicim u kninskoj okolici.“ Tu ima govora najprije I. ob objelodanjenijem, pa onda II. i o neobjelodanjenijem nekijem spomenicima.

O južnijem vratima na Stolnoj crkvi S. Dujma nemože bit sumnje, da nijeu iz sedmoga vijeka, jer se iz povijesti zna po Tomi arhidjaku, da je „nadbiskup Ivan Ravenjanin, koji je biskupovao oko polovine sedmoga vieka, pročistio Dukljanov Mauzoleum od poganštine, *napravio nova vrata*“ itd., te ima pravo g. B. što piše da po kompoziciji motiva i po površnosti izradbe taj spomenik „može sasvim dobro pristajati u sedmi viek“. Pojas praga tih vrat, na kojemu su kružnice, nije s druge strane zarubljen „*torom* na biserje“ već bisernom grivnom (nj. Perlenstab) ili gjerdanom. Torus se zove podeblji štap, obla grivna, koja u nikakovo doba nije bila urešena bisernijem zrnjem ni drugim nanizanim elementima. Da tu nije torus nego *astragalus*, razumije se i po slici u Eitel-

¹⁾ Catt. sp. dj. str. 170.

bergerovoj knjizi¹⁾, na kojoj se vidi da je on samo mrvu širi od pločica ili listela, dočim bi torus imao biti mnogo deblji od njihove širine. U srednjoj kružnici jest tica, ali u one dvije „što su joj po boku“ nije po lav, nego po sfinga. Drugi motiv na istijem vratima nije „imitacija obla meandra“, jer, opet velju, oblijev meandara i neima, nego je „vijugava loza“. Na toj lozi nijesu „četverolatični listovi“ oni što „napunjuju prazninu uvojaka“, jer listovi i neimaju latica, nego su to četverolatični cvjetići; a biće da se je tu samo izmakao *lapsus linguae* gosp. Buliću. Ti cvjetići poduprti su obvojnijem listom, kao spatom. Karakteristično je u toj lozi što su joj pazušca listova obuhvaćena slobodnijem prstenom bajamasta oblika.

O „posudi za kršenu vodu“ ili kropionici uzidanoj „u crkvi S. Dujma“ piše g. B. da „nosi motiv isti kao pomenuti prvi na pragovima i istu „izradbu“, sasviem da rekbi, da joj je gornji oblik iz kasnije dobe.“ Nezna se o kojemu to gornjemu obliku misli g. B., kojemu bi se imalo reći, da je „iz kasnije dobe“, jer toga nije razabrati po slici u Eitelbergerovoj knjizi²⁾.

Pošto neima narisa grobnice nadbiskupa Ivana Ravenjanina ni kod Jacksona ni kod Eitelbergera,“ za čudno mi je što se g. B. nije pobrinuo, da isti bude otkriven u njegovomu djelu.

Eitelberger i Rački su toga mnenja, da je iz IX. vijeka glasoviti već nadvratnik S. Križa u Ninu; g. B. piše, da mu se čini da je iz „predkarlovinške dobe“, a ne kaže iz kojega vijeka. Iz VII. vijeka nemože da bude već zato, što neima na njemu ni najmanjeg traga iole pomnivoj izradbi, kao što se opaža na spom. vratima S. Dujma, niti mu ima u krugovima ijednog figuralnog motiva; a nemože da bude vrlo daleko od toga doba, jer ima u pazušcim lišća na vijugavoj loži one proste prstene kao što su na vratima S. Dujma, i ako nezgrapno izražene. Ja zato uzimam VIII. vijek, i to njegovu polovicu kao najprikladnije doba za postanak toga nadvratnika. Kuke oko oblučnog timpana crkve S. Donata u Zadru dokazuju jedan put više, da su one vazda služile kao ovjenčavajući motiv. Isto su tako upotrebljene kuke kao ovjenčavajući motiv luka; na plosnarezanim mramornijem vratnicama staroga svetišta crkve S. Maria in Valle u Cividale iz god. 762—776³⁾; na dva plosnorezana luka ciborija u Bagnacavallo iz VIII. vijeka⁴⁾; na komadu luka u S. Spasu u Brescia iz VIII. vijeka⁵⁾; na luku grobnice u krstionici u Albenga iz VIII. vijeka⁶⁾; nad plosnarezanim lukovima ušća bunara u Lateranskom klaustru u Rimu iz svršetka VIII. vijeka⁷⁾, te nad plosnarezanim lukovima drugog takovog ušća kod Ministarstva Poljodjelstva u Rimu iz svršetka VIII. vijeka⁸⁾. Svi nam ti spomenici dokazuju, da i odlučni timpan crkve S. Donata, koji je jednako urešen, mogao bi da bude, kako piše g. B. i „iz doba oko početka devetoga vieka“, ali još mnogo lašnje stariji, t. j. „iz druge polovine VIII. vijeka.

¹⁾ Nav. dj. str. 257. sl. 42.

²⁾ Nav. dj. str. 257. sl. 73.

³⁾ Catt. nav. dj. str. 95. — ⁴⁾ Isto str. 107. i 109. — ⁵⁾ Isto str. 128.

⁶⁾ Catt. nav. dj. str. 132. — ⁷⁾ Isto str. 149. — ⁸⁾ Isto str. 162.

O ploči sa plohozezbama u osam arkada što se nahodi u zadarskom muzeju S. Donata, rekao sam svoju u prošastnom broju „Viestnika“¹⁾. Ovgje mi je primjetiti još, da „niz ornamentalnih kružnica uzljem spojenih“ na gornjem rubu te ploče nije „po kompoziciji“ baš „istovjetan gornjemu rubu ninskoga nadvratnika“ niti „donjekle i onomu na nadvratniku južnih vrata Sv. Dujma u Spljetu“ — Na ninskom nadvratniku jesu užljem spojene kružnice, ali u njima nema nikakvoga figuralnoga uresa, već su samo u dva križići, a u ostalijem četverolatični cvjetići, dočim je na zadarskom pluteju jedan osmerolatičan cvjetić i jedna prelomljena šesterozraka zvijezda, a u ostalijem su krugovima četveronožne životinje i tice. Na nadvratniku S. Dujma kružnice su pak samostalne a nijesu megju sobom svezane. Ovaj je nadvratnik iz VII. vijeka, dočim je zadarski iz početka VIII. vijeka a ninski iz polovice VIII. vijeka.

Sudeć po slici objelodanjennoj u spom. Eitelbergerovoj knjizi (str. 136) nije vrlo tačan opis, kojijem g. B. prikazuje ulomak sarkofaga, što ga je ruski arhitekt Čagnin našao „pri iztraživanju drevne crkvice na zadarskoj obali Franje Josipa I.“ „Izpod gornjeg ruba“ nijesu „urezana“ „četiri ornamentalna okvira“, već samo njih *tri*. Nije poave tačno ni ono što piše g. B., da je „po dnu svakoga križa sa svakog boka po simbolična palma, isto kao i na svakom pobočnom kraku odozgora“, jer stoje po četiri palme samo oko srednjega i ljevoga križa, dočim desni križ ima više prečage desno i lijevo ne po palmu već po liljan. Trebalo je pak, da g. B. bude istaknuo po čemu se razlikuju palme na tom ulomku. Razlika jim je u podanku. Dvije palme pod prečagom lijevoga križa i dvije gornje srednjega završuju dolj u dvije zavojice uzgor uzvinute. Sve četiri palme lijevoga križa završuju sa dvije zavojice nizdol savijene. Dolnje dvije palme srednjega križa neimaju zavojica, nego završuju surovo otkinuto bez naročita podnožja; njihovi su zubići više raskrečeni i dublje urezani nego li na drugijem palmama. Obrub polja srednjega i lijevoga križa „sastoji se iz debela gajtana“ trogrebenasta, a samo onaj desnoga polja sastoji od „vijugova čokota“, „a svaki zavoj“ je „popunjen“ ne „trolatičnim“ već trokrpnim „listićem“. Vertikalni nizovi „kružnica spojenih na uzalj“, koji dijele srednji okvir od pobočnih, nijesu jednake širine, kao što nijesu ni svi okviri jednako široki (nego je desni najširi), već je desni niz za četvrtinu širi od lijevoga, tako da su u desnomu spojene samo tri kružnice, a u desnom su četiri i početak pete. U desnijem su krugovima šesterolatični cvjetići, samo najgornji je sedmerolatičan; a lijevi krugovi neimaju u sredini po palmetu, veće komad akantusova lista, koji se može da uzme i kao dvije polupalmete simetrično združene tako, da jim zubići ostaju s nutrnje strane. Trokutne praznine megju krugovima u obadva su niza izpunjene krinima. Najgornji trokutići izpunjeni su kukama, koje su izrasle iz krugova. Ob ovom ulomku piše Eitelberger²⁾, da oblici, koji su na njemu i na drugijem sličnijema, potvrđuju samo čin, da su „ovakovi uresi pripadali umjetničkom razdoblju narodâ, koji su u sedmom i osmomu vijeku

¹⁾ Vidi moj članak: „Hrvacki spomenici u Zadru“.

²⁾ Nav. dj. str. 137.

živjeli u Istri i Dalmaciji," a tijekom podupire moje mnjenje, da se slog ovizijeh spomenika može slobodno da zove *hrvacko-vizantinskijem*. G. B. piše, da je ovaj spomenik „srodan po kompoziciji sjeverotalijanskim spomenicim osmoga vieka; nu rek bi da radi nešto bolje izradbe pristaje priličnije u deveti viek.“ Ja tu nevidim „bolje izradbe“, nego li je n. p. u Cividale, pa cijenim, da je priličnije, da taj spomenik bude iz VIII. vijeka. Osmerolatični poluevjeteći u nizu arkadica, kao na ovom zadarskom ulomku nahode se i na gornjem rubu luka ciborija, što je sada na trgu s. Dominika u Bolonji iz VIII. vijeka. Na njima je bolja izradba, nego li na zadarskom ulomku, pa ipak jih Cattaneo²⁾ pripisuje VIII. vijeku.

O ulomku, kojega nacrt iznosi Eitelberger (Tab. XIII. sl. 2.) i o kojemu piše (str. 164.) da pripada istomu vremenu, iz kojega je drugi ured, što se nahodi na pročelju vizantinske male bazilike S. Nedjelje, piše g. B. pod br. 10 svojijeh obj. dalm. spomenika, i kaže, da je na njemu „Izradba prilično dobra devetog ili jedanaestog vijeka“. Po tomu rek bi, da g. B. cijeni, da se izradba IX. vijeka malo ili ništa nerazlikuje od vajarske izradbe XIga., dočim je XI. vijek daleko odmakô od IX. vijeka, toliko u izradbi koliko i u bogastvu oblikâ i kompozicije, tako da, dok umjetnost u IX. vijeku, što no rijet, snom mrtvijem spava, u XI. vijeku se je već živo prenula i počimlje da stvara djela dostojna imena početka nagoviještanja na pravu umjetnost. Još piše g. B., da je to „ulomak crkvenoga pluteja crkvice S. Nedjelje,“ što Eitelbergeru nije bilo poznato. Nastavlja g. B. „Na njemu se vidi obrubni obli meandar, na osnovi čokota, čije zavoje popunjuje višelatični list, što se na kraju uvojka razvija.“ Treba mi još jednom opetovati, da to nije *meandar*, jer neima oblijev meandara, i jer se meandar, kao čisto geometričan urez, i organično lišće megju sobom isključuju; a to je pak još manje meandar u koliko i ne sastoji od jednoga, nego od više komada, koji su megju sobom spojeni. O tomu motivu kaže još g. B., da je „istovjetan po kompoziciji dolnjemu na ninskom nadvratniku, na južnim vratima sv. Dujma u Spljetu, ali bolje izradbe.“ On nije po kompoziciji *istovjetan* ninskomu niti onomu u Spljetu, nego jim je samo *sličan*, a razlikuje se u mnogo čemu, što je potrebno da se istakne. Na tom zadarskomu ulomku nije valovita grana cijela ni besprekidna, kao u Ninu i na spljeckijem vratima S. Dujma, već ona sastoji od pojedinih komada medju sobom sputanih. Svaki komad sastoji od trikrat ovijene grančice, koja na obadva kraja završuje peterozubnijem akantusovijem listom, a u srijedi — prema nutrjoj strani — ima dva lista sa pupoljkom megju njima. Is kraja nutrnjeg lista izahodi kao trokrp listak djeteline. Na ninskom nadvratniku je u svakom zavoju grane po trokrp list, a u Spljetu je na poduljoj petlji list i četverolatičan cvjetak. U Spljetu je još petlja obuhvaćena bajamastijem širokijem obručićem, dočim su u Zadru pazušca lišća kao čvrsto privezana. Ploha zadarskog ulomka „bila je podijeljena u više okvira,“ ali ne „prostim pravcima bez ornata,“ nego letvicama (listelima). Četveronožna životinja „u drugom okruglom okviru“ te ploče, koje „vidimo dvie noge i donju čest trbuha,“

²⁾ Nav. dj. str. 111.

nagagja g. B., da bi mogla biti „na pr. Lukin vol, ili Markov lav“. Vo' nemože da bude, jer su toj životinji na nogama čaporci a u vola su papci, a mogao bi da bude lav ili i grif. U Cattaneo-vom djelu su iz četiri mjesta slike plohocezanih paunova sa ulomaka spomenika iz VIII. vijeka i jesu: jedan paun na ulomku amvona u Grado¹⁾, dva pauna na već spom. luku ciborija na trgu S. Dominika u Bolonji, dva pauna na pluteju u dvorištu sveučilišta u Ferrari²⁾, i dva pauna na grobnici Teodate u Paviji³⁾. Svi ti paunovi imaju po sredini repa crtu, na kojoj su nanizane takove oči kao na ovomu u Zadru br. 10. Na njima je još vaskolik rep na isti način izragjen kao na zadarskomu, sa kozijem certama od razvodnice put vanka. Repovi bolonskih i pavijekih paunova imaju uprav po četiri oka kao i zadarski, a oni gradskoga i ferrarskih imaju jih samo po tri. Sva je dakle prilika, da i zadarski ulomak potiče iz VIIIga, a ne iz IXga ni XIga vijeka, kako misli g. Bulić.

Čudim se, što se g. B. u svojem pregledu nije ustavio, da izpita ulomak, što ga Eitelberger spominje, sa pročelja crkve S. Negjelje, tijekom više, što mu ovaj nije iznio sliku. Eitelberger piše, da taj „urez pokazuje tri sveta kralja, i da je zlamenit uprkos svojoj varvarsko-djetinjskoj prestavi“.

I o pobočnijem pragovima nekadanje crkve S. Lovre u Zadru piše g. B., da „nose vijugasti čokot“, a mogao je izostaviti ono „na osnovi meandra“. On piše, da zavojke toga čokota „popunjuje listić, na kom sjede simbolične ptice, ili sitni ljudski kipovi sa križem na glavi ili u ruci“. Neznam koliko su pouzdane dvije slike nadvratnika i dovratnika tih vrata u Eitelbergerovoj knjizi (str. 133. i 134.), ali po njima opažam, da vrh čokota na dovratnicima završuje u dvije golubice, kojijema se oblik krilâ nimalo nerazlikuje od onih listića o kojijem g. B. piše, da ispunjaju zavojke čokota. Više svakog takovog lista a ogranično združeno š njim opažam pak nekakav na kut prelomljen komad u istome položaju kao što su vrat i glava na gornjijem golubicama. Taj komad, nešto zato što je vremenom izlisan, a drugo što je nezgrapno izragjen, odaje namjeru nespretna klesara VIII. vijeka, da izrazi tičije glave. Po tomu vijugasti čokot nebi imao lišća, već, u mjesto njega, organično š njim spojene a surovo uklesane golubice bez nogâ. Na mjesto golubicâ vigjeti je na slici, na jednom mjestu desnoga dovratnika lik sveca sa krstom u ruci i nimbom oko glave, a na lijevom dovratniku vrlo surovo izragjen drugi ljucki lik sa krstom više glave. Uz jednoga i drugoga ima još po nešto kao da su krila, a da su, prikazivali bi angjele. Navratnik nije zarubljen „torom na jajašca“, već nizom dugoljastijeh zrna bisera, rastavljenijeh megju sobom parovima lećastijeh komadića, motivom našljegjenijem od klasične umjetnosti. Niz bisera spušta se od nadvratnika i niz nutrnje strane dovratnikâ. „U sredini timpana nadvratnika“, ne „u okruglom okviru“, kako hoće g. B., već u pakružnoj mandoli sastavljenoj od istijeh bisernijeh zrna, kakvijema su zarubljeni pragovi ne „sjedi svetac“, kako piše g. B. nego sam Spasitelj, kako piše Eitelberger, i kako se razumije po tragovima krsta što se opa-

¹⁾ Vidi Catt. n. dj. str. 103. ²⁾ str. 110. ³⁾ str. 129.

žaju na nimbu oko glave. O stablima za angjelima piše g. B., da su simbolične palme a Eitelberger, da su lovorike. Meni se čini, da nije ni jedno ni drugo, već, po grozdovima što na njima vise, da su loze simbolične. Eitelberger kaže, da „taj portal spada dobi potla Karlovinžke“, a g. B. primjećuje: Nama se čini, sudeći po prelošoj izradbi i po prevelikoj srodnosti, bilo u kompoziciji, bilo u izradbi ornamentalnih motiva ovoga spomenika, sa ornamentalnim vajarijam sv. Marije „di Aurona“ i Sv. Mihovila u Paviji, koja dva spomenika, nisu kasnija od početka devetoga vjeka, da portal sv. Lovre nije iz toli kasne dobe, ko što bi hotio Eitelberger. Listina 918. godine spominje crkvu sv. Lovre kao već obstojeću; po čem se smije zaključiti, da je crkva prije desetoga vjeka sgradjena, a valjda i prije devetoga. I ovgje je g. Bulić zaveden od Dartein-a. Auronina crkva u Milanu, koje su ostanci otkriveni 1869. god, jesu iz svršetka jedanaestoga vijeka, kad je ona bila pripogragjena¹⁾ a ne iz dobe njezinog prvog gragjenja, a o crkvi Sv. Mihovila u Paviji, kazao sam već kako su Schnaase, Kugler i Cattaneo složni u mnenju, da potiče iz XIII vijeka. Prispodoba dakle našeg spomenika s otijema odvela bi nas u XI. i XII. vijek. Nego Cattaneo dokazuje, da megju izkopanijem ulomcima Auronine crkve ima neku četrdesetak vajarskijeh ulomaka, koji potiču iz prvobitne crkve sagrajene u VIII. vijeku. On iznaša sliku devetorice njih. Na jednomu od tjih pilastrima ista su onaka dva niza bisera, kao što je po jedan na nadvratniku i na dovratnicima sv. Lovra u Zadru. Povjestnički dokaz doveo je dakle g. Bulića dosta blizu k istini, te kaže, da je crkva zgradjena „valjda i prije devetoga vjeka“, kao što se razumije da ima biti iz VIII. vijeka, dočim su ga prispodobu sa talijanskijem spomenicima daleko odbijali od nje, ako slučajno nije g. B. mislio baš o spomenutom pilastrinu Auronine starije crkve.

G. B. zove *karlovinžkom* umjetnosti onu, koja se pojavljuje od polovine devetoga pa traje i za desetoga vijeka, a „predkarlovinžkom“, cijenim svu starokršćansku umjetnost do polovine IX. vijeka. Čudnovata je ta razdioba! Schnaase nazivlje „karlovinžkom“, doba od Karla Velikoga pa do svršetka X. vijeka, ali i to samo obzirom na zapadno-evropejsku umjetnost. Karlovinžko doba postoji pak samo u minijaturi i zlatarstvu, ali nipošto u graditeljstvu, kiparstvu ni slikarstvu, a i zove se tako samo za razliku od merovinžkog doba. Velike umjetnosti imaju tada vizantinsko doba. O pleteru na Kotorskom luku ciborija²⁾ piše g. B., da je „istovjetan s kninskim (br. 12., 25., 33.) i spljetskim (br. 45., 54.)“ Po mojem pokušaju klasifikacije trakastijeh spletenijeh uresa³⁾ pripadao bi taj ures pletenicama i to četrostrukijem pletenicama jedne treće vrsti, t. j. sastavljenijem od dvostruke pletenice Ax² i jedne dvostruke pletenice treće vrsti C, t. j. dvostruke *pravoertne* pletenice sastavljene od dviju krivu-

¹⁾ Cattaneo n. dj. str. 117.

²⁾ V. Jackson, Nav. dj. sv. III. str. 43., sl. 74. ili Catt. n. dj. str. 184.

³⁾ V. „Viestnik“ god. XI. br. 4. str. 116—119. i god. XII. br. 1. str. 12—14.

ljica. Takva pletenica nije nipošto istovjetna s kninskim br. 12., 25. ni 33., jer su to sve sami pleteri, niti s brojevima 45. i 54. iz Spljeta, jer br. 45. pripada četverostrukijem pravijem pletenicama, a ona u Kotoru je sastavljena, kako sam gori opisao; a br. 54. je krivoctna uzlovita pletenica. Ovaj komad u Kotoru nije, kao što piše g. B., „timpan“, već je *luk ciborija*, a timpana na njemu neima. Tako su i na rabskom ciboriju sve sami lukovi, a ne timpani. Meni se nečini, kako piše g. B., da se kotorski luk „slogom, izradbom i proporcijam sudara“ „sa svima sa timpanim (lukovima) rabskoga ciborija, i sa ulomkom timpana (luka) ciborija u Spljetu br. 50.“ Lukovi ciborija imaju svikolici obično pojas susredištan s lukom urešen kakovom pletenicom, ali su ostale česti drukčije urešene, pa se kotorski luk u ostalom ne sudara ni s rabskijema ni sa spljeckijem ulomkom. Motivi uresa su jim posve različiti, a slog jeste svjema zajednički hrvacko-vizantinski. Što se tiče „proporcije“, razmjerja, to su svi polukrugovi na svijetu istoga razmjerja, jer nemože da bude drugčije. Nemogu dakle da budu svi ovi lukovi „najvjerojatnije iz druge polovine devetoga vijeka“, već mogu svi ostali osjem kotorskoga vrlo lasno da budu iz VIII. vijeka ili prve polovine devetoga, kao što je srodan ciborij sv. Eleukadija u Ravenni iz god. 806.—816.,¹⁾ i onaj na krstionici u Cividale²⁾ iz god. 737., ili onaj u san Giorgio di Valpolicella iz god. 712³⁾. Obzirom na kotorski luk ciborija piše i ovo g. B.: »Ovomu istovjetnih objelodanio je g. Jackson mnogo istarskih timpana i pluteja, od kojih jedan nosi nadpis u karlovinžkoj elegantnoj kapitali, i godišnju naznaku 857. Ovaj datum nam je prvi podatak o pojavu karlovinžke ornamentacije i epigrafičnih oblika na našim stranama⁴⁾“ „o. c. vol. III., 295., 300., 301., 373., 400., 420.“ — Sl. 103. na str. 295. III. sv. Jacksonova djela prikazuje zbilja trokutni timpan iz stolne crkve u Pulju sa natpisom iz god. 857., ali on nije ni luk ciborija uopće, a kamo li još da bude istovjetan sa kotorskim lukom: Tu osjem paunova, golubicâ i monograma biskupa Handegisa neima uresa, a još manje baš pletenijeh trakova, i nije dakle nikakav „podatak o pojavu karlovinžke ornamentacije“ „na našim stranama“. Na str. 301. mu je slika pluteja ili ulomka grobnice sa kramom u arkadi na stupovima te pod prečagom simvoličnijem palmama, a nad njom su dva krivoctna trokutna uzla, kakvi se opetuju i u dva kuta luka, ali ni taj komad neima ništa zajedničkoga sa kotorskim lukom osjem općenitog sloga. Na strani 300. neima nikakove slike. Na str. 373. su na jednoj ploči dvije različite pletenice iz crkve S. Maria n Muggia-Vecchia kao rub pluteja, Jedna stoji okomito a druga gori vodoravno. Ta okomita pletenica sačinjava četvrtu jednu novu vrst četverostrukijeh pletenica t. j. pletenicu sastavljenu od dvostruke pletenice vrsti 2. sa dva slobodna valovita traka, koji se š njom prepliću a valovi jim dopiru

¹⁾ Cattaneo. Nav. dj. str. 171.

²⁾ „ „ „ „ 84.

³⁾ „ „ „ „ 80.

⁴⁾ Vidi Viestuik god. XI., br. 4., str. 118., a Kninski spomenici sl. 43. i 46.

samo do četvrtine širine ukupne pletenice. Vodoravna pletenica na tom pluteju sačinjava četvrtu vrst slomljenijeh krivoctrnijeh uzlovitijeh pletenica. Nije jasno nacrtana, ali rek bi da sastoji od elemenata sličnijeh onijema u krivoctrnom pleteru vrsti c^3). Na str. 400. je slika patrijarhalne stolice u stolnoj crkvi u Oglaju. Na njoj je na licu gornjeg stepena dosad neopisana jedna vrst četverostruke pletenice t. j. četverostruka prava i pravocrtna; na licu donjeg stepena je krivoctrna dvostruka pletenica $\alpha 2$. u čijem su krugovima živinski i bilinski uresi. Na str. 420. je slika isprobijenog mramornog prozora iz blizine stolne crkve u Grado, koju je i Cattaneo objelodanio te sam ju prije napomenuo. Ne samo dakle što u Jacksonovoj knjizi nije objelodanjeno „mnogo istarskih timpana“ kotorskome luku ciborija „istovjetnih“, već i nije on objelodanio nijednoga istarskoga luka ciborija.

„Ciborij u stolnoj Rabskoj crkvi“ ne „nosi istu ornamentaciju kao i kotorski“. Ob obrubnoj pletenici na obluču rabskoga luka ciborija piše g. B., da je „pleter“ „istovjetan“ „sa kninskim, i u kompoziciji i izradbi, na ulomcima br. 6, 12, 17, 25, 26, 32, 33, 34, 35, 39.“ dočim je ta pletenica posve različita od uresa kninskih br. 6, 12, 17, 26, 32, 33, 34, 35, jer su ovi pleterovi a ne pletenice, te i od pletenice 25, a slična je jedino, ali ne istovjetna pletenici br. 39. Naravski da g. B. govori samo ob onom luku rabskog ciborija, koji se vidi sprijeda, na slici u Eitelbergerovoj knjizi, jer su na drugijem licima rabskoga ciborija drugi uresi i druge pletenice, koje je trebao potanje opisati i napose naslikati, što nije učinio ni Eitelberger, ni Jackson, pa eto ni sam g. Bulić.

O nekom „gornjem obrubnom uzlovitom karlovinškom pleteru“ na tomu luku piše g. B., da je istovjetan „s kninskim na ulomku br. 37.“ Ja sam taj ulomak prisposodio sa Eitelbergerovom i sa Jacksonovom slikom, koje se u ostalom vrlo malo sudaraju u potankostima — premda treba ispovjediti, da je Eitelbergerova izvanredno većom pomnjom nacrtana od Jacksonove, u kojega je većina slika nacrtana onako na brzu ruku, — ali nijesam našao nijedne pletenice na rabskom ciboriju, da bi bila slična onoj na kninskom ulomku br. 37.

Ob obrubnom motivu na ploči Br. 1. spljecke krstionice piše g. B., da je „po kompoziciji mrežast“. Tu neima nikakova obilježja mreže, pa sam ja taj ures nazvao već „pravocrtnom uzlovitom pletenicom“. ¹⁾ Isto kao lice ove ploče koje je „podijeljeno u dva vertikalna reda četverokutnih okvira skopčanih međjusobno ornamentalnim uzljem“ podijeljeno je i lice jednog ulomka dovratnika iz IX. vijeka uzidana u predvorju crkve sv. Ambroza u Milanu ²⁾. Na milanskom ulomku su uzlovi pravocrtni „dočim su u Spljetu krivoctrni. Polja su urešena na obadva srodnijem linearnijem i bilinskijem uresima; na milanskomu su u nekijem poljima i životinje. Nestoji ono što g. B. piše, po njegovom shvaćanju karlovinškog i predkarlovinškog doba, da „ruža što za predkarlovinške dobe ima najviše dvanaest istorazmijernih

¹⁾ Vidi „Viestnik“. God. XII. Br. 1. Str. 13.

²⁾ „Cattaneo Nav. dj. str. 196.

latica, na ovom spomeniku imaju jih šestnaest i to nerazmjernih¹⁾, jer se u Cattaneovu djelu nalazi ružâ iz VIII. kao i iz IX. sa 12 i sa više od 12 latica, dapače ima jedna iz VIII. sa čak 24, a jedna i sa 30 laticâ.

Dvostruka pletenica, *prijekršće*, što je kao obrubni motiv komada 2 splj. krstionice, nahodi se na jednome križu u Foro Romano iz IX. vijeka¹⁾, te na jednomu pluteju staroga S. Abbondija u Como iz istoga doba.

Viješto je g. B. izveo dokaz za svoje novo tumačenje figuralne prestave na toj ploči. Po osobi potruške ležećoj rukama do lica sklopljenijem, u položaju „adorans“, gosp. B. tumači, da osoba sjedeća na prijestolju ne može da bude niko drugi nego Isukrst, a pred njim stojeća osoba, da je sveti Petar ili Pavao. Nego, kaže još, da je Spasitelju oko glave biserni nimbus, dočim ja tu nevidim nikakva nimbusa već vizantinsku krunu biserjem posutu i urešenu sa tri križa. Tako i Eitelberger piše, da je „okrunjen osobitom krunom, na kojoj se nahode tri križa,“ a Jackson da je okrunjen krunom biserjem posutom, bizantinskoga sloga“. G. B. se neustavlja, da pobije Eitelbergerovo i Jacksonovo mienje, a trebalo bi da to bude učinio, jer mislim, da je još malo kada ili nikada, barem u vjekovima od V. do X. Spasitelj bio prestavljen krunom, a bez nimbusa, pa bi to bio prvi slučaj. Ni osoba do Spasitelja neima kotura svetinje, kojijem su se tada u slikarskoj i vajarskoj umjcnosti označavali Sveci. Ta nestasica koturâ svetinje čini i mene sumnjati u tumačenje g. B., da dvije osobe predstavljaju Spasitelja i Sv. Petra i Pavla, a ne kralja i drugu osobu pred njim. Što je poklonitelj u položaju *adorans*, koji se dolikuje samomu Bogu, to bi moglo nagoviještati na lik Spasiteljev, koji je mogao biti prestavljen na izgubljenom nastavku ploče.

Eitelberger piše još, da osoba stojeća ima „neku vrst bječava, koje rek bi da sastoje od nanizanih kajiša“. Takve su bječve i u sjedeće osobe. O takvoj nošnji u sedmomu vijeku nahodim u jednoj bilješci kod Schnaase-a²⁾ ovakav opis: „*Fasciolis crura et pedes calciamentis constrin-gebat.*“ Na istom mjestu nahodim iz Monachus Sangallensis, lib. 1. c. 34 opis nošnje starijih Franaka kako slijedi: „*Erat antiquorum ornatus vel pa-ratura Francorum: calciamenta forinsecus aurata, corrigiis tricubitalibus insignita, fasciolae crurales vermiculatae; et subtus eas tibialia vel co-xalia linea, quamvis ex eodem colore tamen opere artificiosissimo variata.*“ „*Super quae et fasciolas in crucis modum, intrinsecus et extrinsecus, ante et retro, longissimae illae corrigiae tendebantur.*“ Takvu je nošnju sam monah vidio bio i u cara Karla Velikoga. Ništa lašnje nego da su i hr-vacki velikaši za dugotrajnijih borba sa franačkijem osvajačima pri koncu VIII. vijeka, primili od njih i gori opisanu sjajnu nošnju.

Na ploči br. 4 spljecke krstionice nije „ornamentacija“ „istovjetna“ ni onoj na kninskom ulomku br. 20 ni 25, jer su sve tri različite vrsti slomljenijih krivoertnijih uzlovitijih pletenica. Na spom pluteju crkve S. Abbondija u Como ima megju ostalijem uresima takogjer jedna pentalfa, ali je krivoertno i ne glavni ures pluteja, kao na Spljeckoj ploči br. 4, već nuzgredan.

¹⁾ Vidi Cattaneo. Nav. dj. str. 161.

²⁾ Nav. dj. sv. III. str. 597.

Po srodnosti motiva na pločama spljecke krstionice sa pomenutijem talijanskijem iz IX. vijeka može se zaključiti, da su i one potekle iz istoga doba, a ne iz X. vijeka, kako misli g. B.

Ploča br. 47., što je iz krstionice S. Ivana prenešena u splj. Muzej, nije raspolovljena samo, kako se čini g. Buliću, već su to krajni komadi iste ploče kojoj neima srednjega komada. Lako se je tomu domisliti ponespretno nacrtanoj slici, na kojoj se vidi već, da se ulomci gornje obrubne uzlovlite krivocrtne pletenice nestapaju. Ja sam ta dva ulomku ispitao na mjestu i osvedočio sam se, da su slabo naslikani na Bulićevoj tablici. Ukupna duljina ploča je jednaka, ali se krajevi kružnijeh lukova nemogu da sastanu pošto je lijevomu tetiva duga 61 cm., a desnomu 63 cm. Tako ni polupačetvorine. na sredini ulomaka neimaju istu duljinu, jer je lijeva duga 41 cm. a desna 41.5 cm. Tice nijesu golubice, kako piše g. B., niti si „preotimlju zrnice simboličnoga grožgja,“ jer niti su u istom simetričnom položaju, niti su stojale na cijeloj ploči tako blizu, da bi mogle jedna drugoj. što da preotimlju. Lijeva tica izragjena je po načinu boljskih, te mislim da obe predstavljaju paunove. Ta ista tica stoji pruženijem vratom i glavom, te ima otvoren kljun, a desna prignula je vrat megu otvorena krila, te ima kljun zatvoren. U dnu lijeve pačetvorine trči desno polak neke životinje poput zeca. Rek bi, da je takova životinja i pri dnu desne polupačetvorine.

Izvrnuto je otnesnut spljecki ulomak br. 50. O tomu piše g. B., da njegovu „Srodnost ornamenata sa ostalim dalmatinskim spomenicim, nije potreba opetovati, ni analogiju s ninskim glede položaja natpisa.“ Ja mislim dapače, da je ob ovom komadu trebalo napose istaknuti, da mu je na okomitom rubu i na onom uz luk trostruka pletenica, kakvijeh nije još nagjeno u Kninu. Što se tiče natpisa, to u njega neima analogije s onijem na ninskom nadvratniku, jer je na ovomu natpis na stražnjoj strani, a na spljeckomu luku ciborija je ulomak natpisa na donjoj strani luka.

Slab je nacrt i ploče 51, pa se neusugjujem, da što o njoj potanje primjetim. Kazat mi je samo, da ima u spom. crkvi u Como takav jedan komad sa žrtvenika iz IX. vijeka,¹⁾ s tom razlikom, da u Como neima pod prečagom križa palama, niti su u kutima više lukova tice već krinovi.

I br. 55. je svakako vrlo slabo nacrtan, jer su zavojice, rek bi, ne od kamena nego od zamotane kovinske ploče.

Ures ulomka br. 61. nije istovjetan s br. 54., niti je srodan broju 12. ni 39., kako piše g. Bulić.

U knjizi „Hrvatski spomenici“ g. B. je prvi, koji je na znanstvenom temelju stao da proučava naše starine iz dobe narodne hrvacke dinastije, te se nije čuditi, što je u koječem pogriješio. Svršit mi je zato ovaj prikaz s riječima suvremenog jednog duhovitog talijanskoga fratra: „preghiamo chi leggerà a considerare, che i primi indagatori e ordinatori delle antiche memorie hanno sempre maggiori difficoltà da vincere, e più facile cagione di errare“.

U Korčuli na dan S. Petra Mučenika 1890.

Frano Radić.

¹⁾ Cattaneo str. 189.

D o p i s i.

Karin, 4. lipnja 1890. — Veleučeni gospodine! Osokoljen dobrim uspjehom Vašega davnoga puta do Medvidje, kojega mi ljubezno spomenuste u svom podavnijem listu u svrhu naravno, da bih doprinio zrnce koje i ja „Viestniku“, dne 2 tek. uhvativ sretna 24 sahta prostosti zaputih se do onih gora i krševa meni prije po imenu samo poznatih. Ovdolen podjoh preko Kunovca; tu opazih golemi Radekin križ, i pošto arkeologičke znamenitosti ne ima, mimoidjoh ga, zahvatih diel Popovića, ali dalje od poznatoga sudačkoga napisa u sv. Mihovilu, kojega onamošnji pučani za nijednu cieniu neće da ustupe Muzeu sv. Dunata u Zadru, predoči mi se Brgudska Gradina, koja bi me k sebi bila i privukla, da ne odgodih večer na jutro, da me tamo pop Božo privede, ali kad mu prispjeh kući u Radaljice, razumjeh, da je gvozdeni Čavlov u Medvidji. Jedva dočekah jutra, da vidim međjeda: u 8 sahti nadjoh se kod crkve, te stadoh obilaziti tamo i amo; svega vidjeh osim arkeologičkih predmeta. Pitajući za stare kakove razvaline, Luka Knez prstom mi pokaza Rupčovu ploču, prije dva mjeseca izkopanu, i nadviseću se gradinu. Pošavši tamo, prispijemo k ploči ležećoj na zapadno-sjevernoj strani gradine na ravnini tik puta, koji zemlje (polje) dieli od humca, na komu je grad bio, pri kutu na kom se put zavija od istoka prama podnevu, prije nego se stupi ka klisurini visokoj tri-četiri metra, na kojoj mišljah da je ploča mogla, ko na tvrdom podnožju, stajati. Ploča je duga od prilike 2 m. 50 cm. široka 70 cm. Od mekoga je vapnenca; razdieljena je na troje, gornje polje, na kojim je uklesano bilo popraje muškarca odbijeno je do ramena (popraju), to je razdieljeno od drugoga (srednjega) polja na kom je (to se razumie u reliefu) popraje žensko. Ovdje je opet ploča prebijena izpod vrata i okrunjena, da se ne da složiti sa glavnim komadom, na kojem su prsa i ramena ženskice. Oba su popraja liepo obložena krunisjom (kornišom) do kakovi 10 cm. dubokim. Na donjem je dielu ogledalo ovećega nadpisa, koji je pokvarila nešto voda a nešto ruka po iskopu vodeći crte nove po starim; strana zala (lieva) čitkija je, jer na njoj koso ploča ležala, pa ju je voda manje izpirala. Poznaje se

. . . TIVS TITI F·TVRATI
 . . . TIE TITO BVZETIA
 . . . MIEN AGELLI F
 . . . SESTO MERITO FIERI
 IVSSIT
 . . . VS BVZETIVS·T·L
 . . . SVO ARBITRATV TITO
 . . . TI AES ET SEX BVZETIA

AES

Gornji komad glavom muškarca nije našast. U dnu je ploča zasječena, da u usjek umetne se , no rad svoje dužine morala je

ipak biti stavljena uza zid, jer mislim, da nije deblja od 20 cm.

Na gradini pak našao sam komad ljutca, prije više godina izkopan

i na njem osmrtni mali nadpis. (*V Mommsen C. I. L. III. 2847. — Uredništvo*).

Po tom razgovoriv se mojim popom, krenuh put Zelengrada, ali *gradina* mi se prečini bez ikakve osobine, pa ju mimhodjoh, te se uzpeh na Bukovac, panj Bukovice, i vrcom izpod Cvijina grada, u mašti *Čikin grad*, kao da je igda Čika na Kruževu bila, gdje je i Sekina-lokva istom iz početka ovoga vieka, nije li tako i koja Cvija (Cvieta) mogla biti u blizini rimskih podrtina, pa po njoj i gradini ime? Ne osta mi vremena da ovoga puta obidjem Bojnik na zapad Kruževa, jer moradoh brzo u samostan se povratiti. Dužnom časti i štovanjem ostajem Vaš pokorni sluga
Fr. Andr. Vukićević.

Posedarje, 25. lipnja 1890. — Veleučeni gosp. Ravnatelju! Nemam ništa nova, da Vam za sad javim.

Ja sam kroz ovo zadnje doba u mojoj okolici dao kopati na više mjesta, gdje sam slutio, da bi se moglo što dobra naći; nu bez uspjeha. Bio sam prošlog mjeseca u Novigradu i tamo sam snimio i na hartiju prenio sve nadpise, koje sam vidio. Neimaju, po mom sudu velike važnosti, ali ih sa svim tim ovdje priklapam.

LAVS DO ADI 22
LV 1631 FATA
QVE STA OPERA
AL NOME DELA
MADONA DLA
CONCEPCIONE

ANO MDCXXXVII
FV FABRICATA QVESTA
CHIESA A NOME DELA
NATIVITA DELLA B.V.M
1718 FV RENOVATA

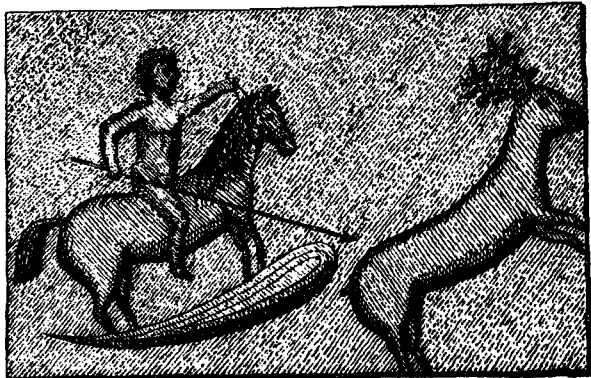
Ploča od kamena na burnoj strani
crkve sv. Marije u Novigradu.

Sa istočne strane gorispomenute crkve.

MDLXXXIII
LORENZO PAS90

PASCALIS CIGO
NIÆ DVX VE
AP:A:T:P:C
MDLXXXVII

Na takozvanim Velikim vratim u Novigradu, ova su dva nadpisa.

K tomu sam još narisao dva izradjena kamena, uzidana na pročelnoj strani stare crkve Sv. Katarine u Novigradu, koje Vam narise šaljem ovdje uklopljene.

Čuo sam ovih dana, da u Karinu ima nekoliko pločah sa nadpisim. Na jednoj da je utesano ime Lapsanović. Što skorije otići ću tamo, da razvidim i o stvari izviestim. Počitanjem, ostajem preponizni

Anton Calnago, muz. povjerenik.

U Vrlici, dne 3. rujna 1890. — Veleučeni gospodine! Tražeći kao povjerenik kninskoga starinarskoga društva dragocjene spomenike naših pradjedova, namjerio sam se na Otišiću, selu odaljenom od Vrljike desetak kilometara, a ležećem u lijepoj dolini na sjevernoj strani Svilaje, na mjesto, koje narod nazivlje „crkvinom“. To mjesto je gromila kamena na posjedu udove Hinke Krunić p. Petra.

Znajući iz iskustva, da je svako mjesto, koje narod nazivlje „crkvinom“, dragocjeni spomenik iz dobe hrvatske samostalnosti, preporučio sam poznatim seljacima da gromilu malo pročiste i da mi, ako štogodj nadju, donesu. Na moju radost donese mi pred dva mjeseca jedan seljak dobro sačuvan rimski spomenik, koji je našao u gromili, i koji je vjerojatno došao tu kao gradja. Spomenik je visok 30 cm., širok 22 cm., a sada se nalazi u mom stanu u Vrlici. Radjen je na običnom kamenu. U pravitku slobodan sam priposlati vam točan snimak.

Željao osobno viditi mjesto, na kojem je nadjen spomenik, i u nadi da ću naći štogod od hrvatskih starina, uputio sam se na Otišić dne 12. kolovoza. Nada mi se je izpunila, jer sam našao ostanke velike crkve, slične onoj u Podosoju, što ju nedavno odkrih; a osim toga našao sam odlomak rimskog spomenika, koga niže priobćujem, ali koga ne mogoh snimiti radi kratkoće vremena, a k tomu je posve čitljiv, jer su mu slova dobro uklesana i dobro sačuvana. Taj odlomak nalazi se sada u Marka Arambašića p. Tome na Otišiću.

Okolo te crkvine vide se ostanci rimskih zgrada, koje se protežu daleko prema kućama Arambašića. Kada budem odkapao tu crkvinu, nadam se naći jošte mnogo rimskih spomenika, o kojih ću Vašu veleučenost svojedobno izvijestiti.

AL u svezi

Silvano Augusto Sacrum
Titus Candalio posuit.

. . . . ntis sibi et suis posuit.

Odličnim štovanjem

D. Petar Stanić, župnik

Razne viesti.

Previšnja milost. — Predsjedništvo hrv. arkeol. društva obaviješteno je putem *Vis. Vlade* od c. i kr. vrhovnoga komorničtva u Beču, da je nastavak *Viestnika hrv. arkeol. društva*, podnesen previšnjemu mjestu, milostivo primljen bio, i uvršten u c. i kr. obiteljsku fideikomisnu knjižnicu.

Zahvala hrv. arkeol. društvu. — Slavnomu odboru hrvatskoga arkeologičkoga društva. Slavni Odbore! Od kako se prvi glas pronio o otkriću hrvatskih spomenika iz narodne samovladavine u Kninskoj okolici odmah neki članovi Toga Slavnoga odbora a osobito sadanji slavni njegov predsjednik prof. Sime Ljubić najvećom brigom stali zagovarati podhyat hrvatskih starina. Koliko življe razvijao se rad oko hrvatskih starina, toliko veća briga Toga Slavnoga Odbora za te hrvatske starine rasla je, da mu je cilj Kninskoga društva skoro postao zajedničkim. Ovom brigom Taj Slavni Odbor skroz proniknut uz ostalo veledušno je rasporedio, da dobiti na zakladu za spomenik na grobničkomu polju budu ustupljivane Kninskomu starinarskomu društvu; da njegov književni i veleuvaženi organ *Vjestnik*, bude organom i spomenutoga društva; napokon je ove godine blagoizvoljeo istomu društvu priposlati izdašnu pripomoć od forinta pet stotina. Potpisano upraviteljstvo sve to pravom zahvalnošću ocienjujuć smatra se dužnim svoju najsmjerniju harnost i zahvalnost Tomu Slavnomu Odboru pismeno podastrieti, uz ozbiljno obećanje, da će sve svoje snage uložiti, da predpostavljeni cilj uspješno postigne; čime nada se, da će se najprikladnije Tomu Slavnomu odboru oddužiti. Još podastire svoja čustva najdubljeg štovanja.

Od upraviteljstva Kninskoga starinarskoga društva

Knin 26. lipnja 1890.

Predsjednik: Fra Luigj Marun. Podpredsjednik: Josip Dr. Slade. Tajnik: Miho Dr. Simemetin. Blagajnik: Josip Lovrić.

Odkriće predhistoričko u Mitrovici. — Poznati časopis: *Mittheilungen der Anthrop. Gesellschaft in Wien* XX. Band I u. II. Hefte (10) donosi članak pod naslovom: *La Tène-Fund von Mitrowitz an der Save in Slavonien*. Tu se kaže, da se je prigodom gradjenja kuće gosp. Čerycha u Mitrovici naišlo na dva koplja i jedan mač od željeza. Dolnji je dio ovoga mača veoma liepo ukrašen; a što je na njem znamenito, njegova je lit obložena tankom bronceom pločom, a to je prava riedkost. Gosp. Čerych posla sve gosp. Josipu Dušku u Josefstadt, dakako uzprkos zakonu, koj to brani. A ondešnja politička vlast?

Odkriće starina u donjem gradu Osjeku. — Osječka Drau, a po njoj sve naše a i mnogo stranih novina razglasile su proš. srpnja, da se je u vrtu donjogradske bolnice u Osieku naišlo na znameniti fund rimskih starina, da se otkrilo rimsko zdanje sa zanimivimi predmeti, te da se izkapanje nastavlja troškom gradske občine. Uz toli omašne viesti muzealno ravnateljstvo našlo se prisiljeno, da uputi u Osiek svoga pristava Dra Iv. Bojničića, i neka se o tom otkriću na licu mjesta točno osvjedoči, i predloži dalnje uredovanje u tom poslu. Na svom povratku izviesti Dr. Bojničić o stvari ovako: „Kraj zem. bolnice u donjem gradu ne daleko

od obale Drave nadjene su naime, prigodom obradjivanja polja, zidine jedne malene, po prilici 3 metra dugačke i isto tako široke rimske sobice. Zidine su sada $\frac{1}{2}$ —1 metra visoke, te su vrlo prosto bijelo i crveno bojadisane. U sobi nije nadjeno nikakvih predmeta, osim odlomaka jednostavne bijele štukature, kojom je možda strop ukrašen bio, te mnogobrojnih malenih šesterokutnih kamenčića, kojimi je pod taracan bio. Nije tu dakle bilo, kako su novine javile, fresco-slikarija i mozaika. U sobici nadjene su još kosti, o kojih su novine pisale, da su čovjeka, nu ja sam se osvjedočio, da to nisu kosti čovjeka već teleta. Pošto je ova malena sobica bez dvojbe dio veće zgrade, bilo bi vredno na tom mjestu poduzeti daljnja izkapanja“.

Vita di Giovanni Tonco-Marnavich canonico di Sebenico, arcidiacono di Zagabria, vescovo di Bosnia, di monsignore Antonio Giuseppe Fosco vescovo di Sebenico. Sebenico 1890. p. 62 in 8. — U ovoj knjižici presv. biskup šibenički Ant. Jos. Fosko pomnjivo i oštroumno izražuje o životu dobro poznatoga hrvat spisatelja Ivana Tonka Marnavića, rodom Šibenčanina a porieklom Bošnjaka. Uza sve da jih mnogo o Ivanu pisalo, slabo je do sad poznat bio; te ovaj Foskov sastavak ne malu korist pruža i književnoj i crkvenoj našoj poviesti. Za taj uspjeh Fosco ima zahvaliti mnogim izpravam, koje su do sada u zabiti ležale u arkivu svoje same biskupije šibeničke, a znao si pomoći i drugimi iz drugih vrela. Grihota, što nije protegnuo svoja iztraživanja na bečku dvorsku knjižnicu i arkiv a navlastito na arkiv mletački, imenito na depeše poslanika mletačkoga u Beču i u Rimu, pošto je republika kašnje budno pazila na Tonkove korake, smatrajući ga odveć privržena avstrijskoj kući te i Jezvitom, koje je tada srdačno mrzila. Odavle potiče i mletački odpor proti njegovu imenovanju za biskupa u Šibeniku. Fosko je pako podosta pročistio viesti, koje su se do njega ponavljale u opisih Tonkova života, te si je i tim za našu knjigu liepe zasluge stekao.

Opomena. Na strani 110. r. 18. čitaj *sbirka* mjesto *sliku*.

GLASNIK

starinarskoga društva u Kninu.

Redovito tromjesečno izvješće Kninskoga starinarskoga društva.

I kroz zadnji tromjesečni rok nije društvo nikakova proizvelo kopanja rad već poznatih uzroka oko društvene zaklade i zgrade gdi da smjesti svoje izkopine. To su točke, oko kojih sad se sva briga društvenoga upraviteljstva vrti, i pokrenuli se sretno, doisto će društvo moći biti zadovoljno sa tim uspjesim. Već je istaknuto, kako svi novčani prihodi, što su zadnjeg vremena društvu stigli, položeni ko društvena nepokretnina kod Splitske Banke. Danas k tomu može se nadovezati da je već gotova po Dr. Sladi i osnova sa nacrtom i odnosnim trebovnikom za društvenu zgradu

gd bi se starine položile. Sgrada bi bila podignuta sa istočne strane franovačkog samostana uzduž obćinske ulice do Slavićeve kuće. Za sad se radi samo o prizemnim prostorijam dugim met. 20, a širokim met. 6, visokim met. 4; koje bi prostrani hodnik dielio u dvie velike sobe. Odnosni trebovnik iznosio bi do f. 5.000. U pripomoć ove zgradje franovački samostan bi podpomagao sa jednim dielom gradiva, koga na raspoloženju ima, a ostalo bi društvo moralo providiti, nekreću u svoju zakladu, dali sredstvom izvanrednih prihoda. Da se podpomogne dograditi ova za sad i ako siromašna sgradja, u prvomu redu bio bi pozvan Dalmatinski sabor, koji i dosad je društvo podpomagao sa for. 1.500. Pošto starine, što jih društvo na svjetlost iznaša, tiču se najslavnije prošlosti našega naroda, naravno je, da je narod dužan pružiti priliku kako da se te njegove svetinje čuvaju. Društveno upraviteljstvo računajuć na rodoljubnu svjest, kojom je većina Dalmatinskoga sabora proniknuta, nimalo nedvoji da će glasovati svu potrebitu svotu, da se naši spomenici iz tamnih samostanskih hodnika u prilične prostorije smjeste. Tomu Dalmatinski sabor može doskočiti jednom glasujuć svu potrebitu svotu od for. 5.000, ili ako godišnju dotaciju od for. 500, povišiv ju na f. 1000 za deset godina zajamči. Na predlozi toga bi društvo potrebitu svoju pozajmilo, podmirivalo kamate i amortiziralo dug. Već je franovačko samostansko starešinstvo u Kninu privoljelo, da se na njegovu tlu podigne ta zgradja, i do malo dana očika se potrebita takodjer privola nadležnog preč. defnitorija, te će biti odmah upravljena molba na sabor sa nacrtom i trebovnikom. Ako se sada radi o vrlo čednoj zgradji, ipak naš narod ponosno će moći brojiti u tomu još jednu stečevinu na kulturnom polju.

Sad nekoliko redaka od naših povjerenika. Gospodin Luka Mikelić šalje prepis ulomka jednog rimskog nadpisa našasta u Kljaci (Municipium Magnū), koji je isporučen slavnomu uredničtvu Vjestnika¹⁾. Špiro Katić javlja, da je opazio na Kosovu u selu Uzdolju na vodi Pločas dva komada ornamentike iz hrvatske dobe. Društveni presjednik u društvu vriednog učitelja gosp. Radića pošao na lice mjesta i uvjerio se, da su upravo komadja iz spomenute dobe, i po prilici da su ulomci sarkofaga. Odkle potiču ta komadja mučno je ustanoviti, ali svakako su izvadjeni iz bližnjih ruševina, kojima je celo Kosovo posuto. Isti Katić dojavio je, da u Biskupiji u seoskomu bunaru, koga su još Turci sagradili, opaziti je ulomaka, koji bi se mogli takodjer odnositi na našu davnju dobu. I tamo društveni presjednik otišao i sašao 4 met. na dnu bunara, buduć rad ljetne suše bunar je presušio, te se lako mogo uvjeriti, da nekoliko komadja iz mramora *cipolino*, ko prosto gradivo su uzidani, ali nemogao razaznati, dali se radi samo ob ornamentalnim ili epigrafičnim komadima, pošto gradjeno lice okrenuto je k zemlji. Nastojati će se ta komadja izmjeniti sa drugim i tako i o tomu na čistac izaći. G. Josip Sedran, zidar, upravi-

¹⁾ Taj nadpis, našast u Balinoj Glavici na zemlji *Žerovičina Lastva*, sada kod Joke Masine u Muljaneviću, glasi:

R VITALIS SIBI
ET CONIVGI SVN

teljstvu je dojavio, da u selu Pagjine kod Knina pregradjujuć absidu grko-iztočne župske crkve sv. Jurja izpod žrtvenika u dubini 2 m. našao je sedam ulomaka raznih nadpisa, koji bez sumlje odnose se na našu davniju dobu, i da je ta komadja htio u Knin prenieti, ali da su se tomu neki seljaci usprotivili. Dok on mišljao kako da barem društveno upraviteljstvo o našastim nadpisim obavjesti, zlobnom rukom biše odnešeni, te jim se još nije u trag ušlo. Ima nekoliko ulomaka u sprednjemu dielu crkve i na jednomu ulomku *IN DICNA DOMV FVNDA*. S jednog arkitrava naročito je nadpis stuđen, a ornamentika je ostavljena. Vriedni naš društveni povjerenik iz Vrlike gosp. Stanić šalje nam dva prepisa rimskih nadpisa, koje takodjer po običaju ustupljujemo slavnomu uredničtvu Vjestnika, a njegovo izvješće o hrvatskim starinam u onoj okolici počimljemo u celosti objelodanjivati. (V. gori).

Bilježke kroz starinarske izkopine u Kninskoj okolici od god. 1885—1890.

Odkrivenu prama iztoku okrenutu crkvicu po navedenim podatcima župničkih upisnika, okrstismo crkvom sv. Luke, i što je na oko izgledala u razmjeru vrlo nepravilna oduga pačetvorina široka, koju je razlogom Vinalić nazvao „*bis lunga*“. Raznovrstnost gradje zidova namećala je misao, da je to mrtvačka crkvica u vrlo kritičnim vremenim sazidana, ili pregrada veće crkve prama nadošlim promjenam. Ovo zadnje nagadjanje podkriepljivali su očiti dokazi, koji se bistro isticaše u četiri reda kockastih pilona ozidanih iz bieloga domaćeg vapnenca, a pri vrhu sa sjeverne strane završivao ga tri metra dugi zid istoga gradiva, dočim sa istočne, mjesto izrovanog jednakog gradiva nadogradjivalo se sa rabljenom sadrom. Prostor izmedju pilonâ, pak zaglavak koji je presjecao *presbyterium*, takodjer je sa sadrom popunjen bio, tako da ova crkvica protezala se od presbiteria do atria starinske crkve. Na pročelju nenadjošmo vrata, dočim izmed prvoga i drugoga pilona sa istočne strane odkrismo uzahna vratašca izkrpljena davnijim gradivom. Zidovi u ovom prvom stanju odkopa, nad zemljom pri vrhu stršili su visoci 1·50, a pri dnu za sam 1 metar visine. Za kakve zidove pobočnih brodova, a osobito atria ne bijaše vidljiva znaka, što je sve pod zemljom bilo zakopano, i na sve krajeve prekrivale nadgrobne teške ploče-stećci. Ovakovih šest ploča u dubini 1 metra u istoj crkvici odkriveno je, što napućivalo na dva sloja takovih grobova nad zemljom i pod njom. Odvaljena bi ploča pred pobočnim vratima i otvoren liepo ozidani iz rabljene sadre i drugoga davnijega gradiva duboki grob i u njemu nadjeno ostanaka od osmerice ljudskih lješina, glavami okrenuti k zapadu, a rukama opmjenim ko svih mrtvacu što kroz amošnju radju bi našasto. Tlo groba bilo je od same zemlje U pobočnim zidovima opažena su po dva reda lukanja, jedne nad drugim, o koje su opirali se drveni podpornjaci na koje su liesovi bili polagani. Takodjer ovom prigodom otvoren je sa sjeverne strane uz crkvu izvana jedan grob, kog prekrivala ploča sa oznakom odugog dvosječnoga maća, a povrh maća urezani krst. U ovomu grobu iz same krećine u subozid izklitanomu bio položen jedan mrtvac i ništa drugo.

U odkopanomu obsegu našasto je nekoliko ornamentalnih i epigrafičnih ulomaka, neki licem k zemlji položenim, neki u pločniku presbiteria uloženi, a neki tamo amo po crkvi razbacani, a neki opet na samomu površju zemlje, a neki dublje položeni. Pri dnu crkvice s lijeve strane našasta je ostojećeke polovica liepo izvezene kamenice, u bielome vapnencu kakova se u Segetu kod Trogira kopa, od koje, opet nekoliko mjeseci kasnije, pri vrhu groblja našast je drugi oveliki ulomak. Jedan dio ovih ornamentalnih i epigrafičnih ulomaka objelodanjen je u „Hrvatski spomenici“¹⁾.

U presbiteriu u pločniku našast je jedan veliki ulomak liepo izrađenog rimskog mramornog sarkofaga. Suvviše na istomu mjestu našast je jedan veliki ključ, jedan ulomak zvona i ništa drugo. U prvobitnom stanju našast je samo mramorni postavak plutea, koji preko svega srednjega broda dielio presbiterium od tiela crkve, ali odnosni stupići, od kojih je sastojao taj plutej, nisu našasti. Iza ovoga pluteja prostor je bio popločan rabljenim mramorom i bielim vapnencem i drugom smjesom davnijega gradiva, što bistro dokazuje, da nije nego kasnija krparija.

Malo niže po crkvi na tri mjesta preostalo je po malo taracana tla, koji je sastojao iz primjese stučene opeke, kamena i vapna.

Ova dosadana odrića već su temeljito podkriepila mnenje, da se ovdje kriju znamenite ruševine, za to razborstvo je svjetovalo, da se načeta radja zaustavi, dok se predstojeće zaprieke odstrane, i namaknu potrebita sredstva, bez kojih nebi se nego nakazilo ovo liepo djelo.

Najveće zaprieke, kako smo s prva napomenuli, bile su u razdraženosti političkih i vjerskih strasti, koje na vrieme predvidjelo se da će i ovdje strašću odušiti, jer izlike je lako naći, pa te trebalo je u koliko se moglo predusresti. Usuprot što i dan danas tu rimokatolici Biskupije i Polače svoje mrtvace pokopavaju i na svemu onomu groblju faktični posjed uživaju, ipak protustranka izliku je našla što je tu kadkad seosko blago paslo i pod zaštitom toga abuzivnoga prava odlučila kopanje starina prepriečiti. Da se ta namjera predusretne obgradilo se čitavo groblje plotom, a po groblju stabala posadilo, nu to nije stvari koristvovalo; jer naslućena oporba sa svim biesnilom se dne 5. i 14. ožujka 1886. oborila; plot potrla, stabla posjekla a občinsko upraviteljstvo u Kninu podiglo sudbenu parnicu i starine kopati zabranilo.

Pokušavani su svi razboriti načini ne bili se na mirne taj spor poravnao ili barem prevremeno dobila dozvola starine kopati. Najprije stari-narski promicateljni odbor obrazloženom molbom 31. siečnja 1887. zaprosio je tu dozvolu, ali dne 1. ožujka iste godine bi mu nječno odgovoreno. Trebalo je opet dugo čekati, dok se strasti malo utišmaju, koje su se nešto i utolile prilikom nekog kompromisa, što su isti rodoljubi, koji su stari-narski posao vodili, popuštali mjestnu političku oporbu u cieniu te dozvole. U tomu smislu sporazumljeni trebalo je opet formalnu molbu na občinsko upraviteljstvo u Kninu dne 14. lipnja 1887. upraviti, te iza povoljna odgovora zaveden je dne 5. srpnja iste godine medjusobni zakoniti ugovor. Glavne točke toga ugovora vrte se kako radja kroz godinu dana mora

¹⁾ Hrvatski spomenici. Svezak I., br. 1, 7, 8, 26, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 35.

biti dokončana; kako razrovano zemljište, koje bi od smetnje seljanim moglo biti, morati će se opet zasuti, izim onoga što iz znanstvenih svrha treba da otkriveno ostane; kako, ako bude potreba krenuti u seoski put, koji ondešnje ruševine presjeca, da će društvo novi otvoriti; napokon da društvo starinske predmete što bude ovdje naći, neće smjeti darovati, prodati ili na drugo mjesto prenieti bez privole občinskoga upraviteljstva. Nije bilo druge, nego umiljato prihvatiti te narinute uvjete, samo da se djelo uzmogne nastaviti.

Za istu svrhu trebala je privola i od druge parbajuće se stranke rimokat. crkvinarstva u Kninu, nu ta se već mnogo prije dobila sa ugovorom 10. lipnja 1887.

Prije nego nastavimo opis daljnih otkrića, sgodno spada napomenuti najnoviju odluku občinskoga upraviteljstva u Kninu od dne 18. travnja ove godine br. 1280, kojom ovo poravnano pitanje opet pooštrava se i naredjuje društvenomu upraviteljstvu, da kroz rok od mjesec dana sve odkopane sgradje na groblju u Biskupiji zemljom zaape; inače da će isto občinsko upraviteljstvo to proizvesti nasilnim načinom a na društveni trošak. Suvviše zabranjuje dalje tu starine kopati. Naravno proti ovoj nezakonitoj odluci društveno upraviteljstvo uteklo se na občinsko vijeće, od koga se sada riešitba očeku.

Ove neugodne navode trebalo je spomenuti kó u odgovor tolikim prigovorim, zašto nije temeljno izcerpljivan jedan po jedan položaj, mjesto tamo — amo započimati a nigdje nedočeti. Nevjerojatne su poteškoće, koje na sve krajeve priečile su naravni razvoj našega starinskog rada i kako se primorano bilo poput Žudija povraćenih iz Babilonskoga robstva, koji dok su jednom rukom nadogradjivali zidove Jeruzolimске, drugom rukom morali su odbijati neprijateljske nasrtaje.

Ostavljajuć na stranu ova žalostna razmatranja, povraćamo se k teku izkopinā.

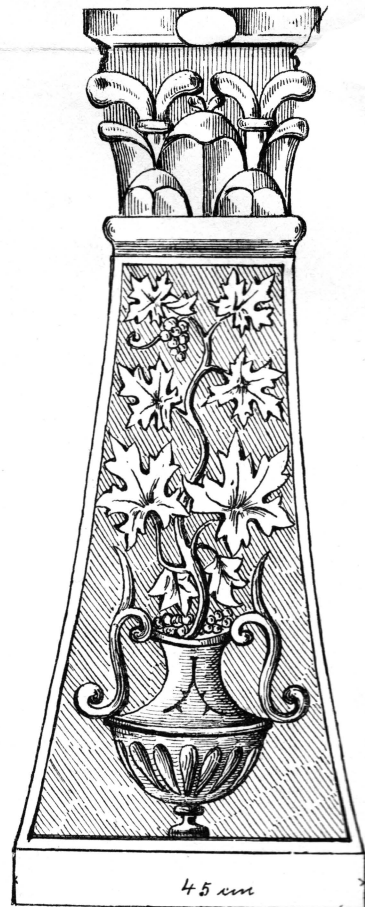
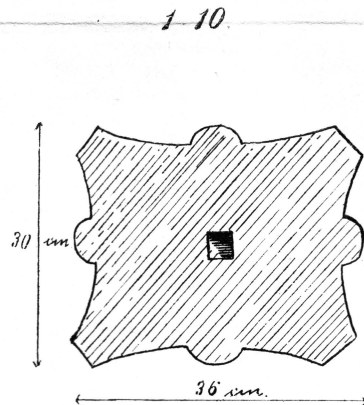
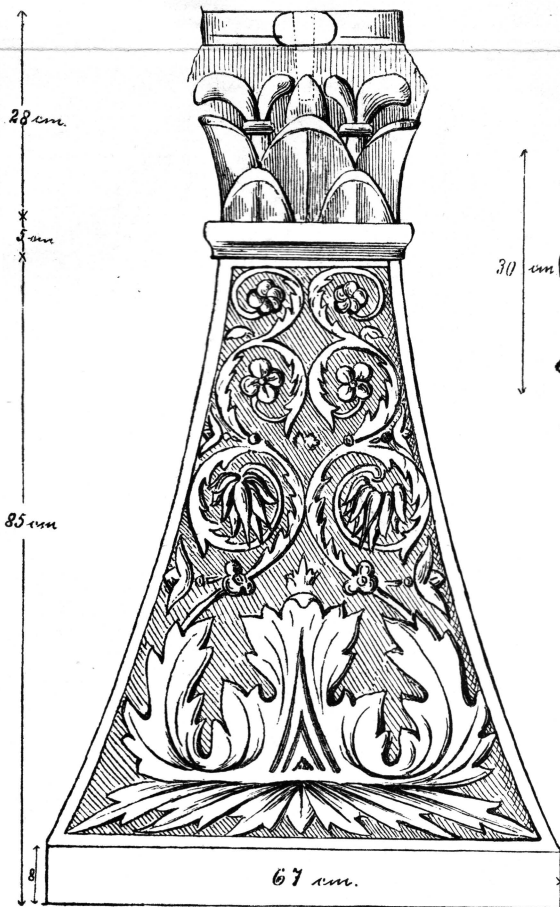
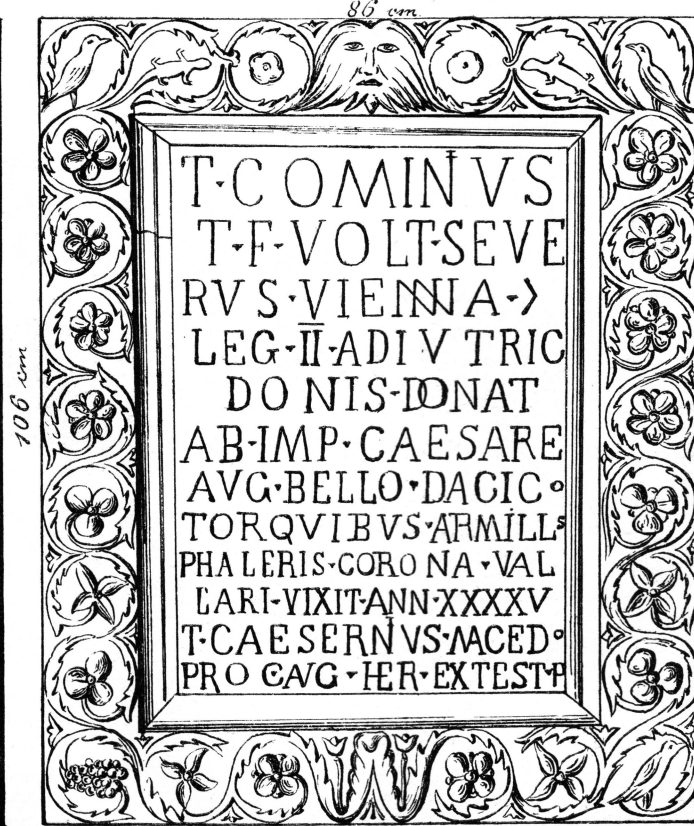
Pretrgnuto kopanje dakle istom poslie dvie godine nastavljeno je dne 9. lipnja 1888.

Najprije pootvarano je u crkvisi zaostalih šest grobova, koje, kako spomenusmo, prekrivale debele nadgrobne ploče. Dva groba bila su liepo i pravilno sa rabljenom sadrom ozidana, a ostala četverica prosto i u suho od kamena krečine, kojim je prepuno Kosovo, izklitani. U srednjem brodu sa istočne strane pred samim presbiteriom uz otvoreni grob odkopana je jedna četvrtasta ozidana sprema, gdje su iz ovoga groba spravljane kosti prvashnjih mrtvaca i za to u istoj našasti su ostanci dvojice a u grobu jednoga mrtvaca, i uz ovoga dvie u srebru pozlaćene naušnice. Malo niže u istomu brodu, ali do sjeverne strane u grobu našasto je ostanaka od petorice mrtvaca bez ikakova drugog obilježja, a u ostaloj četverici po jednog mrtvaca.

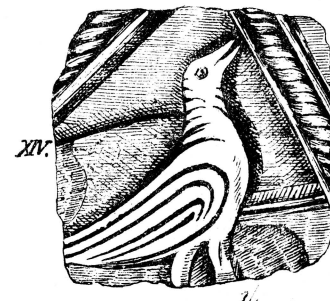
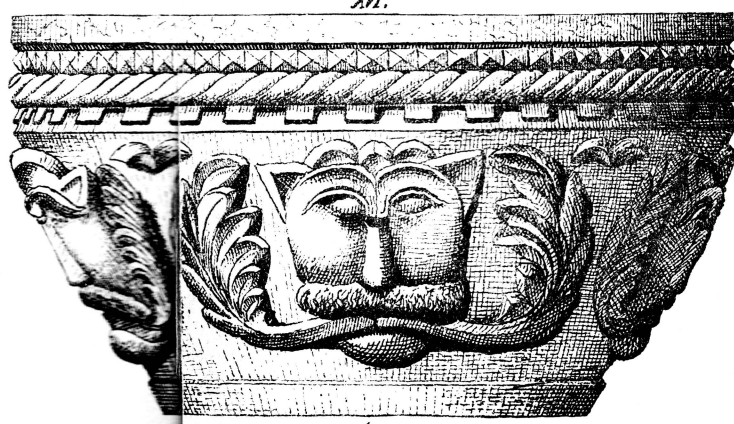
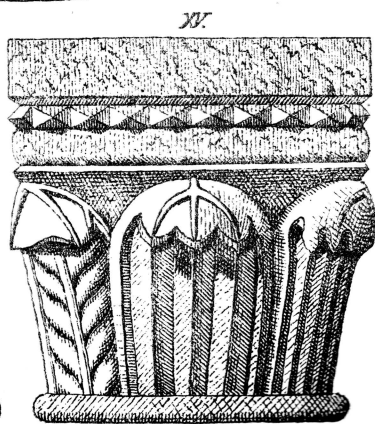
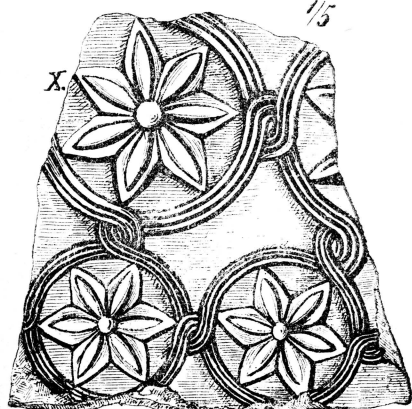
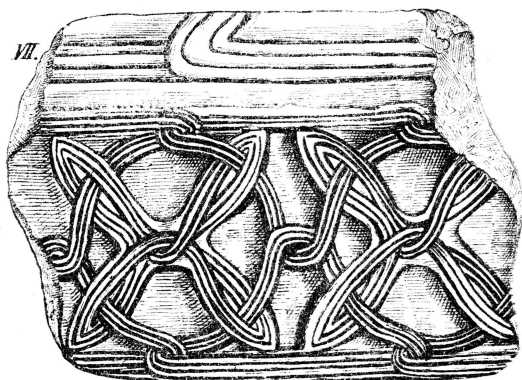
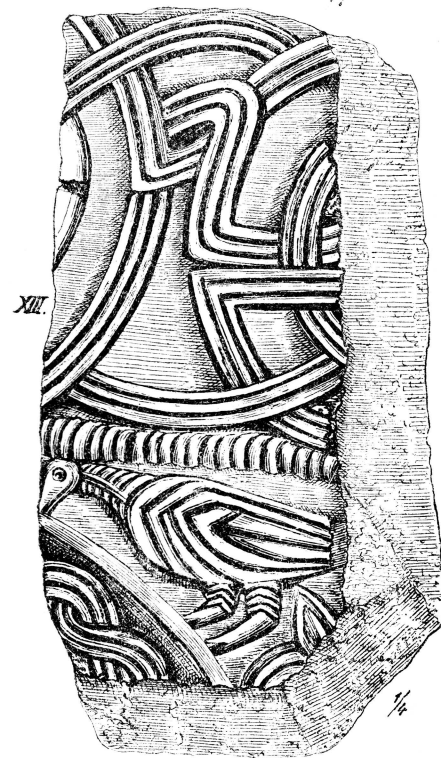
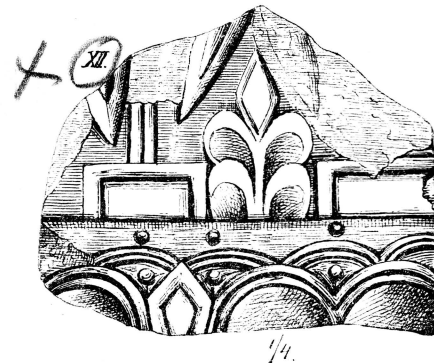
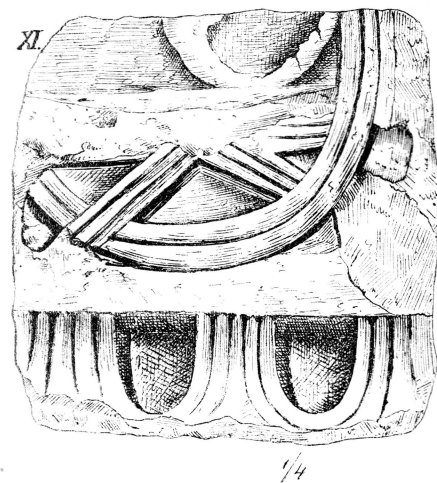
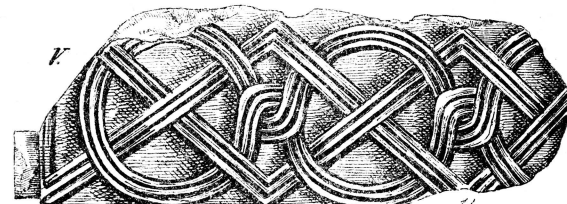
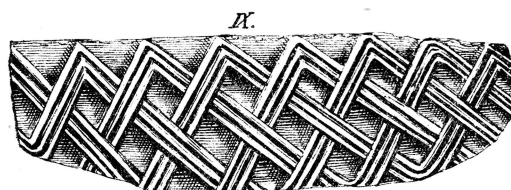
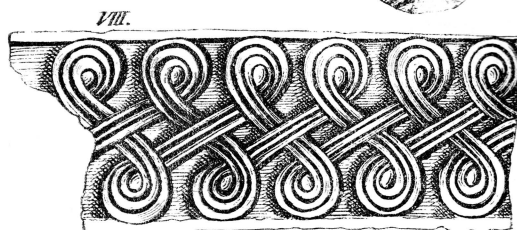
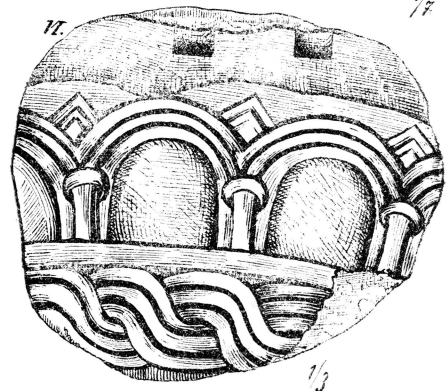
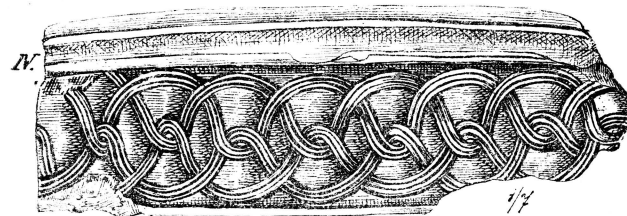
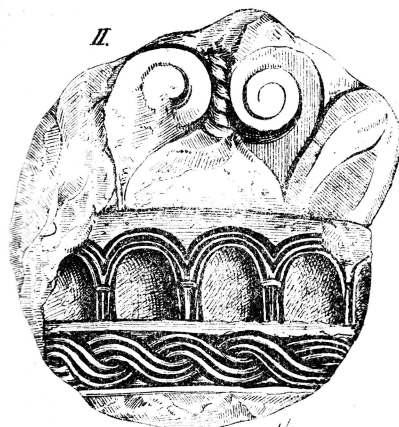
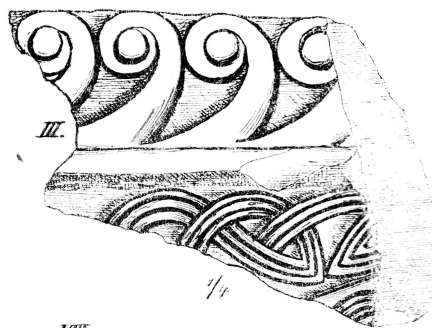
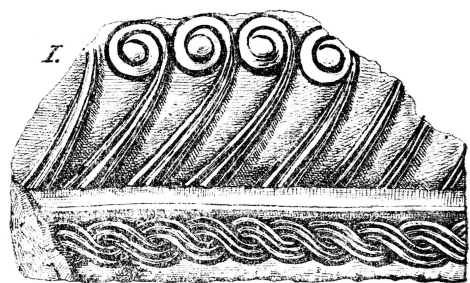
Za ovim radnici su napućeni, da potražuju zidove pred crkvicom u pravcu zadnjega piona. Nije bilo trudno naći prekinutu nit zidova, koji i ako su dublje u zemlji ležali, ipak su u temelju celokupni. Našasti zid služio je kažiputom kako da se nastavi razkapanje. Tim pravcem odgalilo se 2 met. duga zida pak se susrelo na zidu grob iz kasnije dobe, a iza groba otvorila se široka vrata, koja uvadjala u istočni brod bazilike. Tri

metra niže pokazao se prvi nugaio toga broda, pak se obrijatio i drugi. Sada se udrilo prama istoku uz duž ovoga broda i snimao prvi naslag zemlje a u zemlji nekoliko priprostih uzahnih grobova otvoreno, svi iz kasnije dobe. Našasto u kom po jedan u kom po dva mrtvaca. Ove docnije grobove prekrivale su velike ploče — steći, bez ikakove oznake doliš na jednomu najvećemu, što jih se u okolini nahodi, i na njemu uklesan dugi mač a uz mač neki drugi znak, koji neizraziva pravog znamenovanja jeli srp ili pojas, kojim se mač pasao. I pod ovom pločom ležao mrtvac kasnijeg vremena. Razrušiv ove grobe a ploče doliš zadnje izvan ovog broda odvalismo. Opet s vrha dolje prama pročelju nastavilo se skidati drugi naslag zemlje i u njemu odkrivati drugi red priprostih grobova; neki dublje ispod teracanog tla a neki u sred postavljeni, kó da su u tlo na polak utopljeni. I ovi grobovi i mrtvaci i ako su davniji od prvih, ipak nisu suvremeni sa bazilikom; nego su, po našem čvrstom uvjerenju, iza njezina porušenja sagradjeni. U nekim našasto je po par srebrenih pozlaćenih naušnica i u po kojem po prsten. Skidajuć ovaj drugi naslag odkriveno je tlo ovoga broda sa priostalim na nekoliko mjesta opisanoga taraca, koji se lagano prama vrhu bazilike uzdizao; te nije bilo tlo vodoravno nego malomal prama presbiteriu uzdignuto. Sa dna ovoga broda radnici po treći put biše okrenuti prama vrhu da skidaju treći naslag, koji napunjab prazninu do prvoga pilona. Ovdje bi odkrivena mrtvačka kapela sa dvie celije, sa kojima se obćilo kroz mala uzahna vratašca. Podnožak ovih vratašca bio je iz naopače položenog lica bogato izradjenog ulomka u bielomu mramoru sarkofaga, na komu su bila uklesana dva kipa: ženska obućena, mužkarac gol, a medju njima preprićala se okićena groždjem bujna loza. U svakoj celiji mogla su biti smješćena po dva groba. Ipak u prvoj nije našast ni jedan, nego se samo opažala na zidovima jaka ogarina vatre. U drugoj našast je liepo položen sarkofag bez poklopca, a sarkofag takodjer sav od vatre ispucao i u njemu mrtvac u obićajnoj poziciji položen, i prekriven saledjenom zemljom. Uz noge mrtvacu našasta je jedna najveća naušnica što jih dosada nadjosmo, o kojoj može se nagadjati da je tu sa zemljom svaljena, nego što bi se odnosila na ovoga mrtvaca. Poklopac, koga nenadjosmo, valda je u nekoj neizvjestnoj prigodi snimljen i položen u blizini na grob koga kasnijeg mrtvaca. Naravno se sudi, da je sarkofag i mrtvac suvremen bazilici. Obzirom što je ovo najvažniji grob što dosad nadjosmo u najvećoj bazilici kó što je ova, na vrlo prikladnu i uglednu mjestu postavljen, slobodno nam je nagadjati da je ovo grob koga hrvatskog velmože, pa bilo i kralja. Ovu svoju tvrdnju imamo nadu da bi mogli kroz doljno razkapanje ili kakvim drugim povjestačkim podateim potvrditi. Navodi dukljanske kronike liepo bi se sa ovom bazilikom hoćeš, nećeš sudarali, i u prilg ovomu grobu umjestne dedukcije mogle proizvesti. U nadi da će se kadli, tadli što ob ovomu izvjestna ustanoviti, cienili smo umjestnim pomljiivo iz saledjene zemlje posakupiti kosti i u malom drvenom liesu sahraniti u našoj starinarskoj sbirci. Za veću opreznost ove kosti svojom rukom naš je presjednik pomljiivo posakupio, ali žalibože jako su truhle bile, te je nešto i u prah sasulo se.

(Nastaviti će se).

W. Masfeli

1/5

1/10

1/10

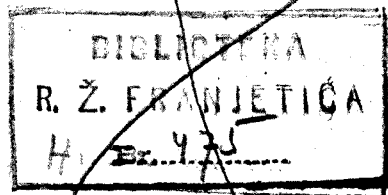
1/4

VIESTNIK

HRVATSKOGA

ARKEOLOGIČKOGA DRUŽTVA

GODINA XII.

U ZAGREBU.

TISKARSKI I LITOGRAFIJSKI ZAVOD C. ALBRECHTA.

1890.

7076

1952

Sadržaj

Viestnika hrvatskoga arkeologičkoga društva. Godina XII. 1890.

	Strana
Broj I. — 1. Nadpis rimski iz Mitrovice — Tab. I. — S. Ljubić	1—3
2. Sredovječni natpisi u Šibeniku. — Frano Radić	3—4
3. Starobosanski natpisi u Bosni i Hercegovini. — Vid Vuletić V.	4—7
4. Stinica je po latinsku Murula, a Bag Scissa. — Dr. I. Crnčić	7—12
5. Kritika. — »Hrvatski spomenici iz dobe narodne hrvatske dinastije.« Napisao Fran Bulić. — Fr. Radić	12—24
6. Dopisi. — 1. Ignjat Jung iz Mitrovice. — 2. Ignjat Jung iz Mitrovice. — 3. Nikola Stoss iz Rakovca. — ④ Jakov Pavelić iz Gospića. — ⑤ Jerko Pavelić iz Lešća	25—28
7. Razne viesti. — S. L.	28—30
8. Glasnik starinarskoga društva u Kninu.	
a) Izvješće Kninskoga starinarskoga društva	30—32
b) Prinosi za kninsko-starinarsko društvo.	32
Broj II. — 1. Nadpisi rimski iz Bosne. — S. Ljubić.	33
2. Hrvatske starine u Zadr. — F. Radić	34—38
3. Starobosanski nadpisi u Bosni i Hercegovini. — Vid Vuletić V.	39—45
4. Kritika. — »Hrvatski spomenici iz dobe narodne hrvatske dinastije«. Napisao Ivan Bulić. Nastavak. — Fr. Radić	45—54
5. Razne viesti. — S. L.	55—59
6. Glasnik starinarskoga društva u Kninu.	
a) Bilježke kroz starinarske izkopine u kninskoj okolici od g. 1885—1890.	60—67
b) Redovito tromjesečno izvješće kninskoga starinarskega društva	68—72
c) Prinosi za kninsko starinarsko društvo.	72

	Strana
Broj III. — 1. Predhistorički predmeti s otoka Korčule i poluotoka Pelješca. — F. Radić i V. Vuletić V.	73—78
2. Nadpisi rimski iz Bosne. — S. Ljubić.	78—80
3. Slavensko-bizantinski spomenici u Korčuli. — Fr. Radić	81—82
4. Sredovječni nadpis na otoku Šipanu	83
5. Starobosanski nadpisi u Bosni i Hercegovini. — V. Vuletić V.	84—88
6. Novci Jelačića bana. — S. Ljubić	88—89
7. Kritika — »Hrvatski spomenici iz dobe narodne hrvatske dinastije«. Napisao Fran Bulić. Nastavak. — Fr. Radić	90—95
8. Dopisi. — 1. Ignjat Jung iz Mitrovice. — F. A. Vukičević iz Karina. — 3. Pavao Roca iz Stankovcih. — 4. V. Vuletić V. iz Korčule. — 5. Grgur Bučić iz Hvara.	96—107
9. Razne viesti. — S. L.	108—110
10. Glasnik starinarskoga društva u Kninu. Redovito tromjesečno izvješće kninskoga starinarskoga društva	110—112
Broj IV. — 1. Kninski spomenici hrvacko-vizantinskoga sloga u zagrebačkom arheologičkom muzeju. Tab. II. br. 1—14. Frano Radić.	113—116
2. Starobosanski nadpisi u Bosni i Hercegovini. — Vid Vuletić V.	117—119
3. Sredovječni nadpisi u Zadru. — Fr. Radić.	119—122
4. Kritika. — »Hrvatski spomenici iz dobe narodne hrvatske dinastije«. Napisao Fran Bulić. Konac. — Fr. Radić.	122—134
5. Dopisi. — 1. Fra Andrija Vukičević iz Karina. — 2. Anton Colnago iz Posedarja. — 3. D. Petar Stanić iz Vrlike	135—137
6. Razne viesti. — S. L.	138—139
7. Glasnik starinarskoga društva u Kninu. a) Redovito tromjesečno izvješće kninskoga starinarskoga društva	139—141
b) Bilježke kroz starinarske izkopine u kninskoj okolici od g. 1885—1890.	141—144

Imena dopisnika u časopisu „Viestniku“ za god. 1890.

Bučić Grgur, prirodoslovac u Hvaru.
Colnago Antun, učitelj u Posedarju
Črnčić Dr. Ivan, predstojnik Jerolim. zavoda u Rimu.
Jung Ignjat, učitelj u Mitrovici.
Ljubić Sime, muzeal. ravnatelj u Zagrebu.
Marun Fra Luigj, predsjednik starin. društva u Kninu.
Pavelić Jakov, učitelj u Gospiću.
Pavelić Jerko, učitelj u Lešću.
Radić Frano, prof. na gradjanskoj školi u Korčuli.
Roca Pavao, učitelj u Stankovcih.
Stanić Petar, župnik u Vrliki.
Stoos Nikola, župnik u Rakovcu.
Vid Vuletić Vukasović, prof. na gradjanskoj školi u Korčuli.
Vukićević Fra Andrija, čuvar u Karinu.

5105107

VIESTNIK

5105107

HRVATSKOGA

ARKEOLOGIČKOGA DRUŽTVA.

GODINA XII. — BR. I.

SADRŽAJ.

1. Nadpis rimski iz Mitrovice. — Tab. I. (*Iscrizione romana di Mitrovia. — Tav. I.*) — S Ljubić. — Str. 1—3.
2. Sredovječni natpisi u Šibeniku (*Iscrizioni medievali in Sebenico*). — Frano Radić. — Str. 3—4.
3. Starobosanski nadpisi u Bosni i Hercegovini. — Nastavak (*Iscrizioni antiche bosnesini in Bossina e in Hercegovina. — Continuazione*). — Vid Vuletić Vukasović. — Str. 4—7.
4. Stinica je po latinsku Murula, a Bag Scrisca. — Dr. I. Črncić. — Str. 7—12.
5. Kritika. — Hrvatski spomenici . . . iz dobe narodne hrvatske dinastije. Napisao Fran Bulić (*Monumenti croati . . . dell' epoca della nazionale dinastia croata. Scrisse Fr. Bulić. — Continuazione*). — Fr. Radić. — Str. 12—24.
6. Dopisi (*Corrispondenze*). — 1. Ignjat Jung iz Mitrovice — 2. Ignjat Jung iz Mitrovice. — 3. Nikola Stooš iz Rakovca. — 4. Jakov Pavelić iz Gospića. — 5. Jerko Pavelić iz Lešca. — Str. 25—28.
7. Razne viesti (*Notizie varie*). — Str. 28—30.
8. Glasnik starinarskoga društva u Kninu.
  - a) Izvješće Kninskoga starinarskoga društva. — Str. 30—32.
  - b) Prinosi za kninsko starinarsko društvo. — Str. 32.

U Zagrebu 1. siječnja 1890.

Obznane uredništva.

Viestnik za sada izlaziti će svaku tri mjeseca. — Godišnja predplata stoji 4 for. a. vr. za sve austrijsko-ugarske zemlje; a za inozemstvo 8 maraka ili 10 franaka.

Spisi, pošiljke i godišnji prinosi imaju se od sada odpravljati pod nazivom: Hrvatskomu arkeologičkomu društvu u Zagrebu (u zemalj. muzeju).

Naručbe na predbrojku Viestnika prima i knjižara L. Hartmana u Zagrebu.

Novi povjerenici hrv. arheol. društva i nar. zem. muzeja.

*Benić Stjepan mlađi, veletržac u Kloštru Ivaniću.
Kolbago Antun, učitelj u Posedarju.*

Članovi

koji su položili prinos za god. 1889.

*Brčić Antun, predsjednik priziv. suda u Zadru.
Gutač Matija, župnik u Beraku.
Lobmajer August, župnik u Erdeviku.
Lopašić Vladislav, vladin tajnik u Zagrebu.
Mušina Miho, župnik u Beli na Čresu.
Pavić Armin, sveučil. profesor u Zagrebu.
Prister Jerolim, veleposjednik i veletržac u Zagrebu.
Radetić Ivan, gimn. prof. u Senju.
Radić Franjo, prof. na građ. školi u Korčuli i za g. 1887 i 1888.
Rubetić Cvjetko, kateketa na kr. vel. realci u Zagrebu.
Simić Vatroslav, umir. kr. financ. savjetnik u Zagrebu.
Smetiško Mijo, kanonik u Zagrebu.
Tallian Eduard, arcidjakon kanonik u Zagrebu.
Začek Dr. Josip, liječnik u Beški.*

Članovi

koji su položili prinos za god. 1890.

*Benić S. mlađi, veletržac u Kloštru Ivaniću.
Čitaonica narodna u Požegi.
Čitaonica Slavjanska u Spljetu.
Gimnazija Velika u Gospiću.
Gimnazija Velika u Osijeku.
Gimnazija Velika u Požegi.
Hrvatski Sastanak u Selcih na Braču.
Krajnc V. I., c. kr. mjer. podpukovnik u Beogradu na Erdeljskoj
i za g. 1891.
Ljubaš O. Filip, župnik u Banjaluci.
Monti Dr. Lovro, odvjetnik u Kninu.
Müller Dr. Adolf u Beču.
Narodni Dom u Bakru.
Okrugić Ilija, opat i župnik u Petrovaradinu.
Posilović Dr. Juraj, biskup u Senju.
Učilište u Petrinji.
Vitezić Dr. Dinko, odvjetnik u Krku.
Začek Dr. Josip, liječnik u Beški.*

Opomena. — Članovi, koji još nisu svoj prinos za tek. godinu ili za prošle godine položili, neka se požure poslati jih poštarskom doznakom.

Darovi sa zahvalnosti primljeni od arheološkoga odjela nar. zem. muzeja.

- P. N. gosp. *Semčić* Julio, providnik kod biskupa Pavlešića — bakr. rimsk (Claudius) i sr. Leopoldov novac.
- " *Farkaš* Mavro, trgovac u Krapini — zlatni novac Titusov.
- " *Benić* Stjepan mlađji, veletržac u Kloštru Ivaniću — pušku kremenjaču, sablju, 2 puškice, lampu plehnatu, ž-lij. ručku, želj. podkovu osobite vrsti, burmuticu, sat, pás, rudni komad i nekoliko novijih novaca; te veoma zanimive izvorne slike gradova: Karlovca od g. 1825, Vukovara od g. 1826, Petrinje od g. 1824, Zagreba od g. 1822 (dva grada i Kaptol), Osieka od g. 1822 — sr. rimski novac, banku od 1849, bronzeno poprse iz novije dobe, i 4 novca sr. štajerska.
- Slavni *Visoki Sabor* po svom predsjedniku — srebrnu medalju prigodom smrti kraljevića Rudolfa kovanu.
- P. N. gosp. *Nubar* Franjo iz Osieka — 22 dubrovačka grošića našasta u Orahovici.
- " *Brejer* Mirko, veletržac u Križevcu — rimski republikanski sr. novac i jedan bakr. carski, i bakr. dalmatinski iz novije dobi; i liepu sjekiru iz kamene dobe našastu kraj Hruškovca blizu Rakovca.
- " *Stoos* Nikola, župnik u Rakovcu — sjekiricu iz kamene dobe u onoj okolici našastu.
- " *Ratković*, rezbar u Zagrebu — dvie bakr. medalje od g. 1888.
- " *Jung* Adolf, trgovac iz Slavonije — bakr. rimski novac Mameje.
- " *Jurić* Valentin, učitelj u Vrbici kraj Mikanovcih — bakr. stari prsten s ukrasi.

Poziv na pretplatu

na „OTAČBINU“

mesečni časopis za književnost, nauku i društveni život
za godinu 1890.

Osam je godina kako izlazi „Otačbina“.

U 93 svezake, koje su do sada izašle, i koje su rasturene u sto hiljada egzemplara, „Otačbina“ je donela: preko 300 lirskih, epskih i dramskih pesama, preko stotine novela, romana i pripovedaka, oko 600 naučnih i popularnih rasprava i članaka iz sviju grana nauke, umetnosti i društvenoga života.

Ako bi srpska čitalačka publika na osnovu toga književnoga truda našla, da vredi održati u životu „Otačbinu“, ona će to pokazati svojom pretplatom za 1890-tu godinu, u toliko lakše, što je „Otačbina“ i bez obzira na sadržinu, jevtinija od ma koga srpskog lista ili časopisa, jer ona staje za celu godinu ili dvanaest svezaka (120 štampanih tabaka velikoga formata čisto teksta) samo 16 dinara ili 10 forinata (sa poštarinom).

Naročito molimo narodne učitelje i sveštenike, da se zauzmu kod upravnih odbora svojih školskih opština, da se one pretplate na „Otačbinu“ za knjižnicu svojih škola. Kada bi to učinile sve školske opštine, a 16 dinara ili 10 forinata godišnje nije veliki izdatak ni za najsiromašniju školsku opštinu, time bi se — bez žrtava od strane pojedinaca, već zajedničkim silama — ne samo osigurao opstanak jednog ovakog velikog književnog preduzeća, nego bi se kod svake škole, neosetno u toku vremena, osnovali začeci čitavih biblioteka, silno podještvovalo na širenje prosvete i obrazovanosti u masu našega naroda, to ne treba dokazivati.

Mi sa svoje strane možemo jemčiti da će „Otačbina“ godine 1890. biti i bogatija i raznovrsnija svojom sadržinom, nego što je do sad bila, jer će urednik, koji je do sada radio ovaj književni posao — pored svojih službenih poslova, od sada celo svoje vreme upotrebiti na razvijanje i unapredjenje „Otačbine“.

Uredništvo i odpravništvo „Otačbine“.

Knjige

hrv. arkeol. društva na prodaji kod Hartmanove knjižare u Zagrebu i u pisarni samoga društva uz veoma obaljenu cienu.

Arkiv. Knjiga II. Razdjel I. i II.	2 for.	—	nč.
„ „ IV. i V. svaka po	—	80	„
„ „ VI. do XII. svaka po	—	50	„
Codex Diplomaticus, knjiga I. i II. svaka po	1	—	„
Bibliografija hrvatska	—	50	„
Bibliografija della Dalmazia	1	—	„

Kod iste Hartmanove knjižare i u pisarni nar. muzeja mogu se dobiti i sliedeće radnje prof. S. Ljubića:

Opis jugoslav. novaca. U Zagrebu 1875. vel. 4. sa 20 tabla, za 8 i 12 for.
 Ob odnošnjih Dubrovačke sa Mletačkom republikom. Tri obširne razprave iz *Rada* — za 4 for.

Skrovište rim. zl. novaca iz Zemuna. U Zagrebu 1876. sa tabl. — za 50 n.
 Popis predmeta predhist. u zem. muzeju. U Zagrebu 1876. sa 4 table — za 1 for.

O VII. zasjedanju antropol. i arkeolog. sastanka u Pešti. U Zagrebu 1877. — za 50 nč.

Razvod Istarski. U Zagrebu 1874 — za 1 for.

Viestnik nar. zem. muzeja. U Zagrebu 1870. sa 2 table — za 1 for.
 „ „ 1876. sa više tabla — za 2 for.

Pučkim učiteljem. — Opazuje se, da medju članovi našega društva malo je učitelja pučkih škola. Upravljajući odbor uvieren, da su uprav pučki učitelji u stanju najbolje pomoći društvenim svrham, nudi jim svoj *Viestnik* badava uz to samo, da uredničtvu Viestnika pošalju točno i što obširnije izvješće o starinah u svojoj okolici, i da ga nadalje revno obavješćuju o svakom obretu arkeolog. predmeta, o kom bi ma što doznali. U slučaju pako, da nebi imali o čem izvješćivati, mogli bi namerivati svoj prinos sa starinskimi predmeti, koje bi po vrednosti odkupio arkeol. odjel nar. muzeja, a tim bi postali i članovi društva.

Štov. **povjerenikom** nar. muzeja i hrv. arkeol. društva, te svim našim članovom, i svim drugim rodoljubom i ljubiteljem domaćih starina i narodnoga napredka što toplije preporučamo, neka budno paze na svaki prekršaj naredba Vis. zem. Vlade i Vis. zem. krajiške oblasti, koje smo izdali na uvoju Viestnika predpr. god. o sačuvanju starina, te za svaki slučaj neka umah obavieste ravnateljstvo arkeol. odjela nar. muzeja ili upravu hrv. arkeol. društva za dalnje postupanje u stvari. One naredbe, kadre su odlučno pomoći i domaćoj nauci i nar. arkeol. muzeju, samo ako jih dotične oblasti budu zdušno vršile.

VIESTNIK

HRVATSKOGA

ARKEOLOGIČKOGA DRUŽTVA.

GODINA XII. — BR. 2.

SADRŽAJ.

1. Nadpisi rimski iz Bosne (*Iscrizioni romane dalla Bossina*). — S. L. — Str. 33.
2. Hrvacke starine u Zadru (*Antichità croate in Zara*). — F. Radić. — Str. 34—38.
3. Starobosanski nadpisi u Bosni i Hercegovini (*Iscrizioni antiche in Bossina e in Hercegovina*). — Vid Vuletić Vukasović. — Str. 39—45.
4. Kritika. — »Hrvatski spomenici . . . iz dobe narodne hrvatske dinastije«. Napisao Fran Bulić. — Nastavak. (*Monumenti croati . . . dell' epoca della nazionale dinastia croata. Scrisse Fr. Bulić. Continuazione*). — Fr. Radić. — St. 45—54.
5. Razne vesti (*Notizie diverse*). — Str. 55—59.
6. Glasnik starinarskoga društva u Kninu (*Bullettino della società antiquaria di Knin*).
  - a) Bilješke kroz starinarske izkopine u Kninskoj okolici od g. 1885—1890. (*Osservazioni fatte durante gli scavi d' antichità nel contado di Knin*). — Str. 60—67.
  - b) Redovito tromjesečno izvješće kninskoga starinarskoga društva (*Regolare relazione trimestrale della società antiquaria di Knin*). — Str. 68—72.
  - c) Prinosi za kninsko starinarsko društvo (*Offerte alla società antiquaria di Knin*). — Str. 72.

U Zagrebu 1. travnja 1890.

Obznane uredništva.

Viestnik za sada izlaziti će svaku tri mjeseca. — Godišnja predplata stoji 4 for. a. vr. za sve austrijsko-ugarske zemlje; a za inozemstvo 8 maraka ili 10 franaka.

Spisi, pošiljke i godišnji prinesci imaju se od sada odpravljati pod naslovom: Hrvatskomu arkeologičkomu društvu u Zagrebu (u zemalj. muzeju).

Naružbe na predbrojku Viestnika prima i knjižara L. Hartmana u Zagrebu.

Članovi

koji su položili prinos za god. 1889.

Dollhoff pl. Gustav, vladin odjelni savjetnik u Zagrebu.
Folnegović Franjo, nar. zastupnik u Zagrebu.
Jagunić Jos., um. gim. prof. u Karlovcu.
Seminar filol. slov. kod sveučilišta u Beču i za god. 1887 i 1888.
Zoričić Milan, predstojnik statist. ureda u Zagrebu.

Članovi

koji su položili prinos za god. 1890.

Balaš Mijo, škol. odbornik i veletržac u Karlovcu.
Batistić Jakov, ljekarnik u Bakru.
Bauer Gjorgj, prof. na realci u Zagrebu.
Bedeković Kamilo nadinžinir u Zagrebu.
Benković Ivan, gr. viećnik u Zagrebu.
Beruta Josip, župnik u Koprivnici.
Bresztyenszky Dr. A., sveuč. profesor u Zagrebu.
Breyer Mirko, veletržac u Križevcih.
Budišavljević Bude, vel. žup u Gospiću.
Budmani Pero, gim. prof. u Zagrebu.
Crnetić Janko, gr. kontrolor u Zagrebu.
Cvjetković Dr. Uroš, financ. savjet. u Zagrebu.
Čučković Dr. Uroš, septemvir u Zagrebu.
Dautović M. vitez, predstojnik vladin u Zagrebu.
Deusch Albert, knjižar u Zagrebu.
Dragičević T. stražmeštar u Kalesiji.
Folnegović Fran nar. zastup. u Zagrebu.
Gabrić Petar, župnik u Zloselih.
Gašparić Franjo, biskup u Zagrebu.
Gimnazija vel. realna u Rakovcu.
    > vel. u Varaždinu.
    > vel. u Vinkovcih.
Gogolja Drag., šted. pristav u Zagrebu.
Golub Vjek., škol. nadzornik u Zagrebu.
Gorjanović Dr. Drag., muz. pristav u Zagrebu.
Grahor Janko, arhitekt u Zagrebu.
Gutešu Ilija, veletržac u Zagrebu.
Halper pl. Mirko, vlad. saviet. u Zagrebu.
Halper pl. Vladimir, vlastelin u Zajezdi.
Herkov Raj, fin. nadsavjetnik u Zagrebu.
Horvat Nik., kan arcid. u Zagrebu.
Hudovski A. gr. viećnik u Zagrebu.
Ivković Dr. Franjo, kanonik u Zagrebu.
Ivkanec Ljud., viećnik ban. stola u Zagrebu.
Jakčin Andrija, odvjetnik u Zagrebu.
Jurković pl. Dr. Nikola vitez, vladin savietnik u Zagrebu.
Karić Pavao, umir. podpuk. u Zagrebu.
Kišpatić Dr. M., sveuč. docent i prof. na realci u Zagrebu.
Kondrat Ferdo, inžinir u Zagrebu.
Kostrenčić L., sveuč. knjižničar u Zagrebu.
Kuralt Fr., tajnik gosp. druž. u Zagrebu.
Kus Miroslav, zem. blagajnik u Zagrebu.
Lobmajer Dr. A., liečnik i prof. u Zagrebu.
Maisner Dr. Fr., škol. nadzor. u Zagrebu.
Mallin Teodor, gr. viećnik u Zagrebu.
Masić Iv., šted. oficial u Zagrebu.
Matz Mavro, vladin tajnik u Zagrebu.
Mazura Dr. Sime, odvjetnik u Zagrebu.
Mikić Nikola, kanonik u Zagrebu.
Mrazović Dr. Mate, odvjetnik u Zagrebu.
Muhić Dr. Pavao, umir. vladin predstojnik u Zagrebu.
Nuber G., željeznar u Kološvaru.
Oršić Matija, nadpop u Cresu.
Pavec Ivan, škol. nadzor. u Zagrebu.
Pavić Armin, sveuč. prof. u Zagrebu.
Pavišić pl. Dr. Alviž prelat. umir. vlad. savjetnik u Gorici.
Pavlešić Janko, biskup u Zagrebu.
Petračić Franjo, sveuč. prof. u Zagrebu.
Pilar Dr. Juraj sveuč. prof. i muz. ravn. u Zagrebu.
Prister Jer. velepos i veletrž. u Zagrebu.
Prpić Nedeljko, c. k. satnik u Teresienstadtu.
Rački Dr. Fr., kanonik arcid. u Zagrebu.
Rakovac Dr. L., liečnik i vladin tajnik u Zagrebu.
Realca Vel. u Zemunu.
Sintić Josip, c. k. kapetan u Sibirju.
Smatiško Mijo, kanonik u Zagrebu.
Schauf Adalbert, odvjetnik u Zagrebu.
Šenoa Julio, šted. knjigovodja u Zagrebu.
Šišić Jak., odjel. vlad. savietnik, vitez, u Zagrebu.
Špiček Stjepan, gr. zastupnik u Zagrebu.

<i>Šrepić</i> Milan Dr., gim. prof. i sveuč. docent u Zagrebu.	<i>Vakanović</i> Armin, umir. ban. namjestnik u Zagrebu.
<i>Švinderman</i> B., kanonik u Zagrebu.	<i>Vidrić</i> Dr. L., odvjetnik u Zagrebu.
<i>Talian</i> Eduard, kan. arcid. u Zagrebu.	<i>Vrbanić</i> Mijo, šum. vladin nadzornik u Zagrebu.
<i>Tkalčić</i> Iv., akademički knjižničar i prebendar u Zagrebu.	<i>Vujević</i> O. St, sam. predstojnik u Požegi.
<i>Tkalčić</i> M., šted. oficial u Zagrebu	<i>Zahar</i> Dr. Ivan, odvjetnik u Zagrebu.
<i>Trgovačka</i> komora u Zagrebu.	<i>Zubac</i> O. Aug., franj. predst. u Mostaru.

Opomena. — Članovi, koji još nisu svoj prinos za tek. godinu ili za prošle godine položili, neka se požure poslati jih poštarskom doznakom.

Darovi sa zahvalnosti primljeni od arheološkoga odjela nar. zem. muzeja.

- P. N. gosp. *Čabrian*, inžinir u Zagrebu: — dvie želj. mamuze turske, dvoje želj. koplje iz Jarčine kod Mitrovice, i 5 bakr. rimskih novaca.
- » *Kovačević* kod druž. knjižare u Zagrebu — sr. grošić dubrovački.
  - » *Karić* Pajo, umir. podpukovnik u Zagrebu u ime svoje pokojne supruge — 2 srebrne spomenice i tri druge.
  - » *Krass* Vilim iz Zagreba — br. novac Antoninus Pius.
  - » *Šmidt* v. Silberburg Marija udova majora Josipa — 5 srebrnih novaca iz srednje dobe i nekoliko etnografskih predmeta.
  - » *Bojničić* Dr. Ivan, muz. pristav — 4 pečata i 4 ordena pokojnog mu strica.
  - » *Horvat* Dr. G. iz Budimpešte po prof Brusini — 4 bronz. medalje.
  - » *Kaniczar* Iv. Nep. pl, umir. kancelist — bodež.
  - » *Colnago* Ant., učitelj u Pošedarju — 20 bakr. rimskih novaca i nekoliko predhist. predmeta, te odlomak opeke sa pečatom OPIATI i PANSIANA, svjetiljku sa FESTI, liepi rimski zemljeni tanjur, dvie rimske svjetiljke bez nadpisa i t d.
  - » *Ožegović* barun Ljudevit — 4 pečata i 19 zvanziga od god. 1848. 1852, i 1855.
  - » *Smojver* Dragutin u Bagu — sr. novac rimski republikanski.
  - » *Zajc*, šumar u Bagu — dvie liepe rimske staklenke.
  - » *Dolački*, župnik u Bučici — zaručni prsten turski bakr. izkopan u Kirin-gradu.
  - » *Pavelić* Pavo, umir. kapetan u Trnovcu — staro-srbski krst mjedeni.

OGLAS.

Popis arkeologičkoga odjela nar. zem. muzeja u Zagrebu.

Uredio

prof. Sime Ljubić,

ravnatelj narod. zemalj. muzeja.

Odsjek I. Svezak I. — Egipatska sbirka. — Pred-historička sbirka, sa 192 strane teksta i 36 tabla u vel. 8. — U Zagrebu 1889. — *Ciena 3 fr.*

Popis arkeologičkoga odjela nar. zem. muzeja u Zagrebu.

Uredio

prof. Sime Ljubić,

ravnatelj narod. zemalj. muzeja.

Odsjek II. Svezak I. — Numismatička sbirka od najstarije dobe do cara Dioklecijana, sa 472 str. teksta i 12 tabla u vel. 8. U Zagrebu. *Ciena 2 fr.*

Prva je knjiga na svietlo izašla koncem p. g. 1889, a druga ovih dana, te se obe mogu nabaviti kod svih knjižara u Zagrebu i kod ravnateljstva arkeol. odjela nar. muzeja na Zrinkom trgu za gori opredjeljenu cieniu uz poštarsko pouzeće.

Molimo sve novine, koje primaju naš Viestnik,
da blagoizvole ovaj oglas priobéiti.

VIESTNIK

HRVATSKOGA

ARKEOLOGIČKOGA DRUŽTVA.

GODINA XII. — BR. 3.

SADRŽAJ.

1. Predhistorički predmeti s otoka Korčule i poluotoka Pelješca u Dalmaciji. (*Oggetti preistorici dell' isola Curzola e penisola Sabioncello in Dalmazia*). — F. Radić e V. Vuletić V. — Str. 75—78.
2. Nadpisi rimski iz Bosne (*Iscrizioni romane dalla Bossina*). — S. L. — Str. 78—80.
3. Slavensko-bizantinski spomenici u Korčuli (*Slavo-bizantini monumenti in Curzola*). — F. Radić. — Str. 81—82.
4. Sredovječni nadpis na otoku Šipanu (*Iscrizione medievale sull' isola Giuppana*). — Vid Vuletić Vukasović. — Str. 83.
5. Starobosanski nadpisi u Bosni i Hercegovini (*Iscrizioni antiche in Bossina e in Hercegovina*). — Vid Vuletić Vukasović. — Str. 84—88.
6. Novci Jelačića bana (*Monete di bano Jelačić*). — S. L. — Str. 88—89.
7. Kritika. — »Hrvatski spomenici . . . iz dobe narodne hrvatske dinastije«. Napisaao Fran Bulić. — Nastavak. (*Monumenti croati . . . dell' epoca della nazionale dinastia croata. Scrisse Fr. Bulić. — Continuazione*). — Fr. Radić. — St. 90—95.
8. Dopisi (*Corispondenze*). — 1. Ignjat Jung iz Mitrovica. — 2. F. A. Vukičević iz Karina. — 3. Pavao Roca iz Stankovcih. — 4. V. Vuletić V. iz Korčule. 5. Grgur Bučić iz Hvara. — St. 96—107.
9. Razne vesti (*Notizie diverse*). — Str. 108—110.
10. Glasnik starinarskoga društva u Kninu (*Bullettino della società antiquaria di Knin*).
Redovito tromjesečno izvješće kninskoga starinar. društva (*Regolare relazione trimestrale della società antiquaria di Knin*). — Str. 110—112.

U Zagrebu 1. srpnja 1890.

Obznanje uredništva.

Viestnik za sada izlaziti će svaku tri mjeseca. — Godišnja predplata stoji 4 for. a. vr. za sve austrijsko-ugarske zemlje; a za inozemstvo 8 maraka ili 10 franaka.

Spisi, pošiljke i godišnji prinesci imaju se od sada odpravljati pod naslovom: Hrvatskomu arkeologičkomu društvu u Zagrebu (u zemalj. muzeju).

Naručbe na predbrojku Viestnika prima i knjižara L. Hartmana u Zagrebu.

Č l a n o v i

koji su položili prinos za god. 1889.

Benaković Josip, posjednik u Županji.

Makanec dr. Julio, okružni liečnik u Sarajevu.

Stoos Nikola, župnik u Rakoveu.

Šavor Josip, podarcidjakon i župnik u Vel. Bukoveu za 1888—1889.

Č l a n o v i

koji su položili prinos za god. 1890.

Čitaonica u Belovaru.

Gržetić dr. Nikola, c. kr. glavni liečnik u Budimpešti.

Horvat Levin, prislusnik kod kr. zem. vlade u Zagrebu.

Lapaine Valentin, kr. inžinir u Zagrebu.

Makanec dr. Julio, okružni liečnik u Sarajevu.

Preradović pl. Dušan, kr. pomorski častnik u Puli.

Stoos Nikola, župnik u Rakoveu.

Šavor Josip, podarcidjakon i župnik u Bukoveu.

Darovi sa zahvalnosti primljeni od arkeološkičkoga odjela nar. zem. muzeja.

Presv. gosp. dr. *Spevec*, predstojnik vlad. odjela za bogoštovje i nastavu u Zagrebu — 142 bakrena novca rimska, 18 srebrnih i 21 bakreni novac iz novije dobi.

Častna gospodična Malvina *Egersdorfer* u Zagrebu — banku ugarsku od 10 for. ex 1848.

Veleč. gosp. Karl *Stenczel*, evang. župnik u Neudorfu kod Vinkovaca — starodavni željezni nož sa dugom ručkom na vijak, ukrašen sa dva okruglića; te podnožje koplja od iste tvari; oba predmeta ondje našasta.

„ gosp. Matija *Šimat*, župnik u Bilaji — želj. negve iz turske gradine Bilajačke.

„ g. prof. Ivan *Kiseljak* — 5 bakrenih aleksandrinskih novaca.

Opomena. — Članovi, koji još nisu svoj prinos za tek. godinu ili za prošle godine položili, neka se požure poslati jih poštarском doznakom.

I m e n i k

članova starinarskoga društva u Kninu, kojim se šalje „Viestnik“ makte.

(Hrv. arkeol. društvo u Zagrebu poklonilo je starinar. društvu u Kninu ove otiske uz 50 nov. za svakoga u ime troškova za papir, odpremu i poštarinu.)

- Arneri* Rafo, narodni zastup. u Korčuli.
Barić Josip, trgovac u Kninu.
Baranović gospodična Stana p. Ivana, posjednica u Šibeniku.
Belamarić Ot. Fr., gimn. prof. u Sinju.
Brket Josip., ravn. sjemeništa u Spljetu.
Biankini Juraj, nar. zastup. u Zadru.
Biderman dr. E. S., sveuč. prof. u Graden.
Bosanić Ot. Stjep., gimn. prof. u Sinju.
Bošnjak Petar, obć. tajnik u Metkoviću.
Bronić Ot. Miho, župnik u Miljevcu.
Buzolić dr. Jure, lječnik u Drnišu.
Cega dr. Jakov, načelnik u Kaštel Stari.
Čačić Ot. Marko, župnik u Gradu. Drniš.
Čavlina Niko, obć. prisjednik u Kninu.
Čović-Plenković Miho, velepos. u Drnišu.
Čulić Ante, zlatar u Šibeniku.
Čurković Krsto, učitelj u Šibeniku.
Danilo Ivan, veleposjed. u Kaštel Stari.
Devecchi Petar, kanonik u Trogiru.
Didolić Tomo veleposjednik u Selcih.
Didolić braća, veleposjednici u Selcih.
Donelli Ot. Bono, župnik u Prugoru.
Dračar Ivan, obć. prisjednik u Kninu.
Dračar Luigj, posjednik u Kninu.
Duboković Niko, nar. zast. u Jelsu.
Giovannizzio Rikard, trgovac u Šibeniku.
Gjunio Dominik, ravn. učit. u Kninu.
Grgić Augustin, učitelj u Hvaru.
Grubišić dr. Jere, odvjetnik u Drnišu.
Grubišić Srećko, veleposjednik u Drnišu.
Ijadica Rapo Marko, trgovac u Šibeniku.
Ivanac Ot. Vice, nadžupnik u Kninu.
Icanišević Frane, duhovnik u Spljetu.
Ivanović dr. Nik., gimn. prof. u Spljetu.
Jelić dr. Luka, svećenik u Spljetu.
Junaković Mate, ljekarnik u Supetru.
Kardun Ot. Mate, nadžupnik u Drnišu.
Katinac Filip, veletržac u Kaštel-Star.
Klarić Ot. Dane u Visovu.
Košťan Vinko, trgovac u Drnišu.
Kragić Ot. Petar, nadžupnik u Šibeniku.
Krešo Ot. Stjepan u Livnu.
Kriletić Ante, profesor u Zadru.
Kratić Petar, trgovac u Kninu.
Kulušić Mate, obć. prisjednik u Drnišu.
Kutleša Ot. Miho u Lištanim kod Livna.
Kuzmić Marin, grad. vikar u Spljetu.
Ladoš Vjek., bisk. vikar u Kričkah.
Ljepopili pop Ante u Dubrovniku.
Ljubičić Ante, trgovac u Erdeviku.
Ljubić Mate, župnik u Piramatovcu.
Lovrić Josip, posjednik u Kninu.
Lubin Ivan, kur. kancelar u Spljetu.
Manger dr. Ivan, odvjetnik u Spljetu.
Marin Niko, posjednik u Skradinu.
Marinović Ot. Marin, župnik u Vrhpolju kod Knina.
Marojičić bar. dr. Ambroz, poglavar u Koturu.
Masovčić dr. Augustin, nar. zast. u Sinju.
Matanić Ante, dekan u Vrbniku.
Matas Andrija, grad. vikar u Spljetu.
Matas Ot. Nik., župnik u Hrvatacih.
Matejčić Frane, gimn. prof. u Kopr. u.
Matešan Ivan, župnik u Kambelovcu.
Matković Ivan, veleposjednik u Kninu.
Matković Josip, posjednik u Kninu.
Mihaljević dr. Vicko, odvjet. u Spljetu.
Mlinar Ivan, trgovac u Kninu.
Modrić Ot. Mate, župnik u Čvrljevu.
Nakić Marko, načelnik u Drnišu.
Nazor Stjep., e. k. kot. tehnik u Spljetu.
Nekić Mate, prof. u Zadru.
Novak dr. Dane, lječnik u Drnišu.
Obuljen Miho, sveuč. slušatelj u Beču.
Pasarić Bartuo, kur. bilježnik u Spljetu.
Pavičić Petar, lučki kapetan u Spljetu.
Pera Martin, učitelj u Imofskom.
Perišić Ot. Vice u Kaštel-Štafliču.
Pešo Ivan, obć. tajnik u Drnišu.
Požar Paško, trgovac u Kninu.
Radojčić Rade, nadlugar u Šibeniku.
Rude Ivan, trgovac u Šibeniku.
Rutar Simo, gimn. prof. u Ljubljani.
Skelin Paško, trgovac u Kninu.
Slade dr. Josip, e. k. savjetnik u Kninu.
Spalatin dr. Ant., nar. zast. u Starom gradu.
Stambuk dr. Ivan, lječnik u Jelsi.
Stanić Petar, župnik u Vrliki.
Staničić Miho, bisk. tajnik u Makarskoj.
Šemonić Šimun, obć. tajnik u Omišu.
Šimetin dr. Miho, lječnik u Kninu.
Šimetin Pavao, veletržac u Kaštelu St.
Šimić Ot. Mate, župnik u Zaostrogu.
Šimunić Gjuro, umir. prijam. u Kninu.
Škarica Nikola, župnik u Kaštelu Star.
Tonković Ot. Ivan, gimn. prof. u Sinju.
Tonković Vinko, veleposj. u Kaštelu St.
Urlić Ante, učitelj u Supetru.
Urlić-Ivanović Grgur, ravnajući učitelj u Promini.
Vežić Nikola, šumar. nadzor. u Drnišu.
Vučetić Kuzma, duh. pom. u Supetru.
Vukičević Ot. Andrija, sam. predstojnik u Karinu.
Wendler Ante, učitelj vrtlar u Šibeniku.
Žeravica Marko u Kninu.
Zanella Apolinar, svećenik u Visu.
Zlatarević dr. Aurel, lječnik u Šibeniku

OGLAS.

Popis arkeologičkoga odjela nar. zem. muzeja u Zagrebu.

Uredio

prof. Sime Ljubić,

ravnatelj narod. zemalj. muzeja.

Odsjek I. Svezak I. — Egipatska sbirka. — Pred-historička sbirka, sa 192 strane teksta i 36 tabla u vel. 8. — U Zagrebu 1889. — *Ciena 3 fr.*

Popis arkeologičkoga odjela nar. zem. muzeja u Zagrebu.

Uredio

prof. Sime Ljubić,

ravnatelj narod. zemalj. muzeja.

Odsjek II. Svezak I. — Numismatička sbirka od najstarije dobe do cara Dioklecijana, sa 472 str. teksta i 12 tabla u vel. 8. U Zagrebu. *Ciena 2 fr.*

Prva je knjiga na svietlo izašla koncem p. g. 1889, a druga ovih dana, te se obe mogu nabaviti kod svih knjižara u Zagrebu i kod ravnateljstva arkeol. odjela nar. muzeja na Zrinjskom trgu za gori opredieljenu cieniu uz poštarsko pouzeće.

Molimo sve novine, koje primaju naš Viestnik,
da blagoizvole ovaj oglas priobéiti.

VIESTNIK

HRVATSKOGA

ARKEOLOGIČKOGA DRUŽTVA.

GODINA XII. — BR. 4.

SADRŽAJ.

1. Kninski spomenici hrvacko-vizantinskoga sloga u zagrebačkom arheologičkom muzeju. Tabla I. br. 1—14. (*Monumenti di Knin di stile croato-bisantino nel museo archeologico di Zagabria. — Tavola II. n 1—14.*) — Frano Radić. — Str. 113—116.
2. Starobosanski nadpisi u Bosni i Hercegovini (*Iscrizioni antiche in Bossina e in Hercegovina*). — Vid Vuletić Vukasović. — Str. 117—119.
3. Sredovječni nadpisi u Zadru (*Iscrizione dell'età media in Zara*). — Fr. Radić. — Str. 119—122.
4. Kritika. — »Hrvatski spomenici . . . iz dobe narodne hrvatske dinastije«. Napisao Fran Bulić. — Nastavak i konac. (*Monumenti croati . . . dell'epoca della nazionale dinastia croata. Scrisse Fr. Bulić. — Continuazione*). — Fr. Radić. — Str. 122—134.
5. Dopisi (*Corrispondenze*). — 1. Fra Andrija Vukićević iz Karina. — 2. Anton Colnago iz Posedarja. — 3. D. Petar Stanić iz Vrlike. — Str. 135—137.
6. Razne vijesti (*Notizie diverse*). — Str. 138—139.
7. Glasnik starinarskoga društva u Kninu (*Bullettino della società antiquaria di Knin*).
Redovito tromjesečno izvješće kninskoga starinar. društva (*Regolare relazione trimestrale della società antiquaria di Knin*). — Str. 139—141.
Bilješke kroz starinarske izkopine u Kninskoj okolici od g. 1885—1890. — Nastavak. (*Osservazioni fatte durante gli scavi d' antichità nel contado di Knin. — Continuazione*). — Str. 141—144.

U Zagrebu 1. listopada 1890.

Obznane uredništva.

Viestnik za sada izlaziće se svakaj tri mjeseca. — Godišnja predplata stoji 4 for. a. vr. za sve austrijsko-ugarske zemlje; a za inozemstvo 8 maraka ili 10 franaka.

Spisi, pošiljke i godišnji prinoseci imaju se od sada odpravljati pod naslovom: Hrvatskomu arkeologičkomu društvu u Zagrebu (u zemalj. muzeju).

Naručbe na predbrojku Viestnika prima i knjižara L. Hartmana u Zagrebu.

Č l a n o v i

koji su položili prinos za god. 1889.

Fosco Antun Josip, biskup u Šibeniku.
Plivarić Ivan, nadbis. tajnik u Zagrebu.

Č l a n o v i

koji su položili prinos za god. 1890.

Brusina Spiro, sveuč. profesor i muz. ravnatelj u Zagrebu.
Čitaonica u Spljetu
Eisenhuth Ljudevit, mjernik u Karlovcu.
Narodni dom u Bakru.
Rubetić Cvjetko, kateketa na realci i kapt. knjižničar u Zagrebu.

Opomena.

Članovi, koji još nisu svoj prinos za tek. godinu ili za prošle godine položili, neka se požure poslati jih poštarskom doznakom.

Darovi sa zahvalnosti primljeni od arheološkoga odjela nar. zem. muzeja.

P. N. Gosp. *Lenvitus* Dr. Emil, liječnik u Banjaluki — uspomenicu Prokopa Velikoga českoga iz XV. stoljeća.

- *Krašковиć* Dr. Ljudevit, odvjetnik u Vukovaru — pet bakrenih rimskih novaca nadjenih kod Sotina.
- *Stanić* Vuk, učitelj na Palanki kod Zermanje — tri bakrena novca rimska i jedan mletački našast na Zvonigradu.
- *Stukić* Gjuro, bilježnik u Novom Marofu — veliki ruški novac bakreni od god. 1789.
- Udova pok. Franje *Pilepića* na Rieci — poprsje Osmana sina pok. Frane. Krasno djelo Rendicevo.
- *Sober* Sofija, kućevlastnica u Zagrebu — čislo našasto duboko u temelju njezine kuće na Jelačićevom trgu br. 10.
- *Kronjčić* Stjepan, tajnik Vis. Vlade u Zagrebu — dvie zlatne naušnice od tanke žice, našaste duboko u žari sa kosti 3. rujna 1890. u Lepoglavi, kad se navažala cesta, od kaznenika.

OGLAS.

Popis arkeologičkoga odjela nar. zem. muzeja u Zagrebu.

Uredio

prof. Sime Ljubić,

ravnatelj narod. zemalj. muzeja.

Odsjek I. Svezak I. — Egipatska sbirka. — Pred-historička sbirka, sa 192 strane teksta i 36 tabla u vel. 8. — U Zagrebu 1889. — *Ciena 3 fr.*

Popis arkeologičkoga odjela nar. zem. muzeja u Zagrebu.

Uredio

prof. Sime Ljubić,

ravnatelj narod. zemalj. muzeja.

Odsjek II. Svezak I. — Numismatička sbirka od najstarije dobe do cara Dioklecijana, sa 472 str. teksta i 12 tabla u vel. 8. U Zagrebu. *Ciena 2 fr.*

Prva je knjiga na svietlo izašla koncem p. g. 1889, a druga ovih dana, te se obe mogu nabaviti kod svih knjižara u Zagrebu i kod ravnateljstva arkeol. odjela nar. muzeja na Zrinjskom trgu za gori opredieljenu cieniu uz poštarsko pouzeće.

Molimo sve novine, koje primaju naš Viestnik,
da blagoizvole ovaj oglas priobóiti.

Novi povjerenici hrv. arkeol. društva i nar. zem. muzeja.

Benić Stjepan mlađji, veletržac u Kloštru Ivaniću.
Kolmago Antun, učitelj u Posedarju.

Članovi

koji su položili prinos za god. 1889.

Bričić Antun, predsjednik priziv. suda u Zadru.
Gutal Matija, župnik u Beraku.
Lobmajer August, župnik u Erdeviku.
Lopašić Vladislav, vladin tajnik u Zagrebu.
Mužina Miho, župnik u Beli na Cresu.
Pavić Armin, sveučil. profesor u Zagrebu.
Prister Jerolim, veleposjednik i veletržac u Zagrebu.
Radetić Ivan, gimn. prof. u Senju.
Radčić Franjo, prof. na gradj. školi u Korčuli i za g. 1887 i 1888.
Rubetić Cvjetko, kateketa na kr. vel. realki u Zagrebu.
Simić Vatroslav, umir. kr. financ. savjetnik u Zagrebu.
Smetiško Mijo, kanonik u Zagrebu.
Tallian Eduard, arcidjakon kanonik u Zagrebu.
Žaček Dr. Josip, liečnik u Beški.

Članovi

koji su položili prinos za god. 1890.

Benić S. mlađji, veletržac u Kloštru Ivaniću.
Čitaonica narodna u Požegi.
Čitaonica Slavjanska u Spljetu.
Gimnazija Velika u Gospiću.
Gimnazija Velika u Osijeku.
Gimnazija Velika u Požegi.
Hrvatski Sastanak u Selcih na Braču.
Krajnc V. I., c. kr. mjer. podpukovnik u Belgradu na Erdeljskoj
i za g. 1891.
Ljubaš O. Filip, župnik u Banjaluci.
Monti Dr. Lovro, odvjetnik u Kninu.
Müller Dr. Adolf u Beču.
Narodni Dom u Bakru.
Okrugić Ilija, opat i župnik u Petrovaradinu.
Posilović Dr. Juraj, biskup u Senju.
Učilište u Petrinji.
Vitezić Dr. Dinko, odvjetnik u Krku.
Žaček Dr. Josip, liečnik u Beški.

Opomena. — Članovi, koji još nisu svoj prinos za tek. godinu ili za prošle godine položili, neka se požure poslati jih poštarskom doznakom.

VIESTNIK

HRVATSKOGA

ARKEOLOGIČKOGA DRUŽTVA.

GODINA XII. — BR. 1.

SADRŽAJ.

1. Nadpis rimski iz Mitrovice. — Tab. I. (*Iscrizione romana di Mitrovica. — Tav. I.*) — S. Ljubić. — Str. 1—3.
2. Sredovječni natpisi u Šibeniku (*Iscrizioni medievali in Sibenico*). — Frano Radić. — Str. 3—4.
3. Starobosanski nadpisi u Bosni i Hercegovini. — Nastavak (*Iscrizioni antiche bossinesni in Bossina e in Hercegovina. — Continuazione*). — Vid Vuletić Vukasović. — Str. 4—7.
4. Stinica je po latinsku Murula, a Bag Scrisa. — Dr. I. Črnčić. — Str. 7—12.
5. Kritika. — Hrvatski spomenici . . . iz dobe narodne hrvatske dinastije. Napisao Fran Bulić (*Monumenti croati . . . dell'epoca della nazionale dinastia croata. Scrisse Fr. Bulić. — Continuazione*). — Fr. Radić. — Str. 12—24.
6. Dopisi (*Corrispondenze*). — 1. Ignjat Jung iz Mitrovice — 2. Ignjat Jung iz Mitrovice. — 3. Nikola Stoos iz Rakovca. — 4. Jakov Pavelić iz Gospića. — 5. Jerko Pavelić iz Lešća. — Str. 25—28.
7. Razne viesti (*Notizie varie*). — Str. 28—30.
8. Glasnik starinarskoga društva u Kninu.
  - a) Izvješće Kninskoga starinarskoga društva. — Str. 30—32.
  - b) Prinosi za kninsko starinarsko društvo. — Str. 32.

U Zagrebu 1. siječnja 1890.

Obznanе uredništva.

Viestnik za sada izlaziti će svaku tri mjeseca. — Godišnja predplata stoji 4 for. a. vr. za sve austrijsko-ugarske zemlje; a za inozemstvo 8 maraka ili 10 franaka.

Spisi, pošiljke i godišnji prinosci imaju se od sada odpravljati pod naslovom: Hrvatskomu arkeološkičkomu društvu u Zagrebu (u zemalj. muzeju).

Naručbe na predbrojku Viestnika prima i knjižara L. Hartmana u Zagrebu.

OGLAS.

Popis arkeologičkoga odjela nar. zem. muzeja u Zagrebu.

Uredio

prof. Sime Ljubić,

ravnatelj narod. zemalj. muzeja.

Odsjek I. Svezak I. — Egipatska sbirka. — Predhistorička sbirka, sa 192 strane teksta i 36 tabla u vel. 8. — U Zagrebu 1889. — *Ciena 3 fr.*

Popis arkeologičkoga odjela nar. zem. muzeja u Zagrebu.

Uredio

prof. Sime Ljubić,

ravnatelj narod. zemalj. muzeja.

Odsjek II. Svezak I. — Numismatička sbirka od najstarije dobe do cara Dioklecijana, sa 472 str. teksta i 12 tabla u vel. 8. U Zagrebu. *Ciena 2 fr.*

Prva je knjiga na svietlo izašla koncem p. g. 1889, a druga ovih dana, te se obe mogu nabaviti kod svih knjižara u Zagrebu i kod ravnateljstva arkeol. odjela nar. muzeja na Zrinkom trgu za gori opredieljenu cieniu uz poštarsko pouzeće.

Molimo sve novine, koje primaju naš Viestnik,
da blagoizvole ovaj oglas priobéiti.

<i>Šrepel</i> Milan Dr., gim. prof. i sveuč. docent u Zagrebu.	<i>Vakanović</i> Armin, umir. ban. namjestnik u Zagrebu.
<i>Švinderman</i> B., kanonik u Zagrebu.	<i>Vidrić</i> Dr. L., odvjetnik u Zagrebu.
<i>Tallian</i> Eduard, kan. arcid u Zagrebu.	<i>Vrbanić</i> Mijo, šum. vladin nadzornik u Zagrebu.
<i>Tkalčić</i> Iv., akademički knjižničar i prebendar u Zagrebu.	<i>Vujević</i> O. St, sam. predstojnik u Požezi.
<i>Tkalčić</i> M., šted. oficial u Zagrebu	<i>Zahar</i> Dr. Ivan, odvjetnik u Zagrebu.
<i>Trgovačka</i> komora u Zagrebu.	<i>Zubac</i> O. Aug., franj. predst. u Mostaru.

Opomena. — Članovi, koji još nisu svoj prinos za tek. godinu ili za prošle godine položili, neka se požure poslati jih poštarskom doznakom.

Darovi sa zahvalnosti primljeni od arheološkoga odjela nar. zem. muzeja.

- P. N. gosp. *Čabrian*, inžinir u Zagrebu: — dvie želj. mamuze turske, dvoje želj. koplje iz Jarčine kod Mitrovice, i 5 bakr. rimskih novaca.
- » *Kovačević* kod druž. knjižare u Zagrebu — sr. grošić dubrovački.
  - » *Karić* Pajo, umir. podpukovnik u Zagrebu u ime svoje pokojne supruge — 2 srebrne spomenice i tri druge.
  - » *Krass* Vilim iz Zagreba — br. novac Antoninus Pius.
  - » *Šmidt* v. Silberburg Marija udova majora Josipa — 5 srebrnih novaca iz srednje dobe i nekoliko etnografskih predmeta.
  - » *Bojničić* Dr. Ivan, muz. pristav — 4 pečata i 4 ordena pokojnog mu strica.
  - » *Horvat* Dr. G. iz Budimpešte po prof Brusini — 4 bronz. medalje.
  - » *Kaniczar* Iv. Nep. pl, umir. kancelist — bodež.
  - » *Colnago* Ant., učitelj u Pošedarju — 20 bakr. rimskih novaca i nekoliko predhist. predmeta, te odlomak opeke sa pečatom OPIATI i PANSIANA, svjetiljku sa FESTI, liepi rimski zemljeni tanjur, dvie rimske svjetiljke bez nadpisa i t d.
  - » *Ožegović* barun Ljudevit — 4 pečata i 19 zvanziga od god. 1848. 1852. i 1855.
  - » *Smojver* Dragutin u Bagu — sr. novac rimski republikanski.
  - » *Zuje*, šumar u Bagu — dvie liepe rimske staklenke.
  - » *Dolački*, župnik u Bučići — zaručni prsten turski bakr. izkopan u Kirin-gradu.
  - » *Pavelić* Pavo, umir. kapetan u Trnovcu — staro-srbski krst mjedeni.

Članovi

koji su položili prinos za god. 1889.

Dollhopf pl. Gustav, vladin odjelni savjetnik u Zagrebu.
Folnegović Franjo, nar. zastupnik u Zagrebu.
Jagumić Jos., um. gim. prof. u Karlovcu.
Seminar filol. slov. kod sveučilišta u Beču i za god. 1887 i 1888.
Zoričić Milan, predstojnik statist. ureda u Zagrebu.

Članovi

koji su položili prinos za god. 1890.

Balaš Mijo, škol. odbornik i veletržac u Karlovcu.
Batistić Jakov, ljekarnik u Bakru.
Bauer Gjorgj, prof. na realki u Zagrebu.
Bedeković Kamilo, nadinžinir u Zagrebu.
Benković Ivan, gr. viećnik u Zagrebu.
Beruta Josip, župnik u Koprivnici.
Bresztyenszky Dr. A., sveuč. profesor u Zagrebu.
Breyer Mirko, veletržac u Križevcih.
Budisavljević Bude, vel. žup u Gospiću.
Budmani Pero, gim. prof. u Zagrebu.
Crnetić Janko, gr. kontrolor u Zagrebu.
Cvjetković M., financ. savjet. u Zagrebu.
Čučković Dr. Uroš, septemvir u Zagrebu.
Dautović M. vitez, predstojnik vladin u Zagrebu.
Deutsch Albert, knjižar u Zagrebu.
Dragičević T. stražmeštar u Kalesiji.
Folnegović Fran nar. zastup. u Zagrebu.
Gabrić Petar, župnik u Zloselih.
Gašparić Franjo, biskup u Zagrebu.
Gimnazija vel. realna u Rakovcu.
» vel. u Varaždinu.
» vel. u Vinkovcih.
Gogolja Drag., šted. pristav u Zagrebu.
Golub Vjek., škol. nadzornik u Zagrebu.
Gorjanović Dr. Drag., muz. pristav u Zagrebu.
Grahor Janko, arhitekt u Zagrebu.
Guteša Ilija, veletržac u Zagrebu.
Halper pl. Mirko, vlad. savjet. u Zagrebu.
Halper pl. Vladimir, vlastelin u Zajezdi.
Herkov Raj, fin. nadsavjetnik u Zagrebu.
Horvat Nik., kan arcid. u Zagrebu.
Hudovski A. gr. viećnik u Zagrebu.
Iveković Dr. Franjo, kanonik u Zagrebu.
Ivkanec Ljud, viećnik ban. stola u Zagrebu.
Jakčin Andrija, odvjetnik u Zagrebu.
Jurković pl. Dr. Nikola vitez, vladin savjetnik u Zagrebu.
Karić Pavao, umir. podbuk. u Zagrebu.
Kišpatić Dr. M., sveuč. docent i prof. na realci u Zagrebu.
Kondrat Ferdo, inžinir u Zagrebu.
Kostrenčić L., sveuč. knjižničar u Zagrebu.
Kuralt Fr., tajnik gosp. druž. u Zagrebu.
Kus Miroslav, zem. blagajnik u Zagrebu.
Lobmajer Dr. A., liečnik i prof. u Zagrebu.
Maixner Dr. Fr., škol. nadzor. u Zagrebu.
Mallin Teodor, gr. viećnik u Zagrebu.
Mašić Iv., šted. oficial u Zagrebu.
Matz Mavro, vladin tajnik u Zagrebu.
Mazura Dr. Sime, odvjetnik u Zagrebu.
Mikić Nikola, kanonik u Zagrebu.
Mrazović Dr. Mate, odvjetnik u Zagrebu.
Muhić Dr. Pavao, umir. vladin predstojnik u Zagrebu.
Nuber G., željeznar u Kološvaru.
Oršić Matija, nadpop. u Cresu.
Pavec Ivan, škol. nadzor. u Zagrebu.
Pavić Armin, sveuč. prof. u Zagrebu.
Pavišić pl. Dr. Alviž, prelat. umir. vlad. savjetnik u Gorici.
Pavlešić Janko, biskup u Zagrebu.
Petračić Franjo, sveuč. prof. u Zagrebu.
Pilar Dr. Juraj sveuč. prof. i muz. ravn. u Zagrebu.
Prister Jer. velepos. i veletrž. u Zagrebu.
Prpić Nedeljko, c. k. satnik u Teresienstadt.
Rački Dr. Fr., kanonik arcid. u Zagrebu.
Rakovac Dr. L., liečnik i vladin tajnik u Zagrebu.
Realka Vel. u Zemunu.
Sintić Josip, c. k. kapetan u Sibirju.
Smetiško Mijo, kanonik u Zagrebu.
Schauf Adalbert, odvjetnik u Zagrebu.
Šenoa Julio, šted. knjigovodja u Zagrebu.
Šišić Jak., odjel. vlad. savjetnik, vitez, u Zagrebu.
Špiček Stjepan, gr. zastupnik u Zagrebu.

VIESTNIK

HRVATSKOGA

ARKEOLOGIČKOGA DRUŽTVA.

GODINA XII. — BR. 2.

SADRŽAJ.

1. Nadpisi rimski iz Bosne (*Iscrizioni romane dalla Bossina*). — S. L. — Str. 33.
2. Hrvacke starine u Zadru (*Antichità croate in Zara*). — F. Radić. — Str. 34-38.
3. Starobosanski nadpisi u Bosni i Hercegovini (*Iscrizioni antiche in Bossina e in Hercegovina*). — Vid Vuletić Vukasović. — Str. 39-45.
4. Kritika. — »Hrvatski spomenici . . . iz dobe narodne hrvatske dinastije«. Napisao Fran Bulić. — Nastavak. (*Monumenti croati . . . dell' epoca della nazionale dinastia croata. Scrisse Fr. Bulić. Continuazione*). — Fr. Radić. — St. 45-54.
5. Razne viesti (*Notizie diverse*). — Str. 55-59.
6. Glasnik starinarskoga društva u Kninu (*Bullettino della società antiquaria di Knin*).
  - a) Bilješke kroz starinarske izkopine u Kninskoj okolici od g 1885-1890. (*Osservazioni fatte durante gli scavi d' antichità nel contado di Knin*). — Str. 60-67.
  - b) Redovito tromjesečno izvješće kninskoga starinarskoga društva (*Regolare relazione trimestrale della società antiquaria di Knin*). — Str. 68-72.
  - c) Prinosi za kninsko starinarsko društvo (*Offerte alla società antiquaria di Knin*). — Str. 72.

U Zagrebu 1. travnja 1890.

Obznane uredništva.

Viestnik za sada izlaziti će svaku tri mjeseca. — Godišnja predplata stoji 4 for. a. vr. za sve austrijsko-ugarske zemlje; a za inozemstvo 8 maraka ili 10 franaka.

Spisi, pošiljke i godišnji prinesci imaju se od sada odpravljati pod naslovom: Hrvatskomu arkeologičkomu društvu u Zagrebu (u zemalj. muzeju).

Naručbe na predbrojku Viestnika prima i knjižara L. Hartmana u Zagrebu.

OGLAS.

Popis arkeologičkoga odjela nar. zem. muzeja u Zagrebu.

Uredio

prof. Sime Ljubić,

ravnatelj narod. zemalj. muzeja.

Odsjek I. Svezak I. — Egipatska sbirka. — Pred-historička sbirka, sa 192 strane teksta i 36 tabla u vel. 8. — U Zagrebu 1889. — *Ciena 3 fr.*

Popis arkeologičkoga odjela nar. zem. muzeja u Zagrebu.

Uredio

prof. Sime Ljubić,

ravnatelj narod. zemalj. muzeja.

Odsjek II. Svezak I. — Numismatička sbirka od najstarije dobe do cara Dioklecijana, sa 472 str. teksta i 12 tabla u vel. 8. U Zagrebu. *Ciena 2 fr.*

Prva je knjiga na svietlo izašla koncem p. g. 1889, a druga ovih dana, te se obe mogu nabaviti kod svih knjižara u Zagrebu i kod ravnateljstva arkeol. odjela nar. muzeja na Zrinjskom trgu za gori opredjeljenu cienu uz poštarsko pouzeće.

Molimo sve novine, koje primaju naš Viestnik,
da blagoizvole ovaj oglas priobćiti.

I m e n i k

članova starinarskoga društva u Kninu, kojim se šalje „Viestnik“ makte.

(Hrv. arkeol. društvo u Zagrebu poklonilo je starinar. društvu u Kninu ove otiske uz 50 nov. za svakoga u ime troškova za papir, odpremu i poštarinu.)

- Arneri Rafo*, narodni zastup. u Korčuli.
Barić Josip, trgovac u Kninu.
Baranović gospodična Stana p. Ivana, posjednica u Šibeniku.
Belamarić Ot. Fr., gimn. prof. u Sinju.
Brket Josip., ravn. sjemeništa u Spljetu.
Biankini Juraj, nar. zastup. u Zadru.
Biderman dr. E. S., sveuč. prof. u Gradu.
Bosančić Ot. Stjep, gimn. prof. u Sinju.
Bošnjak Petar, obć. tajnik u Metkoviću.
Bronić Ot. Miho, župnik u Miljevcu.
Buzolić dr. Jure, liječnik u Drnišu.
Cega dr. Jakov, načelnik u Kaštel Stari.
Čačić Ot. Marko, župnik u Gradu. Drniš.
Čavlina Niko, obć. prisjednik u Kninu.
Čović-Plenković Miho, velepos. u Drnišu.
Čulić Ante, zlatar u Šibeniku.
Čurković Krsto, učitelj u Šibeniku.
Daniilo Ivan, veleposjed. u Kaštel Stari.
Devecchi Petar, kanonik u Trogiru.
Didolić Tomo veleposjednik u Selcih.
Didolić braća, veleposjednici u Selcih.
Donelli Ot. Bono, župnik u Prugoru.
Dračar Ivan, obć. prisjednik u Kninu.
Dračar Luigi, posjednik u Kninu.
Duboković Niko, nar. zast. u Jelsu.
Giovannizzio Rikard, trgovac u Šibeniku.
Gjunio Dominik, ravn. učit. u Kninu.
Grgić Augustin, učitelj u Hvaru.
Grubišić dr. Jere, odvjetnik u Drnišu.
Grubišić Srećko, veleposjednik u Drnišu.
Ijadica Rapo Marko, trgovac u Šibeniku.
Ivanac Ot. Vice, nadžupnik u Kninu.
Ivanišević Frane, duhovnik u Spljetu.
Ivanović dr. Nik., gimn. prof. u Spljetu.
Jelić dr. Luka, svećenik u Spljetu.
Junaković Mate, ljekarnik u Supetru.
Kardun Ot. Mate, nadžupnik u Drnišu.
Katinac Filip, veletržac u Kaštel-Star.
Klarić Ot. Dane u Visovcu.
Košťan Vinko, trgovac u Drnišu.
Kragić Ot. Petar, nadžupnik u Šibeniku.
Krcšo Ot. Stjepan u Livnu.
Kriletić Ante, profesor u Zadru.
Krstić Petar, trgovac u Kninu.
Kulušić Mate, obć. prisjednik u Drnišu.
Kutleša Ot. Miho u Lištanim kod Livna.
Kuznić Marin, grad. vikar u Spljetu.
Laboš Vjek., bisk. vikar u Kričkah.
Liepopili pop Ante u Dubrovniku.
Ljubičić Ante, trgovac u Erdeviku.
Ljubić Mate, župnik u Piramatovcu.
Lovrić Josip, posjednik u Kninu.
Lubin Ivan, kur. kancelar u Spljetu.
Manger dr. Ivan, odvjetnik u Spljetu.
Marin Niko, posjednik u Skradinu.
Marinović Ot. Marin, župnik u Vrhpolju kod Knina.
Marojčić bar. dr. Ambroz, poglavar u Kotoru.
Masovčić dr. Augustin, nar. zast. u Sinju.
Matanić Ante, dekan u Vrbniku.
Matas Andrija, grad. vikar u Spljetu.
Matas Ot. Nik., župnik u Hrvatacih.
Matejčić Frane, gimn. prof. u Kopru.
Matešan Ivan, župnik u Kambelovcu.
Matković Ivan, veleposjednik u Kninu.
Matković Josip, posjednik u Kninu.
Mihaljević dr. Vicko, odvjet. u Spljetu.
Mlinar Ivan, trgovac u Kninu.
Modrić Ot. Mate, župnik u Čvrljevu.
Nakić Marko, načelnik u Drnišu.
Nazor Stjep., e. k. kot. tehnik u Spljetu.
Nekić Mate, prof. u Zadru.
Novak dr. Dane, liječnik u Drnišu.
Obuljen Miho, sveuč. slušatelj u Beču.
Pasarić Bartuo, kur. bilježnik u Spljetu.
Pavičić Petar, lučki kapetan u Spljetu.
Pera Martin, učitelj u Imoškum.
Perišić Ot. Vice u Kaštel-Štafilicu.
Pešo Ivan, obć. tajnik u Drnišu.
Požar Paško, trgovac u Kninu.
Radojčić Rade, nadlugar u Šibeniku.
Rude Ivan, trgovac u Šibeniku.
Rutar Simo, gimn. prof. u Ljubljani.
Skelin Paško, trgovac u Kninu.
Slade dr. Josip, e. k. savjetnik u Kninu.
Spatatin dr. Ant., nar. zast. u Starom gradu.
Stambuk dr. Ivan, liječnik u Jelsi.
Stanić Petar, župnik u Vrliki.
Staničić Miho, bisk. tajnik u Makarskoj.
Šemonić Šimun, obć. tajnik u Omišu.
Šimetin dr. Miho, liječnik u Kninu.
Šimetin Pavao, veletržac u Kaštelu St.
Šimić Ot. Mate, župnik u Zaostrogu.
Šimunić Gjuro, umir. prijam. u Kninu.
Škarica Nikola, župnik u Kaštelu Star.
Tonković Ot. Ivan, gimn. prof. u Sinju.
Tonković Vinko, veleposj. u Kaštelu St.
Urlić Ante, učitelj u Supetru.
Urlić-Ivanović Grgur, ravnajući učitelj u Promini.
Vežić Nikola, šumar. nadzor. u Drnišu.
Vučetić Kuzma, duh. pom. u Supetru.
Vukičević Ot. Andrija, sam. predstojnik u Karinu.
Wendler Ante, učitelj vrtlar u Šibeniku.
Žeravica Marko u Kninu.
Zanella Apolinar, svećenik u Visu.
Zlatarević dr. Aurel, liječnik u Šibeniku

Članovi

koji su položili prinos za god. 1889.

Benaković Josip, posjednik u Županji.
Makanec dr. Julio, okružni liečnik u Sarajevu.
Stoos Nikola, župnik u Rakoveu.
Šavor Josip, podarcidjakon i župnik u Vel. Bukoveu za 1888—1889.

Članovi

koji su položili prinos za god. 1890.

Čitaonica u Belovaru.
Gržetić dr. Nikola, c. kr. glavni liečnik u Budimpešti.
Horvat Levin, prislušnik kod kr. zem. vlade u Zagrebu.
Lapaine Valentin, kr. inžinir u Zagrebu.
Makanec dr. Julio, okružni liečnik u Sarajevu.
Preradović pl. Dušan, kr. pomorski častnik u Puli.
Stoos Nikola, župnik u Rakoveu.
Šavor Josip, podarcidjakon i župnik u Bukoveu.

Darovi sa zahvalnosti primljeni od arkeološkoga odjela nar. zem. muzeja.

- Presv. gosp. dr. *Spevec*, predstojnik vlad. odjela za bogoštovje i nastavu u Zagrebu — 142 bakrena novca rimska, 18 srebrnih i 21 bakreni novac iz novije dobi.
- Častna gospodična Malvina *Egersdorfer* u Zagrebu — banku ugarsku od 10 for. ex 1848.
- Veleč. gosp. Karl *Stenczel*, evang. župnik u Neudorfu kod Vinkovaca — starodavni željezni nož sa dugom ručkom na vijak, ukrašen sa dva okrugla; te podnožje koplja od iste stvari; oba predmeta ondje našasta.
- „ gosp. Matija *Šimat*, župnik u Bilaji — želj. negve iz turske gradine Bilajačke.
- „ g. prof. Ivan *Kiseljak* — 5 bakrenih aleksandrinskih novaca.

Opomena. — Članovi, koji još nisu svoj prinos za tek. godinu ili za prošle godine položili, neka se požure poslati jih poštarskom doznakom.

VIESTNIK

HRVATSKOGA

ARKEOLOGIČKOGA DRUŽTVA.

GODINA XII. — BR. 3.

SADRŽAJ.

1. Predhistorički predmeti s otoka Korčule i poluotoka Pelješca u Dalmaciji. (*Objetti preistorici dell'isola Curzola e penisola Sabioncello in Dalmazia.*) — F. Radić e V. Vuletić V. — Str. 73—78.
2. Nadpisi rimski iz Bosne (*Iscrizioni romane dalla Bossina*). — S. L. — Str. 78—80.
3. Slavensko-bizantinski spomenici u Korčuli (*Slavo-bizantini monumenti in Curzola*). — F. Radić. — Str. 81—82.
4. Sredovječni nadpis na otoku Šipanu (*Iscrizione medievale sull'isola Giuppana*). — Vid Vuletić Vukasović. — Str. 83.
5. Starobosanski nadpisi u Bosni i Hercegovini (*Iscrizioni antiche in Bossina e in Hercegovina*). — Vid Vuletić Vukasović. — Str. 84—88.
6. Novi Jelačića bana (*Monete di bano Jelačić*). — S. L. — Str. 88—89.
7. Kritika. — »Hrvatski spomenici . . . iz dobe narodne hrvatske dinastije«. Napisao Fran Bulić. — Nastavak. (*Monumenti croati . . . dell'epoca della nazionale dinastia croata. Scrisse Fr. Bulić. — Continuazione*). — Fr. Radić. — Str. 90—95.
8. Dopisi (*Corispondenze*). — 1. Ignjat Jung iz Mitrovice. — 2. F. A. Vukičević iz Karina. — 3. Pavao Roca iz Stankovcih. — 4. V. Vuletić V. iz Korčule. — 5. Grgur Bučić iz Hvara. — Str. 96—107.
9. Razne vesti (*Notizie diverse*). — Str. 108—110.
10. Glasnik starinarškoga društva u Kninu (*Bullettino della società antiquaria di Knin*).
Redovito tromjesečno izvješće kninskoga starinar. društva (*Regolare relazione trimestrale della società antiquaria di Knin*). — Str. 110—112.

U Zagrebu 1. srpnja 1890.

Obznane uredništva.

Viestnik za sada izlazi tri mjeseca. — Godišnja predplata stoji 4 for. a. vr. za sve austrijsko-ugarske zemlje; a za inozemstvo 8 maraka ili 10 franaka.

Spisi, pošiljke i godišnji prinesci imaju se od sada odpravljati pod naslovom: Hrvatskomu arkeološkičkomu društvu u Zagrebu (u zemalj. muzeju).

Naručbe na predbrojku Viestnika prima i knjižara L. Hartmana u Zagrebu.

OGLAS.

Popis arkeologičkoga odjela nar. zem. muzeja u Zagrebu.

Uredio

prof. Sime Ljubić,

ravnatelj narod. zemalj. muzeja.

Odsjek I. Svezak I. — Egipatska sbirka. — Pred-
historička sbirka, sa 192 strane teksta i 36 tabla
u vel. 8. — U Zagrebu 1889. — *Ciena 3 fr.*

Popis arkeologičkoga odjela nar. zem. muzeja u Zagrebu.

Uredio

prof. Sime Ljubić,

ravnatelj narod. zemalj. muzeja.

Odsjek II. Svezak I. — Numismatička sbirka od
najstarije dobe do cara Dioklecijana, sa 472 str.
teksta i 12 tabla u vel. 8. U Zagrebu. *Ciena 2 fr.*

Prva je knjiga na svietlo izašla koncem p. g. 1889, a
druga ovih dana, te se obe mogu nabaviti kod svih
knjižara u Zagrebu i kod ravnateljstva arkeol. odjela
nar. muzeja na Zrinjskom trgu za gori opredieljenu cienu
uz poštarsko pouzeće.

Molimo sve novine, koje primaju naš Viestnik,
da blagoizvole ovaj oglas priobéiti.

Darovi sa zahvalnosti primljeni od arkeologičkoga odjela nar. zem. muzeja.

- P. N. Gosp. *Lenvitus* Dr. Emil, liečnik u Banjaluki — uspomenicu Prokopa Velikoga českoga iz XV. stoljeća.
- » *Krašковиć* Dr. Ljudevit, odvjetnik u Vukovaru — pet bakrenih rimskih novaca nadjenih kod Sotina.
  - » *Stanić* Vuk, učitelj na Palanki kod Zermanje — tri bakrena novca rimska i jedan mletački našast na Zvonigradu.
  - » *Stakić* Gjuro, bilježnik u Novom Marofu — veliki ruški novac bakreni od god. 1789.
  - » Udova pok. Franje *Pilepića* na Rieci — poprsje Osmana sina pok. Frane. Krasno djelo Rendicevo.
  - » *Sober* Sofija, kućevlastnica u Zagrebu — čislo našasto duboko u temelju njezine kuće na Jelačićevom trgu br. 10.
  - » *Kranjčić* Stjepan, tajnik Vis. Vlade u Zagrebu — dvie zlatne naušnice od tanke žice, našaste duboko u žari sa kosti 3. rujna 1890. u Lepoglavi, kad se navažala cesta, od kaznenika.

Č l a n o v i

koji su položili prinos za god. 1889.

Fosco Antun Josip, biskup u Šibeniku.
Plivarić Ivan, nadbis. tajnik u Zagrebu.

Č l a n o v i

koji su položili prinos za god. 1890.

Brusina Spiro, sveuč. profesor i muz. ravnatelj u Zagrebu.
Čitaonica u Spljetu
Eisenhuth Ljudevit, mjernik u Karlovcu.
Narodni dom u Bakru.
Rubetić Cvjetko, kateketa na realki i kapt. knjižničar u Zagrebu.

Opomena.

Članovi, koji još nisu svoj prinos za tek. godinu ili za prošle godine položili, neka se požure poslati jih poštarskom doznakom.

VIESTNIK

HRVATSKOGA

ARKEOLOGIČKOGA DRUŽTVA.

GODINA XII. — BR. 4.

SADRŽAJ.

1. Kninski spomenici hrvacko-vizantinskoga sloga u zagrebačkom arheologičkom muzeju. Tabla I. br. 1—14. (*Monumenti di Knin di stile croato-bizantino nel museo archeologico di Zagabria. — Tavola II. n. 1—14.*) — Frano Radić. — Str. 113—116.
2. Starobosanski nadpisi u Bosni i Hercegovini (*Iscrizioni antiche in Bossina e in Hercegovina*). — Vid Vuletić Vukasović. — Str. 117—119.
3. Sredovječni nadpisi u Zadru (*Iscrizione dell'età media in Zara*). — Fr. Radić. — Str. 119—122.
4. Kritika. — »Hrvatski spomenici... iz dobe narodne hrvatske dinastije«. Napisao Fran Bulić. — Nastavak i konac. (*Monumenti croati... dell'epoca della nazionale dinastia croata. Scrisse Fr. Bulić. — Continuazione*). — Fr. Radić. — Str. 122—134.
5. Dopisi (*Corrispondenze*). — 1. Fra Andrija Vukićević iz Karina. — 2. Anton Colnago iz Posedarja. — 3. D. Petar Stanić iz Vrlike. — Str. 135—137.
6. Razne viesti (*Notizie diverse*). — Str. 138—139.
7. Glasnik starinarskoga društva u Kninu (*Bullettino della società antiquaria di Knin*).
Redovito tromjesečno izvješće kninskoga starinar. društva (*Regolare relazione trimestrale della società antiquaria di Knin*). — Str. 139—141.
Bilješke kroz starinarske izkopine u Kninskoj okolici od g. 1885—1890. — Nastavak. (*Osservazioni fatte durante gli scavi d' antichità nel contado di Knin. — Continuazione*). — Str. 141—144.

U Zagrebu 1. listopada 1890.

Obznane uredništva.

- Viestnik za sada izlaziti će svaku tri mjeseca. — Godišnja predplata stoji 4 for. a. vr. za sve austrijsko-ugarske zemlje; a za inozemstvo 8 maraka ili 10 franaka.
- Spisi, pošiljke i godišnji prinesci imaju se od sada odpravljati pod naslovom: Hrvatskomu arkeologičkomu društvu u Zagrebu (u zemalj. muzeju).
- Naručbe na predbrojku Viestnika prima i knjižara L. Hartmana u Zagrebu.